

زاکۆ

14ی تیرمهها 1958 - 6ی ئادارا 1975

قه کولینه کا میژووی - سیاسی

روژین چلبی منیر

زاخۆ

14 ی تیرمه‌ها 1958ی - 6 ی ئادارا 1975ی

قه‌کۆلینه‌کا میژووی - سیاسی

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

زاخۆ 14 ی تیرمهها 1958 -
6 ی ئادارا 1975
قەسکۆلینەکا میژووی - سیاسی

پەرتووک

روژین چلبی منیر

نقیسەر

ئیکی / 2018

چاپ

وارهیل عبدالباقی

دیزاین و بەرگ

دیار عەبدوولنا

978-9933-9265-1-9

ISBN

D- / 2150 / 18

ژمارا سپاردنی

© مافی چاپی یی پاراستیه بۆ

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 750 471 0863

📍 Iraq- Kurdistan region, Zakho- Univesity of zakho

زاخۆ 14 ی تیرمهها 1958 - 6 ی ئادارا 1975

قەسکولینهکا میژووی - سیاسی

روژین چلبی منیر

پیشہ کی

هه و النیلهی کتیب

ههه و النامهه كئيب

ئیک ژ گرنگترین قوناغین میژوویا عیراقی سالیڻ د ناڤهرا (1958) -
 یه، گرنگیا ئەقی ماوهی ئەقهیه، کو گهلهک روودان و پیشهاتین سیاسیین
 گرنگ تیدا رووداینه، وهکو شوڤهشا 14 تیرمهها 1958 ی ئەوا رژیما پاشایهتی ب
 دووماهیک هیڤای، سیستهمی کۆماری هاته راگهاندن، و ژ ئەنجامی
 سهرکهفتنا قی شوڤهشی جوڤه ئازادییهکا سیاسی پهیداوو و پتیریا پارتین سیاسی
 ژ قوناغهکا نهینی بهرهڤ قوناغهکا ئاشکرا چوون و کهفتنه د قوناغا
 چالاکیاندا، زیدهباری وی چهندی کو د قی قوناغیدا، روودانهکا سیاسیا
 گرنگ روودا ئەوژی سهرهلدانا شوڤهشا ئەیلووی ل سالا 1961 ی بوو، ههردیسان د
 قی ماوهیدا، پارتا بهعسا سوشیالیستا عهرهبی ل گهل نهتهوهخووزین عهره
 گههشته دهستهلاتی، و حوکمرانییا عهبدوکهریم قاسمی ب دووماهی هیڤا ل
 سالا 1963. و دهستهلاتا(عارفان) ئانکو دهستهلاتا ههردوو برا (عهبدوکسهلام
 محهمهد عارف) و (عهبدوکهرحمان محهمهد عارف) ی دهسپیدکته، ل 17 تیرمهها
 1968 ل سهر دهستی بهعسییان ب دووماهی دهیت، ل سهردهمی وان بهیانناما 11 ی
 ئادارا 1970 ی هاته راگهاندن، کو قی بهیاننامی ئەنجامین باش لسهر باژیڤی
 زاخۆ ههبوون تایبته ژ لایئ ئیمناهی و ئاقهدانکرنی تا دهستپیکرنا شهری ل ئادارا
 1974 ی و نسکویا سالا 1975 ی و سهبارته ناڤ و نیشانین نامی مهبهست ژ زاخۆ،
 ههمی دهقهرا زاخۆیه.

روودانین قی قوناغی رهنگهدهانهک ل سهر کوردستانا عیراقی ب گشتی، و
 زاخۆ ب تایبتهتی ههبوو؛ چونکی د قی ماوهیدا زاخۆ بهشهک زور ژ قان روودانان بخوڤه
 دگرتن، و ژ ئەنجامی وی ئازادیا شوڤهشا 14 ی تیرمهها 1958، چالاکیین سیاسی
 د ناڤ باژیڤی زاخۆ دا پهیداووون، ئەوژی مملانییهکا حزبی د باژیڤیدا د ناڤهرا

حزبا کومونیستا عیراقی و پارتی دیموکراتی کوردستان و کۆمهلا ئیخوان موسلمین دا پهیدا کر، ههتا ل گهه بهریابوونا شوهرشا ئهیلوئی 1961 ی زوربهیا خه لکی زاخۆ چوونه د ناڤ ریزین پارتیدا، و حزبا کومونیسیت بهرهڤ لاوازییقه چوو، و کۆمهلا ئیخوان موسلمین بهرهڤ نهمانیقه چوو. ئارمانج ژ قی قهکۆلینی ئهوه، روئی زاخۆ د قان روودان و پیشهاتین سیاسیدا بهیته دیار کرن.

میژوویا زاخۆ یا سیاسی د ناچهرا (1958 - 1975) وهك قهکۆلینهکا ئهکادیمی سهربهخۆ ههتا نوکه نههاتیه نئیسین، و ههلووستی وی ژ روودان و پیشهاتین سیاسی عیراقی و کوردستانی نههاتیه دیار کرن. کیمیا قهکۆلینی زانستیین گریډای ب میژوویا زاخۆ یا سیاسییه د قی قوناغیدا، ئیک ژ پالدهران بوو، و قوتابی بهرهڤ نئیسینا میژوویا زاخۆ یا سیاسی د قی ماوهیدا راکیشای، ههروهسا چهزهکا زانستی ژ ههبوو چونکی قوتابی خه لکا زاخۆیه.

وهك ههه کارهکی زانستی قهکۆلهر تووشی چه نین گرفتان بوو دهمی ئاماده کرنا قی نامی، ژ وان ئاریشه و ئاستهنگین دکه قنه د ریکا قهکۆلهریدا کیمیا وان ژیدهران ئهوین گریډای ب بابه تیقه، و نهوه کهه قی و هه قهڤرییا هندهک پیزانینان، و نهبوونا به لگه نامه یین گریډای ب بابه تیقه، و ئهڤ به لگه نامه باراپتر ل پاریزگهها مووسل هه بوون، ئی ژ بهر ئه گهری نه ئارامیا رهوشا ده قهری ب دهست قهکۆلهری نه که قتن. هه ر دیسان نه دانا قان به لگه نامه یان ژلای کسانین بهرپر سه ل کوردستانی، زیده باری نه بوونا بنگه هه کی ئه کادیمی تایبته ب پاراستنا به لگه نامه یین، میژوویا کوردا نوی و هه قچه رخ. له ورا قهکۆلهر نه چار بوو ب ریکا چا قی که قتنان ل گهه کسانین بهرپرس و هه قچه رخ گه له ک پیزانینان ب دهستقه بهینیت، به ئی قهکۆلهر ل دهمی چا قی که قتنان تووشی گه له ک ئاستهنگان بوو، چونکی گه له ک ژ که سین بهرپرس ل وی سه رده می، د ژیانیدا نه ماینه یان ژی ل ده ر قه ی وه لاتی بوون و ده لیقا دیتنا وان چینه بوو. هنده ک که سان ژی بهر سه قا هه می پرس یاران نه ددان، و هنده کان ژی ریک نه دا چا قی که قتنی ل گهه له نه جام بدهین، و گه له ک جاران نه وه که ه قیه ک د بهر سه قاندا هه بوو یان ناڤ و جه و میژوویا

روودانی ب دروستاهی نهدهاته دیارکرن، لهورا فهکۆلهری ههولدا گهلهک چاڤیکهفتنان نهنجام بدهت، دا پتر نیژیکی راستیی ببیت.

ناقهروکا فهکۆلینی پیکهاتیه ژ دهرازینکی و چوار بهشان و نهنجامان و کورتیهک و لیستا ژیدمران، و ههر بهشهک ژ چهند تهومران پیکدهیت. دهرازینکا فهکۆلینی پیکدهیت ژ کورتیهکا میژوویی ل سهر پیشهاتین سیاسی ل زاخو د ماوی (1921 - 1958) دا، نهوژی جهی جوگرافییی زاخو و ناڤکرنا باژییری، ههلوستی زاخو ژ پیشهات و کیشهیین سیاسی ل عیراقی، بزاق و سهرهلدانین کوردی ل سهردهمی پاشایهتی بخوڤه دگریت. بهشی ئیکی ژ فهکۆلینی ژ سی تهومران پیکدهیت، نهوژی دهستیپکا بهرپابوونا شوڤهشا 14 ی تیرمهها 1958 ههتا نهیلولا 1961 ی بخوڤه دگریت، د قی بهشیدا باسی ههلوستی زاخو ژ شوڤهشی و هاتنا مهلامستهفا بارزانی ژ ئیکهتیا سوڤیتی و رولی زاخو ژ کیشهیین نهتهوهیی ل ههر سی پارچهیین دیین کوردستانی، ههروهسا باسی بزاق و چالاکیین حزبا کومونیستا عیراقی، پارتی دیموکراتی کوردستان و کومهلا ئیخوان موسلمین هاتییه کرن.

بهشی دوویی ژ فهکۆلینی، ژ سی تهومران پیکدهیت، تیدا باسی نهگهرین دروستبوونا شوڤهشا نهیلولی، و چهوانیا نازادکرنا باژییری زاخو ل گهل نهو شهر و کریارین هاتینه نهنجامدان د ماوی دهستیپکا شوڤهشا نهیلولیدا ل زاخو هاتییه کرن، ههردیسان د قی بهشیدا باسی ریکخستنن لهشکهری و حزبیهتی دقی ماوهیدا ل زاخو هاتییه کرن،

و بهشی سییی ژ فهکۆلینی ژ پینج تهومران پیکدهیت، د قی بهشیدا باسی کودهتایا 8 شوپاتا 1963، و دهستیپکرنا شهری ل حوزیرانا 1963، و هاتنا لهشکهری سووری بو دهقهری ههروهسا باسی کودهتایا 18 چریا دوویی 1963 و ههلوستی خهلکی زاخو ژ ریکهفتنما 10 شوپاتا 1964، و نهو ناکوکییا د ناڤههرا ریزین پارتیدا پهیدابووی و باسی دامهزراندنا جقاتا سهرکردایهتیا شوڤهشی ل کوردستانی هاتییه کرن. پاشان باسی دهستیپکرنا شهری ل نیسانا 1965، و نهو

کریار و شهرین هاتینه ئهجامدان ژلایئ هیژا زاخو فیه، و ئه پيشهاتین سیاسی بین ل سهردهمئ عهبدو لرهحمان عارف 1966 - 1968، و ئهجامدانا کودهتایا 17 تیرمهها 1968 ی، ژ لایئ حزبا بهعسقه، و کوشتارا گوندی صوری و بهیاننامهیا 11 ی ئادارا 1970، و ریکخستنن سیاسی و لهشکهری ل دهقهرا زاخو د فی ماوهیدا ل گهل رولی ئافرهتا کورد ل زاخو ل سهردهمئ شوپهشا ئهیلولی هاتینه باسکرن.

و بهشی چواری ژ فهکولینئ ژ سی تهوهران پیکهاتیه د فی بهشی دا باسی ههلوستی خه لکی زاخو ژ روودان و وهراپن سیاسی و لهشکهری دناقههرا 1970 تا 1975 ی دا هاتیه کرن ئهوژی باسی ههلوستی خه لکی زاخو ژ بهیاننامهیا 11 ئادارا 1970 ی و ئهجامین فی بهیاننامئ لسهر باژیری زاخو هاتیه دیارکرنی و دیسان باسی دهستپیکرنا شهري سا لا 1974 ی، و باسی ریکخستنن سیاسی و لهشکهری د ماوی 1970 - 1975 ی هاتیه کرن.

فهکولینئ مفا ژ گهلهک ژیدهران وهرگرتیه، ژ وان بهلگهنامهیین بهلافکری بین حکومهتا عیراقی و سهرکردایهتیا شوپهشا کوردی، کو هژمارهکا وان راپورت و بهلگهنامهیین نهینی بوون، ههروهسا مفا ژ پهرتووکیئن: د. عبدالفتاح علی یحیی البوتانی، (وثائق عن الحركة القومية الكوردية التحررية)، و (الحركة القومية الكوردية التحررية، دراسات ووثائق)، شازین هیرش و نزار محهمهد (بهلگهنامه پارتی دیموکراتی کوردستان - بالی مهکتبهی سیاسی و بالی بارزانی - له چهندين بهلگهنامهی میژوویدا 1964 - 1970)، هاتیه وهرگرتن و فان پهرتووکان مادده بو ههمی پشکین نامئ پهیدا کرینه.

ههروهسا فهکولینئ گهلهک مفا ژ بیرهاتن و یاداشتان وهرگرتیه، و گرنگیا یاداشتنامئ د فهکولینئ دا بو وی چهندي دزقرتن کو نشیسهه بخو دناق کیشهییدا یان روودانی دا بوویه، و ژ نیزیک ئه روودانه یا زانی، لی د ههمان دهمدای گهلهک جارن یادداشت ههمی کیماسییا تژی ناکهن؛ چونکی گهلهک جارن نشیسهه دنشیسینن خودا ب تنئ باسی لایهینن باشیین خود دکهت، یان بین لایهینن خود دکهت، ئانکو نشیسهه لایهنگری پارتیهکییه و پشتهفانیا وی پارتی دکهت و

پارتا بهرامبەر گونەهبار دکەت، لەورا دقێت فەکوڵەریی ورد بیتن د فەگواستنا پێزانینن یاداشتناماندا. ژ وان یاداشتنامەیان ئەوین مفا گەهانیدینە فەکوڵینن، یاداشتناما شعبان سعید (ئەزو بیرھاتنن پیلین خەما)، (مذکرات عصمت دینو. بنستانی السندی - سیرة مناضل فی ثورة أيلول الکردية 1959 - 1991)، (مذکرات سعید حمو)، و (مذکرات عثمان قاضي) کوب دەست خەتی و ییە و نەبە لافکرییە ل دەق مالا وی پاراستییە و (بیرھاتنن شەوکەت ئاقدەل نیروە) یا ب دەست خەتی و ییە و نەیا بە لافکرییە.

و ب مەرەما پشت راستبوون ژ هەندەک زانیاریان و پڕکنا هەندەک قالاهیان، فەکوڵەری گەلەک چاڤیکەڤتنن کەسایەتی ئەنجامداینە، و چاڤیکەڤتنن کەسایەتی دەینە هەژمارتن ژ ژیدەرین گرنگ د فەکوڵینیدا، و قوتابی هەولدا یە فەکوڵینن ل گەل وان کەسایەتیا ئەنجام بەت، ئەوین د ناڤ روودانی دا، و ئەوین نیزیکی روودانی، یان ئەو کەسانن هەڤچەرخ د وی دەمیدا. هەلبەت گەلەک مفا ژ فان چاڤیکەڤتنان هاتیە وەرگرتن، و بو جارا ئیکێ پەردە ژ سەر گەلەک پێزانینان هاتە لادان. لی هەر وەکی ئامازە پی هاتیە دان، دەمی ئەنجامدانا چاڤیکەڤتنان گەلەک ژ ئاستەنگان کەڤتنە د ریکا فەکوڵەریدا.

دیسان فەکوڵینن مفا ژ ژمارەیکە باش یا پەرتووکان وەرگرت، ب تاییەت گەلەک ژ وان گرنگ و پڕزانیاری بوون بو فەکوڵینن. و ژ وان پەرتووکی فەکوڵینن مفا ژئی وەرگرتی ب زمانین کوردی و عەرەبی، پەرتووکا وصفیە محمد شیخو السندی (زاخو فی العہد المملکی 1921 - 1958) د بنەمادا نامەیا ماستەرییە، و مفا ژئی هاتە وەرگرتن ب تاییەت د دەرازیکیدا، و پەرتووکی مەسعود بارزانی (بارزانی و بزوتنەوی رزگارێخوازی کوردی)، هەمی بەشین وی هاتیە بکارهینان د فەکوڵینیدا؛ چونکی یی نیزیکی روودانان بوو، و گەلەک بە لگەنامە بکارهینانە. و پەرتووکا د. شیرزاد زکریا محمد (الحركة القومية الكردية التحريرية في كردستان العراق 8 شباط 1963 - 17 تموز 1968)، و پەرتووکا د. عبدالفتاح علی البوتانی و شیرزاد زکریا محمد (اتفاقية 10 شباط 1964 بین

الحكومة العراقية و قيادة الثورة الكوردية - الاسباب و النتائج - دراسة تاريخية
(وثائقية)، ئەف پەرتووکە ژى پرن ژ پیزانین گرنگ ل سەردەمى قەكۆلینى.
هەرۆسە پەرتووکا فرهاد محمد احمد (جريدة خەبات النضال 1959 - 1961 دراسة
تاريخية)، د بەشێ ئیكیدا مفا ژى هاتییه وەرگرتن، و گەلەك پیزانین باش ل
سەرزاخۆ تیدا هەنە.

هەرۆسە پەرتووکین رۆژنامەقەن وەصفى حەسەن ردینى (داستانا گەلى
زاخۆ ل نیسانا 1962 ی، داستانا عین زالا ل شەفا 1962/10/11، دەستیپیکا شۆرەشا
ئیلولى ل دەقەرا بەهدینان 1961 - 1963، كوشتارا گوندی صوريا 1969/9/6)،
گەلەك مفا هەبوون بۆ نامى، و گەلەك پیزانین د قان پەرتووکاندا هەبوون، ب
تایبەت نەیسەرى چاڤیکەفتن ل گەل گەلەك سەركردە و پشكدارین قان روودانان
كریە، و هەندەك ژوان نەماینە د ژیانیدا.

رۆژنامە و گوڤارین وی سەردەمى مفایهكى مەزن هەبوون بۆ قەكۆلینى؛
چونكى وان گوڤار و رۆژناما دەنگوباسین رۆژانە بەلاڤ دكرن، بۆ نموونە قەكۆلینى
گەلەك زانیاری ل سەردەقەرا زاخۆ ژ رۆژناما خەبات - زمانحالی پارتى دیموكراتى
كوردستان - وەرگرتینە، و هەرۆسە رۆژناما الوقائع العراقية و رۆژناما الهداف و
الجماهير و المثال و دگەل گوڤارا دەنگى پيشمهركه و پهيامى ئەیلول و
گەلەكین دیتەر بكارهیناينە.

ل دووماهیا گوتنى، فەرە بیژین چ کارین زانستی بى خەلەتى و کیماسى
نین، لەورا هیڤیدارم ژ خویندەقەنان ل کیماسى و خەلەتیا بپورن. ب تایبەت د
هینانا ناڤین کەسان و جهان ئەوین پشكدار د روودانان دا. قەكۆلەر هیڤیداره ب
ئەقى قەكۆلینى كو دبنەرەتدا نامەیهكا ماستەرییه، شیا بیت هەندەك قالەهیین د
میژوويا زاخۆدا پربكەت، و ئەف كارە ببیتە زەنگینكرنەك بۆ پەرتووكانا كوردی.

دەرازیڤک

- پێشھاتین سیاسیی ل زاخۆ د ناڤبەرا
(1921 - 1958) دا

ههه و النامهه كئيب

ئیک: جھئ جوکرافیی زاخو و ناڤکرنا وی:

قەزا زاخو دەیتە هەژمارتن ئیک ژ قەزایین گرنگ ل هەریمما کوردستانی و ل عیراقی ب گشتی، ژبەر هەژمارەکا فاکتەران ژ هەمیان گرنگتر جھئ وی یی جوگرافی و ئیستراتیجی، کو دکەڤیتە ل سەر سیگوشا سنووری یی عیراقی - تورکیا - سووریا، و دبیتە زنجیرەکا پیک گەھاندنی د ناڤهرا هەرسی بەشین کوردستانا باشوور و باکوور و رۆژئاڤا، هەردیسان دەیتە هەژمارتن ئیک ژ دەرگەھین سەرەکیین هەریمما کوردستانی ب تاییهتی و عیراقی ب گشتی و ب دەولەتین رۆژھەلاتا ناڤینڤە گرنیدەت⁽¹⁾. سەرەرای میژوویا وینا کەڤن هەژمارەکا جھین دیروکی بخوڤە دگرت⁽²⁾.

دەربارە ناڤی زاخو، نڤیسەری ئارامی (ماریوحنا) دپەرتووکا خۆدا ئەوا ب ناڤی (داسنای) دیاردکەت، کو زاخو باژیرکی (ازیاخو کوری دریاخو کوری نوح) یە و (ازیاخو) شاه بوو ل زاخو⁽³⁾. و (انور المائی) دبیت: دبیت ناڤی زاخو یی ژ (زیر. نوح) هاتی⁽⁴⁾، جیھانناس هارتمان (Hartman) پشتگیریا قی بوچوونی دکەتن دەمی دبیزیتن: "د ماوی تاسیوس بیزاتسیوس، د گووتنە دەوک - جاھوک - د گووتنە زاخو - زاراناخو"⁽⁵⁾. بەئی هەژمارەکا بوچوونین جودا جودا ل سەر بنیاتی ناڤی زاخو هەنە، کو هەندەک ژ وانا دبیزن ناڤی زاخو ناڤەکی ئارامییە ژ (زاخوئا) ئانکو سەرکەڤتن هاتیە وەرگرتن⁽⁶⁾.

دوو: هه‌لویستی زاخۆ ژ پێشاهات و کێشه‌یی سیاسی ل عێراقی (1921 - 1958):

پشتی هیزین بریتانی عێراق (لدویف نه‌خشی نوکه) ل سالا 1918 ی داگیرکرین، گه‌لی عێراقی داخوآزا مافی خۆ کرن، و چه‌ندین پێشاهات ل عێراقی په‌یدا بوون⁽⁷⁾، بریتانیا دیت یا فه‌ره عێراق بخۆ پشکداریی د ده‌سته‌لاتداریا وه‌لاتی خۆدا بکه‌ن. حکومه‌تا بریتانیا بریاردا حکومه‌ته‌کا به‌روه‌خت ل عێراقی ب دامه‌زرینیت، و عه‌بدوئهره‌حمان گه‌یلانی (1841 - 1927) وه‌ک ئیکه‌م سه‌روکی حکومه‌تا به‌روه‌خت ل 25 چریا ئیکی 1920 هاته‌ دانان⁽⁸⁾. و ل کونگری قاهیره ل سالا 1921 ی⁽⁹⁾، بریتانیا بریار دا ده‌سته‌لاتداریا عێراقی راده‌ستی میر فه‌یسه‌لی کوری شه‌ریف حسین (1883 - 1933) بکه‌ن، له‌ورا پروسیسا راپرسیی ل هه‌می عێراقی ل 11 تیرمه‌ها 1921 هاته‌ ئه‌نجامدان و بریار ل سه‌ر رازیبوون ب شاهاتیا فه‌یسه‌لی هاته‌دان⁽¹⁰⁾.

پشکداریا کوردان د قی راپرسییدا نه‌یا کاریگه‌ر بوو، لیوا سلیمانیی پشکار نه‌بوو، هه‌روه‌سا لیوا که‌رکوکی ده‌نگ دژی هه‌لبژارتنا شاه فه‌یسه‌لیدا⁽¹¹⁾، لی کوردین لیوا هه‌ولیری ده‌نگ د به‌رژه‌وه‌ندییا فه‌یسه‌لی دان، ب مه‌رجی گرنیتیا مافی کوردان د ده‌وله‌تا عێراقا نویدا⁽¹²⁾. به‌لی کوردین ل لیوا مووسل (ئاگری و ئامیدی و زاخۆ و ده‌وک) ده‌نگ ل سه‌ر هه‌لبژارتنا فه‌یسه‌لی وه‌کو شاه ل عێراقی دان، به‌لی ب هنده‌ک مه‌رجان ئه‌وژی: دانپیدان ب زمانی کوردی کو زمانه‌کی فه‌رمی بیتن ل قان ده‌قه‌ران ل فی‌رکرن و دادگه‌هان و کارگی‌رییدا، ل گه‌ل گرنیتیا مافی کوردان د کوردستانا باشووردا، و چوونا وان ل گه‌ل کوردستانا باکوور هه‌ر ده‌مه‌کی بوویه ده‌وله‌ته‌کا سه‌ریخۆ ل دویف په‌یمانان

سیفەر ل سالای 1920، ههروهسا بهردهوامییا ئینتدایا بریتانی و پاراستنا مافین وانین مهدهنی و سیاسی⁽¹³⁾.

سهبارت پشکداریا خه لکی زاخو د راپرسییدا، کومه لا (العهد)⁽¹⁴⁾ ل مووسل، کار ژ بو رازیکرنا خه لکی زاخو دکر، داکو رازی بن ل سهر دانانا میر فهیسه لی، و داخواز ژ سهروکی باژیرقانی زاخو محهمهد شهمدین ئاغا کرن، هاریکاریا وان ل سهر رازیکرنا سهروک هوزین دهقهری بکته، داکو رازی بن ل سهر دانانا میر فهیسه لی⁽¹⁵⁾. و ل رۆزا دانانا شاهی عیراقی فهیسه ل کوری حسین ل 23 تهباخا 1921 ی، محهمهد شهمدین ئاغای نوینه راتییا زاخو د قی ئاههنگیدا دکر⁽¹⁶⁾. شاه فهیسه لی د گوتارا خو یا ئیکیدا دیارکر کو ئیکهم کار پی رابیت دی ههلبژارتنا جقاتا دامه زینه ر بیت (المجلس التأسیسی)⁽¹⁷⁾، داکو بریاری ل سهر یاسا ههلبژارتنن جقاتا نوینه ران بدهت، و باوه ری ل سهر پهیمانا عیراقی - بریتانی بدهت⁽¹⁸⁾.

ههلبژارتنن جقاتا دامه زینه ر د دوو قوناغا دا دهرباز دبوون⁽¹⁹⁾، ب قی شیوهی ههلبژارتنن ل 12 تیرمه ها 1923 هاتینه ئه نجامدان، قهزایین کوردی ل سهر بنهمای خهملانن (تخمین) ی د لیوا مووسلدا پشکداری د قان ههلبژارتناندا کرن، ئه ق ههلبژارتنه ب ئاماده بوونا سهروک هوزان و موختارین گوندا و تاخان، داکو جوره کی شه رعیه تی بدهته قان ههلبژارتنان⁽²⁰⁾.

رۆژناما (الموصل) د بهرپه ره کی خو دا ل 19 شوباتا 1924 ی نا قین وان بهر بژیران یین گه هشتینه قوناغا دو ماهی ژ ههلبژارتنن نوینه ران د جقاتا دامه زینه راندا به لاکرن، سهبارت قهزا زاخو ئه ق که سایه تییه بوون: محهمهد ئاغا کوری شهمدین ئاغای سهروکی هوزا سلیمانیه یان، جه میل ئاغا کوری عه بدی ئاغای سهروکی هوزا سنیدیان، صادق ئیبراهیم ئاغا (حه جی صادق برو) سهروکی هوزا گولییان⁽²¹⁾. به لی ل قوناغا دو ماهی بهر بژیرن زاخو محهمهد ئاغا کوری شهمدین ئاغای سهرکه هت، و بوو نوینه ری زاخو ل جقاتا دامه زینه ری عیراقی⁽²²⁾.

جڙاتا دامه‌زرينه‌ر ده‌ست ب روينشتنا خويا ئيكي ل 27 ئادارا 1924 ي كر، و
ژ كارين گرنگ بين جڙاتا دامه‌زرينه‌ري عيراقى: لينه‌رين د په‌يمانا عيراقى -
بريتانيا سالا 1922، و برياردان ل سهر ياسايا بنه‌رمت (ده‌ستوور) و دانانا ياسا
هه‌لبزارتنين جڙاتا نوينه‌ران بوو⁽²³⁾.

جڙاتا دامه‌زرينه‌ر هه‌تا 3 ته‌باخا 1924 به‌رده‌وامى دا كارى خو⁽²⁴⁾، پاشان ل
15 تشرينا ئيكي 1924 هه‌لبزارتنين جڙاتا نوينه‌ران هاتنه‌ ئه‌نجامدان، و هه‌لبزارتن
د دوو قوناغاندا هاتنه‌ ئه‌نجامدان، يا ئيكي به‌رده‌وام بوو هه‌تا 3 كانوونا دوويى
1925، و يا دوويى: 12 شوباتا 1925 ده‌ستپيكر هه‌تا هه‌لبزارتنين جڙاتا نوينه‌ران ل
ده‌ستپيكا حزيрана 1925 ب دوماهيك هاتين. نوينه‌رين زاخو د جڙاتا نوينه‌رين
عيراقيدا د ماوى 1925 - 1958 سى كه‌س بوون، ئه‌وژى: حازم شه‌مدين ئاغا و
حاجى شه‌مدين ئاغا و دیدار حازم شه‌مدين ئاغا⁽²⁵⁾. ئه‌ق هه‌ر سى كه‌سه ژ ئيك
خيزانى بوو ژ خيزانا شه‌مدين ئاغاي بوون، ئه‌ق چه‌نده بو جهى جڙاتى و
ره‌وشنبيريا قى خيزانى دزقريتته و ژ پيشين ده‌قهرى بوون، هه‌روه‌سا ژلايى ماددى ژى
مولكدارين مه‌زنين زاخو بوون، و ژ لاى ريه‌سى و ماقويلين زاخو قه ريز لى د
هاته‌گرتن. ب قى ره‌نگى حازم شه‌مدين ئاغا دبیتته نوينه‌ري زاخو پاشان د ماوى
(1946 - 1954) دا دبیتته ئه‌ندامى جڙاتا پياو ماقويلان (مجلس الاعيان)⁽²⁶⁾. و
حاجى شه‌مدين ئاغا د ناقبه‌را ساليين (1943 - 1958)، و دیدار حازم شه‌مدين
ئاغا ل خولا شازدى د ناقبه‌را (ئه‌يارا 1958 - خزيрана 1958) بووينه‌ ئه‌ندام⁽²⁷⁾.

كيشه‌يا ويلايه‌تا مووسل (باشوورى كوردستانى)، ده‌يته هژمارتن ئيك ژ
كيشه‌يين مه‌زنين عيراقى پشتى بوويه ده‌ولت؛ چونكى عيراقى و توركيا
هه‌فركى ل سهر دكرن⁽²⁸⁾. زاخو گرنگيا خو د قى كيشه‌ييدا هه‌بوو؛ چونكى
دكه‌فیتته ل سهر سنوورى ناكوكى ل سهر هه‌ي، له‌ورا ليژنا نيڤ ده‌ولته‌تى ئه‌وا
هاتيه پيكه‌ينان ژلايى كوومه‌لا گه‌لان (عصبه الامم) قه ل سالا 1924 بو
چاره‌سه‌ركرنا قى كيشه‌يى⁽²⁹⁾، سه‌ره‌دانا زاخو كر و بوچوونين خه‌لكى ل دور قى

کیشهی وەرگرتن، و د راپورتا خودا دیارکرن کو زاخو دقیت ل گهل عیراقی بیت⁽³⁰⁾.

عیراق ل سالا 1932 ی بوویه دهولهتهکا سهریخو، و شیا جهی خو د کومه لا گهلاندا ب هاریکاریا بریتانیا بکته⁽³¹⁾. و ژ روودانین گرنگ ل دهقرا زاخو رووداین پشتی سهریخویا عیراقی، کیشهیا ئاشووریان بوو، دهمی ناکوکی کهفتیه دناقهره وان و حکوومهتا عیراقیدا، و دهمی ئاشووریان ههلدانین ب ریکا گوندی پیشابیری بچنه وهلاتی سووریا، لی حکوومهتا داگیرکهرا فرهنگسا ل سووریا رازی نهبوو ئاشووری ب چهکین خوڤه دمریازی سووریا بن، لهورا نهچاربوون بزقرنه عیراقی⁽³²⁾. حکوومهتا عیراقی دژی ئاشووریان راوهستی، و ل نیزیک دهقرا سیمیلی ل 7 و 8 تهباخا 1933 ب دههان ژوان کوشتن و بریندارکرن⁽³³⁾.

سهبارت ههلویستی خهلکی زاخو ژقان روودانان، هندهک کهسان ژ هوزین دهقهری پشتهقانیا حکوومهتی کرن، و پیشکداربوون د ههوا دژی ئاشووریاندا، ئهوژی ب پالدمرهکی ئاینی بوو، بهلی زورینهیا خهلکی دهقرا زاخو دهست د ههوا دژی ئاشووریاندا نهبوو، و هندهک ژ کهسایهتی و مهزنین هوزین زاخو هاریکاریا ئاشووریان کرن، ژوان: حاجی شهمدین ئاغا، عهبدوکهریم شهمدین ئاغا و ههقزینا وی چهجیا ههلیما قاسم محهمهد ل دهقرا سلیمانیهیا، مهلا جامی شهرانشی و محهمهد تهیار ل دهقرا سنديیا، و فهلمان رهشید زاخویی⁽³⁴⁾.

ژلایهکی دیترقه، رۆلی کهسایهتی زاخو حازم شهمدین ئاغا گهلهک بهرامبهر کیشهیا ئاشووریان یا باش بوو، بو نمونه دهمی حکوومهتی کهفا خراپکرنا گهرهکین مهسیحیان ل زاخو کرین، حازم بهگ دژی قی کهفی راوهستی، و مهسیحی رزگار کرن⁽³⁵⁾، ههروهسا حازم بهگی یاداشتنامهیهک پیشکیشی حکوومهتا عیراقی کر و تیدا نهرازیبوونا خو بهرامبهر سیاستا حکوومهتی دژی ئاشووریان دیارکر⁽³⁶⁾.

پشتی ب دوماهیک هاتنا شهری جیهانیی دوویی ل سالا 1945، عیراقی چهندنین پیشهاتین سیاسیین گرنگ ب خوڤه دیتن، و خهلکی باژیری زاخو رۆل و

هه‌لویست ژ فان پێشهاتان هه‌بوون، ب تایبەت ریکخستنێن حزبا کۆمۆنیستا عێراقی و پارتی دیموکراتی کورد⁽³⁷⁾.

ل دەمی پەیمانای عێراقی - بریتانی ل سالا 1948 ل (پورتسموٹ) ل بریتانیا هاتیە ئیمزا کرن، خەلکی عێراقی ب گشتی دژی قی پەیمانای راوستان⁽³⁸⁾. خەلکی باژیری زاخۆ وەکو باژیری دیتیرین کوردستانی پشکداری د خۆپێشاندانین دژی پەیمانیدا کرن، و شاندی زاخۆ ل 26 شوباتا 1948 ی چووێه بەغدا و پشکداری خۆپێشاناندا کر⁽³⁹⁾. هه‌روه‌سا پشته‌فانین حزبا کۆمۆنیستا عێراقی ل زاخۆ رابوون ب ریکخستنا خۆپێشانانەکی ل 3 نیسانا 1948 دژی پەیمانای، و هەمی پیکهاتی ب جفاکی ل زاخۆ پشکداری تیدا کرن⁽⁴⁰⁾.

ژلایه‌کی دیترفه ل 24 شوباتا 1955 پەیمانای بەغدا د ناقبەرا (عێراقی)، ئیرانی، تورکیا و پاکستان)، هاتە ئیمزا کرن، کو ئەق دەوله‌ته یین گریدای بوون ب پەیه‌وه‌ندیین دیار ل گەل بریتانیا و ولایه‌تین ئیکگرتنا ئەمریکی⁽⁴¹⁾، ئەق پەیمانە دژی داخازیین ملله‌تی کورد و مافی وی یین نه‌ته‌وه‌یی و خەباتا وی بوون⁽⁴²⁾. کوردان ل گەل لایه‌نین دی یین عێراقی دژی قی پەیمانای راوستان، و پارتی دیموکراتی کوردستان و لقێ کوردستانی یی حزبا کۆمۆنیستا عێراقی ژ به‌یزترین ئۆپۆزییون بوون دژی سیاسه‌تا سه‌روک و مزیران نووری سه‌عیدی (1888 - 1958)، نه‌خاسمه روئی وی د پەیمانای بەغدا دا⁽⁴³⁾. خەلکی زاخۆ دژایه‌تییا خو بو پەیمانای بەغدا دیارکرن، و ئەندامین حزبا کۆمۆنیستا عێراقی رابوون ب ئیمزاکرنی ل سه‌ر لیستی نە‌رازیبوونی، و داخاز ژ هەمی خەلکی زاخۆ کرن ئیمزا نە‌رازیبوونی بکەن؛ چونکی ئەق پەیمانە دژی گەلی کورده، پاشان ئەق لیسته هاتنه فریکرن بو لژنا ناقخویا حزبا کۆمۆنیست ل مووسل، و وانا بو شاه فهیسه‌لی دوویی و حکومه‌تا عێراقی هنارتن⁽⁴⁴⁾.

سێ: هه‌لویستی زاخۆ ژ بزاق و سه‌ره‌لدانی کوردی ل سه‌رده‌می

پاشایه‌تی:

رژیم شاهاتی عیراقی د ماوی (1921 - 1945) پیگیری ب وان په‌یمانین گریډای ب مافین کوردان د ده‌وله‌تا عیراقیدا، ئەوین پیشکیشی کومه‌لا گه‌لان کرین ل سالی 1925 و 1932 نه‌کر، به‌لکو کورد پاشگوه‌هاقی‌تیبوون و گه‌له‌ک زیان ل وان دکه‌فت، د قی ماوه‌یدا به‌رسفا کوردان ل سه‌ر سیاسه‌تا حکومه‌تی ئەو بوو، ب زنجیره‌یه‌کا سه‌ره‌لدانان هه‌ر ژ سالا (1919 - 1931) رابوون، ده‌ستپێدکه‌تن ژ سه‌ره‌لدانا شیخ مه‌حمودی به‌رزنجی ل سلیمانی و ده‌وربه‌ری وئ (45).

خه‌لکی زاخۆ رۆل و هه‌لویست ژ قان بزاق و سه‌ره‌لدانان هه‌بوو، هه‌ر چه‌نده زاخۆ ژلایی جوگرافیقه ژ جهی قان بزاقا و سه‌ره‌لدانان یا دوور بوو، لی ژلایه‌نی نه‌ته‌ومی یا دوور نه‌بوو ژ هه‌ر بزاقه‌کا داخازا مافی گه‌لی کورد کریت (46). بو نمونه خه‌لکی زاخۆ وه‌ک ده‌قه‌ری دیتری کوردستانی یین سه‌رب لیوا مووسلقه، پشته‌قانی خۆ بو سه‌ره‌لدانا شیخ مه‌حمود به‌رزنجی دیار کر، و ل گه‌ل دروستکرنا ده‌وله‌تا کوردی بوون ئەوا شیخ مه‌حمودی داخاز دکر (47).

ده‌باره‌ی هه‌لویستی زاخۆ ژ سه‌ره‌لدانا بارزان یا ئیکی (1931 - 1932)، ئەوا شیخ ئەحمه‌دی بارزانی (1896 - 1969) سه‌رکردایه‌تی وئ دژی حکومه‌تا عیراقی کری (48)، خه‌لکی زاخۆ پشته‌قانی ئارمانجین شیخ ئەحمه‌دی ئەوین گریډای ب سه‌ربه‌خویا کوردانقه کرن. ل دۆر قی چه‌ندی ئەفسه‌ره‌کی خزمه‌تین تایبه‌ت یی بریتانی ل مووسل د راپورته‌کیدا ل هه‌یفا کانوونا ئیکی 1929 نشیسیه: شیخ ئەحمه‌د به‌رده‌وام نامه‌یان ژ ده‌قه‌ری زاخۆ و ره‌واندوز ل دۆر بابه‌تی سه‌ربه‌خویا کوردان وهردگرتن (49). به‌لی قی سه‌ره‌لدانی نه‌شیا ئارمانجین خۆ بجه بینیت؛ چونکی حکومه‌تا عیراقی ب هه‌قکاریا بریتانیا شیان ژ نا‌ق ببه‌ن (50).

پشتی ده‌ستپێکرنا شه‌ری جیهانیی دووی ل سالا 1939 ی کاودانی سیاسی و ئابووری ل کوردستانی تی‌کچوون، له‌ورا مه‌لا مسته‌فا بارزانی (1903 - 1979) ل سالا 1943 ی بریاردا ب بزاقه‌کی ژ بوو ب ده‌سته‌هینانا مافین ملله‌تی کورد رابیتن (51).

مه‌لا مسته‌فا بارزانی ژ بو هشیاریا جه‌ماوهری و ریڤخستنا په‌لین چه‌کدار ب زنجیره‌یه‌کا گه‌ریانین به‌رفره‌ه ل پتريا ده‌قه‌رین کوردی رابوو⁽⁵²⁾. قان گه‌ریانان بو ماوی ده‌ه هه‌یشان ژ دووماه‌یکا سالا 1944 هه‌تا ده‌ستپیکا ته‌باخا 1945 فه‌کیشان، د قان گه‌ریانان دا سه‌ره‌دانا ده‌قه‌را به‌ه‌دینان کر بوو⁽⁵³⁾، لی نه هاتبوو قه‌زا زاخو، به‌لکو نامه گوه‌وپین ل گه‌ل که‌سایه‌تی و مه‌زنین زاخو هه‌بوون، بو نموونه بارزانی نامه گوه‌وپین ل گه‌ل حازم شه‌مدین ئاغای هه‌بوون، تیدا هاتبوو ئه‌گه‌ر بارزانی ب سه‌ره‌لدانی رابوو دی لایه‌نگیریا سه‌ره‌لدانی که‌ت یان نه‌ه، ل سه‌ر قی چه‌ندی حازم شه‌مدین ئاغای سوژدا بوو ل دژی وی نه رابیتن⁽⁵⁴⁾. هه‌ردیسان مه‌لا مسته‌فا بارزانی نامه گوه‌وپین ل گه‌ل هنده‌ک که‌سایه‌تین دی ژ ل زاخو هه‌بوون، و بارزانی که‌سه‌ک ب ناڤی سه‌لیم مسته‌فا هنارت بوو لایلی حه‌جی صادق بروی، ژ لایلی خوڤه وی ژ سوز دایه بارزانی کو ل گه‌ل وی بیت و دژی وی نه راوستیت⁽⁵⁵⁾.

هه‌ژی گوتیه ئشیری، هنده‌ک که‌نجین ده‌قه‌را سلیڤانه‌ییا و ل ژیر کارتیکرنا هه‌ستا نه‌ته‌وایه‌تی، خو ئاماده‌کرن دا په‌یوه‌ندی ب سه‌ره‌لدانا بارزان یا دووی دا بکه‌ن، لی ده‌می ئه‌ف ده‌نگوباسه که‌هشتیه ئاغایه‌کی ده‌قه‌ری، قی ئاغای که‌ف ل وان کرن، دی وان راده‌ستی حکوومه‌تی که‌ت ژ به‌ر بچن، له‌ورا ریڤک ل قان که‌نجان هاته گرتن⁽⁵⁶⁾.

پشته‌قانیا خه‌لکی زاخو بو سه‌ره‌لدانا بارزان یا دووی دیار بوو، و خه‌لکی پشته‌قانیا حکوومه‌تی نه‌دکرن، له‌ورا ده‌می سه‌ره‌لدان ل سالا 1945 ی ژناقچووی حکوومه‌ت رابوو ب خه‌لاتکرنا وان که‌سایه‌تین پشته‌قانیا وی کرین ب (وسام الرافدین)، به‌لی چ که‌ساتین زاخو د ناڤدا نه‌بوون⁽⁵⁷⁾.

ژ قان جوړه هه‌لوستان، دیار دبیت کیشه‌یا نه‌ته‌وه‌یی جه‌کی تایبه‌ت ل ده‌ف خه‌لکی زاخو هه‌بوو، له‌ورا ده‌می ل سالا 1958 ی گوه‌ورینین سیاسی ل عیراقی په‌یدابووین ب دروستبوونا شوڤه‌شی، خه‌لکی زاخو روڤه‌کی به‌رچاڤ د قوناغا نوی ژیدا گیران.

پهراویزین دهرزینکی

- (1) وصفية محمد شيخو السندي، زاخو في العهد الملكي 1921 - 1958 دراسة تاريخية في اوضاعها العامة، دهوك، 2014، ص ص 27 - 28. بو پتر پيزانينان ل دور جهی جوگرافی یی زاخو، بنیره: ندى نجيب سلمان، "دور العوامل الطبيعية في توزيع سكان قضاء زاخو 1977 - 2000"، مجلة الجمعية الجغرافية العراقية، مج (1)، العدد (57)، بغداد، 2009، ص 119 وما بعدها.
- (2) بو پتر پيزانينان ل دور جهين ديروكي ل زاخو، بنيره: وصفية محمد شيخو السندي، المصدر السابق، ص ص 564 - 571.
- (3) انور المائى، الاكراد في بهدينان، بحث تاريخي اجتماعي عن منشأ الاكراد و عقائدهم و عاداتهم و طبائعهم و ادابهم، دهوك، 1999، ص 46؛ ابو زيد مصطفى سندی، زاخو، كوفارى روناهى، ژماره (2)، بهغداد، جريا دوويى 1960، ل 22 - 23.
- (4) بنيره پهرتووكا، انور المائى، المصدر السابق، ص 44؛ د قورثانا پيروزدا هاتيه كو كه مييا نوح يا ل سهر جياى جودى راوهستيياى ((...وغيض الماء وقضي الأمر واستوت على الجودي...)) سورة (هود) الايه (44). و ل دهق قى جياى ل باكوور و باشوورى وى كه لهك كوند هه نه ب ناقين دورنهخ و كهزنهخ و شهرنهخ...هتد. ههرديسان دبيزن ل دهورو بهرين جيايى جودى و ل نافخويا باژيرى جزيرى ههتا باشوورى جياى بيخير ل باشوورى زاخو نيزيكي (18) جهان ههيه بناقى (نوح). بنيره: عبدالرقيب يوسف، حدود كردستان الجنوبية تاريخياً و جغرافياً خلال خمسة الاف عام و ما ترتب على الحاقها بالعراق، السليمانية، 2005، ص 27.
- (5) انور المائى، المصدر السابق، ص 44.
- (6) جهندين بوچوونين ديتر سهبارمت ناقي زاخو هه نه بو پتر پيزانينان، بنيره: وزارة الداخلية، دليل المملكة العراقية لسنة 1935 - 1936، بغداد، 1935، ص 921؛ محفوظ العباسي، اماره بهدينان العباسية، الموصل، 1969، ص 21؛ محافظة دهوك، دهوك فى احضان الثورة، بغداد، 1979، ص 16؛ يعقوب القصاب، "مارقرداغ و زاخوتا"، مجلة نجم بين النهرين، العدد (4)، 1995، ص 63، خضر العباسي، تاريخ بلدة زاخو والجسر العباسي، صفحة مجهولة من تاريخ العراق في الفترة المظلمة، الموصل، 1947، ص 6؛ كريم زهند، جوگرافی كوردستان، سليمانى، 2001، ص 276؛ وصفية محمد شيخو السندي، المصدر السابق، ص ص 30 - 39.

- (7) بؤ پتر پیژانینان ل دور قان روودانان، بنیره: عبدالرزاق الحسني، الثورة العراقية الكبرى، ط 5، بيروت، 1982، ص 20 وما بعدها؛ ذنون الطائي، الاوضاع الادارية في الموصل خلال العهد الملكي 1921 - 1958، الموصل، 2008، ص 119 وما بعدها.
- (8) لطفي جعفر فرج، عبدالمحسن السعدون دوره في تاريخ العراق السياسي المعاصر، بغداد، 1988، ص 52.
- (9) كونگری قاهیره ل 12 ئادارا 1921 ی هاته گريدانی و ب سهروکاتیا ومزیری (داگیرگههین/مستعمرات) بریتانی وینستون چرچلی، ژ گرنگترین بریارین فی کونگره ی میر فهیسه لی کوری حسین وهك شاه ی عیراقی هاتیه هه لبرارتن. بؤ پتر پیژانینان ل سهر فی کونگره ی، بنیره: عبدالامیر هادي العکام، الحركة الوطنية في العراق 1921 - 1933، النجف، 1975، ص ص 54 - 58؛ عبدالرحمن البزاز، العراق من الاحتلال حتى الاستقلال، ط 4، لندن، 1997، ص ص 96 - 99؛ عبدالرزاق الحسني، تاريخ العراق السياسي الحديث، ط 7، بيروت، 2008، ج 1، ص ص 206 - 208.
- (10) هنري فوستر، نشأة العراق الحديث، ترجمة: سليم طه التكريتي، بغداد، 1989، ج 1، ص 156؛ غانم محمد الحفو و عبدالفتاح علي البوتاني، الكورد و الاحداث الوطنية في العراق خلال العهد الملكي 1921 - 1958، اربيل، 2005، ص 18.
- (11) بؤ پتر پیژانینان ل دور هه لویستی کوردان ژ هه لبرارتنا شاه فهیسه لی ل سهر عیراقی و دامه زانندا دولهتا عیراقی بنیره: غسان العطية، العراق نشأة الدولة 1908 - 1921، ترجمة: عطا عبدالوهاب، لندن، 1988، ص ص 502 - 504.
- (12) غانم محمد الحفو و عبدالفتاح علي البوتاني، المصدر السابق، ص 19.
- (13) کمال مظهر احمد، کركوك وتوابعها حکم التاريخ و الضمير، دراسة وثائقية في القضية الكوردية في العراق، اربيل، ب. ت، ج 1، ص 140؛ عثمان علي، الحركة الكوردية المعاصرة دراسة تاريخية وثائقية 1833 - 1946، اربيل، 2011، ط 3، ص ص 384 - 385.
- (14) کۆمه لا العهد: ل 28 چریا ئیکى 1913 ی ژ لایى عهزیزه لی نه لمصری ل ئسته نبولی هاتیه دامه زانندن، و ئارمانجا وی خزمهتا نهتهوا عه ره بی بوو، و ل ئادارا 1914 ی لقی وی ل مووسل ژ لایى عه بدوللا نه لدولیمی هاته فه کورن و هندهک کهسانین دیتر، پتريا وان ژ نه فسه ران بوون. بنیره: عبدالفتاح علي البوتاني، الحياة الحزبية في الموصل 1926 - 1958، اربيل، 2003، ص 48.

- (15) هاتيه فهگوهاستن ژ: ابراهيم خليل احمد، ولاية الموصل دراسة في تطوراتها السياسية 1908 - 1922، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية الاداب، جامعة بغداد، 1975، ص 453.
- (16) وصفيه شيخو، "نوينهريين زاخو د بهرلهمانى عيراقى دا د ناقبهرا سالتين (1925 - 1958)", روژناما رموشه، ژماره (91)، زاخو، ئيكي چريا ئيكي 2013؛ چاڤيكيهفتن ل گه ل عومهر حازم شهمدين تاغا ل 2015/9/26 ئى ل زاخو، ناقبرى ل سالا 1939 ل زاخو ژدايكبووييه خواندنا خو يا تامادهيى ل بهغدا تهمام كرية، پاشان بهكالوريوس و ماستهر و دكتورا ب ئەندازيارى ل وهلاتى ئەمريكا تهمامكرية، و نوكه ل وهلاتى ئيگرتييين ئەمريكا تاكنجيه.
- (17) دنون يونس الطائي، الاوضاع الادارية فى الموصل خلال العهد الملكي 1921 - 1958، الموصل، 2008، ص 123.
- (18) بو پتر پيزانينان ل دور قى بهيمانى، بنيره: جميل الاورفلي، لمحات من ذكريات وزير عراقي سابق، بيروت، 1971، ص 37 - 38؛ فاروق صالح العمري، المعاهدات العراقية البريطانية و اثرها فى السياسة الداخلية 1922 - 1948، بغداد، 1977، ص 42.
- (19) بو پتر پيزانينان ل دور فان هه لبيارتنان، بنيره: محمد مظفر الادهمى، العراق تأسيس النظام الملكى و تجربته البرلمانية تحت الانتداب البريطانى 1920 - 1932، بغداد، 2009، ص ص 94 - 95.
- (20) محمد مظفر الادهمى، المجلس التأسيسي العراقي، بغداد، 1989، ج 1، ص ص 96 - 98.
- (21) جريدة الموصل، العدد (773)، 19 شباط 1924.
- (22) جريدة الموصل، العدد (774)، 21 شباط 1924؛ عبدالفتاح علي البوتاني، "نواب بهدينان في البرلمان العراقي"، مجلة دهوك، العدد (15)، دهوك، كانون الاول 2001، ص 96؛ عدنان سامي نذير، دور نواب الموصل في البرلمان العراقي خلال العهد الملكي 1925 - 1958، اطروحة دكتوراه غير منشورة، كلية الاداب، جامعة الموصل، 1993، ص 37.
- (23) محمد مظفر الادهمى، المجلس التأسيسي...، ج 2، ص ص 163 - 165؛ فاروق صالح العمري، المصدر السابق، ص 98.
- (24) خليل مصطفى عثمان الاتروشي، كوردستان الجنوبية (العراق) فى سنوات الاحتلال و الانتداب البريطانيين 1918 - 1922، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية الاداب، جامعة دهوك، 2005، ص 98.

بوويه ماموستا و ل سالا 1949 چوويه د ناڤ ريزين پارتى ديموكراتى كوردستاندا، و ل سالا 1973 كوليژا ياساي تهمام كويه و ل سالا 1994 چوويه ژ دمرقهى وهلاتى تا نوكه ل سويد ئاكنجيه.

(36) چاڤيڤكهڤتن ل گهل نيزيار حازم شهمدين ئاغا ل 2015/6/9 ل زاخو، ناڤبرى ل سالا 1938 ل زاخو ژ دايكبووييه، خواندنا خو ياسهرمتاي ههتا پولا چوارى ل زاخو تهمام كويه، پاشان ل بهغدا تهمام دكهت و قهستا ئيستانبولى كر و ل ويڤرى خواندنا خو تهمام كويه كوليژا بازرگانى ماستهر خوانديه، ل دهى شوڤشا 14 تيرمهى زڤريه زاخو ههتا سالا 1963 ى، چوويه بهيروتى، و ل سالا 1999 بوويه نوينهري حكوممهتا كوردستانى ل ئەمريكا ههتا 2006 ى، پاشان بوويه راويژكارى سهروك وهزيڤين كوردستانى تا 2008، نوكه خانهنشينه و ئاكنجيه ل ئەمريكا.

(37) ب دريژاهى ل دؤر ريڤخستين پارتى ديموكراتى كوردستان و حزباً كؤمونيستا عيراقى ل زاخو، بنيره: تهومرى سيى ژ پشكا ئيكي ژڤى پهرتووكى.

(38) ئەڤ بزاقه د ديروكا عيراقيدا دهيتته نياسين ب (وثبة كانون). بو پتر پيزانينان ل دؤر پهيمانى و ههلويسى خهلكى عيراقى، بنيره: صدرالدين شرف الدين، سحابه پورتسموث، بيروت، 1948؛ كمال مظهر احمد، "الوثبة دراسة تحليلية لدوافعها و نتائجها"، مجلة كاروان، العدد (23)، بغداد، اب 1984، ص 135 و ما بعدها.

(39) وصفية محمد شيخو السندى، المصدر السابق، ص 465؛ عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن الحركة القومية الكوردية التحررية، اربيل، 2001، ص ص 120 - 121.

(40) چاڤيڤكهڤتن ل گهل تهها محهمهد تهها جهقسى ل 2015/8/21 ل زاخو، ناڤبرى ل سالا 1933 ل زاخو ژ دايكبووييه، و ل سالا 1953 چويه دناڤ ريڤخستين حزباً كؤمونيستا عيراقى ل زاخو و گهلهك جاران ب ريكا هاتن و چوونين وى پهيوهندي دناڤهرا ريڤخستنا كؤمونيستن زاخو و بين مووسل دا ههبوو، و گهلهك جاران ب نهگهري قى حزبى هاتيه زيندان كرن، نوكه ئاكنجيه ل زاخو.

(41) بو پتر پيزانينان ل سهر پهيمانا بهغدا و بهندين وى، بنيره: عبدالسلام ابو سعود، حلف بغداد، القاهرة، 1957، ص ص 60 - 62؛ صبحى ناظم توفيق، حلف شمال الاطلسي و حلف بغداد فى وثائق الممثلات الدبلوماسية العراقية فى انقرة و استانبول 1945 - 1957، بغداد، 2002، ص 8.

(42) بو پتر پيزانينان، بنيره: كاوس قفطان، الحركة القومية التحررية الكردية فى كردستان العراق 1958 - 1964، السليمانية، 2004، ص ص 48 - 49؛ زنار سلوبي، فى سبيل كردستان (مذكرات)، ترجمة: على، بيروت، 1987، ص 274.

- (43) شیرزاد زکریا محمد، اثر حلف بغداد 1955 على الحركة التحررية الكردية، دهوك، 2009، ص 46.
- (44) چاڤيڤكهفتن ل گهڤ تهها محهمهد تهها جهقسى ل 2015/8/21 ل زاخو؛ بو پتر پيژانينان ل دور هه لويستى زاخو، بنييره: وصفية محمد شيخو السندی، المصدر السابق، ص ص 465 - 467.
- (45) بو پتر پيژانينان ل سهر بزاڤين شيخ مهموودى بهرزمنجى، بنييره: عثمان علي، المصدر السابق، ص 62؛ م. ر. هاوار، شيخ مهموودى قارهمان و دموهتهكهى خوارووى كوردستان، ب (2)، لهندن، 1991، ل ل 709 - 780.
- (46) بو پتر پيژانينان ل دور رولتى زاخو د فان سهرهه لداناندا، بنييره، وصفية محمد شيخو السندی، المصدر السابق، ص ص 482 - 496.
- (47) سره اسعد صابر، المصدر السابق، ص 173؛ عثمان علي، المصدر السابق، ص ص 565 - 566.
- (48) بو پتر پيژانينان ل دور سهره لدانان بارزان يا نيكي، بنييره: مسعود البارزاني، البارزاني والحركة التحررية الكوردية انتفاضة بارزان الاولى 1931 - 1932، كوردستان، 1986، ج 1، ص ص 29 - 55؛ صديق عثمان محو، العامل الخارجي و دوره فى اخمد الانتفاضات الكوردية، دور بريطانيا في اخمد انتفاضتي بارزان الاولى و الثانية 1931 - 1945 نموذجاً، اربيل، 2010، ص 110 وما بعدها.
- (49) عزيز حسن البارزاني، الحركة القومية الكوردية التحررية في كوردستان العراق 1939 - 1945، دهوك، 2002، ص ص 36 - 37؛ خليل عثمان الاتروشى، المصدر السابق، ص 156.
- (50) بو پتر پيژانينان، بنييره: صديق عثمان محو، المصدر السابق، ص 96 وما بعدها.
- (51) بو پتر پيژانينان ل دور جهوانيا دروستبوونا بزاڤا بارزان يا دوويى (1943 - 1945) بنييره: عزيز حسن البارزاني، المصدر السابق، ص 127 وما بعدها؛ مسعود البارزاني، البارزاني والحركة التحررية ثورة بارزان 1943 - 1945، كوردستان، 1986؛ حسن مصطفى، البارزانيون و حركات بارزان (1938 - 1947)، بغداد، 1983، ص 56 وما بعدها؛ پاول شيسمهن و خو شهوى مهلا ئيبراهيم، زيان و ريبازى مهلا مستهفا بارزاني، وهركيران: نهرده لان كوران، ههولير، 2014، ل ل 95 - 123.
- (52) عبدالفتاح علي البوتاني، الحركة القومية الكوردية التحررية، دراسات ووثائق، اربيل، 2004، ص 47.

(53) چاڤپیکهفتن ل گهل شاکر عهبدال عهبدولقادر یی بهرنیاس ب (شهکر شیخکی) ل 2014/12/16 ل دهۆکی، ناڤبری ل سالا 1926 ل شیخکا ل دهقرا مزووری ژیری ژدایکبووییه، دهچووی سهرمتایی یه، و پشکداری د شورهشا بارزان یا دووی دا کریه، و ههر ژ دهستیکا شورهشا نهیلوئی گههشتیه پلا سهرپهل و فهرماندهی بهتالیونی بوو، نوکه ل دهۆکی ئاکنجیه.

(54) بهئی لثیری نیژیاری حازم شهمدین ئاغا ددهته دیارکرن، ژبهیری مهلا مستهفا ب سهرهلدانی رابیتن، رابوو ب پیکهینانا جقاتهکی ژ مهزنین کوردا، و بو وان دیار دکهت کو دی چهکی راکهت، و قیا بوچوونا وان بزانیته، لثیری ههمی دبیزتی ئهم ل گهل تهنه، بهئی حازم شهمدین ئاغا دبیزت هیشتا زوویه بو چهکی؛ چونکی پینووس باشتره ژ چهکی، بلا ئهم رابن ب رموشهنبیرکرن مللهتی خو، ههردیسان دبیزتی ئهگهر تو چهکی راکهت ب دژی ته نارابن، و ئهگهر ته سهرکهفتن ئینات ئهم دی هاریکاریا ته کهین. و دهمی سهرهلدانی دهستیکی ههمی ب دژی وی رابوون ب تنی حازم بهگ ما ل سهر پهیفا خو. چاڤپیکهفتن ل گهل نیژیاری حازم شهمدین ئاغا ل 2015/6/9 ل زاخو.

(55) چاڤپیکهفتن ل گهل شهعبان محهمهد تاهر صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا، ناڤبری ل سالا 1969 ل بههینه ژ دایکبووییه، ل سالا 1978 هاته ریکخستن د پارتیدا ههتا سالا 1988 ی، پاشان چوویه ئیرانی ههتا 1991 ی د زفریت و ل سالا 2005 ی هاته ههلبزارتن بو پههلهمانی د خولا دووی دا، نوکه خانهنشینه و ئاکنجیه ل باتیفا.

(56) چاڤپیکهفتن ل گهل ههجهی عهههه محهمهد عومهر سلیمانیهی ل 2015/10/17 ل زاخو، ناڤبری ل سالا 1934 ل کوندی باستکی ل دهقرا سلیمانیهیا ژ دایکبووییه، و نوکه ئاکنجیه ل زاخو. ههژی کوتنیهی ژ بهر هندهک ئهگهرین جفاکی ناڤبری رازی نهبوو ناڤی ئاڤای دیار بکهت .

(57) وصفیه محهمد شیخو السندي، المصدر السابق، ص ص 491 - 492.

بەشی ئىكى

پيشهاتين سياسى ل زاخو 1958 - 1961

- تەومرى ئىكى: سەرهلدا نا شۆرهشا 14 ى تيرمهها 1958
- تەومرى دوويى: ههلويسىتى زاخو ژ ياسايا چاكسازيا چاندى و
خواندا كوردى
- تەومرى سىيى: ژيانا پارتايهتى ل زاخو 1958 - 1961

تەوهرى ئىكى

سەرھلدا نا شۆرەشا 14 تیرمەھا 1958 ى

ئىك: ھەلویستى خەلكى زاخۆژ شۆرەشا 14 تیرمەھا 1958:

كاودانىن عىراقى ل دووماھیا سەردەمى پاشایەتى رۆژ بو رۆژى بەرەق خرابوونىقە دچوون، و گەلەك ھۆكار ھەبوون بوونە ئەگەرى دووربوونى د ناڤەرا مللەتى و حکوومەتیدا، لەورا مللەت ب شیوھكى گشتى ژ سیاسەتین گشتیین حکوومەتى و شیوازی حوکومرانى نەرازی بوون، و دوورکەقتن ژ ریبازا دیموکراسیى یا دروست ب حوکمرانییدا، و تیکچوونا بارى جفاكى و ئابوورى خەلكى. ئەق ئەگەرە ھەمى و گەلەكىن دیتەر ژى کۆمبوون، و بوونە ئەگەرى بەرپابوونا شۆرەشا 14 تیرمەھا سالا 1958 ى، ب سەرکردایەتیا سەرتیپ روكن عەبدولکەریم قاسمى (1914 - 1963)، ئەق شۆرەشا دووماھیک ب دەستەھلاتا پاشایەتى ھینای، و سیستەمى کۆمارى راگەھاندى⁽¹⁾.

پشتى شۆرەشگىران کونترۆلا دەستەھلاتى کرى و ب مەرەما موکومکرنا دەستکەفتیین خو، ب ھندەك پینگاڤین گرنگ رابوون، کو گەلەك ژ وانا د بەرژوھندیا گەلى کوردان دا بوون، وەکو دەرکنا بەیانا ژمارە (دوو) ژ لایى سەرکردى گشتیى ھیزین چەكدار ژ بو دامەزراندنا جقاتا سەرورەرى (مجلس

عیراقی پیکدهیت ل سەر بنیاتی هه‌فکاری د ناڤه‌را گشت هاوولاتیاندا، و ریزگرتنا ماف و پاراستنا ئازادیین وان، و عه‌رب و کورد هه‌فپشکن د قی وه‌لاتیدا، و ئەه‌ف ده‌ستووره مافیین کوردان یین نه‌ته‌وه‌یی د سه‌لمینت د چوارچوو‌قی ئیکه‌تیا عیراقیدا"⁽⁹⁾. ب قی چه‌ندی ئەه‌ف به‌لگه‌نامه بو‌ جا ئیکیه د میژوو‌یا ده‌وله‌تا عیراقیدا ده‌ته دیارکرن، ئاماژی ب یه‌کسانی د ناڤه‌را عه‌رب و کورداندا دکه‌ت"⁽¹⁰⁾. هه‌روه‌سا حکومه‌تا عه‌بدو‌لکه‌ریم قاسمی ئارمی کۆمارا نوی دانا، ئەوژی شویری عه‌رهبی کو ده‌ربینی ژ عه‌ربان دکه‌ت، ب ره‌خه‌ خه‌نجه‌را کوردی کو ده‌ربینی ژ کوردان دکه‌ت"⁽¹¹⁾.

پارتی دیموکراتی کوردستان هه‌لو‌یستی خو‌ ژ رژیما کۆماری دبه‌یانه‌کا تایبه‌تا دیار کر، ئاراسته‌ی گه‌لی کورد کر ل 16 تیرمه‌ها 1958، و جه‌خت ل سەر پشته‌فانییا خو‌ بو‌ کۆمارا نوی دیارکر، و تیدا هاتبوو: "... پارتی دیموکراتی کوردستان، پیشه‌نگا بزاقا رزگاریخو‌ازا کوردیه، بریاردا ب هه‌موو هی‌ز و شیانیین خو‌ خه‌باتی ژ بو‌ به‌ره‌فانیکرنی ژ کۆمارا عیراقی و موکومکرن و پیشکه‌فتنا وی بکه‌ت و هه‌موو ئەندام و لایه‌نگرین پارتی ئاماده‌نه بینه سه‌رباز، و گیانی خو‌ بو‌ کۆمارا عیراقی بکه‌نه قوربان..."⁽¹²⁾، هه‌ردیسان پارتی راگه‌هاند ئەه‌ف قو‌ناغه پیدقی ب خه‌باتا هه‌قبه‌ش یا کورد و عه‌ربان هه‌یه، بو‌ چه‌سپاندنا بنه‌مایین دیموکراسییی د وه‌لاتیدا"⁽¹³⁾.

هه‌روه‌سا پارتی شانده‌ک ب سه‌رو‌کاتیا ئیبراهیم ئەحمه‌د"⁽¹⁴⁾، و عه‌لی عه‌بدو‌للا و نووری ئەحمه‌د ته‌ها ژ ده‌قه‌رین جودا جودا یین کوردستانی ژ (ئامیدی)، زاخو، ده‌وک، سلیمانی، هه‌ولیر، ره‌واندوز، خانه‌قین) ئاماده‌کر، و ئەه‌ف شانده ل 27 تیرمه‌هی 1958 به‌ره‌ف به‌غداقه چوو، و ل گوره‌پانا وه‌زاره‌تا به‌رگریی ژ لای عه‌بدو‌لکه‌ریم قاسمی هه‌ته پیشوازیکرن، سه‌رو‌کی شاندا کوردی د گو‌تاره‌کا گرنگدا په‌یوه‌ندیین که‌فن یین کورد و عه‌ربان دیارکرن، و پشته‌فانییا گه‌لی کوردستانی بو‌ کۆماری دوویاتکر"⁽¹⁵⁾ و عه‌بدو‌لکه‌ریم قاسمی د په‌یقا خو‌دا ل گه‌ل شاندى کوردی پیدقییا برایه‌تیا کورد و عه‌ربان دیار کر، هه‌روه‌سا دوپاتکر کو

دانپیدان ب مافین نهتهوهیین کوردان د چوارچووئی دهستووری دهمکی یی 27 تیرمهها 1958 ی دانه دیارکرن، ههرد قی دیداریدا عهبدوکهریم قاسم نامادها حکوومهتا خو بو شاندا کوردی ژ بو فهگهواندنا سهروکی پارتی دیموکراتی کوردستان مهلا مستهفا بارزانی ژیکهتیا سوقیتی بو عیراقی دیارکر⁽¹⁶⁾.

حکوومهتی د پینگافهکا نویدا بهیانا لیبورین و نازادکرنی بو ژمارهیهکا گرتیین سیاسیین ل سهردهمی رژیم پاشایهتی دا، ژوانا شیخ ئەحمەد بارزانی و شیخ لهتیف کوری شیخ مهحموودی بهرزنجی و گورانی شاعیر⁽¹⁷⁾. خهلکی زاخو پیشوازی ل بریارین حکوومهتا نوی کرن سهبارهت کوردان، و دهمی شیخ ئەحمەد بارزانی ژیندانی دهرکهفتی، ئەندامین لژنا ناوچا زاخو یا پارتی ل گهل لیژنهییین دهوک و نامیدی و ئاکری و شیخان چوونه ههولیری، و پیشوازی ل شیخ ئەحمەدی کرن و بخیرهاطنا وی کرن⁽¹⁸⁾.

ب قی چهندی خهلکی کوردستانی پشتهفانیا شوپهشی کرن، و ل پتريا دهقهرین کوردستانی ههرد دهستیپکا راگههاندنا شوپهشی، خهلکی کوردستانی ل ژیر سهرکردایهتیا پارتی دیموکراتی کوردستان و حزبا کومونیسستا عیراقی، رابوون ب ریپشانین کهیف و خوشیی بهرامبهر شوپهشی⁽¹⁹⁾.

خهلکی زاخو ههرد بهریابوونا شوپهشا 14 ی تیرمههی و سهردهمی پاشایهتی و ل دهمی دروستبوونا ههرد روودانهکی یان پیشهاتهکا سیاسی ل عیراقی و کوردستانی، رۆلی خو د قان رووداناندا ههبوو؛ چونکی کهسانین سیاسی و کومهلین پیشکهفتی ل زاخو ههبوون⁽²⁰⁾.

پشتی بهیانا 14 ی تیرمههی هاتی خواندن، خهلکی زاخو ب شیوهکی گشتی پیزانین لدور شوپهشی کیم دزانین، ب تنی کهسانین سیاسی نهبن. بهلکو ل رۆژا ئیکی ژ شوپهشی خهلکهک مهندههوش مابوو، و بارا پتريا خهلکی دهقهری دهرکهفتنه، بهرهف بازاری ل دهف ناقنجیا زاخو یا تیکهل (جهی نوکه یی قوتابخانا بهدرخان) کوم بوون، و چاقدیریا روودانا و پیشهاتا دکرن ئهری کی ب قی شوپهشی رابوویه⁽²¹⁾.

خه لکه کی باوهر نه دکرن و د گووتن کەس نه شیت نووری سه عیدی ل سهر دهسته لاتئ لابدهت یان بکوژیتن، ههتا رۆژا دوویئ ژ شوهرشی خه لکی زاخو دهرکهفتن ب خوپیشاندانه کا بچووک، و ب داهول و زرنافه چوونه بهرامبه ر چایخانا فه رمانی⁽²²⁾ (بهرامبه ر سه روکاتیا شارهوانیا زاخو) و ژویری ژی بو نافه بازاری فه چوون، و ب درووشمان لایه نگریا خو بو شوهرشی دیارکرن⁽²³⁾، بارا پتر کومونستیئ زاخو سه رکیشیا قئ خوپیشاندانی دکرن، وهک: تهها محهمه د تهها جه قسی، غازی نه جم قه صاب، مه حسن نه جم قه صاب، عه بدوللا حه سه ن جزیری و محهمه د عه زو و عه ونی جو نه یه د⁽²⁴⁾. و خوپیشاندهران داخواز ژ ئه فسه ریئ له شکهری عیراقی دکرن، دهسته لاتئ ل باژییری زاخو وه ریگرن، و ژ دهستی سقیلان بیننه دهر⁽²⁵⁾.

به لئ سه ره رای قئ خوپیشاندانی هیشتا خه لکی ب دروستی باوهری نه بوون، کو رژیما پاشایه تی یا کهفتی و نه مایه، ههتا رۆژا سییی ژ شوهرشی که سه ک ژ به غدا هاته زاخو، و پارچه کا بچووک ژ په روکی ل که ل خو هینا تبوو، و د گووت ئه فه پارچه که ژوی عه بایی یئ نووری سه عیدی کریوو به رخوو، و ئه فه پارچه نیشا خه لکی دا⁽²⁶⁾. ب قئ چه ندی خه لکی زاخو پتر باوهری بو وان چیبوو و ب خوپیشاندانه کا مه زن رابوون⁽²⁷⁾، و شه فیک محهمه د سه عدوللا سه رکیشیا قئ خوپیشاندانی دکر⁽²⁸⁾، خوپیشاندهر به ره فه یانا ماموستایان فه چوون، و وینی شاه فه یسه لی دوویئ (1939 - 1958) هیئانه خواری⁽²⁹⁾، پاشان خوپیشاندهر ئاهه نگ کیران و ئه فه درووشمه ب زمانی عه ره بی د گووتن "تسقط الملكية، تعیش الجمهوریه، عاشت الحریه، یعیش الوطن" ئانکو "هه رفیت پاشایه تی، بژی ت کو ماری، بژی ت ئازادی، بژی ت نیشتمان". و ب فان درووشمان پشته قانیا خو بو عه بدولکه رییم قاسمی دیار دکرن⁽³⁰⁾.

ل ده ور به ریئ باژییری زاخو و ل هه ر سی ناوچه دارییئ وی، ل ده شتا سلیقانه ییا خه لکی ده قهری خوشحالیا خو ب شوهرشا 14 تیرمه ها 1958 دیارکرن، و ئاهه نگه کا مه زن ل گوندی ئاسیه ی سه نته ری ناوچه داریا سلیقانه یا هاته کرن،

تیدا ژمارهیه‌کا زۆرا خه‌لکی ده‌قه‌ری ئه‌وین ئاکنجیین مووسل ژى تیدا پشكداربوون، و خه‌لکی هزر دكر دى پاشه‌رۆژه‌كا گه‌شتر ل هيشيا وان بيت⁽³¹⁾. و ل ده‌قه‌را گولييان ل ناحيا باتيفا گه‌له‌ك كه‌يفا خه‌لکی باتيفا هات؛ چونكى ل وى ده‌مى گه‌له‌ك هه‌ژارى هه‌بوو و خه‌لكه‌كى هزر دكر دى بارودوخى وان خوش بيت⁽³²⁾، و ب قى هه‌لكه‌قتى حه‌جى صادق برو⁽³³⁾ نان خوارنه‌كا مه‌زن ئاماده كر، و نيزيكى (200) كه‌سان ل قى نان خوارنى ئاماده ببوون ب هه‌لكه‌قتا شوپه‌شا 14 تيرمه‌ه⁽³⁴⁾. ل ده‌قه‌را سندييان ژى خه‌لکی ده‌قه‌رى پشتگيريا شوپه‌شى كرن و خوشحالبوون ل هيشيا پاشه‌رۆژه‌كا باشتر⁽³⁵⁾. هه‌روه‌سا مه‌سيحيين زاخو ژى ل ده‌مى به‌رپابوونا شوپه‌شا 14 تيرمه‌ه⁽³⁶⁾ ل گوندى بيدارى⁽³⁶⁾ ئاهه‌نگه‌ك گيران و پشته‌فانيا خو بو شوپه‌شى ديار كرن⁽³⁷⁾.

هه‌ژى گوټنييه لقيرى، كو زورينه‌يا مه‌زن و ئاغايين زاخو نه ل گه‌ل قى شوپه‌شى بوون؛ چونكى شوپه‌شى ل ده‌ستپيكي دايه ديار كرن كو ئه‌ف شوپه‌شه ژيه‌ر به‌رژه‌وه‌نديين هه‌ژاران و جوتياران و كريكاران بوو، ئانكو ب دژى به‌رژه‌وه‌نديين ئاغايان بوو⁽³⁸⁾، له‌ورا ئان كه‌سان پشكدارى د وان ئاهه‌نگان دا نه‌دكرن ئه‌وين د هاتينه گيران ب هه‌لكه‌قتا سه‌ركه‌قتا شوپه‌شى⁽³⁹⁾.

ژلايه‌كى ديترقه، هه‌رچه‌نده زورينه‌يا خه‌لکی زاخو ب سه‌ركه‌قتا شوپه‌شى خوشحالبوون، لى گه‌له‌ك ژ قى خه‌لکی ب تاييه‌ت يين ژيبن وان مه‌زن، نه رازيبوون ب شيوازى ره‌فتاركرنى ل گه‌ل بنه‌مالا شاه فه‌يسه‌لى دوويى، و كوشتنا وى و خيزانا وى ب شيوه‌كى "درندانه"، و دبیت هه‌ستى ئايينى كارتیكرن ل سه‌روان كريت⁽⁴⁰⁾.

دوو: فهگهریانا مهلا مستهفا بارزانی و بارزانیان ژئیکهتیا

سوقیهتی:

پشتی بهریابوونا شوڤهشا 14 ی تیرمهه ی ب چهند رۆژهکان، پارتی دیموکراتی کوردستان داخواییهک پیشکیشی سهروک و مزیران عهبدوولکههریم قاسم کر کو رازی بیتن ل سهر زفرینا مهلا مستهفا بارزانی و ههقالین وی ژئیکهتیا سوقیتی بو عیراقی⁽⁴¹⁾.

عهبدوولکههریم قاسم رابوو ب دهرکرنا یاسا لیبورینی ل سهر بارزانیان ل دۆر وان کاریت پی رابووین د ماوی (1943 - 1947) دا، قی لیبورینی مهلا مستهفا بارزانی و ههقالین وی ب خوڤه دگرتن⁽⁴²⁾ پشتی دهرکهفتنا بریارا لیبورینی، بارزانی نامهیهک ئاراسته ی عهبدوولکههریم قاسمی کر، تیدا باسی خهباتا کوردان و عهره بان بو بهیزکرنا کومارا نوی، و ئاماژه ب شوڤهشین بارزان دا وهک بهشهک ژخهباتا گهلی کورد دژی داگیرکرنی، و ل دووماهییکا ناما خودا مهلا مستهفا بارزانی داخواز ژ عهبدوولکههریم قاسمی کر رازی بیت بو فهگهرانا وی و ههقالین وی بو عیراقی و خزمهتکرنا کومارا نوی⁽⁴³⁾. ل 2 ئهیلوئی 1958 ی عهبدوولکههریم قاسمی بهرسقا نامهیا مهلا مستهفا بارزانی، و راگههاند حکوومهت بخیرهاتنا وان دکهت، کو ههمی کار و ئاسانکاری دی بو هیته ئهجامدان⁽⁴⁴⁾ بهلی عهبدوولسهلام محهمهد عارف رهخنه ل سهر بهرسقا عهبدوولکههریم قاسم ههبوون، و گوت: ئهگهر ئهڤ کاره ب منقه یی گریداایبا، ئهز دا بهرسقا بارزانی ب دوو پهیشا دم ئهوژی (ههره... ههره...) ⁽⁴⁵⁾، بارزانی ل 10 ی ئهیلوئی نامهیهکا سوپاسیی بو عهبدوولکههریم قاسم هنارت⁽⁴⁶⁾.

مهلا مستهفا بارزانی ل رۆزا 6 چریا ئیکی 1958 گههشته بهغدا، و ب ههزارهها خهک ژ عهره بان و کوردان و کیم نهتهوهیین دیتر ل فروکخانهیا موسهنا ژ بو پیشوازیکرنا وی ئاماده بوون⁽⁴⁷⁾. پاشان مهلا مستهفا بارزانی چوویه ئوتیلا سهمیرئه میس و بوویه میهقانی حکوومهتی، و ل رۆزا پاشتر مهلا مستهفا

بارزانی سهرهدانا عه‌بدو‌لکه‌ریم قاسم کر و سوپاسیا وی ل سهر هه‌لویستی وی کر⁽⁴⁸⁾.

و د قوناغا دوویدا ل 16 ی نیشان 1959 پاپورا کروزیا یاجورجی گه‌هسته به‌نده‌ری به‌سره، و ئەو بارزانییه د قی پاپوریدا بوون ئەوین ژ ئیکه‌تیا سوقیتی زفرین⁽⁴⁹⁾، پاشان به‌ره‌ف هه‌ولیریشه چوون و ژماره‌یه‌کا زورا خه‌لکی پیشوازییا وان کرن⁽⁵⁰⁾.

قه‌گه‌ریانا مه‌لا مسته‌فا بارزانی بو کوردستانی بوویه جهی خوشحالییا زورینه‌یا ملله‌تی کورد، و خه‌لکی زوربه‌یا باژیر و باژیرکین کوردستانی ب شیوی شاندا به‌ره‌ف به‌غدا قه‌ چوون، ژ بو بخیره‌هاتنا مه‌لا مسته‌فا بارزانی، دق‌ی واری دا ریک‌خستین پارتی ل زاخو و ده‌وکی و ئامیدی رابوون ب ئاماده‌کرنا شاندا، داکو بچنه به‌غدا و بخیره‌هاتنا بارزانی بکه‌ن⁽⁵¹⁾، شاندى زاخو ژقان که‌سان پی‌کده‌ات⁽⁵²⁾: (مه‌لا صالح حاجی بالقوسی، عه‌لی هالو، شیخ جماله‌ددین بریفکانی، عومه‌ر حه‌سه‌ن بامه‌رنی، نوعمان عیسا، ره‌ئوف مه‌لا جامی، حه‌سه‌ن ئیبراهیم، عه‌بدو‌لره‌حمان حه‌جی عه‌لی، سانیا عه‌بدو‌له‌جید تیلی، مه‌لا عه‌بدو‌لغه‌نی ئیبراهیم، صالح حامد، صادق عومه‌ر به‌رزیری، شه‌عبان سه‌عید محه‌مه‌د، حه‌سن حسین خه‌یات، ره‌مه‌زان ئیبراهیم نه‌جار، عه‌گید یوونس، سه‌عید صالح سه‌عدی، مه‌لا قاسم ئیمنکی، ئەحمه‌د ته‌یار ئیسماعیل، مسته‌فا محه‌مه‌د باتیفی (مستو محو)، محه‌مه‌د تا‌هر صادق برو و حسامه‌ددین محه‌مه‌د سه‌عدوللا⁽⁵³⁾).

هه‌روه‌سا گه‌له‌ک ژ که‌سایه‌تین زاخو جودا جودا سهرهدانا بارزانی ل به‌غدا دکرن، و بخیره‌هاتنا وی کرن، بو نمونه‌ نیژیار حازم به‌گ سهرهدانا بارزانی کر، و دبیزیت: بارزانی دق‌ی چاقپیکه‌قتنیدا، باسی ره‌وشا خو ل ئیکه‌تیا سوقیتی کر، و گووت مه‌هنده‌ک کارین باش یین و مرگرتین، و مه‌چ کارین خراب نه‌ومرگرتینه⁽⁵⁴⁾. هه‌روه‌سا ئەفسه‌ری له‌شکه‌ری عیراقی یی خه‌لکی زاخو ره‌شید حاجی به‌د‌ری ژی سهرهدانا بارزانی ل به‌غدا کر، و بخیره‌هاتنا وی کر⁽⁵⁵⁾.

ژ لایهکی دیترفه، لژنا ناوچا زاخۆ یا پارتی، شاندهک ئامادهکر ژ بو بخیرهاتنا وان بارزانین ژ ئیکهتیا سوفیتی زفرین ل نیسانا 1959 ئەف شانده پیکدهات ژ پیکهاتهیین جفاکیین زاخۆ ژ هوزین سندی و گولی و سلیفانهییا وخه لکی باژیری زاخۆ ل گهل ئیکهتیا قوتابیین کوردستانی، ئەف شانده بهرهف هاقینگهها پیرمامقه چوون، ئیکهم جار شاندى زاخۆ ئەسعهد خوشهوی⁽⁵⁶⁾ ل گهل میرحاج ئەحمهدی⁽⁵⁷⁾ دیتن بخیرهاتنا شاندى زاخۆ کر⁽⁵⁸⁾، و پهیشهک بو وان خواند و گووت: راسته هەر شوڤه شهکی چهک دقیت، بهلی دست هاقیتته پینوسهکی ژ بهریکا خو هیناته دمر و گووت ئەفه ژى دقیت⁽⁵⁹⁾. محهمهده علی یوونس توفی⁽⁶⁰⁾ خواندنا کوردی باش دزانی، لهورا ئەو هاتبوو دهستنیشانکرنا دا بهرسفا بخیرهاتنا میرحاج ئەحمهدی بدهت، توفی پهیشهک ب کوردی خواند و ب ناقی ههمی خه لکی زاخۆ بخیرهاتنا بارزانى و ههفالیین وی کر⁽⁶¹⁾.

سى: ههلوپستى خه لکی زاخۆ ژ بزاقا شهوايی:

بزاقا شهوافی ل باژیری مووسل ل رۆژا 8 ی ئادارا 1959، ژ لایى فهرماندهی لهشکهری پینج یی مووسل عهبدو لهوههاب شهوافی⁽⁶²⁾، و فهرماندهی لهشکهری دووی کهرکووک نازم ته بقچهلی و ریشه بهری ههوالگیریا سهربازی رفعت ئەلحاج سری هاته ئەنجامدان⁽⁶³⁾. ئەگهری سهرهلدانا قی بزاقی بو پیشه چوونا حزبا کۆمونیست یا عیراقی و لایهنگرییا عهبدو لکه ریم قاسم بو کۆمونیستان دزقرته⁽⁶⁴⁾. حزبا کۆمونیست بریاردا بوو ل رۆژا 6 ئادارا 1959 ی قیستقالا (پشتهفانیین ئاشتی) ل مووسل بهیته ئەنجامدان کو ریکخراوهک بوو باراپتر ژ کهسانین کۆمونیست پیکدهات. لی عهبدو لهوههاب شهواف دژی قی بریارى بوو، و رهتکر قیستقالا پشتهفانیین ئاشتی ل مووسل بهیته ئەنجامدان؛ چونکی پتیا خه لکی مووسل ژ نه ته وهخوایین عه رهیین موسلمانن⁽⁶⁵⁾، لهورا عهبدو لهوههاب شهواف بهرهف بهغدافه چوو، ژ بوو نه هیلانا قی قیستقالی، و بارودوخین مووسل بو بهرپرسیین

به‌غدا رۆنكرن كو مه‌ترسييه ل سه‌ر باژيړي، عه‌بدو له‌وه‌هاب شه‌واف زقري مووسل به‌لي عه‌بدو له‌كه‌ريم قاسم يي رژد بوو ل سه‌ردانا قيس‌تقالي ل مووسل⁽⁶⁶⁾.

ئاماده‌كاري هاتنه كرن بو دانانا قيس‌تقالي ل مووسل ژلايي كۆمونيستان و پشته‌قاني ناستيي شه، عه‌بدو له‌وه‌هاب شه‌واف ب هاريكاري هوز و بنه‌ماليين مولكداري ناه باژيړي مووسل و نه‌ته‌وه‌په‌رستين عه‌ره‌ب، و ب پشتگي‌ريا كۆمارا عه‌ره‌بي يا ئي‌كگرتي (سووريا و مصر)⁽⁶⁷⁾، ل گه‌ل هنده‌ك ئه‌فسه‌ران ل به‌غدا و كه‌ركوكي وه‌كو رفعت حاج سري و نازم ته‌به‌قچه‌لي ري‌ككه‌قتن كوده‌تاييه‌كي دژي فه‌رمانه‌واييا عه‌بدو له‌كه‌ريم قاسم و ل دژي زيده‌بوونا ده‌سته‌لاتا كۆمونيستان بكه‌ن⁽⁶⁸⁾.

هه‌ژماره‌كا زورا كۆمونيستان ل به‌غدا ل رۆژا 5 ي ئادارا 1959 كۆم بوون و ب ري‌كا شه‌مه‌نده‌فهر ناستيي به‌ره‌ف مووسله هاتن⁽⁶⁹⁾، و ل رۆژا 6 ي ئادارا 1959 ي قيس‌تقالي هاته ئه‌نجامدان⁽⁷⁰⁾، و رپييشانه‌كا مه‌زن ل مووسل هاته سازكرن و ب سه‌دان كه‌س ژ پشته‌قاني ناستيي يين چه‌كدار تي‌دا پشكداربوون، و ل 7 ي ئادارا 1959 خوييشانان هاتنه كرن ل مووسل، و هيدي هيدي بارودوخ به‌ره‌ف نه‌خوشي فه‌چوون⁽⁷¹⁾.

هه‌ژي گوتني يه كو ئه‌ندامي پارتى ديموكراتى كوردستان ل زاخو ب تايه‌ت ژ قوتابي و لاوان، پشكدارى د قيس‌تقالي ناستيي ل مووسلدا كرن، و وان خو خه‌ملاند بوو ب جل و به‌رگين كوردى. و ده‌مي گه‌هشتينه مووسل درووشمين نيشتماني ب براييه‌تيا كوردان و عه‌ره‌بان، و ب ژيانا عه‌بدو له‌كه‌ريم قاسمى و مه‌لا مسته‌فا بارزاني دگوتن. و د قيس‌ته‌قالي دا و ژبه‌ر قان درووشمان هنده‌ك نه‌خوشي دناقبه‌را ئه‌ندامي پارتى و حزب كۆمونيست دا په‌يدا بوون، لي ب ناستيانه و بي زيان ب دووماهيك هاتن⁽⁷²⁾.

شه‌واف بزاڤا خو راگه‌هاند ب به‌يانا ئيكي ل ئيزگه‌هيدي ل ده‌مژمي 7 ي سپيدي ل 8 ي ئادارا 1959⁽⁷³⁾. لي ده‌نگي ئيزگه‌ي ل ده‌قه‌ره‌كا به‌رته‌نگ بوو ب تني ل مووسل بوو⁽⁷⁴⁾ و ل ده‌مژمي 12 ي نيضرو ئيزگه‌يي ديمه‌شقي به‌يانا بزاڤي

پراگهاند، ب قى چەندى بىلەز دەنگوباسى پراگهاندنا بزاڤى ل ھەمى عىراقى ھاتە بەلاڤكرن⁽⁷⁵⁾، لى عەبدولكەرىم قاسم بىلەز بەرسقا شەوافىدا، و رابوو ب ھنارتنا فروكەيان ژ بوو بوردومانكرنا بنگەھى سەرھەنگ عەبدولوەھاب شەوافى⁽⁷⁶⁾، د ئەنجامدا شەواف ھاتە كوشتن⁽⁷⁷⁾، ب قى چەندى كاودانىن مووسل تىكچوون و بەرەلايى پەيدا بوو، بەلى حزبى كۆمۇنىست ل گەل پارتى ديموكراتى كوردستان رۆلەكى مەزن ھەبوون دپاراستنا ئاسايشا باژىرى، و ھارىكاريا ھىزىن حكومەتى كرن بۆ كونترۆل كرنا باژىرى⁽⁷⁸⁾.

مىللەتى كورد ب سەرکردايەتيا مەلا مستەفا بارزانى رۆلەك مەزن د قەمراندنا بزاڤا شەوافىدا ھەبوو، و ژمارىەكا چەكدارىن كورد ژ ناوچەيىن جودا جودا يىن كوردستانى ھاتن و ل نىزىك باژىرى مووسل كۆمبوون، و خو ئىخستەنە ل ژىر فەرمانا ھىزىن حكومەتيدا⁽⁷⁹⁾.

ئەفسەر و سەريازىن كورد ل ناڤ بارەگايى لىوا پىنج ل مووسل، رۆلەك بەرچاڤ ھەبوون بۆ ژناڤبرنا بزاڤا شەوافى، و ئەفسەرىن ل گەل حكومەتى شىيان باژىرى بىخەنە ل ژىر كونترۆلا خو⁽⁸⁰⁾. پاشان ھىزىن بەرگرى مىلى سەر ب حكومەتا عىراقىشە، و ئەندام و لايەنگرىن حزبى كۆمۇنىست ل گەل ھندەك رىكخستىن حزبىدا ل مووسل، كەڤتە كارى تولشەكرنى و توندوتىژى دژى پشكدار و پشەقانىن بزاڤى⁽⁸¹⁾، بەلى مەلا مستەفا بارزانى نەرازيبوونا خو بەرامبەر قان رەفتاران دەربىرى⁽⁸²⁾.

دەربارەى ھەلويسى خەلكى زاخۆ ژ بزاڤا شەوافى، ل وى دەمى ھەژمارەكا خەلكى زاخۆ ل مووسل بوون، ھندەك ژ وان سەرياز بوون و ھندەك ل گەل ھىزا شەوافى بوون، بۆ نموونە: عسمەت دىنو بەنستانى و ئەنومەر دەرويش زاخۆيى ل وى دەمى ل فەوجا سى بوون ل پەلا (فصیل) زىرمەقانىا عەبدولوەھاب شەوافى بخۆ بوون. ل دۆرقى چەندى عسمەت دىنو دىبىژىت: ل دەمى شەوافى پىلانا بزاڤا خو داناتى ئەم كۆمكرىن، و ئەم ب قى چەندى ئاگەھدار كرن، و ئەز ئىك ژ وان كەسان بووم يىن چووینە رەببىعە ئىزگە و چەك وەرگرتىن كو ژ سووریا بووان ھاتبوون، و من

ئەق پیزانینە گەھاندنە بەرپرسین پارتی ل مووسل، ل وی سەردەمی هەر ئیک ژ سبغەتوللا ئەمین مزووری و حەسەن تەیب بوون؛ چونکی ئەز ریکخستیی ئەینی بووم د ناڤ ریزین پارتیدا⁽⁸³⁾.

دەمی بزاقا شەوافی دەستپیکری، ئەفسەر و پلەدارین کورد د ناڤ لەشکەری عیراقیدا ل مووسل هاتنە گرتن ژ لای پێشەقانی شەوافیقە، ژوان جیداری ئیکی ل بەتالیونا ئەندازیاری ل لیوا پینج رەشید حاجی بەدری سندی، و پستی بزاق ژ ناڤچویی ژ لای هیزین حکوومەتیقە هاتنە ئازاد کرن⁽⁸⁴⁾.

ل دەمی بزاقا شەوافی ئەندامی پارتی مەلا عەبدولکەریم صوفی ل مووسل بوو، و د ناڤ ریکخستین پارتیدا کاردکر، دبیژیت: خسرو توفیق⁽⁸⁵⁾ هەنارته من و گۆت بیژە کوردان ل مووسل خۆپیشاندانی بکەن، خۆپیشاندان هاتەکرن و ئەنوەر مایی کەفتە پیشیا خۆپیشاندەرا⁽⁸⁶⁾. و خەسرو توفیق بلەز تەتەرەک هەنارته دەوێک و زاخو و نامەیهک دای، تیدا فەرمان ل لیژنەیین زاخو و دەوێکی یین پارتی کر، ب زویترین دەم هەر چەکدارەک هەبیت بەرەق مووسل بچیت، و هاریکاریا هیزین حکوومەتی بەیتە کرن بو ژ ناڤبرنا بزاقا شەوافی⁽⁸⁷⁾.

دەمی دروستبوونا بزاقی ئەندامەکی چالاکی حزبا کۆمۆنیستا عیراقی ژ خەلکی زاخو ب ناڤی تەها محەمەد تەها جەقسی ل مووسل بوو، ئیکسەر هاتە زاخو و گۆتارەک بو خەلکی زاخو خواند تیدا بەحسی بزاقی کر و ب توندی هیرش ل سەر بزاقا شەوافی کر⁽⁸⁸⁾.

هەرۆسە ل باژیری زاخو ئامادەکاری هاتنەکرن ژ لای حزبا کۆمۆنیست و پارتیقە داکو هاریکاریا حکوومەتی بکەن و ل دژی بزاقی براوەستن، و لیژنەیهک هاتە دانان ب سەرپەرشتیا جاسم جاسم و سامی ئەسەد مەعرووف، ئەق لیژنە ب نڤیسینا ناڤین وان کەسانین چەکدار رابوو داکو بچنە مووسل چ کۆمۆنیست بن یان پارتی، و هەر کەسەکی قیابا ناڤی وی دەهاتە نڤیسین، و شەفیق محەمەد سەعدوللا ب کاری نڤیسینا ناڤان رادبوو⁽⁸⁹⁾.

پشتی ناڤ هاتینه نشیسن حزبا کۆمۆنیست ب سهرپهرشتیا محهمهد عهزوو و پارتی دیموکراتی کوردستان ب سهرپهرشتیا صالح یووسفی، خه لکی زاخۆ ژ ههمی هوزان کۆمکرن و ب ترومپیلین (پاص) سویارکرن و بهرهڤ مووسل فهچوون، داکو دژی بزاقا شهوائی براوهستن⁽⁹⁰⁾. گه لهک خه لک ژ زاخۆ و گوندین دهووبه رین وی چوون، وهکو سلیمان حاجی بهدری⁽⁹¹⁾، عهبدو لره حمان دینو، حهمید شریف، حه جی قادو⁽⁹²⁾، محهمهد تهیار، محهمهد تهها سلیمان و مه لا نوره ددین صوفی و گه له کین دیتر⁽⁹³⁾.

دهمی خه لکی زاخۆ گه هشتینه مووسل، گه لهک توندو تیژی ل مووسل هاتبوو کرن، خه لکهک هاتبوو کوشتن و لاشین وان هه لایستیووون و رهفتاره کا نه باش ل گه ل وان دهاته کرن⁽⁹⁴⁾، خه لکی مالین مووسلیان و نه ته وه خوازین عه ره ب تالان دکرن⁽⁹⁵⁾. نیژیار حازم بهگ ل وی دهمی ل مووسل بوو دبیتیت: "دهمی بزاقا شهوائی سه رنه کهفتی هه ژماره کا زۆرا کوردین ئیزدی ژی ب لوریان بهرهڤ مووسل فه دهاتن، و گه لهک ژ وان جوتیاربوون ل زاخۆ، دهمی گه هشتینه مووسل رابوون ب کاری تالانکرنی دژی نه ته وه په رستان و مالین مووسلیان یین پشکدار د بزاقی دا تالانکرن، و هاریکاریا من کرن هه تا ئه ز ژ مووسل ده رکه فتم⁽⁹⁶⁾".

دهمی بزاقا شهوائی توند و تیژی نه بتنی ل باژییری مووسل هاتنه روودان، به لکو هندهک باژییرین کوردی ژی جورهکی نه ئارامیی بخۆقه دیت، بو نموونه هندهک بهرپرستین حکوومه تی ل دهۆکی هاتنه کوشتن ژ وان قایمه قامی باژییری عهبدو لا حه سه ن ئه لجبوری و و نوژدار سه عه ددین ئه لچه له بی و مه ئموری بنگه هی کومیسهر ئه لخشاب⁽⁹⁷⁾.

سه بارهت ناڤخویا باژییری زاخۆ، هه ردوو حزبی پارتی دیموکراتی کوردستان و حزبا کۆمۆنیستا عیراقی، شیان کونترولا جه ماوه ری بکه ن و نه هیلن کوشتن و تالانکرن رووبه دن وهک باژییرین دیتر، هه رچه نده د قی ده میدا گه لهک ژ خه لکی گوندین دهووبه رین زاخۆ، هاتبوونه د ناڤ باژییریدا و ل دهڤ قشلا زاخۆ کۆم ببوون، و داخواز دکرن بهرپرس و فه رمانبه رین نه ته وه په رستین عه ره ب بهینه

كوشتن. به لى سامى ئەسەد مەرووف و حەسەن حەجى خەلیل و خواستى فەرمان رەشىد، رابوون ب پاراستنا فان كەسان، و نە هیلان چ كارین نەباش بهینە ئەنجامدان، ئەف كەسین عەرەب هاتنە فەگواستن بو مووسل، و چ زیان نەگەهشتنە وان⁽⁹⁸⁾.

هەلبەت فان كاودانان ترس ل دەف بەرپرسین حكوومى ل وى سەردەمى ل زاخو پەیداكر، قایمەقامى زاخو ل وى دەمى سەرەنگ سالم عەبدوولرەزاق ئەلئەسوەد، دبیژیت: دەمى "شۆرەشا" شەوافى دروست بووى، گەلەك چەكداران ژ پارتى و كۆمۆنیستان بارەگایى قایمەقامیا زاخو دورپیچكرن، و ژمارا وان د گەهشتنە نیژیک (400) كەسان، و هەر ئیك ژ صالح یووسفى و نوعمان عیساى سەرکردایەتیا وان دكرن. و داخاز ژ من كرن بو وان چەكى و ترومپیلان ئامادە بكەم، داکو بچنە مووسلى و دژى شەوافى شەرى بكەن. قایمەقام دبیژیت: "ئەز گەلەك د ترسام و من داخوازی ژ متصرفى هەولیری سەردار پوكن عەلئەددین حەمودى كراكو د هاوارا من بهیت"⁽⁹⁹⁾.

دەمى شەواف هاتیه كوشتن، حكوومەتى هیژەك ژ مووسل بو پاراستنا قایمەقام و فەرمانبەرىن عەرەب ل زاخو ەنارت. به لى ل دويف داخوازی نوینەرىن پارتى هەمى فەرمانبەرىن عەرەب بو مووسل هاتنە فەگواستن⁽¹⁰⁰⁾.

ديسان سەرەنگ سالم ئەلئەسوەد دبیژیت: "چەكداران هەولدا هیرش بكەنە مالین ئاغایین دەفەرى، ب تايبەت مالا حاجى ئاغای و ترومپیل و خانى وى هاتە سوتن، و رمز و باغین حاجى ئاغای و عەزیزى یاقوى هاتنە ژناقبرن"⁽¹⁰¹⁾.

دبیت قایمەقامى زاخو زیدەرۆی د نقیسینا خودا كریت، لى كاودان گەلەكین مەترسیدار بوون، ب تايبەت پشتى كوشتنا قایمەقامى دەوكى. و سەبارەت دەریخستنا فەرمانبەرىن عەرەب، هەلبەت خەلكى دەفەرى رازی نەدبوون، كەسەكى پشتهفانى شەوافى ل دەفەرى بمینیت.

دەمى بزاقا شەوافى روودایى، ەندەك دەنگوباس ل زاخو بەلابوون، كو دى عەبدوولوەهاب ئەلشەواف رەفیت و بەرەف سووریا فە چیت، لەورا خەلكى زاخو رابوون

ب پیکهینانا هیزین زیرهقانی، و هیزهک ژ (9 - 10) کهسان پیکدهاتن، و ههمی ریکین سهرکی ل دهقرا زاخو گرتن، وهکو ریکا گهلیی زاخو و ریکا ئیبراهیم خهلیل و ریکا بیداری⁽¹⁰²⁾. ژلایهکی دیترفه هیزهک ب سهرکردایهتیا سهید عهبوش عهبدی غهزالا ژ دهقرا سلیقانهییا، ژ رویاری دیجله دهربازوو، و چوویه گوندی عوینات ل دهقرا رمبیه، داکو ریکی ل عهبدولوههاب شهوافی بهیته گرتن ئەگەر ههولدا بجیته سووریا⁽¹⁰³⁾.

د روودانین بزاقا شهوافیدا کهسهک ژ خهلکی زاخو ل رۆژا 9 ئادارا 1959 ژ لایی پشتهقانیین شهوافیقه دهیته کوشتن، ئەوژی جیداری دووی (محهمهد جهمیل صالح)⁽¹⁰⁴⁾، ل دهمی وی و سهربازین ل گهلدا هیرشکرینه بنگههی شهوافی، و ل دهمی هیرشی وان ئەف دروشمه دگوتن (بژیت برایهتیا کوردان و عهرهبان) (بژیت پهلهوانی مهزن عهبدولکهريم قاسم)⁽¹⁰⁵⁾، ههروهسا دهمی خهلکی زاخو د هاوارا حکوومهتیدا چووین کهسهک دی هاته کوشتن ئەوژی (حهسن عهلی بیئاسی) بوو⁽¹⁰⁶⁾. و دهمی جهنازیی جیداری دووی (محهمهد جهمیل صالح)، گههشتیه زاخو، لژنا ناوچا پارتی رابوو ب ریکخستنا خوییشاندهانهکی دژی بزاقا شهوافی، و دووباره خهلکی زاخو پشتهقانییا خو بو حکوومهتا عهبدولکهريم قاسم دوپاتکر⁽¹⁰⁷⁾.

ههژی گوتنییه بهرمیی ئیکهتیا نیشتیمانی⁽¹⁰⁸⁾ ل زاخو بهیاننامهیهک بو خهلکی زاخو دهریخست، تیدا هاتبوو کو داگیرکهه ب ریکا کریگرتیین خو ههولدهن نهخوشیی بو کومارا عیراقی دروست بکهن. بهلی ئەو ههه جار روبهرووی گهلی عیراقی دبن ئەوی بهرهقانیی ژ کومارا خو دکهن، ههروهسا هیزین نیشتیمان پهرومیین عیراقی ژ ب هوشیارانه بهرهقانیی ژ کومارا خو دکهن. بهرمیی ئیکهتیا نیشتیمانی ل زاخو داخواز ژ خهلکی باژییری کر بوو، پاراستنا دهستکهفتین شوهرشا خو بکهن، و دژی داگیرکههرا و ههقالبهندیین وان براوهستن⁽¹⁰⁹⁾.

چوار: هه‌لۆیستی خه‌لكی زاخۆ ژه‌هولاً كوشتنا عه‌بدولكهریم

قاسم:

پشتی بزاقا شه‌وافی تیكچوویی، ناكوکی د ناڤه‌را نه‌ته‌وه خوازین عه‌ره‌ب و حزبا كۆمۆنیستدا قولتر لی هاتن، و حزبا به‌عسا عه‌ره‌بیا ئیشتراکی پلان دانابوو، بو ژناقبرنا عه‌بدولكهریم قاسمی؛ چونکی ب دیتناوان نه‌و پشته‌فانی سهره‌کی یی كۆمۆنیستانه ل عیراقی. له‌ورا پلان هاته دانان بو كوشتنا عه‌بدولكهریم قاسمی، و ئەه‌ف پلانه ل رۆژا 7 چریا ئیكی 1959 ل جادا ره‌شید ل به‌غدا هاته بجه‌هینان، به‌لی عه‌بدولكهریم قاسم بریندار ببوو⁽¹¹⁰⁾.

سه‌رکردایه‌تیا سیاسی یا كوردی ب توندی ئەه‌ف كریاره رسوا كر و دژی وی راوه‌ستا، خه‌لكی زاخۆ ژی ب قی چه‌ندی یی خوشحال نه‌بوو، له‌ورا نڤیسینگه‌ها خه‌بات ل زاخۆ رابوو ب هنارتنا نامه‌یه‌کی بو قاسمی، تیدا نه‌رازیبوون و دژایه‌تیا خو ل سه‌ر هه‌ولاً كوشتنا عه‌بدولكهریم قاسمی دیاركرن. هه‌روه‌سا كومه‌ك ژخه‌لكی زاخۆ نامه‌یه‌ك ب ناڤی (هیزا دیموكراتی ل زاخۆ) ب ریکا رۆژناما خه‌بات بو عه‌بدولكهریم قاسم هنارتبوون، ژ لایئ (1600) كه‌سانڤه هاتبوو ئیمزا كرن، و تیدا ب توندی دژی قی هه‌ولئ راوه‌ستان، و داخووا ژیه‌کی درێژ بو قاسمی خواستبوون⁽¹¹¹⁾.

پشتی دهرکه‌فتنا عه‌بدولكهریم قاسمی ژ نه‌خوشخانی خه‌لكی كوردستانی گه‌له‌ك دلشاد بوو، و پیروزیاهی لی كرن. خه‌لكی زاخۆ ژی ب ریکا رۆژناما (خه‌بات) پیروزیاهی عه‌بدولكهریم قاسمی كرن ب هه‌لكه‌فتا سلامه‌تیا وی، ژ وان كه‌س و لایه‌نین نامه و بروسكه فریکرین، ئه‌رمه‌نین زاخۆ پیروزیاهیك ب هه‌لكه‌فتا دهرکه‌فتنا قاسمی هنارتبوون، و ژ لایئ (120) كه‌سایه‌تیین ئه‌رمه‌نڤه هاتبوو ئیمزا كرن هه‌روه‌سا نڤیسینگه‌ها خه‌بات ل زاخۆ ب ناڤی ملله‌تی كورد ل زاخۆ پیروزیاهی ل قاسمی كرن⁽¹¹²⁾. و فان لایه‌نان پیروزی لی كرن: لژنا کریکارین ئاڤاكرنی ل زاخۆ، سه‌ندیكا کریکارا ل زاخۆ، كومه‌لا برایه‌تی ل ناحیا

سلیقانهییا، کومه‌لا هیفی یا جوتیارا ل ناحیا گولیا، کومه‌لا شوڤه‌ش یا جوتیاران ل ناحیا سندیان⁽¹¹³⁾، ئیکه‌تیا جوتیاران ل گوندی ئافخانی ل ناحیا سلیقانهییا، گوشت فروشین زاخو، (312) ئیمزا ب ناڤی کاسبکارین زاخو، لایه‌نگرین ئاشتی ل زاخو، جوتیارین ده‌هه‌را سندیان ل زاخو، (40) ئیمزا ب ناڤی ده‌زگه‌هی فی‌رکرنی یی قوتابخانه‌یین قه‌زا زاخو. ئیکه‌تیا قوتابیان ل زاخو، (13) ئیمزا ب ناڤی که‌سایه‌تیین ئاینی ل زاخو، کومه‌لا جوتیارین ئهرمه‌ن ل زاخو⁽¹¹⁴⁾، گومرکا زاخو، و ریقه‌به‌ریا ناسناما زاخو⁽¹¹⁵⁾.

هه‌روه‌سا ل ده‌می عه‌بدولکه‌ریم قاسمی د کونگره‌کی رۆژنامه‌قانیدا ل رۆژا 3 کانونا ئیکێ 1959 ی دیارکری، کو ژ نه‌خوشخانی دهرکه‌فت، خه‌لکی قه‌زا زاخو رابوون ب گیرانا ئاهه‌نگین که‌یف و خوشیی، و رابوون ب جوانکرنا باژیری و ریقه‌به‌ریین میری و قوتابخانه‌یان و ده‌زگه‌هین حکوومی و بازارا. و نقیسینگه‌ها خه‌بات ل زاخو رابوو ب جوانکرنا نقیسینگه‌ها خو ژ نافخو و ژده‌رقه‌ ب گولین ره‌نگا و ره‌نگ و گلوپان، و ئارمین بالکیش ب دیوارانقه‌هاته‌هه‌لاویستن، و بو‌ماوی سی رۆژان و ب قی هه‌لکه‌فتی ئاهه‌نگه‌ک ل زاخو هاته‌گیران، و میه‌قانداریه‌کا مه‌زن ب قی هه‌لکه‌فتی هاته‌ریکخستن. ل دۆرقی ئاهه‌نگی رۆژناما خه‌بات راپورته‌کا دریژ و به‌رفره‌ه‌ نقیسی، و تیدا هاتبوو: ل سپیده‌هیا رۆژا 4 کانونا ئیکێ 1959 جه‌ماومری زاخو هه‌می ب زه‌لام و ئافره‌ت و زاروکه‌فه‌ کۆم بوون بو ئاهه‌نگ گیرانی. قایمه‌قامی زاخو مه‌حموود هه‌سه‌ن ئه‌مین ل گه‌ل سه‌ره‌ه‌نگ وه‌حید حسین بامه‌رنی و دادوهر و هاریکاری پولیسان، و هه‌ژماره‌کا فه‌رمانبه‌ران د قی ئاهه‌نگیدا ئاماده‌بوون و چوونه‌ده‌ستین ئیک و پیروژباهی ل ئیک و دوو کرن. و پشتی نقیژا ئه‌یینی خوارن هاته‌ئاماده‌کرن ل ده‌ق باره‌گایی رۆژناما خه‌بات، پشتی ده‌می خوارنی هه‌می پیکه‌فه‌ چوونه‌گوره‌پانا ئاهه‌نگی هه‌ژی گۆتنبیه، وه‌کو دهربرین ژ خوشیی ب قی هه‌لکه‌فتی هه‌ر ئیک ژ که‌ریم چایچی و عه‌بدوللا جه‌جی عه‌بدولقادر، رابوون ب به‌لا‌فکرنا چایی و شه‌ربه‌تی بو‌هاولاتیان بی به‌رامبه‌ر⁽¹¹⁶⁾.

يا گرنگ لڙيرى ئهوه پارتى ديموكراتى كوردستان كو هيشتا ل وى دهى دهستويريا فهرمى نهوهرگرتبوو، كار دكر بو ب كارهيئانا فان ههلكهفتان بو بهيزكرنا ريكخستنن خو ل دهقهري. بو نموونه دهى ئاههنگهك ل باژيرى دهوكى ب سهريهرشتيا نڤيسينگهها خهبات ل 6 كانونا ئيكي 1959، هاتيه گيران، خهلكى زاخو ب سهريهرشتيا نڤيسينگهها خهبات ل باژيرى بهرهف دهوكى فه چوون، و پشكدارى د ئاههنگيدا كرن، و پهيوهنديين ههردوو لايهئان بهيز كهفتن⁽¹¹⁷⁾.

دهى نڤيسينگهها خهبات ل زاخو ئاههنگهك گيرايى ل 18 كانونا ئيكي 1959 ب ههلكهفتا سهلامهتيا عهبدولكهريم قاسمى، شاندهك ژ باژيرى دهوكى كو ژ (19) ترومبيلان پيكهاتبوون، بهرهف باژيرى زاخوئه چوون، ب مهريما پشكدارى د ئاههنگيدا⁽¹¹⁸⁾. و ل بازارى كهفن يى زاخو هاتنه خوار⁽¹¹⁹⁾، خهلكى زاخو پيشوازيهكا گهرم ل خهلكى دهوكى كرن، و پيكه دگوتن (هاتن هاتن بخيرهاتن... خهباتا دهوك بخيرهاتن). و ب قى ههلكهفتى ئوسمان قازى⁽¹²⁰⁾ ب ناقى خهلكى زاخو بخيرهاتنا شاندى دهوكى كر، پاشان عهبدولكهريم ئه نومر پهيشهك ب ناقى نڤيسينگهها دهوكى خواند⁽¹²¹⁾. پاشان شاندى زاخو دگهل شاندى دهوكى ب ريپيشانهكى بهرهف گومركا زاخو يا كهفن (سهري گوندكى) چوون د ريكيدا هژمارهكا مهزن ياخهلكى زاخو درووشم دان ههتا گههشتنه دووماهيك تاخى گوندكى ل ويري كهسهك ژ خهلكى زاخو چووويه سهريانى ترومبيلهكا تهكسى و ب بلندترين دهنگ گازيكر (بژيت كورد بژيت كوردستان) و لدووماهيك گوت (لا اله الا الله محمد رسول الله)⁽¹²²⁾، ژلايهكى ديترقه بنگهه خهبات ل گوندى بيتاسى ژى رابوو ب گيرانا ئاههنگهكى ب قى ههلكهفتى⁽¹²³⁾.

ب قى رهنگى ديار دبیت پارتى ههولدا بريكا فان جوړه چالاكيان، پهيوهنديين ريكخستنا خو ل دهقهري بهيزتر بكهت.

پینچ: هه‌لویستی زاخۆ ژ کیشه‌یا نه‌ته‌وه‌یا کوردی ل ههر سی پارچه‌یین دی یین کوردستانی 1958 - 1961:

خه‌لکی ده‌قه‌را زاخۆ‌گرنگی ددا کیشه‌یا نه‌ته‌وه‌یی یا کوردی ل ههر سی
پارچه‌یین دی یین کوردستانی، کو ل وی ده‌می گه‌له‌ک سته‌م و زۆرداری ل
کوردان ده‌اته کرن ژ لایئ ده‌وله‌تین داگیرکهرین کوردستانی‌شه.

1. باکووری کوردستانی (تورکیا):

سه‌ره‌لدانا شو‌ره‌شا 14 تیرمه‌هی ل عیراقی و باشبوونا کاودانین کوردان
ل کوردستانا باشوور (عیراقی)، کارتیکرن ل سه‌ر کوردین کوردستانا باکوور
(تورکیا) ژی هه‌بوو، و جوشا وان بلندبوو⁽¹²⁴⁾، ب تایبه‌ت ده‌وله‌تا تورکیا سته‌م و
زۆرداریه‌کا مه‌زن ل وان دکر⁽¹²⁵⁾.

خه‌لکی زاخۆ ئاگه‌هدار بوو ژ وی سته‌م و زۆرداریا ده‌سته‌ه‌لاتدارا ده‌وله‌تا
تورکیا دژی کوردان ب کارده‌ینای، ب تایبه‌ت ل قی ده‌می زیندانین کورد
دزیندانین تورکیادا ب هه‌می جو‌را ده‌اتنه ئه‌شکه‌نجه‌دان، و ژ نه‌نجامی قی
ئه‌شکه‌نجه‌دانئ گه‌له‌ک ده‌اتنه کوشتن⁽¹²⁶⁾، ژ وانا ئیک ژ قوتابیین کوئیزا یاسای
ل زانکویا نه‌نقه‌ره ب ناقی (ئه‌مین پانی) کو ل ژیر کارتیکرنا ئه‌شکه‌نجه‌دانئ
گیانئ خو‌ژ ده‌ست دا⁽¹²⁷⁾.

خه‌لکی ده‌قه‌را زاخۆ نه‌رازیبوونا خو‌ ل سه‌ر قان جو‌ره کریاران ده‌رپری، و ب
ریکا نامه‌یان ئه‌ف کریاره رسوا کر، و ب توندی ئیدانه کرن. ته‌خ و چینین جودا
جودا ژ خه‌لکی زاخۆ نامه بو‌ رۆژنامه خه‌بات قریکرن، و تیدا هه‌لویستی خو
دیارکرن. ژوان نامه‌یان، نامه‌یا زانایین ئاینی ل زاخۆ کو ژلایئ (15) زانایین
ئاینیشه هاتبوو ئیمزا کرن، هه‌روه‌سا کریکارین ئا‌فاکرنئ ل زاخۆ نامه‌یه‌کا
نه‌رازیبوونی پیشکیشکر بوو، کو ژلایئ (تا‌هر مه‌حموود، عومه‌ر عه‌بدی، بالی صالح،
عه‌لی یه‌عقوب، شیخ جه‌ماله‌ددین شیخ محیه‌ددین و ته‌مر ته‌یب) فه هاتبوو ئیمزا

کرن، ل گه ل ئیمزا (268) کریکارا، ههروهسا ههردوو ئه ندامین بهرچاقین پارتی ل زاخۆ ئوسمان محهمهد قازی و شهعبان سهعید ژێ نامهیین نهرازیبوونی فریکر بوون، و ههروهسا کاسبکاریین دیموکراتین زاخۆ نامهیهك ب ئیمزا (156) کهسان فریکر بوون ژوان (سهید ئیبراهیم سهید چهسهن، عهلی هوزی، عهبدوولکههیم مهلا خالد و چهجی عهبدوولقادر حسین)، ههروهسا نامهیهك ب ئیمزا محهمهد عهلی یوونس توفی ب ناغی قوتابیین کوردین دیموکراتی ل زاخۆ هاتبوو هنارتن. د قان نامهیاندا خه لکی زاخۆ نهرازیبوونا خو دژی رهفتاریین دهسته لاتداریین دهولهتا تورکیا ل گه ل ملهتی کورد و ب تایبهت ل گه ل قی قوتابی دیار کربوو⁽¹²⁸⁾.

حکومهتا تورکیا بهردهوام بوو ل سهر سیاسهتا خو دژی ملهتی کورد ل تورکیا، و ب مههمه ژناقبرنا ههستی نهتهوایهتی کوردی ل تورکیا، ل کانونا دووی 1961 ی رابوو ب گرتنا (49) کهسایهتیین کورد ل کوردستانا تورکیا، ژ رهوشهنبیرو نهاندازیار و ئهفسهران⁽¹²⁹⁾، گهلی کورد ل کوردستانا عیراقی ب گشتی نامهیین نهرازیبوونی بو قونسرخانا تورکیا هنارتن، و ئهف نامه د رۆژناما خهبات دا بهلاقکر بوون، کو ل دۆر دادگههکرنا قان کهسان ژلای دهسته لاتا تورکیشه، جهماومری کورد ل مووسل نامهیهك ل دۆر دادگههکرنا قان (49) کهسین کورد پیشکیشکرن، کو هاتبوو ئیمزا کرن ژلای (312) کهسانشه ژوان سهبری بوتانی بوو ژ خه لکی زاخۆ و نامهیهکا دیتر هاتبوو فریکر ژلای ئافرهتین کوردستان ل مووسل، کو هاتبوو ئیمزا کرن ژلای (106) ئافرهتانه، ژوانا عهیشا عهبدوولرهمان و عهیشا یوونس و قهدریا بوتانی ژ ئافرهتین زاخۆ بوون، ههروهسا نامهیهکا دیتر ژلای (جحافل العمال الاکراد - دهستهکا کریکاریین کورد) ل مووسل هاتبوو هنارتن کو ژلای (265) کهسانشه هاتبوو ئیمزا کرن، ژ وان مهلا عهبدوولکههیم صوفی ژ خه لکی زاخۆ بوو⁽¹³⁰⁾.

2. رۆژهه‌لاتی کوردستانی (ئیران):

پشتی سهرهلدانا شوڤه‌شا 14 تیرمه‌هی 1958 ی ل عیراقی، ئەقی شوڤه‌شی کارتیکرنه‌کا مه‌زن ل سهر ملله‌تی کورد ل پارچه‌ییی دییی کوردستانی هه‌بوو، ژوانا کوردستانا رۆژهه‌لات (ئیران)، و ملله‌تی کورد ل ئیرانی خوشحالبوون ب قی شوڤه‌شی، ب تایبه‌ت پشتی ئەو ده‌ستکه‌فتیی ملله‌تی کورد ل عیراقی ب ده‌ستخوڤه‌هیناین⁽¹³¹⁾. له‌ورا حکوومه‌تا ئیرانی رابوو، ب راکه‌هاندنا باری نه‌ ئاسایی ل ده‌قهریی کوردی ل 24 ئەیلولا 1958 ی، داکو ل ژیر کونترۆلا ویڤه‌ نه‌ده‌رکه‌فن⁽¹³²⁾.

حکوومه‌تا ئیرانی و ژ بو کونترۆلکرنا کاودانان ل کوردستانا ئیرانی، رابوو ب گرتنا ب سهدان کوردان⁽¹³³⁾، و بریارا سیداره‌دانا ههر چوار نه‌ته‌وه‌خو‌وازیی کورددا (غهنی بلوریان، ئیسماعیل قاسملو، عه‌زیز یوسف و ره‌حمه‌تی شه‌ریعه‌تی) دابوو⁽¹³⁴⁾.

خه‌لکی زاخو نه‌رازیبوونا خو ژ بریارا سیداره‌دانا قان که‌سان ده‌ربری بوو، له‌ورا ب ریکا رۆژناما خه‌بات بروسکه‌یه‌ک هنارتن، تییدا هاتبوو: "...جه‌ماوه‌ری گه‌لی کورد ل زاخو نه‌رازینه و نه‌ل گه‌ل هه‌ویی زۆردارینه ئەویی حکوومه‌تا ئیرانی ل دژی گه‌لی کورد ل کوردستانا ئیرانی ب کارده‌ینت، و ب تایبه‌ت ئەو حوکمی هاتیه‌دان ل سهر خه‌باتکه‌ریی کورد غهنی بلوریان و هه‌قالیی وی ب سیداره‌دانا وان، و داخو‌واز دکهن ئەق حوکمه‌ نه‌مینیت و هه‌می نیشتمانپه‌روه‌ریی کورد به‌ینه ئازادکرن..." و ئەق بروسکه‌یه‌ ژلایی (832) که‌سانقه‌ هاتبوو ئیمزا کرن، ژ وانا مه‌لا صالح حاجی بالقوسی⁽¹³⁵⁾. هه‌روه‌سا خه‌لکی گوندی بی‌تاسی ژ بروسکه‌یه‌ک هنارتن، و تییدا نه‌رازیبوونا خو دیار کربوون، ل دژی وان پیلانیی ده‌سته‌لاتدارا ئیرانی ل دژی نه‌ته‌وا کوردی ب کارده‌ینت، ب تایبه‌ت ده‌ریخستنا حوکمی سیداره‌دانی بو وان چوار نه‌ته‌وه‌ خو‌وازیی کورد⁽¹³⁶⁾.

3. رۆژئاڤا كوردستانى (سووریا):

سەرهلدانا شوڤرەشا 14 تیرمەهه 1958 ل عیراقى، و ئەو دەستكەفتین كەفتینه دەستى گەلى كورد ل عیراقى، و ب تايبەت ڤه گەريانا سەرۆكى پارتى ديموكراتى كوردستان مەلا مستەفا بارزانى بو عیراقى، بوويه جهى خوشحاليا گەلى كورد ل كوردستانا رۆژئاڤا (سووریا)⁽¹³⁷⁾، و ب قى هەلكەفتى ئاهەنگ ل باژيرين قامشلو و حەسەكى و گەلەك باژيرو باژيركىن ديتراھاتنە گيران⁽¹³⁸⁾.

ل قى سەردەمى كوردستانا رۆژئاڤا ل ژير حوكمرانيا (كۆمارا عەرەبى يا ئيگرتى) بوو. و ل دەسپيكي ئەڤ ئيگرتنە جهى رازيبوونا گەلى كورد ل سووریا بوو، ب هيشيا ب دەستشەهينانا ئارمانجين خويين نەتەوهيى، بەلى ئەڤ ئارمانجە بجه نەهاتن، هەرەسا نەخوشى د پەيوەنديين عیراقى و كۆمارا عەرەبىا ئيگرتيدا پەيدا بوون ب تايبەت پشتى بزاڤا شەوافى ل 8 ئادارا 1959 ي⁽¹³⁹⁾.

پارتى ديموكراتى كورد ل سووریا⁽¹⁴⁰⁾ پشتەڤانيا سياسەتا عەبدولكەریم قاسمى كر دژى كۆمارا عەرەبى يا ئيگرتى؛ چونكى پارتى ديموكراتى كوردستان ل عیراقى پشتەڤانيا قاسمى دكر. لەورا كاودان ل كوردستانا سووریا تيگچوون و حكومەتا سوورى رابوو ب ئەنجامدانا هەوهكى بو گرتنا ئەندام و پشتەڤانين (پارتى ديموكراتى كورد - سووریا)، و ب دەهان چالاكڤانين (پارتى) ل سووریا هاتنە گرتن ژوان ئەندامين لژنا مەرکەزى بوون، و يا ژ هەمىي گرنگتر سكرتيرى (پارتى) ئوسمان سەبرى ژى ل تەباخا 1960 ي ھاتبوو گرتن⁽¹⁴¹⁾.

خەلكى دەڤەرا زاخو نەرازيبوونا خو ل سەر گرتنا ئەندامين (پارتى) ل سووریا ديار كرن، و رابوون ب ھنارتنا بروسكەكى ب ريكا رۆژناما خەبات بو قونسلاخانا كۆمارا عەرەبىا ئيگرتى و ھندەك قونسلاخانەييين ديتەر، و بو حزب و ريگخراوان ل كۆمارا عیراقى، تيدا داخواز ژوان كربوو دادگەھكرنا كەسانين كورد ل سووریا بەيتە راوہستاندن، و زيندانين كورد بەينه ئازادكرن. و ئەڤ بروسكەيه ھاتبوو ئيمزا كرن ژلايى (815) كەسان ڤه، ژوان مەلا صالح حاجى بالقوسى و سەيد ئيبراھيم سەيد حەسەن و شىخ موسا جاسم⁽¹⁴²⁾.

ههروهسا خهلكى ناحيا سليشانهيا داخوازييهك بو رۆژناما خهبات
هنارتبوون ژ بو ئازادكرنا قان زيندانين كورد ل سووريا، هاتبوو ئيمزا كرن ژلايى
(47) كهسانقه ژوان: كامل محهمهد عهلى و عهبدوللا صوفى عهلى و مهلا حهميد
محهمهد بالقوسى⁽¹⁴³⁾. ههروهسا جهماومرى كورد ل مووسل داخاز ژ دهستهلاتدارين
كۆمارا عهزمبيا ئيگرتى كرىوو، دادگههكرنا قان نيشتمانپهروميرين كورد ل
سووريا بهيته راوهستاندن و ئوسمان صهبرى و ههقالين وى بهينه ئازادكرن، ئەڤ
بروسكه ژلايى (563) كهسان ژوان عهبدولكهريم صوفى عهبدوللا ژ خهلكى زاخۆ
بوو هاتبوو ئيمزا كرن⁽¹⁴⁴⁾.

ب قى چهندي ديارديت، كو خهلكى دهقرا زاخۆ ئاگه ژ كاودانين
سياسى ل پارچين ديترين كوردستانى ههبوو، و پشكدارى د خهم و نهخوشيين واندا
دكرن، و ههردهم داخواز دكرن رهوشا كوردين پارچهيين ديتر باشتربيت.

تهوهری دووی

هه‌لویستی خه‌لکی زاخو ژ یاسا چاکسازیا چاندنی و فیئرکنا کوردی

ئیک: هه‌لویستی خه‌لکی زاخو ژ یاسا چاکسازیا چاندنی:

ژ پینکافین دیین گرنک یین شوڤه‌شا 14 تیرمه‌هی ئەنجام داین، و دهینه دانان ژ مه‌زنترین چاکسازیین ناخوویی یین حکوممه‌تا کوماری⁽¹⁴⁵⁾، ئەوژی دهمی دسته‌ه‌لاتا کوماری رابووی ب دهرکنا یاسا چاکسازیکرنا چاندنی ل 30 ئەیلولا 1958 ی⁽¹⁴⁶⁾، کو دهیته هژمارتن ژ گرنگترین دهستکه‌فتین سه‌رده‌می نوی⁽¹⁴⁷⁾، هه‌تا دهیته گوتن ئەو کوده‌تایا ئەفسه‌رین ئازادیخواز ئەنجامدای ماف نه‌بوو بهیته ناڤکرن ب شوڤه‌ش، هه‌تا چاکسازیا چاندنی نه‌هینه ئەنجام دان⁽¹⁴⁸⁾. ئارمانج ژ قی یاسایی به‌لاڤکنا مولکدارییین مه‌زنیین چاندنی، و ئازاد کرنا جوتیاران کو (85%) ژ نسته‌جیین عیراقی ب خو‌قه دگرتن، ب قی چه‌ندی جوتیاری کارکه‌ر بوویه خودانی ئه‌ردی، و ئەف چه‌نده هه‌می بوونه گوهورپینی بنه‌ره‌تی د په‌یوه‌ندیین جشاک و ئابووریین عیراقیدا⁽¹⁴⁹⁾.

ئەف یاسایه ژ لای عه‌بدوولکه‌ریم قاسم بخو‌قه ل ئیزگه و ته‌له‌فزیونا به‌غدا هاتبوو خواندن، و بی‌کها‌تیین یاسایی پشته‌ی وی ژ لای عه‌بدوولسه‌لام محمه‌د عارف

قە ھاتە خواندن⁽¹⁵⁰⁾. ئەق ياسايە نە دبەرژەھەندییا مولکدار و ئاڭایین کوردان بوو؛ چونکی ل دویف قی یاسایی ریژا وان ب قی شیوەی بوو، ئەردی ئاقی (1000) دونم بو مولکداری و (30 - 60) دونم بو جوتیاری بوون و ئەردی دیمی ب بارانی بهیته ئاقدان (2000) دونم بو مولکداری و (60 - 120) دونم بو جوتیاری، بەلی ئەق ئەردی جوتیار بچینت پیدقیە لدویف مەرچین حکوومەتی بهیته چاندن، ب قی چەندی دیار دبیتن ئەقین مفا ژقی یاسایی وەرگرتین جوتیار و ئەویین جوتیاری دکر⁽¹⁵¹⁾.

ئەق ياسايە جھی دلخوشیا حزبا کۆمونیست یا عیراقی و پارتي دیموکراتی کوردستان بوو، لەورا رابوون ب دامەزراندانا ئیکەتیین جوتیارا ل کوردستانی، ئەقی چەندی ژي گرنگیەکا مەزن ھەبوو؛ چونکی جوتیاری کورد بو جارا ئیکی کەفتە د خەباتەکا چالاک و ریکخستیدا ل دژی خۆدان مولکان و دەرەبەگان⁽¹⁵²⁾.

دەربارەي زاخۆ وەک ھەمی ناوچین دی یین کوردستانی ئەق ياسايە ل سەر ھاتە بجههينان؛ چونکی ياسايەکا گشتی بوو، خەلکی زاخۆ ب گشتی و حزبا کۆمونیست یا عیراقی ب تاییەتی پشتگیری قی یاسایی کرن⁽¹⁵³⁾. ب تنی ئاغا نە ل گەل قی یاسایی بوون؛ چونکی گەلەک مولکین وان ژوان ھاتنە وەرگرتن، و ھاتنە بەلاقرن ل سەر جوتیاران، تاییەت جوتیارین ل گوندان چاندن دکر⁽¹⁵⁴⁾.

بەلی ل قیری نیژیار حازم شەمدین ئاغا دەتە دیارکرن، و دبیزیت: ئارمانجا ياسايە چاکسازیا چاندنی سیاسی بوو و نە چاکسازی یا ئابووری و جفاکی بوو؛ چونکی سیاسیەتمەدارین بەغدا دگۆتن بو ھندی کۆ ئەم بشین کۆنترۆلی ل سەرعیراقی بکەین، پیدقیە ل دەستیکی کۆنترۆلی ل سەر دەرەبەگان بکەین؛ چونکی گەلەک گوند د بن دەستی واندا بوون، و ئەو کۆنترۆلی ل سەر وان گوندان دکن، ئەگەر چاکسازیا چاندنی ھاتە ئەنجامدان دی ئەو گوند ژبن کۆنترۆلا وان دەرکەفن، و دی کەفنه د بن کۆنترۆلا حکوومەتییدا و دی کۆمەلە و سەندیکیاین جوتیاران دامەزرینن⁽¹⁵⁵⁾. ژلایی خۆفە زیاد حاجی ئاغا دبیزیت: ب دیتنا من قی یاسایی سەرکەفتن نەھینا؛ چونکی پشتی قی یاسایی چاندن کیم

بوو، تا نوکه نه ب وی ئاستییه ئهوی دماوی پاشایه تیدا⁽¹⁵⁶⁾. ههر دیسان عومه ر بشار ئاغا دبیریت: پشتی قی یاسایی چ بهرهمین گرنگ نه هاته کرن و چ نه نجام نه بوو⁽¹⁵⁷⁾ هه لبهت بوچوونین ئاغایین دهقهری دژی یاسایا چاکسازیا چاندنی بوون، چونکی زیانه کا مهزن گه هانده بهرژه وهندیین وان.

ههروهسا کۆمۆنیستان ژی رهخنه ل قی یاسایی هه بوون؛ چونکی ل دهمی یاسایا چاکسازیا چاندنی هاتیه بجه هینان گه لهك کیماسی تیدا هه بوون، ل دهمی به لاقکرنا ئهردا ل سهر جوتیاران ب یه کسانى نه دهاته به لاقکرنا؛ چونکی ئهردی بهرکهفتی و یی ئاقی بو فهرمانبهران هاته دان، و یی هسک د دانه مروقیین هه ژار و جوتیاران، لهورا جوتیار ب قی چهندی نه رازیبوون و هنده کا ژ وانا گوند هیلان و هاتنه باژیران⁽¹⁵⁸⁾.

ژلایه کی دیترفه و ب مه ره ما باشکرنا رهوشا جوتیاران، حکومه تا عیراقی ل 9 ئه یارا 1959، یاسایا ئیکه تیا گشتیا کۆمه لین جوتیاران دهرکر، و ل دویش یاسایی ته گهر پینج کهس ب پشته قانیا پینجی که سین دیتر داخووا دامه زراندا کۆمه له کا جوتیاران بکه ن، دی هیته په سه ندکرنا و کۆمه له دی هیته فه کرن⁽¹⁵⁹⁾.

ل دهقهره زاخو ژی جوتیاران داخواز کرن هندهك کۆمه له بو وان بهینه دروستکرنا و دهستویریا فه رمی وه ریگرن، ل کانونا ئیکى سالا 1959 ئه ق کۆمه له ل دهقهره زاخو هاتنه دهستویردانی: تویان ل گوندی تویان، (الصدقه) ل گوندی صوری، (دجله) ل گوندی پینچه کا خواری، (الفلاح) ل گوندی ئاسیهی، (الجبل) ل گوندی کهرنی، (السلام) ل گوندی چه م کویرکی، (شورهش) ل گوندی بوسه لی، (زاخو) ل ناغه ندا باژیری، (برایه تی) ل چه م زراقی، (الاتحاد) ل گوندی ئافخانی، (استکال) ل گوندی سپینداروکی⁽¹⁶⁰⁾.

دوو: زاخۆ و خواندنا كوردی پشتی شوڤهشا 14 ی تیرمههیی:

رهوشا فیڤرکرنی ل کوردستانا - عیراقی ل سهر دهمی پاشایهتی (1921).
1958) گهلهکا خرابوو، ههر چهنده چهندن جارن نیشتیمان پهروهین کورد
ههلدان فان کاودانان باشت ل بکهن، لی ههمی بزاقین وان نه گههشتنه
نارمانجی، و حکومهتی بهرسقا داخوایین وان نه ددا⁽¹⁶¹⁾.

پشتی بهریابوونا شوڤهشا 14 ی تیرمهها 1958 حکومهتا شوڤهشی
گرنگیهکا مهزنتر ب لایه نین فیڤرکرنی و پهروهدی کر، چهندن قوتابخانهیین
نوی هاتنه فهکرن، و هژمارهکا باش یا ماموستایان هاتنه دامهزاندن⁽¹⁶²⁾. و
ریشه بهریهکا تایهت ل ومزارهتا معارف هاته فهکرن بو پیشقه برنا ئاستی زانستی
ل کوردستانی، ب قی چهندی ریڤک بهرام بهر زاروک و گهنجین کورد بو فیڤر بوونا
زمانی کوردی خوش ببوو. و ل کونگری سییی یی (ئیکه تییا گشتی یا قوتابییان ل
کومارا عیراقی) نهوی هاتییه گریدان ل دهستیپکا کانونا دووی سال 1960 ی،
پیشنیار هاته کرن بو خواندنا میژوو یا گه لی کورد ل قوتابخانهیین کوردستانی
و عیراقی، ههروهسا زمانی کوردی ببیت زمانی فهرمی ل قوتابخانهیین، کوردستانا
- عیراقی، و ئەهه چهنده بهیته پهیره موکرن ل سال 1960 - 1961، سههرا ی
چه ند پیشنیاره کیین دیتر⁽¹⁶³⁾.

مللهتی کورد ل هیڤیا پاشه رۆژهکا باشت د واری پهروهده و فیڤرکرنیدا
بوون. لهورا ههر ل هه یقا ته باخی سال 1958 ی پارتی دیموکرتی کوردستان
داخواز کر ریشه بهریهکا معارفین گشتی بو دههههرا کوردستانی بهیته
دامهزاندن، دا کور رهوشا فیڤرکرنی بهرههه پیشتر بجیت⁽¹⁶⁴⁾.

حکومهتا عیراقی ل سال 1959 رازیبوو ل سهر دامهزاندنا (ریشه بهریه
گشتی یا معارفی بو خواندنا کوردی)، ئەهه چهنده بوویه جهی رازه مهندییا
مللهتی کورد ل عیراقی، و پارتی دیموکراتی کوردستان ژ بو پیشقه برنا رهوشا
فیڤرکرنی ل کوردستانی داخواز کر ئەهه ریشه بهریه ب زویترین دم ب کارین خو

کۆمارا عەرەبیا ئیگرتیدا، بە ئی مامۆستایەکی کۆ خۆ ددەتە دیارکرن وەکو دیموکراتیخواز و پێششەروو ل گوندی بیرسقی ل قەزا زاخۆ ریک نەددا قوتابیان سرودا (ئەو رەقیب) ل قوتابخانی بەیتە خواندن و رابوو ب لیدانا وان. قوتابی ل سەر دەستی مامۆستایەکی کوردی خەلکی کەرکۆکی فیڕی سرودی ببوون. رێشەبەری قوتابخانی ژێ بەرەقانی ژ هەلویستی مامۆستای دکر؛ ب بەهانەیا نەبوونا سرودین کوردی د پەیرهوین پەروردیدا⁽¹⁶⁹⁾.

رۆژناما خەبات ب توندی هیرش کریه ل سەر قی رەفتاری و ب دوور ژ بنەمایین دیموکراتیی سالدوخت دایه؛ چونکی رەفتارین ژ قی رەنگی دبنه ئەگەری ژیکشەبوونا جفاکی، رۆژنامی داخواز ژ حکوومەتی کر قان ئارێشەیان ب دووماهیەک بەینیت، و ل دویف دیتنا رۆژنامی حکوومەت گونەها قی چەندی رادکەت؛ چونکی پرۆژی رێشەبەریا خواندنا کوردی نە هاتیە پەیرموکرن، و ئەق جۆرە ئارێشە ب دووماهیەک ناهین ب قەگواستنا مامۆستایەکی یان سزادانا وی⁽¹⁷⁰⁾.

ژلایەکی دیترفه، دەمی حکوومەتا عیراقی بریار ب دەستپیکرنا خواندنا کوردی کری ل هەمی دەقەرین کوردستانی، ئەق چەندە بوویە جەئ دلخۆشییا خەلکی زاخۆ، و مامۆستا چوونە د خۆلەکا سی رۆژیدا ل سەر چەوانییا فیڕکرنی ب زمانی کوردی. ل دویف راپورتا نوچەگەهانی رۆژناما خەبات ل زاخۆ قوتابی گەلەک د خۆشحال بوون دەمی پەرتووکی کوردی ل سەر وان هاتینە بە لاقکرن، و بەلەز قەستا مالین خۆدکرن، داکو پەرتووکی کوردی نیشا کەس و کارین خۆ بدن. و ب دیتنا نوچەگەهانی ئەق پینگا قە دربەکی کۆژەک بوو بو وان کەسین دژایەتییا خواندنا کوردی دکرین، ژ دویشە لانکی داکیرکەران و ئەو بی دەنگ کرن، و پینگا قەکا باش بوو بوو بەیزکرن ریزین نیشتیمانی، و ل دووماهیی داخواز ژ مامۆستایا هاتە کرن کو یین خۆدان سوز بن دەمی شلو قە کرنا بابەتین کوردی⁽¹⁷¹⁾.

به‌لێ پەیره‌وکرنا خواندنا کوردی ل ده‌قه‌رین کوردستانی پێشقه نه‌چوو،
ب تاییه‌ت پشته تی‌کچوونا باری سیاسی ل عێراقی هه‌ر ژ ده‌سته‌پیکا سالا 1960، و
خواندنا کوردی راوه‌ستا⁽¹⁷²⁾.

ژيانا پارتايەتى ل زاخۇ 1958 - 1961

ئىك: حزب كۆمۇنىستا عىراقى:

حزبا كۆمۇنىستا عىراقى ل 31 ى ئادارا 1934 ژلايى يووسف سەلمان يووسف (فەد)⁽¹⁷³⁾ ل عىراقى ھاتىيە دامەزراندن، ئىكەم كونگرى خۇ ل شوباتا 1945 ل بەغدا (27) نوينەر تىدا ئامادە بوون ژ ھندەك دەقەرین جياواز ئەنجامدا⁽¹⁷⁴⁾.

حزبا كۆمۇنىستا عىراقى پشتهقانيا شۆرەشا 14 ى تيرمەھى 1958 كر، و پىزانين ل سەر دەمى دروستبوونا وي ھەبوون، ئەق چەندە دياردبىتن ل دەمى لژنا ناقەندى يا حزب كۆمۇنىستا عىراقى ل سپىدەھيا رۇزا شۆرەشى د بروسكەكا پىروزباھيى ئاراستەى شۆرەشگىران كرى⁽¹⁷⁵⁾. و حزب كۆمۇنىست پشتهقانيا حكومەتى ل سەر ياسايا چاكسازىكرنا چاندنى كرىبوو، و رول د دانانا سەندىكايىن پيشەيدا ھەبوو⁽¹⁷⁶⁾.

عەبدولكەرىم قاسم د قوناغا ئىكى يا حۆكمرانيا خوو ل (14 تيرمەھا 1958 - 14 تيرمەھا 1959) پشتا خۇ ب كۆمۇنىستاقە بەست، و دەستەھلاتا كۆمۇنىستا ل دووماھىكا 1958 و دەستىپىكا 1959 بەرفرە ببوو، حزب كۆمۇنىست

ژلایى ریکخستنئ قه هیزهکا جهماوهری یامهزن ل ههمی بهشین عیراقیدا ههبوو، ههژمارهکا ریکخراوا ژ ههمی چینیت جودا جودا دروست کرن، و شیا سه‌ریه‌رشتیا ههمی ئیکه‌تیین قوتابی لاوان و ئیکه‌تیا ئافه‌تا و سه‌ندیکا پاریزهران و ماموستایان بکه‌ت⁽¹⁷⁷⁾، قی پارتی ههر ژرۆزین ده‌ستیکی یین شوهرشی دقیا بگه‌ته ده‌سته‌لاتی، و داخوای پیشکیشکر بوون و ئارمانجا وان ئەو بوو ئەندامین خو بکه‌ته د سه‌نته‌ری ده‌سته‌لاتداریدا⁽¹⁷⁸⁾.

ریکخستنا حزبا کۆمۆنیست ل زاخۆ ل سه‌رده‌می پاشایه‌تی موکم بوو⁽¹⁷⁹⁾، و پشتی شوهرشا 14 ی تیرمه‌هی حزبا کۆمۆنیست پشته‌قانییا شوهرشی کر، د ئەنجامیدا شوهرش رابوو ب ئازادکرنا ههمی زیندانیین سیاسی ژوانا زیندانیین کۆمۆنیست ژى بخوڤه دگرت، و رابوو ب زقراندنا که‌سانین دوورئیکه‌ستی بو جهین وان، حزبا کۆمۆنیست جاره‌کادی ژنویڤه ریکخستنئ خو ل زاخۆ نوی کرنه، ژ گرنه‌ترین سه‌رکرده و ئەندامین کۆمۆنیستان ل زاخۆ ل قی سه‌رده‌می: ته‌ها محهمه‌د ته‌ها جه‌قسى، غازى نه‌جم قه‌صاب، محسن نه‌جم قه‌صاب، عه‌بدووللا حه‌سه‌ن جزیری⁽¹⁸⁰⁾، محهمه‌د عه‌زوو، خو‌استی فه‌رمان ره‌شید، به‌شیر عه‌بدووللا ئاغا، سامی ئەسه‌د مه‌عرووف، مسته‌فا عه‌بدووللا زه‌رو⁽¹⁸¹⁾، جاسم جاسم، ره‌مه‌زان عه‌بدوولقادرو ره‌جه‌ب ده‌رویش و گه‌له‌کین دیتر بوون⁽¹⁸²⁾.

پاشان لژنا ناڤخوی یا حزبا کۆمۆنیست هاته دانان ب قی شیوه‌ی: جاسم جاسم (به‌ریس)، و هه‌رئیک ژ: سامی ئەسه‌د مه‌عرووف، ره‌مه‌زان عه‌بدوولقادرو ره‌جه‌ب ده‌رویش و عه‌بدووللا حه‌سه‌ن جزیری⁽¹⁸³⁾ ئەندامین لیژنی بوون. و بنگه‌هی وان ل مالا (حه‌جیا حه‌لیما) یی بوو ل بازاری که‌قنئ زاخۆ⁽¹⁸⁴⁾.

پشتی حکومه‌تی بریارا لیبورینی بو که‌سانین دوورئیکه‌ستی ده‌رکری، ئەو که‌س دزقرنه زاخۆ هه‌رئیک ژ: عجیل مه‌حموود مهاجر، حسنی حه‌جی ره‌شید و مه‌حموود قه‌صاب دزقرنه‌قه و دشین ریکخستنئ کۆمۆنیستان ل زاخۆ بریڤه به‌ن⁽¹⁸⁵⁾، و د قی ماوه‌یدا حزبا کۆمۆنیست سه‌رکرده‌تیا ژماره‌کا زورا جه‌ماوهری زاخۆ دکر⁽¹⁸⁶⁾.

پاشان ریکخستین کۆمۆنیست ل زاخۆ ب شیوی کهرتا ل تاخان هاتنه دانان، بۆ نموونه ل کهرتی بازار، خواستی فهردمان رهشید، به شیر عهبدوللا ئاغا، عهبدوللا حهسهن جزیری و سامی ئەسعد مهعرووف بهرپرسی وی کهرتی بوون، کهرتی تاخی مهسیحیان ههبوو و کهرتی تاخی کیستی ههبوو ل وی دهمی ئهرمهن و مهسیحی ژی ل زاخۆ چوونه د گهل ریزین حزبا کۆمۆنیستدا⁽¹⁸⁷⁾.

ب قی شیوهی حزبا کۆمۆنیست گهلهك بهیز بوو ل زاخۆ، و كونترول ل سهر زاخۆ كر تایبەت پشتی شۆرهشا 14 تیرمههی؛ چونکی گهلهك خهلكی هزر دكر مهلا مستهفا بارزانی یی ل ئیکهتیا سوقیتی، و دی پشتهقانییا حزبا کۆمۆنیست کهت، لهورا هژمارهكا زۆرا خهلكی چوونه ل گهل قی حزبی⁽¹⁸⁸⁾. و حزبا کۆمۆنیست ههلوستهکی باش ژ کیشهیا کوردی ههبوو، ب بهراورد د گهل حزبی دیترین عیراقی⁽¹⁸⁹⁾. ههروهسا حزبی کۆمۆنیستی وی چاخی دهنگویهکی باش ل سهراسهری جیهانی ههبوون، هزروبیر و بووچوونین کۆمۆنیستان ژی کارتیکرن ل سهر خهلكی ههبوون⁽¹⁹⁰⁾.

ب مهردما بهرفرهکرنا ریکخستین خو، کۆمۆنیستین زاخۆ لیژنهیهکا تایبەت دانان پیکدهات ژ عجیل مهحموود مهاجر و محهمهد عهزوو، ئەقی لیژنی سهرهدانا گوندا دکر و دگهریان و خهلهك بالخوقه دکیشان، تایبەت جوتیار و ههژار و بۆ وان دیاردکرن ئەو نه ل گهل ستهما ئاغاواتا و دهرهبهگانن، و چاکسازی چاندنی دیموکراتی دقت، لهورا هندهك خهلكی ژی ل کوم دبوون⁽¹⁹¹⁾.

پشتی ژناقچونا بزاقا شهوافی ل مووسل ل 8 ئادارا 1959 ی، حزبا کۆمۆنیست بهیزتر کهفت ل زاخۆ، و بارودوخ بهرهف ئالوزیی چوون، و ناکوکی د ناقبهرا کۆمۆنیستان و سهروک هۆز و ئاغایاندا قولتر لی هاتن. ب تایبەت دهمی کۆمۆنیستان سهرهدانا گوندان دکر، و ههولدان گوندی پشتهقانییا حزبا وان بکهن. ههروهسا گهل ل ئاغایان دکر⁽¹⁹²⁾، ههروهسا کۆمۆنیستا ب ریکا بهرگری ملی (المقاومة الشعبیة)⁽¹⁹³⁾ رادبوون ب پشکنین کرنا مالین ئاغایان وهکو حاجی ئاغا و بشار ئاغا، و هندهك ئاغا گرتن ژوان: حاجی ئاغا، دیدار حازم شهمدین ئاغا،

خۆرشید سەعید ئاغا، مستەفا صالح فارس، بشار ئاغا، عەبدی ئاغا، شەکر ئاغا و قادر مەسعود ئاغا، و هاتنە دوورئێخستن بۆ باژیری کەرکوک، بە ئی پاشان هاتنە ئازاد کرن⁽¹⁹⁴⁾.

ژلایەکی دیتەر قە حزبا کۆمۆنیست شیا سەندیکا و ریکراوین جەماوەری بیخیتە دبن دەستی خۆدا، و کۆمۆنیستان چالاکیین جەماوەری ئەنجامدان، خۆپیشانان دکرن بۆ پشتهفانیکرنا عەبدولکەریم قاسمی، و د قان خۆپیشانانان دا، درووشمیین: (بژیت زەعیم عەبدولکەریم... حزبا کۆمۆنیست حزبەکا مەزنە/ عاش زەعیمی عبدالکریم... حزب الشیوعی بالحکم مطلب عظیمی) بلند کرن⁽¹⁹⁵⁾.

ل سالا 1959 ی و پستی وان پیشهاتین سیاسی ل دەقەری، هەیکەلی نوی یی لژنا زاخو یا حزبا کۆمۆنیست ب قی رەنگی بوو: حسین نوری کیکی (بەرپرس)، و هەر ئیک ژ: سامی ئەسەد مەعرووف، مەحموود قەصاب، عجیل مەحموود مهاجر⁽¹⁹⁶⁾، مەحموود عەزوو، مامۆستا سەبری و غازی نەجم قەصاب بوونە ئەندام. و ئەقەهیکەلە ب قی رەنگی دمینت هەتا سالا 1962 ی⁽¹⁹⁷⁾.

حزبا کۆمۆنیست شیا وەکو پارتەکا بەیز ل زاخو بمینت هەتا دووماهیکا سالا 1959 ی، بە ئی دەمی حکوومەت رازی نەبووی دەستویریا فەرمی ب دەتە حزبا کۆمۆنیست ل سالا 1960 ی، و چالاکیین حزبی هاتنە سنوردارکرن، و هییدی هییدی عەبدولکەریم قاسمی حزبا کۆمۆنیست لاوازکرن⁽¹⁹⁸⁾، هەتا ل سالا 1961 حکوومەت رابوو ب زیندانکرنا ئەندام و لایەنگرین قی حزبی⁽¹⁹⁹⁾. ل قەزا زاخو ژی حکوومەتی (35) کەس زیندانکرن، ژوان: خواستی فەرمان رەشید، محەمەد عەزوو، مەحموود عەزوو و تەها محەمەد تەها جەقسی، و گەلەکین دیتەر هاتنە گرتن و قەگواستن بۆ بەغدا⁽²⁰⁰⁾.

د پینگا قەکا دیتردا بۆ دژایەتیکرنا کۆمۆنیستان، حکوومەت رابوو ب دوورکرن فەرمانبەرین کۆمۆنیست بۆ هەندەک دەقەرین دیتەر، بۆ نموونە فەخریا محەمەد سەعدوللا ریشەبەرا قوتابخانا زاخو (احداث) و محسن ذنون زوین

ماموستای قوتابخانا زاخو یا ئیکى، هاتنه دوور ئیخستن ژ میلاکى پهرومردا سهرهتایى ل لیوا مووسل بو لیوا ههولیرى⁽²⁰¹⁾.

حکومتهتى رۆژ بو رۆژى ههولدا پیگههى کۆمۆنیستان ل عیراقى لاواز بکهت، ب تایبته پشته روودانی بزاقا شهوافى ل مووسل ل 8 ئادارا 1959 و روودانی کهرکوکى ل 14 تیرمهها 1959⁽²⁰²⁾. و حکومتهت رابوو ب دروستکرنا گوتگوتکان ل سهر کۆمۆنیستان ب تایبته ژلايى ئاینیشه، ههروهسا بهلاقکرنا دهنگوباسین نه دروست وهکو کۆمۆنیست دى هیرشى زهنگینان کهن. ههلبهت قان جوره ئاخفتان کارتیکرن ل سهر پیگههى کۆمۆنیستان دکر⁽²⁰³⁾.

پشته دزایهتیا حکومتهتى بو کۆمۆنیستان، پیگههى وان ل زاخو ژى لاواز بوو، و گهلهک ژ کۆمۆنیستان خو ژ ریزین قى حزبی قهکیشان، و بى ئاگههى یا خو ژى کرن، و هندهک چوونه بنگههین پولیسان و راگههاند کو وان چ پهیوهندی ب کۆمۆنیستان قه نینه⁽²⁰⁴⁾.

ههژى گۆتنييه لئیرى کو ههرئیک ژ: (جانگیر ئیسماعیل عهواش، مهتحي ئیبراهیم و مهحمود سندی) ژ بهریرسین کۆمۆنیست ژ زاخو چوونه مووسل و سهرهدانا متصرفى کرن، و ل دهق وى راگههاندن کو وان چ پهیوهندی ب کۆمۆنیستان قه نینه⁽²⁰⁵⁾.

حزبا کۆمۆنیست ههولدا کونترۆلى ل سهر دهزگهه و ریکخراوین دهولهتى بکهت، و گهلهک ههولدا مولهتا فهرمى بو قان ریکخراوا ب دهسته بینیت، لهورا قاسمى مولهت دایه پتريا وان، ژوانا:

هیزین بهرگری ملی (المقاومة الشعبية):

حزبا کۆمۆنیست ههر ژ رۆژین دهستیکیین شوپهشى ههولدا کومین چهکار ب ناڤى بهرگری میلی بدامهزینت، لهورا دهست ب قهکرنا نشیسینگههین خو بهخشکرنى کو بى مولهت بوون، بهلى حکومتهتى د 17 تیرمهها 1958 بهیاندا و خهلهک ئاگههدار کر ژ بهرسفدانا گازییا خو بهخشی؛ چونكى

حکومەتی بریاردا ب دانانا سەرپه‌لین بەرگریا ملی. و ل ئیکی تەباخا 1958 یاسا بەرگریا ملی هاتە دەرکرن، د بەندا ئیکیدا هاتبوو (ریکخراوه‌کا سەربازی یا ملییه گریداییه ب و مزارەتا بەرگریی ڤه)، و د بەندا دووییدا دیار کریوو کاری وئ راهینانا سەربازییا میلله‌تییه بو هاریکاریا کەرتین سەربازی داکو بەرگریا سفیلی بهیته کرن⁽²⁰⁶⁾، و سەرهننگ تەها بامەرنی بوویه فەرماندهیی هیزا بەرگریا ملی، و ئەڤ هیزه هاتە دابەشکرن ل سەر سی سەرکردایەتیان (باکوور، ناڤه‌راست و باشوور)⁽²⁰⁷⁾.

وهك هه‌می ده‌ڤه‌رین عێراقی ئەڤ هیزه ل زاخۆ ژێ هاتە دامەزراندن، و دوو ئەفسەر ژ بەغدا هاتن ئەوژی جیداری ئیکی عەدنان شریده بوو و جیداری دووی سەنحاریب ئەفسەری یەدەگ بوو خەلکی کەرکوکی بوو، ئەڤ دوو کەسه بوو راهینانا بەرگریا ملی ل زاخۆ هاتبوون، و عەدنان شریده بوویه فەرماندهی بەرگریا ملی ل زاخۆ و سەنحاریب بوویه فەرماندهی بەرگریا ملی ل پێشابیری. ل گەل ڤان هەردوو ئەفسەران هەندەك (عریف) ژێ ب ئەرکی راهینانا سەربازی ل زاخۆ رادبوون، ژوان عریف حاجی و عریف مازی (مازی)، و دوو زریپوش ل گەل خۆ هیناتبوونه زاخۆ. ئەندامین حزبا کۆمۆنیست ناڤین خەلکی تومار دکرن بوو بەرگریا ملی و باره‌گایی هیزی ل ناڤنجیا زاخۆ یا تیکەل بوو. و هەر کەسه‌کی دشیا ببیتە ئەندام د ڤی هیزیدا. ئەندامین حزبا کۆمۆنیست ل زاخۆ رۆلەکی مەزن د ڤی هیزیدا هەبوون ب تایبەت (سامی ئەسەد مەعرووف، حەسەن خەلیل حاجی، مەحموود عیسا قەصاب، شەفیق مەحمەد سەعدوللا، عەونی مەحمەد جۆنەید و مەلا نووری ئەحمەد)، و گرنگیا وان پستی رۆلی ئەفسەری حکومەتی دەاتن⁽²⁰⁸⁾.

هه‌ژی گۆتنييه كو گه‌لهك ژ ئافره‌تین زاخۆ چوو بوونه د ناڤ ریزین بەرگریا ملیدا، و راهینانین سەربازی ل گورەپانا ناڤنجیا زاخۆ یا تیکەل ئەنجامدان، ژوان ئافره‌تان: فەخریا مەحمەد سەعدوللا و غوربەت دەرۆیش مهاجر⁽²⁰⁹⁾.

گهاندنه ئەندامی لژنا مەركەزی یا پارتی صالح یووسفی، لێ داخۆاز ژوان کر
قی بابەتی مەزن نەكەن، و چ ئاریشان پەیدا نەكەن⁽²¹⁴⁾.

رۆژ بۆ رۆژی هیزا بەرگریا ملی سەریچیا یاسایین لەشکەر و پولیس و
هیزین ئاسایشا ناخۆیی دکر، بۆ نمونە گەلەك جارن دچوونە د ناڤ
چایخانەیاندا و کەسانین نەتەوهخۆازین عەرەب و پشتەقانیین ئۆپۆزیسیۆنی دگرتن.
ل دەمی هیزا بەرگریا ملی سەریچیا یاسای دکر، لژنا ناخۆیا زاخۆ
یا پارتی ژێ گە و گازندە ژێ هەبوون، لەورا لیژنی راپۆرتەکا بەرفەرە بۆ
سەرۆکی پارتی مەلا مستەفا بارزانی قریکر، و تیدا هاتبوو دیارکرن، کو هەردوو
فەرماندەین بەرگریا ملی ل زاخۆ کۆمۆنیستن. و جیداری ئیکی عەدنان شریده ل
گەل قایمەقامی زاخۆ سالم عەبدولرمزاق ئەلئەسوەد، یین رابووین ب دامەزراندنا
ئیکەتیا جوتیاران کو سەر ب کۆمۆنیستان قەیه، هەروەسا هیزین چەکار
هنارتینە گوندان داکو خەلکی ب زوری بکەنە کۆمۆنیست. و دراپۆرتیدا هاتبوو
کو عەدنان شریدهی یا گوئی هەر کەسی نەبیتە کۆمۆنیست نابیتە بەرگریا
مللی. هەروەسا دراپۆرتیدا هاتبوو کو جیداری دووی سەنحاریبی، هەرەشه ل
هەندەك گوندان دکر، و گوته وان یی نەبیتە کۆمۆنیست دی زیندان کەت⁽²¹⁵⁾.

و دەمی سەریچیا هیزا بەرگریا ملی زیدەبووین، عەبدولکەریم قاسمی
بەیانەك ل 14 کانونا دووی 1959 دەریخست، تیدا دوپات کر کو پیدقییه ئازادیا
هاولاتیان ل دویش دەستووری بەیتە پاراستن. و ژ ئەنجامی دەستیومەردانا وان یا زیدە
د کاروبارین گشتیدا، هەندەك ژ سەرۆکین یەکەیین کارگیری داخۆاز ژ
حکوومەتی کرن، ئەڤ هیزە بەینە ژناقبرن یان ب کیماسیڤه سەرکردەیین قان
هیزان بەینە قەگواستن، ژبەر قان جۆره سەریچیا عەبدولکەریم قاسمی ل
تیرمەها 1959 بریارا ژناقبرنا هیزا بەرگریا ملی دەرکر⁽²¹⁶⁾.

هەلبەت ئەندامین پارتی ل زاخۆ پیخوشحالبوون ب ژناقبرنا هیزا بەرگریا
مللی؛ چونکی ئەڤ هیزە ژ ریکا دروست دەرکەفتبوو، و وینی وی و کریارین وی ب
خرابی دەهاتنە هەلسەنگاندن، و ئەڤ هیزە ببوو ئامیرەك بۆ ترساندنا خەلکی، و

زۆرىنهيا جاران هندەك كەسان ئەف ھىزە بۆ بەرژەوھەندىيىن خۆيىن كەسوكى ب
كاردهينان⁽²¹⁷⁾.

بزاقا پشتهقانىن ئاشتىي (حرکة انصار السلام):

ئەف بزاقە ل سالا 1950 ھاتە دامەزراندن، كونگرى خۆيى ئىكى ل بەغدا ل
سالا 1954 ى ئەنجامدا، پشتهقانىن ئاشتىي خۆب رىكخراوھەكا جەماوھرى ددانان و
خۆب حزبى نەد دانات و ب ناقى جەماوھرى دئاخت، بەلى حكومەتى ل سەردەمى
پاشايەتى ئەف رىكخراوھە ب كۆمۆنىست ددانا⁽²¹⁸⁾، پشتى شۆرەشا 14 تىرمەھى قى
بزاقى كونگرى خۆيى دوويى ل بەغدا ل 14 - 17 نىسانا 1959 ئەنجامدا بوو⁽²¹⁹⁾.

ئەف بزاقە وھە رىكخراو ل زاخو ھاتە دامەزراندن ل سالا 1958 ى و حسنى
حەجى رەشىد بوويە بەرپرسى وى⁽²²⁰⁾، ھەژمارەكا زورا خەلكى زاخو چوونە ل
گەلدا ب تايبەت يىن كۆمۆنىست ھەمى چوونە ل گەلدا⁽²²¹⁾، ژ وان شەفيق
محەمەد سەعدوللا و مەحموود قەصاب⁽²²²⁾. چالاككىن قى بزاقى برىتیبوون ژ
رىكخستنا ئاھەنگا و ئەنجامدانا كۆمبوونا، تىدا باسى ئاشتىيا جىھانى
دھاتەكرن، و داخواز دكرن شەرو جەنگ نەمىن، ھەرەسا دكۆمبووناندا داخوازا
دىموكراتىي دكرن⁽²²³⁾. و ئارمى وان يى فەرمى وىنى كوتركى بوو ئارمى ئاشتىي،
و ئەندامان ب سىنگى خۆفە د ھەلاويستن⁽²²⁴⁾.

ل دەمى قىستقالا پشتهقانىن ئاشتىي ل بەغدا ل ئادارا 1959 ى ھاتىە
ئەنجامدان، شاندىكى پشتهقانىن ئاشتىي ژ زاخو چوبوونە بەغدا، ژ ئان كەسان
پىكھات: جەھومەر قەصاب، خواستى فەرمان رەشىد، عەباس حەجى مووسا قەصاب،
ئەكرەم جەھومەر، سامى ئەسەد مەعرووف، ئەدىب مەحموود، حەسەن صوفى
جزىرى، رەمزی جەھومەر قەصاب، غازى نەجم قەصاب، مەحسن نەجم قەصاب، سالم
نەجم قەصاب، ئەحمەد حەسەن جزىرى و حەسەن خەلىل حاجى⁽²²⁵⁾. ئەقى شاندى
پشكدارى كر د رىكخستنا قىستقالەكا مەزن ل بەغدا كرىبوو، و رۆژا دویشرا

سهرهدانا سهروكی پارتی مهلا مستهفا بارزانی كرن و پیروزباهی و بخیرهاتنا وی كرن ب هه لكهفتا فهگهريانا وی بۆ وهلاتی⁽²²⁶⁾.

ههفكرتنا بهرهفانیکرنی ژ مافین ئافرمتا عیراقی (رابطة الدفاع عن حقوق المرأة العراقية):

ئهف ریکخراوه ل 10 ی ئادارا 1952 ی هاتیه دامهزاندن⁽²²⁷⁾، پشتی شوڤهشا 14 تیرمههی ب شیوهیهکی ئاشکرا کاری خو کربوو، و ل 29 کانوینا ئیکی 1958 مولهتا فهرمی ژ ومزارهتا نافخوی ومهگرت، و ل 2 نیسانا 1959 ومزارهتا ئیرشادی مافی دهرکنا گوڤارهکا ههفتیانه بنافی (المرأة) دابوویی⁽²²⁸⁾.

حزبا کۆمۆنیست ب هه لكهفتا دهستویردانا قی ریکخراوی بهیاننامهیهك دهریخت، و داخواز ژ هه می کۆمۆنیستان کر کو دایک و خوشک و کچ و ههڤزینین خو پالبدن و ببنه ئه ندام د قی ریکخراویدا، داکو ب هیزتر و بهرفهتر ببیت⁽²²⁹⁾.

بهرپرسا قی ریکخراوی ل زاخو فهخريا محهمهد سهعدوللا بوو، پاشان بوویه نورلهودا ههمید پاشان بوویه جوان هه جی رهشید، قی ریکخراوی بزاقین رهوشهنبیری ئه نجامدان و د چالاکیین خودا پشتهفانیا ئافهتتی دکرن و ب گیرانا ئاههنگا رادبوون⁽²³⁰⁾. ل قیری دیاردبیت کو کۆمۆنیستین زاخو پیگیری ب داخوازییا حزبا خو دکرن، لهورا بهرپرسین قی ریکخراوی ژ بنه مالمین ناقدارین کۆمۆنیست بوون ل زاخو.

دوو: پارتی دیموکراتی کوردستان:

پشتی جهنگا جیهانیا دووی (1939 - 1945)، و دامه‌زراندنا کومارا کوردستان ل مهابادی سالا 1946 ی، کوردین کوردستانا - عیراقی ب پیدقی دیتن رابن ب دامه‌زراندنا پارتیکا نه‌ته‌وهیی و دیموکراتی، داکو سه‌رکیشیا خه‌باتا گه‌لی کورد بکته بو بجهه‌ینانا ئارمانجین وی بو ئازادی ژ داگیرکهران، له‌ورا بریار دان پارتی دیموکراتی کورد (پارتی) بهیته دامه‌زراندن⁽²³¹⁾.

پارتی کونگری خو یی ئیکی و دامه‌زرینەر ل 16 تە‌باخا 1946 ی ل باژییری به‌غدا ب شیوهیه‌کی نهینی گریدا⁽²³²⁾، د قی کونگره‌ییدا مه‌لا مسته‌فا بارزانی وه‌ک سه‌روکی پارتی هاته‌هه‌لبزارتن، و هه‌ر ئیک ژ شیخ له‌تیف مه‌حموود به‌رزهنجی و کاکه‌ زیاد بوونه‌ جیگرین وی، و هه‌مزه‌ عه‌بدووللا⁽²³³⁾ وه‌کو سکرتریی لژنا مه‌رکه‌زی هاته‌هه‌لبزارتن⁽²³⁴⁾.

پشتی دامه‌زراندنا پارتی ب چه‌ند هه‌یقان باژییری زاخو بزاقه‌کا سیاسی یا خورت و به‌رچاڤ ب خوقه‌ دیت، د ئه‌نجامدا ئیکه‌م شانه‌یین پارتی ل باژییری دروست بوون، و ئه‌ڤ بزاقه‌ ژی دزقری بو چالاکییا ئه‌ندامی لژنا مه‌رکه‌زییا پارتی صالح یووسفی⁽²³⁵⁾. و ل سالا 1946 ی هاته‌راسپاردن ژ بو دامه‌زراندنا لقی پارتی ل ده‌قه‌را به‌هدینان، و بنگه‌هی وی ل باژییری مووسل بوو⁽²³⁶⁾.

ژ ئه‌نجامی بزاق و چالاکیین پارتی ل باژییری زاخو، ئیکه‌م لژنا ناوچا ناخویی ل زاخو ل سالا 1957 ی، هاته‌ دامه‌زراندن، و پیکهاتبوو ژ: ئوسمان قازی (به‌ریرسی لیژنی)، مه‌لا صالح حاجی بالقوسی (جیگر)، و هه‌ر ئیک ژ فان که‌سان بوونه‌ ئه‌ندام: شیخ جماله‌ددین بریفکانی، مه‌لا ره‌مه‌زان دولی، مه‌حموود عه‌زوو، مه‌لا عه‌بدوولغه‌نی ئیبراهیم و عه‌لی کامل پاشان صالح یووسفی ژی بوویه ئه‌ندامی لیژنی⁽²³⁷⁾.

جهی کومبوونین ریکه‌ستنیین پارتی ل ده‌ستیکی ل نقیسینگه‌ها (په‌رتوو‌کخانا) به‌هدینان بوون⁽²³⁸⁾، ئه‌ڤ په‌رتوو‌کخانه وه‌کو باره‌گایی پارتی،

پاشان بارهگا بو دوو دوکانین ئافاهیئ حه‌جی ئیبراهیم هاته فه‌گواستن⁽²³⁹⁾، ل ویری کومبوون ب شیوهیه‌کی نه‌ینی دهاتنه کرن. ئی پشتی فه‌گه‌ریانا مه‌لا مسته‌فا بارزانی ژئیکه‌تیا سوڤیتی ل چریا ئیکی 1958 ی، و دانا موله‌تا فه‌رمی بو رۆژناما خه‌بات ل نیسانا 1959⁽²⁴⁰⁾، نه‌یسینگه‌هین خه‌بات هاته فه‌کرن ل هه‌می ده‌قه‌رین کوردستانی⁽²⁴¹⁾، و ل بازاری زاخو⁽²⁴²⁾ زی ل سالا 1959 نه‌یسینگه‌ها خه‌بات هاته فه‌کرن⁽²⁴³⁾.

نه‌یسینگه‌ها خه‌بات ل زاخو روله‌ک باش هه‌بوو بو به‌رفره‌هکرنا ریکخستنا پارتی ل باژیری، و هه‌ر رۆژ نه‌ندامین پارتی ل کوم دبوون، و به‌رده‌وام به‌رپرسین پارتی وه‌کو سکریتی پارتی هه‌مزه عه‌بدووللا سه‌رده‌انا باره‌گایی دکر، و ئەه‌ف سه‌رده‌انه ببوون جه‌ی رازی بونا نه‌ندامان، و پالده‌انه‌ک بوون بو زیده‌کرنا چالاکیین پارتایه‌تی⁽²⁴⁴⁾.

پشتی به‌ریابوونا شو‌ره‌شا 14 ی تیرمه‌ها 1958 ی، رولی حزبا کومونیستا عیراقی گه‌له‌ک ب هیز بوو دناڤ باژیری زاخودا، و ناکوکی زیده‌بون د ناڤه‌را کومونیستان و پارتیدا ل زاخو له‌ورا گوهورپین د هه‌یکه‌لی لیژنیدا هاتنه کرن. به‌رپرسی لژنا ناوچا زاخو ل وی سه‌رده‌می ئوسمان قازی دبیریت: دڤی قوناغیدا پارتی یا مه‌ پیدڤی ب که‌سایه‌تیه‌کی خودان پیگه‌هه‌کی کومه‌لایه‌تی هه‌بوو، دا سه‌ریه‌رشتیا لیژنی بکه‌ت؛ چونکی ئەز هیشتا قوتابی بووم و ژیی من بچووک بوو، له‌ورا مه‌ ب باش دیت صالح یووسفی ببیته به‌رپرسی لیژنی؛ چونکی خودان پیگه‌هه‌کی جفاکیی باش بوو، و په‌یوه‌ندیین باش هه‌بوون ل گه‌ل پارتین سیاسی، و که‌سایه‌تیین ده‌قه‌ری⁽²⁴⁵⁾.

و د ئیک ژ کومبوونین لیژنیدا ل سالا 1959 ی ئەه‌ف پشنیاره هاته بلند کرن بو لقا ئیک و مه‌کته‌با سیاسیا پارتی، و پشتی ره‌وشا باژیری بو وان هاتیه شلوقه‌کرن، رازی بوون ل سه‌ر دانانا صالح یووسفی وه‌کو به‌رپرسی لیژنی، و هه‌ر ئیک ژ قان که‌سایه‌تیان بوونه نه‌ندام: ئوسمان قازی، مه‌لا صالح حاجی بالقوسی، شیخ جماله‌ددین بریفکانی، مه‌لا ره‌مه‌زان دولی، مه‌حموود عه‌زوو، مه‌لا عه‌بدوولغه‌نی

ئىبراهيم، عهلى كامل و نوعمان عيسا. و ل دويڤ گوتنا ئوسمان قازى بهرپرسى
نوى صالح يووسفى يى ههژى بوو بو پوستى نوى⁽²⁴⁶⁾.

ريكخستن پارتى ل زاخو و دهوروبه ران ل سالا 1958 ئى ل سهر ريكخراوا و
شانهيان هاتنه دابهشكرن، هندهك ژ وانا د ناڤ باژيريدا بوون، و هندهكين دى ل
گوندان بوون. ژ ريكخراوين وى سهردهمى ريكخراوا دهڤهرا سندیيان بهرپرسى وى
عهلى هالو بوو، و ريكخراوا دهڤهرا گوليان مستو محو بهرپرس بوو، و ريكخراوا
دهڤهرا سليڤانهيا بهرپرسى وى مهلا محمهده پهراڤى بوو، و ريكخراوهك ل گوندين
ئافرما و دهوروبه ران ههبوو و بهرپرسى وى عهلى عهلى سيفهددین بوو⁽²⁴⁷⁾.

پارتى توشى قهيرانهكا ناڤخويى بوو ل سالا 1959، دهمى ناكوكيين
ناڤخويى تيدا پهيدا بووین، و ل 30 خزيرانا 1959 ئى، كونفرانسهكى حزى هاته
گریدان، و سكرتيرى پارتى همزه عهبدوللا و هندهك ژ ئەندامین مهكتهبا
سیاسى ناماده نهبوون، لهورا سهروكى پارتى مهلا مستهفا بارزانی بریارد سكرتير و
ههڤالين وى ژ پارتى بهينه دهريخستن و كار هاته كرن بو گریدانا كونگرى
چوارى يى پارتى⁽²⁴⁸⁾.

ل قى دهمى بریار هاته دان ههلبزارتين ليژنهين ناڤخويى بهينه كرن، و
پشتى ههلبزارتان، ههيكهلى ليژنى ب قى رهنگى بوو: صالح يووسفى (بهرپرس)، ههر
ئيك ژ ڤان كهسان بوونه ئەندام: نوعمان عيسا، عومهر حهسهن بامهرنى، مهلا
صالح حاجى بالقوسى، مهلا عهبدولغهنى ئىبراهيم و سهيد عهلى باكرماي⁽²⁴⁹⁾.

پشتى پارتى كونگرى خو يى چوارى ل 4 - 7 چريا ئيكى 1959 ئى ل بهغدا
گریدايى، جارهكا دى ل 20 كانوونا ئيكى 1959 ئى گوهورين ب سهر ههيكهلى
ليژنيدا هاتن، و ههيكهلى ب قى رهنگى بوويه: نوعمان عيسا (بهرپرس)، ههر ئيك ژ:
مهلا صالح حاجى بالقوسى، عهلى هالو، شيخ جهمالهددین بریفكانى، ئوسمان
قازى، صالح حامو، عهبدولستار حهجى مووسا حهبهشى، مهلا قاسم ئيمينيكى،
عهبدولرهحمان حهجى عهلى و مهلا عهبدولغهنى ئىبراهيم بوونه ئەندام⁽²⁵⁰⁾.

پیشہاتہ کی سیاسی گرنک د ژيانا حزبایہتی ل عیراقی روودا، دەمی حکومتی ل 1 کانونا دووی 1960 ی یاسایا کۆمەلا و پارتین سیاسی ژماره (1) یا سالا 1960 ی پەسەند کری، و ل دویش فی یاسای ریگ بو پیکهینانا پارتین سیاسی ب شیوه کی فەرمی هاتەدان⁽²⁵¹⁾.

پارتیی ئەف یاسایە بو خو ب دەرفەت زانی، پشتی دەرکەفتنا یاسای مەلا مستەفا بارزانی و ئیبراہیم ئەحمەد و نووری شاویس و صالح یووسفی و ہندەکین دیتەر یادداشتنامەک پیشکیشی و مزارەتا ناخوئی ل 9 کانونا دووی 1960 ی کرن⁽²⁵²⁾. و تیدا داخواز کرن (پارتی دیموکراتی کوردستان) ب شیوه کی فەرمی بەیتە دەستویردان، و ل 9 شوباتی 1960 ی پارتی بوویە حزبەکا دەستویردای ل عیراقی⁽²⁵³⁾.

دەمی پارتی دیموکراتی کوردستان مولەتا فەرمی وەرگرتی، خەلکی زاخو زور کەیفخوش ببوون، و لژنا ناوچا زاخو ب گیرانا ئاھەنگەکی ل بەر دەرگەھی نشیسینگەھا خەبات رابوو⁽²⁵⁴⁾. و ب فی هەلکەفتی ئەندامی لژنا مەرکەزی یا پارتی عومەر مستەفا دەبابە سەرەدانا زاخو کرب مەرەما پیروزیاهی کرنی⁽²⁵⁵⁾، و دانانا میکانیزمەکا گونجای بو پیشفەبرنا کاری پارتی ل زاخو⁽²⁵⁶⁾.

ب فی هەلکەفتی لژنا ناوچا زاخو پیروزیاهی ل سەرۆکی پارتی مەلا مستەفا بارزانی کرن و پیخوشحالیا خو دیارکرن ل سەر دەستویردانا پارتی ب شیوه کی فەرمی. هەرەسا دووبارە پشتەفانیا خو بو سەرکردایەتیا شوڕەشا 14 تیرمەھی دیارکرن⁽²⁵⁷⁾.

هەردیسان ب فی هەلکەفتی ئیکەتیا ئافرەتین کوردستان ل قەزا زاخو د بەیانەکیدا سوپاسنامەیک پیشکیشی حکومتا عیراقی کر، و ئەف بەیانە ژ لای (162) ئافرەتان قە هاتبوو ئیمزاکرن ژ وان: سانیا عەبدولەجید تیلی و فاتما ئەسەد و عەدلا محەمەد⁽²⁵⁸⁾. ل فییری دیاردبتن هەر ژ دەستپیکا دامەزراندنا پارتی دیموکراتی کوردستان ئافرەتین زاخو رۆلەک مەزن د ریکخستین پارتیدا هەبوو، و ژمارەیکەکا زورا ئافرەتان دریکخستیدا بوون وەک (سانیا عەبدولەجید تیلی، عەیشا

ئەحمەد حاجی، سەبیریا سلیمان جەقسی، وەسیلا حەجی مەحموود، قومی
ئیسماعیل حاجی، فاتما ئەسەد شاھین، عەدلا مەحمەد، ناھیدا جەلال، ھەدیا
حەمە، ئامینا عەلی، فەوزیە جەلال، ھەدیا عومەر، زەکیا شەمعون، ئامینا ئەحمەد
عیسا، سەبیریە سلیمان و ئامینا ئیبراھیم⁽²⁵⁹⁾.

پشتی دەستیوردانا پارٹی ھەلبژارتن بۆ کونگری پینجی یی پارٹی ھاتیە
کرن⁽²⁶⁰⁾، و ھەیکەلی لیژنی یی نوی ب قی رەنگی بوو: عومەر حەسەن بامەرنی
(بەرپرس)، و ھەر ئیک ژ قان کەسان بوونە ئەندام: مەلا صالح حاجی بالقوسی،
نوعمان عیسا، عەلی ھالو، شیخ جەمالەددین بریفکانی، مەلا عەبدولغەنی ئیبراھیم
و ئوسمان قازی⁽²⁶¹⁾.

ریکخستیین پارٹی ل زاخۆ گەشەسەندنەک ب خۆقە دیتبوو پشتی
وەرگرتنا دەستویریا فەرمی، و ژمارا ریکخستیان ل باژیری ئەوین ل ئەمنا مووسل
ناقین وان ھاتینە تومارکرن، ژ شوباتا 1960 ھەتا ئەیلولا 1961 پتر ژ (1007)
ریکخستییا بوون، و د دەمەکیدا ژمارا ریکخستیین ئاکری (184) ریکخستی بوون،
ویین دەوکی (63) ریکخستی بوون، و یین شیخان (36) ریکخستی بوون، و یین
مووسل (315) ریکخستی بوون⁽²⁶²⁾. ب قی چەندی ژمارا ریکخستیین زاخۆ ناھینە
بەروردکرن ل گەل باژیرین دیتەر ل دەقەرا بەھدینان.

ژ بۆ باشکرن رەوشا پارٹی گوھۆرین بەردەوام بوون د ھەیکەلی لژنا ناوچا
زاخۆدا، و ل 30 کانوونا ئیکی 1960 ھەیکەلی لیژنی ب قی رەنگی بوو: مەلا صالح
حاجی بالقوسی (بەرپرس)، و ئەف کەسین ناقین وان ل خۆاری دیارکری بووینە
ئەندام: عەلی ھالو، ئوسمان قازی، مەلا عەبدولکەریم صوفی، صەبری بوتانی، مەلا
عەبدولغەنی ئیبراھیم، عەلی خان حەجی حامد، صالح حامو و مەلا قاسم
ئیمکی⁽²⁶³⁾.

سەبارەت پەھووندیین پارٹی ل گەل حزبا کۆمۆنیستا عیراقی ل
دەستپیککی د باشبوون، لی ھەفرکیا حزبی کارتیکرن ل سەر پەھووندیین ھەردوو

لایه‌نان کر بوو؛ چونکی هەر حزبه‌کی دقیا پیگه‌هی خو بهیز تر بکهت ل سه‌ر کیستی لایه‌نی دیتر، له‌ورا ئاریشه د ناڤه‌را واندا په‌یدا بوون⁽²⁶⁴⁾.

ل زاخو ژێ گه‌له‌ک ناکوکی د ناڤه‌را هه‌ردوو لایه‌ناندا په‌یدا بوون، بو نموونه پشتی بزاقا شه‌وافی رپیشه‌نه‌ک ژ لایێ حزبا کۆمۆنیست و پارتی دیموکراتی کوردستان هاتبوو ریکخستن بو پشته‌فانیا حکوومه‌تی، به‌لی د قی رپیشه‌ناندا دیاربوو کو ناکوکی یین د ناڤه‌را هه‌ردوو حزباندا هه‌ین، و هه‌ر ئیکی دقیت جه‌ماوه‌ری لایه‌نی دیتر بو خو بکیشیت و ئەف هه‌فرکیه به‌رده‌وام بوو هه‌تا ده‌ستپیکرنا شوره‌شا ئەیلوێ 1961⁽²⁶⁵⁾.

رۆژناما خهبات:

ئیک ژ دهستکهفتین دی یین باش یین شوڤهشا 14 ی تیرمههی بۆ مللهتی کورد، دمرکرنا رۆژناما خهبات بوو⁽²⁶⁶⁾، وهزارهتا ئیرشادا عیراقی رازی ببوو ل 11 کانونا دووی 1959 بۆ دانا مولهتا فهرمی، بۆ دمرکرنا رۆژنامهیهکا سیاسی یا رۆژانه ب ناڤی (خهبات) و سهرنفیسهری وی ئیبراهیم ئەحمەد، و ل بهغدا ب زمانی عهرهبی و کوردی هاتیه دمرکرنا، و ئیکهم ژماره ژی ل رۆژا شه مبی 4 ی نیسانا 1959 ب زمانی کوردی دمرکهفت، و ل رۆژا ئەینی ل 8 ی ئەیارا 1959 ب زمانی عهرهبی دمرکهفت⁽²⁶⁷⁾.

رۆژناما خهبات ل زاخۆ ب ریکا نفیسینگهها (بههدینان) یان (کوردستان) دهاته فروتن، کو خودانی وی عهبدولباقی ههچی شهعبان ئامیدی ژ کهفندا ل زاخۆ نیشته جیبوون، ئەه رۆژنامه دهاته فی نفیسینگههی و دهاته به لاقکرنا ل سهه کهسانین خواندهقان و رهوشنبیر⁽²⁶⁸⁾. پاشان نفیسینگهها (خهبات) ل جهی بازاری خهلیل جونهیدی یی نوکه ل سالا 1959 هاته فهکرنا. و رۆژنامه دهاته فی نفیسینگههی و ریکخستهکی پارتی ل زاخۆ ب ناڤی (ئیسماعیل محهمهد ئیسماعیل)، رادبوو ب کاری فروتنا فی رۆژنامی ناقبری دبیریت: "... نیژیکی 50 - 100 دانه بۆ مه دهاتن و ههر دانهیهک ب (50) فلسا دهاته فروتن، و باراپتر کهسانین پارتی و رهوشهنبیر دکرین لی کۆمونیستا ب شیوهیهکی کیم دکرین، و ئەه رۆژنامه بهردهوام دهاته زاخۆ تا سالا 1961..."⁽²⁶⁹⁾. و ب ریکا نفیسینگهها خهبات یا زاخۆ، ئیسماعیل محهمهد ئیسماعیل ئەه رۆژنامه د گههشته باکووری کوردستانی (تورکیا)⁽²⁷⁰⁾.

فی رۆژنامی کارتیکرنهکا مهزن ل سهه خهلیکی زاخۆ وهک رۆژنامهیهکا نیشتیمانی ههبوو، و گهلهک جاران خو دکره خودان بۆ گله و گازندین خهلیکی، ههر کیماسیهک ل باژییری ههبا فی رۆژنامی به لاق دکر⁽²⁷¹⁾، بۆ نمونه ل دهمی برس و بی کاری پهیدا بووی، فی رۆژنامی گوتارهک به لاقکر و تیدا پهخنه ل سیاسهتا

حکومەتا عێراقی کر بوو⁽²⁷²⁾، و ل دەمی هەلبژارتنی جوتیارا قی رۆژنامی د بەرپەرین خودا ئەنجامین وان ل زاخۆ بە لاڤکرن⁽²⁷³⁾.

خەلکی زاخۆ ئەف رۆژنامەییە وەک سەکویەک بو گەھاندنا دەنگی خو بو جەین بەرپرس ب کاردەهینان، بو نموونە ژمارەییەک ژ خەلکی زاخۆ نامەییەکا گلە و گازندا بو رۆژنامی قریکرن ب ناڤ و نیشان: سکالا زاخۆ ل سەر هەژاری و نه خویندەواری و نه خویشیان و تیدا هاتبوو دیارکرن، کو رهوشا ئابووری ل زاخۆ زورا لاوازه، و برس ههیه، بازار و بزاقا بازرگانی لاواز بوویه، و دەخل و دان کیم بوویه، و بی کاری زور بوویه، ههروهسا باسی رهوشا ساخلهمی دکهت، و تیدا کیماسیان ددهته خویاکرن، وەک نه بوونا نه خوشخانهیان و نوژدارا و نوژداریت تایبەت یین ئافرەت، لهورا ریژا مرنی زیده بوویه، ههروهسا باسی لایهنی فیرکرنی هاتبوو کرن کو نهزانی گهلهک یا زیدهبوویه ژ ئەگەری نهبوونا قوتابخانهیین پیدقی⁽²⁷⁴⁾. ههروهسا قی رۆژنامی گهلهک ژ چالاکی و بزاقین خەلکی زاخۆ د قهگوهاستن⁽²⁷⁵⁾.

سی: کۆمهلا (ئێخۆان موسلمین):

دەستپێکا بزاقا (ئێخۆان موسلمین)، ل عێراقی، نهخاسمه ل مووسل بو دەستپێکا سالیین چلان ل چهرخێ بیستی دزقریت، پاشان کۆمهلا (الاحوة الاسلامیه) ل 13 ئەیلولا 1949 دەستویریا فەرمی وەرگرت و ئێخۆانان کاری خو ل ژیرقی ناڤی دکر⁽²⁷⁶⁾.

بزاقا (ئێخۆان موسلمین) ل زاخۆ د چاریکا ئیکێ ل سالیین پینجیان دەستپێکریه، ب ریکا هاتن و چوونا ئێخۆانیین مووسل بو زاخۆ⁽²⁷⁷⁾، ژ وان کەسانین سەرهدانا زاخۆ کرین غانم سەعدوللا حەمودات و برایی وی غازی و نامق شیخ عەلی و عەبدولرەزاق حەجی قاسم و زەنون غەزال، ههروهسا سەرکردی ئێخۆانان محەمهەد مەحمود صەواف⁽²⁷⁸⁾ ل سالیین 1956 - 1957 سەرهدانا زاخۆ کریه. هاتنیین قان کەسان کارتیکرن ل خەلکی باژیری کریه، کو داغبارین ب گوتارین ئیسلامی بنەمالا جەوادی⁽²⁷⁹⁾ مووسلی بوون، بەلی ل زاخۆ بوون و رۆل د گازییا (ئێخۆانان)دا

هه‌بوو، و ژ کهسانین به‌پرسیاتیا ئیخووانان ل زاخۆ وەرگری (مصلح شیخ ضیاء الدین الاخلاطی)، و ل باتیفا ژێ هه‌ر ئه‌و بوو⁽²⁸⁰⁾.

رۆلێ ئیخووانان ل زاخۆ پشته شوهرشا 14 ی تیرمه‌هی به‌ره‌ف زیده بوونیته چوو، و ده‌ست ب ریکه‌ستان کرن د ناڤ ریزین قوتابیین ناڤنجیدا، و ل سالیین 1958 - 1959 سی شانه‌یی ریکه‌ستی یین قوتابیان ل زاخۆ دانان. و هه‌ر شانه‌یه‌ک (6 - 7) قوتابیان د گه‌لدا بوون⁽²⁸¹⁾، ئه‌و قوتابیین د قی ده‌میدا ل زاخۆ ب قان ریکه‌ستان رادبوون فه‌ره‌اد حاجی محهمه‌د شه‌مدین ئاغا و فارس مسته‌فا صالح و نوره‌دین حه‌جی خدر و عه‌بدو‌لستار حه‌جی موسا بوون⁽²⁸²⁾.

به‌پرسی ئیخووانان ل زاخۆ غانم شیته بوو ئه‌و بخۆ مووسلی بوو و ل زاخۆ یی ئاکنجی بوو، و به‌پرسی دووی محهمه‌د شه‌ریف خورشید بوو، هه‌ر خه‌لکی زاخۆ بوو کۆمبوونین ئیخووانان ل زاخۆ ل ده‌می به‌پرسیت مووسل د هاتن وه‌ک، غانم حه‌مودات و فه‌خری لیله، کۆمبوون ل مالا حاجی محهمه‌د شه‌مدین ئاغا د هاتنه ئه‌نجام دان⁽²⁸³⁾.

هه‌روه‌سا ژ کهسانین دی یین زاخۆ کو رۆل هه‌ین د قی حزییدا، هاشم شیته و بنه‌مالا جه‌وادی و فه‌خری و حه‌جی شه‌کری بوون، و چالاکیین وان ب ریکه‌ستنی فه‌ گریدای بوون⁽²⁸⁴⁾.

هه‌ژی گۆتییه، کو زۆرینه‌یا ریکه‌ستنین کۆمه‌لا (ئیخووان موسلمین) ل زاخۆ ژ بنه‌مالین ئاغا و زه‌نگینان بوون، و ئه‌گه‌ری چوونا وان بو ناڤ ریزین قی حزییدا، نه ئایدولوجی بوون، به‌لکو ژبه‌ر حزبا کۆمونیست بوو؛ چونکی قی حزبی دژایه‌تییا هه‌را کۆمونیست دکر⁽²⁸⁵⁾.

ل دووماهیکا سالا 1959 ی شه‌ره‌ک د ناڤه‌را قوتابیین پارتی و ئیخووان موسلمیندا چیبوو، و زیان دگه‌هته هه‌ردوو لایه‌نا، ل دووماهیکی هه‌می هاتنه زیندانکر⁽²⁸⁶⁾. به‌لی ل قیری کهس و کارین قوتابیین زاخویی پارتی ب ریکا رۆژنامه خه‌بات سکالا تومارکر و نامه‌یه‌ک بو رۆژنامی ب ئیمزا (36) کهسان هه‌نارتبوون و تیدا دیارکریبوو، کو ل سپیده‌هیا رۆژا ئیکی چریا دووی 1959، ل ده‌می چوونا زاروکیین وان بو قوتابخانی، ده‌ره‌به‌گ هاتینه به‌رامبه‌ر وان ل ده‌ف قوتابخانی و ب دارا ل وان داینه، و داخواز کرن مافی وان نه‌هیته به‌رزه کرن⁽²⁸⁷⁾.

ل قیری دیار دبیت کومه لا ئیخوان موسلمین دقیان ریکخستینن خو د ناڤ
ریزین قوتابیان به لاق بکهن، دا کول سهر هزرو بیرین ئیخوانان بهینه پهروه کرده کرن.
و ههر ل دهستیکی زی ئەڤ قوتابییه ئیخستنه د ململانئ یا سیاسیدا، ددهمه کیدا
نه د بو ئەڤ قوتابییه بو مه ره مین سیاسی بهینه بکارهینان.

ل سال 1960 ی پشتی دهرکنا بریارا دانا مولهتا بو پارتا، کومه لا
ئیخوان موسلمین مولهتا فه رمی وهرگرت ل نیسانا 1960 ب ناڤی پارتا ئیسلامیا
عیراقی (الحزب الاسلامی العراقی) و ب قی چهندی ریکخستینن وی به رهڤ
زیده بوونیڤه دچوون⁽²⁸⁸⁾. دهرباره ی ژمارا ریکخستینن وی ل زاخو سنوردار بوون، و
پتریا خه لکی پارتی بوون یان کومونیسست. لی لایه نگرین کومونیسستا گه له ک
بوون ب تایهت جوتیارا و خه لکی گوندا لایه نگرین کومونیسستان دکر، به لی
ریکخستینن ئیخوان موسلمین زیده تر د ناڤ بنه مالین ناغا و مه لایاندا بوون، کو
ریکخستینن وان نیزیک 40 - 50 که سان بوون⁽²⁸⁹⁾، و دناقبه را 15 - 20 قوتابی ل
گه لدا بوون⁽²⁹⁰⁾، دبیت ئەڤ ریکخستنه بتنی بناڤ بن، چونکی چ چالاکیین بهرچاڤ ل
زاخو نه بوون.

ههرسی پارتین سهره کی ل زاخو پارتی دیموکراتی کوردستان و حزبا
کومونیسستا عیراقی و حزبا ئیسلامی یا عیراقی و ئیخوان موسلمین، د هه فرکی
دابوون. لی پشتی ده سپیکرنا شوڤه شا 11 ئەیلولی ل سال 1961 ی، پارتی رهوشا
سیاسی ل کوردستان کونترول کر، و حزبین دیتر به رهڤ نه مانئ فه چوون، و
ئیدی کاریگه ری ل سهر گوره پانا سیاسی و حزبی نه مان⁽²⁹¹⁾.

- (6) عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 65؛ صبحي عبدالحميد، اسرار ثورة 14 تموز في العراق، بغداد، 1989، ص 86.
- (7) محمد حسين الزبيدي، المصدر السابق، ص ص 501 - 502؛ اورييل دان، العراق في عهد قاسم، ترجمة: جرجيس فتح الله، اربيل، 2012، ص ص 60 - 61؛ نوري عبدالحميد العاني و علاء جاسم محمد الحربي، المصدر السابق، ج 1، ص 34؛ ماريون فاروق سلوغليت و بيتر سلوغليت، من الثورة الى الدكتاتورية، العراق منذ 1958، ترجمة: مالك النبراسي، ط2، المانيا، 2003، ص 84.
- (8) جريدة الوقائع العراقية، العدد (2)، 28 تموز 1958؛ مجيد خدوري، العراق الجمهوري، قم، 1376، ص ص 92 - 93.
- (9) جريدة الوقائع العراقية، العدد (2)، بغداد، 28 تموز 1958؛ ههكار فندي، "كورد د دهستورين عيراقيدا 1876 - 2005"، گوڤارا هيزل، ژماره (27)، زاخو، زڤستانا 2014، ل 28 - 29.
- (10) جليلي جليل واخرون، الحركة الكوردية في العصر الحديث، ط2، اربيل، 2013، ص 352.
- (11) عصمت شريف وانلي، كردستان العراقية هوية وطنية (دراسة في ثورة 1961)، ترجمة: سعاد محمد خضر، السليمانية، 2012، ص 120.
- (12) هاتيه شه گوهاستن ژ: مسعود بارزاني، بارزاني و بزوتنه وهی رزگار يخوازی كورد 1958 - 1961، بهرگي دوويي، ههولير، 2012، ل 38 - 39؛ شاکرخدو محوی، المسألة الكوردية في العراق المعاصر، ترجمة: عبدي حاجي، دهوك، 2008، ص 136.
- (13) عبدالستار تاهر شريف، مملانی له گهل ژياندا (يادداشت) 1935 - 1971، كهركوك، 2005، ل 48.
- (14) ئيبراهيم نهحمهد ل سالا 1914 ل باژيري سليمانی ژدايکبووييه، خواندنا خو ل ويروي تهمام كرية، و ل سالا 1937 ژ كوليژا ياسای دمرچويه، سالا 1939 گوڤارا گهلاويژ يا كوردی دمرکر، و ل سالا 1947 چوويه د ناڤ ريزين پارتيدا، و بوويه ئيک ژسه رکرده بين پارتی بين ديار، و ل سالا 1999 ل له ندهن ومغمرکريه. بو پتر پيزانينان، بنيره: ئامانج هسهن نهحمهد، براييم نهحمهد روئي له بزاقی رزگار يخوازی و روناكبيری گهلی كورد، سليمانی، 2009، ل 21 و پشتی وی .
- (15) جريدة الزمان، العدد (6301)، بغداد، 28 تموز 1958؛ جلال طالباني، كردستان والحركة القومية الكردية، بيروت، 1971، ص 285.
- (16) ميشان عارف بادى، موقف الأحزاب السياسية العراقية من القضية الكوردية 1946 - 1970 دراسة تاريخية، دهوك، 2008، ص 166؛ غنثر ديشنر، الكرد شعب بدون دولة تاريخ وامل، ترجمة: جورج كتورة، بيروت، 2014، ص 233.
- (17) كريس كوچيرا، كورد له سهدهی نوزده و بيسته مدا، ومركيتران: حهमे كهريم عارف، ههولير، 2011، ل 265.

- نورولهودا حەمید سەعید قەصاب 2014/12/11 ی ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1939 ژ دایکبووییه و خۆاندنا خۆ یا سەرەتایی و ناڤنجی ل زاخۆ تەمام کریه، و پاشان بەیمانگهها ماموستایان تەمام کریه ل 1958 چووێه دناڤ ریزین حزبا کۆمونیست دا، و پاشان بوویه بەرپرسا (رابطة المرأة العراقية) یا حزبا کۆمونیست لقی زاخۆ تا سالا 1963 د ناڤ ریزیت قی پارتی هاته دەر، و نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ.
- (25) چاڤیکهڤتن ل گەل عەونی محەمەد جونەید ل 2014/11/18 ل زاخۆ .
- (26) هەمان ژێدەر.
- (27) چاڤیکهڤتن ل گەل عەونی محەمەد جونەید ل 2014/11/18 ل زاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گەل سەعید حەجی صەدیق زاخۆیی ل 2014/11/14 ل زاخۆ .
- (28) سعید الحاج صديق الزاخوي، زاخو الماضي والحاضر، دهوك، 2009، ص 141 .
- (29) المصدر نفسه، ص 141 - 142؛ چاڤیکهڤتن ل گەل عەبدولستار محەمەد ئەحمەد ل 2015/1/29 ی ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1945 ل گوندی بیتاسی ل دەڤهرا لیڤی ژ دایکبووییه، خۆاندنا خۆ ل زاخۆ تەمام کریه، بوویه ماموستا بۆ دەمی (44) سالان، ل سالا 1959 چووێه د ناڤ ریزین پارتی دیموکراتی کوردستان دا، و ل سالا 2008 ی خانەنشین بوویه، و نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ.
- (30) چاڤیکهڤتن ل گەل خۆاستی فەرمان رەشید ل 2015/1/3 ل زاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گەل تەها محەمەد تەها جەقسی ل 2014/11/16 ی ل زاخۆ .
- (31) چاڤیکهڤتن ل گەل حەجی عەرەب محەمەد عومەر سلێڤانە ی ل 2015/10/17 ل زاخۆ.
- (32) چاڤیکهڤتن ل گەل صالح حەجی حسین عیسا ل 2014/11/28 ی ل دەهۆکی، ناڤبری سالا 1945 ی ل باتیفا ژ دایکبووییه، و خۆاندنا خۆ یا سەرەتایی ل باتیفا تەمام کریه، و ناڤنجی ل زاخۆ تەمام کریه، ل سالا 1959 ی بوویه ئەندامی پارتی د ئیکهتیا قوتابیین کوردستانی دا، ل سالا 1961 ی پشکداری د شورهشا ئەیلولیدا کریه و پاشان پشکداری د شورهشا گولانیدا کریه، و ل سالا 2004 بوویه ئەندامی لقا ئیک یا پارتی ل دەهۆکی پاشان بوویه کارگیری لقا ئیک ل بەشی کومەلایهتی، و نوکه خانەنشینه و ل دەهۆکی ئاکنجیه.
- (33) صادق ئیبراهیم فارس عەلی سالا ژ دایک بوونا وی ب دروستی نه هاتیه زانین، لی پتریا بوچوونا وهسا دیار دکت د ناڤهرا سالا (1875 - 1880) ل گوندی بههینه ل دهڤهرا گولیان هاتیه سەر دونیایی، ل سالا 1919 ی پشکداری د شهري دژی ئینگلیزی دا کریه و رۆلەك پيشچاڤ هه‌بوویه، هه‌روه‌سا پشکداری د شورهشا ئەیلولیدا کریه. بۆ پتر پیزانینان بنیر: شیخ موسی وهرمیلی، صادق برو گولی بهردموامیا که‌لا شابانی، دهۆک، 2001، ل 7 - 8؛ عبدالفتاح علي البوتاني، "صادق برو گولی مرجعية ثورة 11

ایلول فی منطقة بهدینان عند قیامها"، مجلة صوت الاخر، العدد (503)، اربیل، 2014/10/29 ی .

(34) چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد عهبدولرهمان صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا، ناڤبری ل سالا 1946 ل بههینه ژ دایکبووییه، ل سالا 1957 بریکا صالح حامد بوویه پارتی، ههر ژ دهستیکا شورشا ئهیلولئ پشکداری د شورشیئا کریه، و ههروهسا پشکداری د شورشا گولانیئا کریه، و نوکه پيشمه‌رگی خانهنشین کریه، و ئاکنجیه ل باتیفا؛ چاقپیکهفتن د گهل شهعبان محهمهد تاهر صادق برو 2015/4/7 ل باتیفا.

(35) چاقپیکهفتن ل گهل سه‌لاح عهبدوللا زهرو ل 2014/11/26 ی ل دهۆکی، ناڤبری ل سالا 1938 ی ل باژیری زاخو ژ دایکبووییه، و خواندنا خو یا سه‌رهتایی و ناڤنجی ل زاخو ته‌مام کریه، پاشان بوویه ماموستا، و ل سالا 1958 ی ل دهمی شورمشی ل دهقهرا سندیان بوو، و نوکه ل دهۆکی ئاکنجیه.

(36) بیدار: گوندهکی بچووکه ل زاخو سه‌ر ب ناوجه‌داریا سلیفانه‌یاقه بوو، رامانا وی ب کلدانی گوره‌پانا کوشتنی و ب کوردی فالایه ژ دارا، بنیره: جمال بابان، اصول اسماء المدن والمواقع العراقية، ط2، د. م، د. ت، ج 1، ص 71. به‌ئی نوکه تاخه‌که ژ تاخین باژیری زاخو .

(37) چاقپیکهفتن ل گهل قه‌شه پولص هه‌نا ئه‌لهوزی ل 2014/12/9 ی ل زاخو، ناڤبری سالا 1937 ل تورکیا هاتیه سه‌ر دنیایی، ل سالا 1940 ی هاته گوندی سه‌نات ئاکنجی دبیت، ل سالا 1950 ی هاتیه د باژیری زاخو دا، ل سالا 1973 ی بوویه قه‌شه ل زاخو، نوکه ئاکنجیه ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل کهوریا عیسا بطرس شیخ یی به‌رنیاس ب (ابو سلام) ل 2015/1/2 ی ل زاخو، ناڤبری ل سالا 1950 ی ل باژیری زاخو ژ دایکبووییه، خواندنا خو یا سه‌رهتایی و ئاماده‌یی ل زاخو ته‌مام کریه، و ل سالا 1975 ی هاتیه دوورکرن بو ناسریه، نوکه ئاکنجیه ل زاخو.

(38) چاقپیکهفتن ل گهل عومهر بشار ئاغا ل 2015/5/20 ی ل زاخو، ناڤبری ل سالا 1957 ی ل گوندی ئافاگیزی ل دهقهرا سندیان ژ دایکبووییه، خواندنا خو یا سه‌رهتایی و ناڤنجی و ئاماده‌یی ل زاخو ته‌مام کریه، و به‌کالوریوس ب په‌رومردا وهرزشی ل مووسل ته‌مام کریه، نوکه ئاکنجیه ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل زیاد حاجی محهمهد شه‌مدین ئاغا ل 2014/12/15 ی ل زاخو، ناڤبری ل سالا 1954 ی ل زاخو ژ دایکبووییه، ده‌رچووی کولیزا چاندنی یه ل زانکوا مووسل ل سالا 1979، نوکه ل زاخو ئاکنجیه.

(39) چاقپیکهفتن ل گهل عهبدولرهمان یووسف عهبدولرهمان ل 2014/12/30 ل زاخو، ناڤبری دبیزیت بارا پتر کهیفا که‌سانین سه‌ر ب حزبا کومونیسیت ب شورشا 14 تیرمه‌هی هات، ئه‌ف حزبه رابوو ب دانانا ئاهه‌نگا و سه‌رکیشیا خو‌پیشاندانان دکرن؛ چونکی ب دژی ئاغایان بوو، ناڤبری ل سالا 1946 ی ل زاخو ژ دایکبووییه، خواندنا خو یا

- سهرهتایی و ناڤنجی ل زاخۆ تهمام كریه پاشان كولیژا چاندنی ل بهغدا ل سالا 1969 ی تهمام كریه، و ل سالا 1961 ی چوویه دناڤ ریزین پارتی دیموکراتی كوردستان دا ب ریکا ئیکهتیا قوتابیان، ل دووماهیكا سالا 1963 ی بوویه بهرپرسی ئیکهتیا قوتابیان ل زاخۆ، نوکه ئاكنجیه ل زاخۆ.
- (40) چاقپیکهفتن ل گهل صالح هجی حسین عیسا ل 2014/11/28 ی ل دهوكی؛ چاقپیکهفتن ل گهل سهعید هجی صهدیق زاخویی ل 2014/11/14 ل زاخۆ.
- (41) میشان عارف بادی، المصدر السابق، ص 166؛ غنشدیشنر، المصدر السابق، ص 233.
- (42) سامی شورش، كردستان و الاكراد الحركة القومية و الزعامة السياسية ادريس بارزانی نموذجاً، اربیل، 2001، ص 81؛ احمد فوزی، قاسم والأكراد خناجر و جبال، القاهرة، 1960، ص 105، مهلا مستهفا بارزانی پشتی تیكچونا سهرهلدانا بارزانی یادووینی (1943 - 1945)، چوویه كوردستانا ئیرانی، و ل سالا 1946 پشكدارى د كۆمارا كوردستانى ل مهابادیدا كریه و ل گهل كۆمهكا كوردین باشوور، و بوویه ئیك ژ سهركردهیین سهربازی بین كۆمارا كوردستانى، پشتی كهفتنا كۆمارى ل سهردهستى شاهى و سیدارهدانا سهروكى وى قازى محمهد، بارزانی چوویه ئیکهتیا سوڤیهتی ل سالا 1947، بو پتریزانینان، بنیره: شهوكهت شیخ یهزدین، بارزانی له مههابادموه... بو ئاراس، ههولیر، 2001، ل 173 و پشتی وى؛ عثمان علي، المصدر السابق، ص 733.
- (43) كهمال مهزههر، كورد و كوردستان له بهلگهنامه نهنییهكانى حكوممهتی بهریتانیادا، ب (2)، ههولیر، 2014، ل 451؛ فهرمیدوون نووری، بزاقی بارزانی، ههولیر، 2007، ل 254.
- (44) نوری عبدالحمید العانى و علاء جاسم محمد الحربى، المصدر السابق، ج 1، ص 206 - 207؛ محمد حسن الجابری، الصراعات السياسية في العراق 1958 - 1963، بغداد، 2007، ص 42 - 43.
- (45) وديع جويدة، الحركة القومية الكردية نشأتها وتطورها، اربیل، 2013، ص 652؛ احمد فوزی، عبدالسلام عارف سيرته - محاكمته - مصرعه، بغداد، 1989، ص 146.
- (46) مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنهوهی رزگاربخوازی كورد 1958 - 1961، بهرگی دوویی، ههولیر، 2012، ل 47.
- (47) رهفیک رحمان مام خوئل، مستهفا بارزانی رۆل و ههلوستی له پیشهاته سیاسیهکاندا 1958 - 1970، ههولیر، 2013، ل 74؛ كاظم حبيب، لحات من نضال حركة التحرر الوطني للشعب الكردي في كردستان العراق، اربیل، 2005، ص 282؛ گوینتهر دیشنه، كورد: گهلی خشته براوی غهدر لی كراو، وهرگیران: عبدالسلام بهرواری، چ 2، ههولیر، 1999، ل 181.
- (48) نهبولحهسن تهفرهشیان، بارزانییهکان، وهرگیران: بهختیاری شهمهیی، هولهنده، 1996، ل 129؛ عبدالفتاح علی البوتانی، وثائق عن...، ص 67؛ مسعود بارزانی، ژیدهری

ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل صالح یووسف قاسم یی ناسیار ب صالح گارسی ل 2014/12/11 ی ل زاخو، ناقبری ل ساللا 1937 ی ل زاخو ژ دایکبووییه ل ساللا 1961 ی بووییه پیشمه‌رگه‌یی شوهرشا ئه‌یلولئ و نوکه کاری وی موختاری تاخی گوندکیه و ئاکنجیه ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل حوکمهت محهمهد سه‌عدوللا ل 2014/12/15 ل زاخو، ناقبری ل ساللا 1938 ی ل زاخو ژ دایکبووییه، ژ بنه‌ماله‌کا به‌رنیاسه ل زاخو، و نوکه ئاکنجیه ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل عه‌بدولستار محهمهد ئه‌حمهد ل 2015/1/29 ل زاخو .

(54) چاقپیکهفتن ل گهل نیژیاری حازم شه‌مدین ئاغا ل 2015/6/9 ل زاخو.

(55) چاقپیکهفتن ل گهل رمشید حاجی به‌دری ل 2014/11/23 ل زاخو، ناقبری ل ساللا 1931 ل گوندئ سپینداروکی ل ده‌قهره سندیان ژ دایکبووییه، خواندنا خو یا سه‌ره‌تایی ل زاخو ته‌مام کریه و ئاقتجی و ئامادیمی ل مووسل ته‌مام کریه، پاشان هاتیه وهرگرتن ل کولیژا سه‌ریازی ل به‌غدا ل ساللا 1957 دمرچوویه ل که‌تیا ئه‌ندازیاری ده‌یته دامه‌زاندن وه‌ک جیداری دوویی، و ل ساللا 1955 ب نه‌ینی فه‌ چوویه د ئاقریزین پارتی دیموکراتی کوردستاندا، و ل ساللا 1963 پشکداری د شوهرشا ئه‌یلولئیدا کریه، و نوکه ئاکنجیه ل زاخو.

(56) ل ساللا 1917 ی ل گوندئ سیلکی ل ده‌قهره مزووری ژووری ژ دایکبووییه، پشکداری دشوره‌شا بارزان یا دووییدا کریه و پشکداری د کومارا کوردستان ل مهابادیدا کریه، و ئیک ژ فه‌رمانده‌یین پیشمه‌رگه‌یین بارزانی بوو د کومارا کوردستانیدا، پاشان ل گهل بارزانی به‌ره‌ف ئیکه‌تیا سوقییتی فه‌چوو، و ل ده‌می شوهرشا ئه‌یلولئ پشکداری دشوره‌شا ئه‌یلولئیدا کریه بووییه سه‌رکردئ له‌شکه‌ری ئیک یی ده‌قهره به‌هدینان و ل ساللا 1977 وه‌غهرکریه. بو پتر بی‌زانینان ل سه‌ر ژیا‌نا وی، بنیره: محهمهد مه‌لا قادر، سه‌ریورده‌ی نه‌مران، هه‌ولیر، 2014، ل ل 150 - 154؛ عاسم مایی، "ئه‌سه‌هد خو‌شه‌قی چارده سال و سه‌رکردایه‌تیا دیروکی 1961 - 1975"، گو‌فارا په‌یامی ئه‌یلول، ژماره (31)، تشرینی یه‌که‌م و تشرینی دووم، هه‌ولیر، 2013، ل ل 27 - 28.

(57) میر حه‌جی تاهیر ئاکره‌یی ل ساللا 1911 ی ژ دایکبووییه، و ل ساللا 1918 ی ده‌ست ب خواندنا سه‌ره‌تایی کریه پاشان خواندنا دواناوه‌ندی ل مووسل و به‌غدا ته‌مام کریه، و ل ساللا 1931 ل خانه‌یا ماموستایین سه‌ره‌تای هاته وهرگرتن و بووییه ماموستا، و ل ساللا 1935 ل کولیژا سه‌ریازی هاته وهرگرتن، ل ساللا 1936 دمرچوو ب پلا جیداری دوویی، و ل ساللا 1939 بووییه ته‌ندامی پارتا هیوا، رۆله‌ک باش هه‌بوو د کومارا کوردستان ل مهابادی و ل گهل بارزانی به‌ره‌ف ئیکه‌تیا سوقییتی فه‌چوو، و ل گهل بارزانی فه‌گه‌ریا عیراقی و فه‌گه‌را بو سوپای عیراقی ب پلا پیشکار، به‌ئ پستی کوده‌تاییا 8 شوباتا 1963 ی هاته خانه‌نشینکرن، و ل ساللا 1988 وه‌غهرکریه. بنیره: که‌ریم شاره‌زا، دپه‌رتووکا: قاموسی ناوه نه‌مره‌کان، ئاماده‌کردن و سه‌ره‌رشتی: مومتاز حه‌یدهری و هی‌رش سنجاوی و کاروان قاسم، هه‌ولیر، 2014، ل ل 336 - 338.

(58) سه‌فا جاف، شوره‌شی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌ی ئەیلول و هه‌بیه‌تی ئەسه‌هد خوشه‌وی، هه‌ولیر، 2007، ل 300. ل وی ده‌می حاجی محه‌مه‌د شه‌مدین ئاغا دوو ترومپیلین (پاص) بو‌وان ئاماده‌ کرن، و کورئ وی فه‌ره‌اد حاجی خو‌ئاماده‌ کر ب جلو‌به‌رگین کوردی، کول وی ده‌می ل گه‌ل پارتی بوو ب ریکا ئیکه‌تیا قوتابیان، داکول گه‌ل فی شاندى بچیتن ژ بوو بخیره‌اتنا مه‌لا مسته‌فا بارزانی، به‌ئى ل ده‌می چوونى عومه‌ر مسته‌فا بامرنى گوت نابیت تو ل گه‌ل مه‌دا بی، مه‌لا مسته‌فا قه‌بول ناکه‌ت ئاغا بچن ده‌ق، چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل فه‌ره‌اد حاجی محه‌مه‌د شه‌مدین ئاغا ل 2015/5/27 ل زاخو، ناڤیری ل سالا 1945 ل زاخو ژدایکبووییه‌ خو‌اندنا خو‌تا ناڤنجی ته‌مام کریه و ل روژا 2015/8/17 وه‌غه‌رکریه.

(59) شعبان سعید محمد، ئەز و هه‌فرکی و پیلیت خه‌ما بیره‌اتن شعبان سعید محمد، به‌ره‌ه‌فکرن و پیشگوتن: شیخ موسی وه‌رمیلی، ده‌وک، 2000، ل 21.

(60) محه‌مه‌د یوونس ده‌یته‌ نیاسین ب محه‌مه‌ه‌لی توفی ل بامه‌رنی ژدایکبووییه، خو‌اندنا خو‌یا سه‌ره‌تایی ل بامه‌رنی خو‌اندیه و ناڤنجی ل زاخو ته‌مامکریه، ول سالا 1958 ی چوویه د ناڤ ریزین پارتیدا و قوتابیه‌کی چالاک بوو دئیکه‌تیا قوتابین کوردستانیدا ل زاخو، ل سالا 1961 پشکداری د ئازادکرنا باژیری زاخو‌دا کریه، به‌ئى ل 21 ئەیلوئى 1961 هاته‌ زیندانکرن ژ لایى حکوومه‌تی قه‌تاسالا 1964 هاته‌ ئازاد کرن، دفی سالیدا دووباره‌ پشکداری د شوره‌شیدا کریه، پشتی نسکویا شوره‌شی سالا 1975 هاته‌ دوورئیکه‌ستن بو سه‌ماوه، نوکه‌ ل ده‌وکى ئاکنجیه. بنیره: سه‌فا جاف، ژیدمى به‌ری، ل 300.

(61) هه‌مان ژیدمى، ل ل 300 - 301.

(62) عه‌بدوله‌هاب شه‌واف ل سالا 1918 ل به‌غدا ژدایکبووییه ژخیزانه‌کا کوردی یا دیندار بوو، ژ جزیرا بوتان ئاواره‌ی مووسل بوون، ل سالا 1953 چوویه ل گه‌ل ئەفسه‌رین ئازادیکه‌و، و هاته‌ دامه‌زراندن وه‌ک سه‌رکردی لیوا پینچ ل مووسل پشتی شوره‌شا 14 تیرمه‌ها 1958، ده‌می ئەنجامدانا بزاقی هاته‌ کوشتن. بنیره: عبدالفتاح علي البوتاني، من كان وراء حوادث الموصل و كركوك الدامية، اربيل، 2004، ص 6.

(63) ئەق هه‌ردوو كه‌سانه ژخیزانین عه‌ره‌بین سوننه‌ بوون، و ئەندامین ئەفسه‌رین ئازادیکه‌و بوون، ژ ئەگه‌ری نه‌ دامه‌زراندنا وان ل جقاتا سه‌رکردایه‌تیا شوره‌شی توره‌ بیوون، و هاتبوونه‌ دوورکرن ژ پلīt گرنگ کول وی ده‌می قاسمی بتنی بریار د دان، بنیره: فیبی مار، المصدر السابق، ص 29.

(64) بو پتر پیزانینان ل دۆر ئەگه‌رین بزاقا شه‌واف، بنیره: هاشم عبدالرزاق صالح الطائي، ثورة الموصل القومية 1959 دراسة تاريخية، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية الأداب/ جامعة الموصل، الموصل، 1999؛ حنا بطاطو، العراق الشيوعيون والبعثيون والضباط الاحرار، ترجمة: عفيف الرزاز، الكتاب الثالث، تهران، 2006، ص ص 179 - 209؛ عبدالفتاح علي البوتاني، من كان وراء حوادث...، ص ص 4 - 17.

- (80) رهفیک رحمان مام خۆل، ژیدمیری بهری، ل 93.
- (81) مایکل ام غنتر، کورد العراق آلام وآمال، ترجمة: عبدالسلام النقشبندی، اربیل، 2012، ص ص 27 - 28؛ بو پتر پیزانینان ل دور کوشتن و تالانکرنا باژییری مووسل ل دهمی شکهستنا بزافا شهوافی، بنیره: أدیث وائی ایف، بینروز، العراق دراسة فی علاقته الخارجية و تطوراته الداخلية 1915 - 1975، ترجمة: عبدالمجیب حسیب القیسی، بیروت، 1989، ج 1، ص ص 358 - 363.
- (82) مسعود بارزانی، ژیدمیری بهری، بهرگی دوویی، ل ل 98 - 99.
- (83) چاقپیکهفتن ل گهل عسمهت دینو بهنستانی ل 2014/11/23 ل زاخۆ، نافبری ل سالا 1939 ل گوندی ههفتنی ژدایکبووییه، ل سالا 1958 ناخی وی بو سهربازی هات و چوویه سهربازگهها مووسل بو ماوی سی ههیشان پاشان هاته ههگوهاستن بو فهوجا سی و پهلا زیرهفانیا عهبدووههاب شهوافی، لهورا پشتی بزافی هاته زیندانکرنا تا دهمی شورهشا نهیلولی، و پشکداری دشورهشا نهیلولیدا کر، و نوکه ل زاخۆ ئاکنجیه.
- (84) چاقپیکهفتن ل گهل رهشید حاجی بهدری ل 2014/11/23 ل زاخۆ.
- (85) خهسرو توفیق فهتحوئل ل سالا 1930 ل باژییری سلیمانی ژ دایکبووییه، ل سالا 1948 چوویه د ناف ریزین حزبا کومونیستا عیراقی، پاشان ل سالا 1949 - 1950 ل کولیزا بازرگانی ل بهغدا هاته ومرگرتن، ل سالا 1955 پهیوهندی ب پارتی دیموکراتی کوردستان کر، ل دهمی شورهشا 14 ی تیرمههی ئیک ژ چالاکترین نهندامین پارتی بوو ل مووسل، و ل سالا 1961 هاته زیندانکرنا ژلایی حکومتهتی فه تا کودهتایا 18 ی تشرینا دوویی 1963 هاته ئازادکرنا، ل دهمی بهیانا 11 ی ئاداری بوویه سکرتیری ومزارمنا کاروبارین باکووری یی ئافادانکرنا کوردستانی، و ل 2004/8/11 وهغهکرکیه، بنیره: فههاد عهونی، پیایوی خاوهن بیرو باومرو بههای نیشتمانی ومروفتدوستی بهرز خهسرو توفیق کوخهلکی وهکو خوی نهیانناسیوو، د پهرتووکا: قاموسی ناوه نهمرهکان، ژیدمیری بهری، ل ل 195 - 224.
- (86) چاقپیکهفتن ل گهل مهلا عهبدوولکههیریم صوف ل 2014/11/21 ل زاخۆ، نافبری ل سالا 1924 ل گوندی گهردهمی ل کوردستانا سووریا ژدایکبووییه، فهقاتی خۆاندیه، بریکا هۆزانخان جهگهرخۆین نهتهوایهتی ل دهق پهیدابوویه ل سالا 1940 کار دپارتا هیوادا کرکیه کو ب کاری پوستی رادبوو، و ل سالا 1948 بوویه نهندامی پارتی دیموکراتی کوردستان، چهندین جارن بوویه بهرپرس و نهندامی لژنا ناوچا زاخۆ یا پارتی، نوکه ل زاخۆ ئاکنجیه.
- (87) چاقپیکهفتن ل گهل صهدیق عهلی عهبدوولرهحمان ل 2015/1/17 ل دهوکی، نافبری ل سالا 1937 ل نامیدی ژدایکبووییه، و ل سالا 1957 ی چوویه د ناف ریزین پارتی دیموکراتی کوردستان دا و ل دهست پیکا شورهشا نهیلولی بوویه پیشمههرگه، نوکه ل دهوکی ئاکنجیه.
- (88) چاقپیکهفتن ل گهل تهها محهمهد تهها جهقسی ل 2014/11/16 ل زاخۆ.

(89) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل سامی ئەسەد مەعرووف ل 2015/2/11 ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل حەسەن خەلیل حاجی ل 2015/2/11 ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1937 ل زاخۆ ژدایکبوویە، خۆاندنا خۆ یا سەرمتایی و ناڤنجی ل زاخۆ تەمام کریه، و ل سالا 1958 چووێه د ناڤ ریزین حزبا کۆمۆنیست دا، و نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل عەبدولجەبار دەرۆیش عەبدوللا ل 2015/1/17 ل دھۆکی، ناڤبری ل سالا 1945 ل گوندی بێتاسی ل دەشتا سلیڤانەیا ژدایکبوویە، خۆاندنا خۆ یا ناڤنجی ل زاخۆ تەمام کریه رۆلەک چالاک هەبوو دئیکەتیا قوتابیان ل کوردستانیدا و ل سالا 1964 بوێه کادری لژنا ناوچا زاخۆ، و نوکه ل دھۆکی ئاکنجیه.

(90) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صەلاح عەبدوللا زەرول 2014/11/26 ل دھۆکی.

(91) سلیمان حاجی بەدری ل سالا 1923 ل گوندی سپینداروکی سەرب قەزا زاخۆ قە ژ دایکبوویە، ل سالا 1959 هاتە ریکخستن د ناڤ ریزین پارتی دیموکراتی کوردستاندا، و رۆلەکی بەرچاڤ د ئازادکرنا باژیری زاخۆ سالا 1961 دا هەبوویە، و ل سالا 1961 رۆلەکی بەرچاڤ هەبوویە د شورەشا ئەیلولیدا، ل سالا 1967 بوویە فەرماندەیی بەتالیونا ئیک ل هیزا هەلگورد، و ل نسکویا 1975 ئاوارەیی ئیرانی بوویە، و پشتی سەرهلدانا 1991 جارەکادی هیزا هەلگورد پیک دئینت و د بیتە فەرماندەیی هیزی تا سالا 1996، و ل سالا 2012 ل هەولیری و مەغرکریه. بنیره: زەینەب ئەزار، "پیشمەرگی دیرین سلیمان حاجی بەدری سندی"، گوڤاری دەنگی پیشمەرگە، ژمارە (167)، شوباتی 2012، ل 86.

(92) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل عەسمەت دینو بەنستانی ل 2014/11/23 ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل حەمید شەریف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1945 ل گوندی قەسروکی سەرب قەزا زاخۆ قە ژ دایکبوویە، ل سالا 1960 چووێه د ناڤ ریزین پارتی دیموکراتی کوردستان دا، و ل گه‌ل بابی خۆ پشکداری د شورەشا ئەیلولیدا کریه، و پشکداری د شورەشا گولانیدا کریه، و نوکه ل زاخۆ ئاکنجیه.

(93) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئیسماعیل محەمەد ئیسماعیل بەرواری ل 2014/11/30 ی ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1943 ل دەڤەرا بەرواریان ژ دایکبوویە، و ل سالا 1953 هاتنە د باژیری زاخۆدا خۆ یا ناڤنجی ل زاخۆ تەمام کریه، و ل سالا 1958 چووێه د ناڤ ریزین پارتیی دا ب ریکا ئیکەتیا قوتابیان، و ل سالا 1992 بوویە کادری لقا هەشت پارتی ل زاخۆ، و نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ.

(94) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل محەمەد خالد ئەحمەد یی بەرنیاس ب (محەمەد خالد بوسەلی) ل 2014/12/2 ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1942 ل گوندی بوسەلی ژ دایکبوویە، و ل سالا 1961 چووێه د ناڤ ریزین پارتیی دا بوویە پیشمەرگە د شورەشا ئەیلولیدا، و ل سالا 1965 بوویە سەردەستە ل هیزا زاخۆ، و ل سالا 1972 بوویە سەرپەل، و پشکداری د شورەشا گولانی و سەرهلدانی کریه تا نوکه بەردەوامە ئەندامی فەرماندەیا لەشکەری کوردستانی ل و مزارەتا پیشمەرگە، نوکه ل زاخۆ ئاکنجیه.

- (105) جريدة خهبات، العدد (51)، 9 ايلول 1959.
- (106) چاقپيکهفتن ل گهل عهبدوولستار محهمهد نهحمهد ل 2015/1/29 ل زاخو. بهلى قايمهقامى زاخو سهرههنگ سالم عهبدوولمرزاق نهئهسوهد، ب شاشيشه دبيژيت كو پينچ ژ خهلكى زاخو هاتنه كوشتن. بنيره: خليل ابراهيم حسين، المصدر السابق، ج 3، ص 365.
- (107) چاقپيکهفتن ل گهل حهبيب كهلهش ل 2015/4/7 ل باتيفا، ناڤبرى ل سالا 1944 ل باتيفا ژ دايبووويه ل سالا 1959 جوويه د ناڤ ريزين پارتى ديموكراتى كوردستان دا و پشكدارى د خولا كادرى يائيكيڤا كريبه 1968 - 1969، ل سالا 1981 بوويه كارگيرى لقى، نوكه بهريرسى لژنا راويژكارى يا لقا ئيك يا پارتى ل دهوكى، و ئاكنجيه ل دهوكى.
- (108) بهرهمى ئيکهتيا نيشتيمانى ل سالا 1957 هاته دامهزراندن ژ چوار حزبان، نهوژى حزبى كومونيسستا عيراقى، حزبى سهربهخوييا عيراقى، حزبى نيشتيمانيا ديموكراتى و حزبى بهعسا عهربهيا سوشياლისتى. بهلى ل پشتى شورهشا 1958 روئى وى بهرهڤ نهمانى چوو، ههر چهنده ل دووماهيا سالا 1958 هندهك داخوازى هاتنه كرن بو ساخكرنا فى بهرهمى، بهلى روئى خويى بهرى نهديت. بو پتر پيزانينان، بنيره: عبدالفتاح علي البوتاني، موقف الاحزاب السياسية العراقية من القضية الكوردية 1946 - 1970، دهوك، 2007، ص ص 68 - 69؛ عبدالفتاح علي البوتاني، العراق دراسة...، ص ص 127 - 129.
- (109) جريدة الحقيقة، العدد (15)، 5 تموز 1959.
- (110) بو پتر پيزانينان ل سهرفى ههولا كوشتنى، بنيره: عبدالفتاح علي البوتاني، العراق دراسة...، ص 246 وما بعدها؛ محمود جوار العكيلي، 14 تموز ثورة و انحراف (1958 - 1963)، بغداد، 2013، ص 69؛ شوكت خزندان، سفر و محطات الحزب الشيوعي العراقي... رؤية من الداخل، بيروت، 2005، ص ص 38 - 41.
- (111) جريدة خهبات، العدد (74)، 11 تشرين الاول 1959.
- (112) جريدة خهبات، العدد (116)، 10 كانون الاول 1959. بو پتر پيزانينان بنيره: پاشكويى ژماره (1).
- (113) جريدة خهبات، العدد (117)، 11 كانون الاول 1959.
- (114) المصدر نفسه، العدد (118)، 13 كانون الاول 1959.
- (115) المصدر نفسه، العدد (125)، 21 كانون الاول 1959.
- (116) المصدر نفسه، العدد (115)، 9 كانون الاول 1959.
- (117) جريده خهبات، العدد (122)، 16 كانون الاول 1959.
- (118) المصدر نفسه، العدد (128)، 23 كانون الاول 1959.
- (119) چاقپيکهفتن ل گهل سهيد هسهن سهيد يووسف شيلانى ل 2016/8/13 ل زاخو.

(120) ئۆسمان محمەد سەعید قازی ل ساڵا 1939 ل باژیری زاخۆ هاتیه سەردنیاپی، دەسپینکی خواندنا ئاینی خواندییه، و پاشان ناڤنجی ل زاخۆ تەمامکریه، و ل ساڵا 1954 بریکا حەمزە عەبدوڵلا چووێه دناڤ ریزین پارتی دیموکراتی کوردستاندا، و ل ساڵا 1961 وهک پێشمەرگه پشکداری دشۆرهشا ئەیلولیدا و د نازادکرنا باژیری زاخۆ دا کریه بەردەوام دبیتن هەتا بەیاننا 11 ی ئادارا 1970 ی بوویه ریشەبەری باژیرقانی زاخۆ هەتا ساڵا 1974، و پشتی شکهستنا بەیاننا 11 ی ئاداری ناڤبری هاتیه دوور کرن بو ناژیری سەماوه و ل ساڵا 1975 ئاواره ی وهلاتی ئیرانی بوویه، و ل ساڵا 1976 بوویه کارگیری لقا هەشت ل ئیرانی تا ساڵا 1983 ب بریارا ئیدریس بارزانی بوویه بەرپرسی لقا هەشت ل ئیرانی، و ل ساڵا 1996 بوویه جیگری پارێزگاری دهوکی، و ل ساڵا 2004 وهغەرکریه. هاتیه وەرگرتن: عثمان قازی، المصدر السابق، ص 1 - 2.

(121) جریده خەبات، العدد (128)، 23 كانون الاول 1959.

(122) چاڤینکەفتن ل گەل سەید حەسەن سەید یووسف شیلانی ل 2016/8/13 ل زاخۆ، ناڤبری وی دەمی ل ناڤینجیا بەدرخان قوتابی بوو، دەته دیارکرن، کو ئیکهتیا قوتابیین کوردستانی رول د هاریکاریکرنا مهشانان دا هەبوو کو ب سلامتیه بزقرنه شه.

(123) المصدر نفسه، العدد (115)، 9 كانون الاول 1959.

(124) منهل الهام عبدال عقراوی و فراس صالح خضر الجبوری و محمد حمزة حسين الدليمی، العلاقات التركية - الايرانية 1923 - 2003 دراسة فى العلاقات السياسية و الاقتصادية، الموصل، 2013، ص 71 - 72.

(125) فرهاد محمد احمد، جریده خەبات/ النضال 1959 - 1961، دهوك، 2008، ص 165. ل دۆر رهوشا كوردان ل تورکیا ل فی سەردهمی بنیره: جلیلی جلیل و اخرون، المصدر السابق، ص 215 - 218.

(126) Ismail Besikci, Devletler arasi somurge Kurdistan, Istanbul, 2013,3 baski, sayfa 112.

(127) جریده خەبات، العدد (225)، 24 ايار 1960.

(128) المصدر نفسه، العدد (231)، 31 آذار 1960.

(129) منهل الهام عبدال عقراوی و فراس صالح خضر الجبوری و محمد حمزة حسين الدليمی، المصدر السابق، ص 72.

(130) جریده خەبات، العدد (429)، 12 آذار 1961.

(131) بو پتر پیزانینان ل سەر کارتیکرنا شورەشا 14 تیرمهه ل سەر کوردین رۆژهلات (ئیران)، بنیره: یاسین سەردهشتی، کوردستانی ئیران لیکولینه وهیهکی میژووی له جولانهوهی رزگاریخوازی نهتهوهی گەلی کورد 1939.1979، سلیمانی 2003، ل ل 292 - 302.

(132) فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 174.

- (133) ياسين سهردهشتي، ژيڊهري بهري، ل 309.
- (134) فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 182. لى پاشان حوكمى سيدارهدانى هاته
گوهارتن ب زيندانكرنى بو ماوى 25 سالان. بو پتر پيژانينان، بنيره: غنى بلوريان، ثاله
كوك (برگ سبز) خاطرات غنى بلوريان، مترجم: رضا خيرى مطلق، تهران، 2015، ص
15 به بعد.
- (135) جريدة خهبات، العدد (244)، 20 حزيران 1960.
- (136) المصدر نفسه، العدد (255)، 4 تموز 1960.
- (137) بو پتر پيژانينان ل سهر كارتىكرنا شورهشا 14 تيرمهه ل كوردستانا رۇژئاڤا
(سووريا)، بنيره: على صالح ميرانى، الحركة القومية الكوردية فى كوردستان - سووريا
1946 - 1970، اربيل، 2004، ص 147 وما بعدها.
- (138) فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 186.
- (139) بو پتر پيژانينان، بنيره، على صالح ميرانى، المصدر السابق، ص 151 - 155.
- (140) پارتى ديموكراتى كورد - سووريا ل 14 خزيрана 1957 هاتيه دامهزندان
بسهركردايهتيا چالاكثانين سياسيين كورد ل سووريا، و نورهدددين زازا بوويه
سهرؤكى پارتى. بو پتر پيژانينان، بنيره، على صالح ميرانى، الاحزاب السياسية فى
كوردستان - سووريا 1921 - 2013، دهوك، 2014، ص 42 - 54.
- (141) جريدة خهبات، العدد (378)، 28 تشرين الثانى 1960. بو پتر پيژانينان، بنيره: على
صالح ميرانى، الحركة القومية...، ص 156 - 162.
- (142) جريدة خهبات، العدد (405)، 11 كانون الثانى 1961.
- (143) جريدة خهبات، العدد (405)، 11 كانون الثانى 1961.
- (144) المصدر نفسه، العدد (406)، 12 كانون الثانى 1961.
- (145) صلاح الدين محمد سعدالله، كردستان والحركة الوطنية الكوردية، فى كتابات فى
المسألة الكوردية، مجموعة المؤلفين، اعداد و تقديم: رفيق صالح احمد، السليمانية،
2008، ج 2، ص 125.
- (146) بو پتر پيژانينان ل دور ياسا چاكسايزكرنا چاندنى، بنيره: جريدة الوقائع العراقية،
العدد (44)، 30 ايلول 1958؛ خليل ابراهيم حسين، موسوعة 14 تموز، بغداد، 1990،
ج 7، ص 325؛ اوريل دان، المصدر السابق، ص 82 - 83.
- (147) جريدة الزمان، العدد (6728)، 24 كانون الاول 1959؛ جريدة خهبات، العدد (38)،
24 اب 1959.
- (148) حسين على، "30 سنة على تدشين الاصلاح الزراعي محاولة لتقييم مسيرة الاصلاح
الزراعي"، مجلة الثقافة الجديدة، العدد (7)، بغداد، ايلول - تشرين الاول 1993، ص ص
4 - 5.

- (162) مجيد خدوري، المصدر السابق، ص 216.
- (163) عبدالفتاح علي البوتاني، مدرسة 11 آذار اول مدرسة كوردية في مدينة الموصل مع نبذة تاريخية عن التعليم في كوردستان - العراق، ط2، اربيل، 2002، ص ص 44 - 45.
- (164) فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص ص 237 - 238.
- (165) فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص ص 242 - 243.
- (166) شوان محمهد ئەمەين تەها خوشناو، ههولير له نيوان سالاني (1958 - 1963) ليكولينه وهيه كه له بارودوخي سياسي، ههولير، 2012، ل 230.
- (167) عبد الفتاح علي البوتاني، مدرسة 11 آذار...، ص 43.
- (168) جريدة خهبات، العدد (138)، 5 كانون الثاني 1960.
- (169) جريدة خهبات، العدد (156)، 28 كانون الثاني 1960.
- (170) المصدر نفسه.
- (171) المصدر نفسه، العدد (186)، 11 آذار 1960.
- (172) عبد الفتاح علي البوتاني، مدرسة 11 آذار...، ص 45.
- (173) بو پتر پيزانينان ل دور جهوانييا دامه زاندا حزيا كومونيسستا عيراقى، بنيره: عزيز سباهى، عقود من تاريخ الحزب الشيوعى العراقى، ط 2، بغداد، 2007، ج 1، ص ص 149 - 159.
- (174) صلاح خراسان، صفحات من تاريخ الحركة الشيوعية فى العراق، بيروت، 1993، ص 43.
- (175) سيف عدنان القيسى، الحزب الشيوعى العراقى فى عهد البكر 1968 - 1979، تقديم: اسامه عبدالرحمن الدورى، لندن، 2014، ص 32؛ سمير عبدالكريم، اضواء على الحركة الشيوعية فى العراق 14 تموز 1958 - 8 شباط 1963، بيروت، د.ت، ج 2.
- (176) سيف عدنان القيسى، المصدر السابق، ص 35.
- (177) زيلوان عبدالله احمد، حيزبى شيوعى عيراق و روئى له بزوتنه وهى رزگاربخوازى كه لى كورد له باشوورى كوردستان دا (1975 - 1991)، ليكولينه وهيه كى ميژووى سياسيه، نامهى ماسته نه به لاوكراوه، كوليزى نه ده بيات / زانكوى سه لاهه ددين، ههولير، 2013، ل 22.
- (178) ميشان عارف بادي، الحركة القومية ...، ص 137.
- (179) چاڤيڤكهفتن ل گهل عهبدوستار محمهد ئەحمهد ل 2015/1/29 ل زاخو؛ چاڤيڤكهفتن ل گهل روزانى مهحموود قهصاب ل 2015/1/6 ل زاخو، ل سالا 1950 ل زاخو ژ داىكبووييه، و ل سالا 1972 كوليزا پهروهردى به شى كوردى ل زانكوى به غدا تهمام كرىه، و نوكه ئاكنجيه ل دهوكى.
- (180) چاڤيڤكهفتن ل گهل تها محمهد تها جهقسى ل 2014/11/16 ل زاخو؛ چاڤيڤكهفتن ل گهل بههرم مهحموود قهصاب ل 2014/1/6 ل زاخو، ناڤبرى ل سالا

- 1966 ل زاخو ژدایکبووییه، کورئ مهحموود قهصاب ئیک ژ ئەندامین چالاک بین ریکخستنن حزبا کۆمۆنیستا عیراقی یه، خواندنا خو تا ئامادهیی ل زاخو خواندییه، و ل سالا 1990 ل کولیزا کارگیری و ئابووری ل مووسل دەرچووویه، باوهرناما ماستهری 2013 وەرگرییه، و نوکه ماموستایه ل زانکویا زاخو و ئاکنجیه ل زاخو.
- (181) چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (182) چاقپیکهفتن ل گهل سامی ئەسعد مهعرووف ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد بهشیر عهبدوولاً ئاغا ل 2014/11/22 ل زاخو، ناڤبری ل سالا 1935 ل باژیری زاخو ژدایکبووییه، و ل سالا 1954 لایهنگیریا حزبا کۆمۆنیست دکهت تا سالا 1963 دهست ژ فی پارتی بهرددهت بویه فهرمانبهه ل دهوکی، و ل سالی 1961 1962. بهرپرسی لژنا نافخوی یا حزبا کۆمۆنیست بوو ل دهوکی، نوکه ئاکنجیه ل زاخو.
- (183) چاقپیکهفتن ل گهل سامی ئەسعد مهعرووف ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (184) چاقپیکهفتن ل گهل تهها محمد تهها جهقسی ل 2014/11/16 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل حهسهن خهلیل حاجی ل 2015/12/4 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل خهیری رهمهزان نهجار ل 2014/12/13 ل زاخو.
- (185) چاقپیکهفتن ل گهل سامی ئەسعد مهعرووف ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل حهسهن جهنبهلی عهبدوولاً ل 2015/1/10 ل ههولیری، ناڤبری ل سالا 1941 ل زاخو ژدایکبووییه خواندنا خو تا ئامادهیی تهمام کریه، ول سالا 1958 چووویه د ناف ریزین حزبا کۆمۆنیستدا، نوکه ئاکنجیه ل ههولیری.
- (186) چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد بهشیر عهبدوولاً ئاغا ل 2014/11/22 ل زاخو، چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (187) چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو، چاقپیکهفتن ل گهل صهلاح عهبدوولاً زهرو ل 2014/11/26 ل دهوکی.
- (188) چاقپیکهفتن ل گهل عهبدوولرهزاق گهرماقی ل 2014/11/28 ل دهوکی، چاقپیکهفتن ل گهل مستهفا صالح عهبدوولاً یی بهرنیاس ب مستهفا نیروهی ل 2014/11/24 ل دهوکی، ناڤبری ل سالا 1938 ل گوندی دزگه سهرب دهقهره نیروه ژدایکبووییه، ل سالا 1958 هاته ریکخستن د ناف ریزین پارتی دیموکراتی کوردستاندا، پشکداری دشورهشا ئهیلولیدا کریه، و ل دهمی شورهشا 14 تیرمههی پولیس بوو ل زاخو، نوکه ئاکنجیه ل دهوکی.
- (189) بو پتر پیزانیان، بنیره: عبدالفتاح علی البوتانی، موقف...، ص 49 وما بعدها.
- (190) المصدرنفسه، ص 84.

- (191) چاقپیکهفتن ل گه‌ل عه‌ونی محهمه‌د جونهد ل 2014/11/18 ل زاخو، چاقپیکهفتن ل گه‌ل به‌هیا ئەمین ئەحمه‌د ل 2014/12/25 ل زاخو.
- (192) چاقپیکهفتن ل گه‌ل عه‌ونی محهمه‌د جونهد ل 2014/11/18 ل زاخو. گه‌له‌ك جارن كۆمۆنیستان نه‌خۆشی بو ناغایان د ناڤ باژیریدا دروست دكرن، بو نموونه جارەكی كەسەكی ب ناڤی ئوسمان جەهوه‌ر د ناڤ بازاریدا، دەستدریزی كر ل سەر حاجی ناغای، بە‌لی پستی دەمه‌كی هنده‌ك ژ پشته‌فانین حاجی ناغای ئەو كەسە كوشتن. چاقپیکهفتن ل گه‌ل عه‌ونی محهمه‌د جونهد ل 2014/11/18 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل تەها محهمه‌د تەها جەقسى ل 2014/11/16 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل زیاد حاجی محهمه‌د شه‌مدین ناغا ل 2014/12/15 ل زاخو.
- (193) د لاپه‌رین بین دا دی به‌حسا وان كەین.
- (194) چاقپیکهفتن ل گه‌ل تەها محهمه‌د تەها جەقسى ل 2014/11/16 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل ره‌شید حاجی به‌دری ل 2014/11/23 ل زاخو.
- (195) چاقپیکهفتن ل گه‌ل خواستی فه‌رمان ره‌شید، ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (196) عجیل مه‌حموود مهاجر گه‌له‌ك جارن د چوو مووسل ژى ل گه‌ل ریکخستین مووسل كاردكر و ده‌اته زاخو ژى ب ریکخستین رادبوو. چاقپیکهفتن ل گه‌ل خواستی فه‌رمان ره‌شید ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (197) چاقپیکهفتن ل گه‌ل سامی ئەسه‌د مه‌عرووف ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل ئەل‌ئه‌ددین مه‌حموود ه‌سو مهاجر ل 2015/2/11 ل زاخو.
- (198) پستی ده‌سته‌لاتا كۆمۆنیستان به‌ره‌ه‌بووی عه‌بدولكه‌ریم قاسم هه‌ولدا ده‌سته‌لاتا وان كیم بکه‌ت، ل ده‌ستپیکى ب هنده‌ك پینگافین گرنگ رابوو ژبوو لاوازكرنا فی حزبی، ئەوژی ب گرتنا سەدان كۆمۆنیستان و چالاکیین به‌رگرییا مللی نه‌هیلاتن، و سه‌رکردی وی ل كوردستانی مه‌هدی هه‌مید زیندانكر، و رابوو ب گرتنا سه‌ندیکا و ئیکه‌تیین سه‌ر ب فی حزبی فه‌ وه‌ك لایه‌نگرین ئاشتی و هه‌فگرتنا به‌ره‌فانیکرنی ژ مافین ئافه‌رتا عیراقی ... هتد. و موله‌تا فه‌رمی نه‌دا فی حزبی پاشان كه‌سانین كۆمۆنیست ژ پلین حكومی ده‌ركرن. بو پتر پیزانینان، بنیره: حنا بطاطو، المصدر السابق، ج 3، ص 173 وما بعدها؛ عبدالفتاح علي البوتانی، من ارشيف جمهورية العراق الاولى الحركة الشيوعية فی تقارير مديرية الامن العامة 1958 - 1962 دراسة تاريخية سياسية، اربيل، 2010، ص 27 و ما بعدها.
- (199) بو پتر پیزانینان ل دۆر په‌یوه‌ندیین حكومه‌تی و حزبا كۆمۆنیست ل فی قوناغی بنیره: عبدالفتاح علی البوتانی، من ارشيف...، ص 27 وما بعدها؛ بهاء‌الدین نوری، مذکرات بهاء‌الدین نوری، ط 2، کردستان، 1995، ص ص 207 - 228.
- (200) چاقپیکهفتن ل گه‌ل خواستی فه‌رمان ره‌شید ل 2015/1/3 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل ه‌سه‌ن جه‌نبه‌لی عه‌بدوللا ل 2015/1/10 ل هه‌ولپیری؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل

- تهها محهمهد تهها جهقسی ل 2015/8/21 ل زاخو. بو دیتنا ناڤین گرتیان بنیره: پاشکویئ ژماره (2).
- (201) جریده (المثال)، العدد (156)، 20 ایلول 1960.
- (202) بو پتر پیژانینان، بنیره: عبدالفتاح علي البوتانی، من كان وراء...، ص 20 وما بعدها.
- (203) بو پتر پیژانینان، بنیره: عبدالفتاح علي البوتانی، من ارشيف...، ص ص 65 - 67.
- (204) چاقپیکهفتن ل گهل تهها محهمهد تهها جهقسی ل 2014/11/16 ل زاخو.
- (205) چاقپیکهفتن ل گهل حه جی عه رهب محهمهد عومهر سلیشانهی ل 2015/10/17 ل زاخو.
- (206) عبدالفتاح علي البوتانی، العراق دراسة....، ص ص 139 - 140.
- (207) مسعود بارزانی، ژیده ری به ری، بهرگی دووی، ل 85.
- (208) چاقپیکهفتن ل گهل سامی ئەسعد مه عرووف ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فه رمان ره شید ل 2015/1/3 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل حه سهن خه لیل حاجی ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل عه بدولجه بار دهرویش عه بدوللا ل 2015/1/17 ل دهوکی؛ چاقپیکهفتن ل گهل عه بدولستار محهمهد ئەحمهد ل 2015/1/29 ل زاخو.
- (209) چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فه رمان ره شید ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (210) چاقپیکهفتن ل گهل نادیرا مه محمود ئەحمهد عه زوو ل 2015/1/10 ل هه ولیری، ناڤبری ل سالا 1942 ل زاخو ژدایکبووییه، ول سالا 1965 بوویه ماموستا، نوکه ئاکنجیه ل هه ولیری؛ چاقپیکهفتن ل گهل حه سهن جهنبه لی عه بدوللا ل 2015/1/10 ل هه ولیری.
- (211) چاقپیکهفتن ل گهل عه ونی محهمهد جونهید ل 2014/11/18 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل عه بدولستار محهمهد ئەحمهد ل 2015/1/29 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل زیاد حاجی محهمهد شه مدین ئاغا ل 2014/12/15 ل زاخو.
- (212) ژ ئەگهرین پيشهاتین سیاسی ئەوین عیراقی پشتی بزاقا شه وافی ل 8 نادارا 1959 بخوقه دیتین، و روودانا هه فرکیه کا حزبايه تی یا توند و تیکچوونا ژيانا حزبايه تی ژ ئەگهری پهیدا بوونا هه فرکییا بیروباومری دناقه را حزباندا، جیگری سه روکی پارتا نیشتمانی یا دیموکراتی (محهمهد حه دید) بو سه روک وهزیران عه بدولکه ریم قاسم پشنیارا راوه ستاندا ژيانا حزبايه تی ل عیراقی کر هه تا بارودوخ ئارام بن، بقی چه ندی بریارا راوه ستاندا کاری پارتا نیشتمانی یا دیموکراتی ل ئەیارا 1959 هاته دان، حزبا کومونیسستا عیراقی دژی پشنیارا راوه ستاندا ژيانا سیاسی راوه ستا. بنیره: مجموعه مؤلفین، تاریخ الوزارات العراقية فی العهد الجمهوری 1958 - 1968 (7 شباط 1959 - 13 تموز 1959)، تنقیح: نوری عبدالحمید العانی و علاء جاسم محمد الحریری، المصدر

- السابق، ج 2، ص ص 392 - 395؛ محمد عويد الدليمي، كامل الجادرجي و دوره في السياسة العراقية 1897 - 1968، بغداد، 1997، ص 269.
- (213) جريدة خهبات، العدد (12)، 16 حزيران 1959.
- (214) شعبان سعيد، زیدهری بهری، ل 23. به لئى نوسمان قازى دبیژیت حزبا کۆمونیست ریک نهذا ئەندامین پارتی بینه ئەندام د قی ریکخراوی دا. عثمان قاضی، المصدر السابق، ص 5.
- (215) بو دیتنا دهقی راپورتی بنیره: مسعود بارزانی، زیدهری بهری، بهرگی دوویی، ل ل 358 - 361.
- (216) بو پتر پیژانیان، بنیره: عبدالفتاح علي البوتاني، العراق دراسة...، ص 141.
- (217) چاقپیکهفتن ل گهل ئیسماعیل محهمهد ئیسماعیل بهرواری ل 2014/11/30 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (218) عبدالفتاح على البوتاني، العراق دراسة...، ص ص 144 - 145.
- (219) اوریل دان، المصدر السابق، ص 258.
- (220) چاقپیکهفتن ل گهل تهها محهمهد تهها جهقسی ل 2014/11/16 ل زاخو
- (221) چاقپیکهفتن ل گهل سهلاح عهبدوللا زهرو ل 2014/11/26 ل دهوکی .
- (222) چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد بهشیر عهبدوللا ئاغا ل 2014/11/22 ل زاخو.
- (223) هه مان زیدهر.
- (224) چاقپیکهفتن ل گهل حوکمهت محهمهد سهعدوللا ل 2014/12/15 ل زاخو؛ مههدی محهمهد قادر، "رولئى كورد له چالاکیهکانی ناشتیخوآزانی عیراقدا"، گوڤارا میژوو، ژماره (7)، ههولئیر، هاوینی 2008، ل 24.
- (225) سعید الحاج صدیق الزاخویی، المصدر السابق، ص 143.
- (226) چاقپیکهفتن ل گهل خواستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل سامی ئەسههد مهعرووف ل 2015/2/11 ل زاخو.
- (227) فرهاد عونی، المنظمات الجماهيرية الكوردستانية 1953 - 1991، کوردستان، 2015، ص 51.
- (228) عبدالفتاح على البوتاني، العراق دراسة...، ص ص 145 - 146.
- (229) المصدر نفسه، ص 146.
- (230) چاقپیکهفتن ل گهل نورولهودا ههמיד سهعید قهصاب ل 2014/12/11 ل زاخو.
- (231) عبدالفتاح علي البوتاني، الحركة...، ص 123. بو پتر پیژانیان، بنیره: شیرکو فتح الله عمر، الحزب الديمقراطي الكردستاني و حركة التحرر القومي الكوردية في العراق 1946 - 1975، السليمانية، 2004؛ محمد مهلا قادر، خهبات نامه، کورته میژووویهکی پارتی و کهلتوری بارزانی نهمر، دهوکی، 2000؛ فاضل میرانی، قراءه فی فکر الحزب الديمقراطي الكردستاني الاختلاف و البناء، بیروت، 2014.

(232) عبدالرزاق مطلق الفهد، الاحزاب السياسية في العراق ودورها في الحركة الوطنية و القومية 1934 - 1958، بيروت، 2011، ص ص 245 - 246؛ حبيب محمد كريم، تاريخ الحزب الديمقراطي الكردستاني - العراق في محطات رئيسية 1946 - 1993، كوردستان، 1998، ص 33؛ محمهد فاتح، پهرهسه ندى ژيانى حزبيه تى له كوردستانى باشووردا، ههولير، 2014، ل 196.

(233) حمزه عهبدوللا ل سالا 1915 ل كوندى راژان ل كوردستانا باكوور (توركيا) ژ داىكبووييه، ژئه گهرى شهري جيهانيى نيكي (1914 - 1918)، بنه مالا وى نه چاريوون ژ دهقهرى دهرقهفن و بهرهق كوردستانا باشوور بچن، و ل زاخو ئاكنجيوون، ل زاخو و خواندنا خو يا سه رمتايى ته مام كر، و ناقنجى و ئامادهيى ل مووسل ته مام كريبه پاشان ل سالا 1931 ل كوليژا ياسا ل بهغدا هاته و مرگرتن، و ل سالا 1935 - 1936 ل كوليژا ياسايى دمرچوويه، ژ سالا 1946 ههتا سالا 1959 سكرتيرى پارتى ديموكراتى كوردستان بوو، پاشان دهست ژ سياسه تى بهردا، و ل بهغدا ئاكنجيووو، و ل سالا 1998 ل سليمانى وهغه ركريه، بنيره: دلير احمد حمد، "حمزه عبدالله... دوره فى تأسيس الحزب الديمقراطى الكردى - العراق و تطويره (1946 - 1953)"، مجلة k21، العدد (21)، اربيل، كانون الثانى 2014، ص ص 352 - 368؛ كريم شارقةزا، "المناضل الكوردى المعروف حمزة عبدالله"، مجلة الصوت الاخر، العدد (172)، اربيل، 28 تشرين الثانى 2007، ص 18.

(234) محمد مهلا قادر، خهبات...، ل 50.

(235) وصفية محمد شيخو السندى، المصدر السابق، ص 522.

(236) عبدالسلام على، صفحات من نضال الشهيد صالح اليوسفى، دهوك، 1992، ص 12؛ صالح يوسف د پهرتوووكا: گوڤارا روناهى 1960 - 1962، ئاماده كردن: بنكهى ژين، فهكولين: موسه دهق توفى، سليمانى، 2014، ل 102.

(237) عثمان قاضى، المصدر السابق، ص ص 4 - 5. فهكوله ر شيخ موسا وهرمىلى و وهصفيا محمهد شيخو سندى، ديار دكه ن كو لژنا زاخو ژ فان كهسان پيىك دهات: صالح عهبدوللا يووسفى (به رپرسى ليژنى)، مهلا صالح حاجى بالقوسى (جيگر)، و هه ر نيىك ژ فان كهسان بوونه ئه ندام ليژنه: ئوسمان قازى، شيخ جه ماله ددين بريفكانى، عهلى هالو، عومهر حهسه ن بامهرنى، مهلا عهبدولغهنى ئيبيراهيم و نوعمان عيسا. بنيره: شيخ موسى وهرمىلى، شوره شا ئه يلولى ل دهقهر زاخو، دهوك، 2000، ل 16؛ وصفية محمد شيخو السندى، المصدر السابق، ص 527. بهلى پيزانين ئوسمان قازى پتر نيژيكرن بو راستى؛ چونكى ئه و ئيىكه م به رپرسى ليژنى بوو، ههروهسا د بيره موهريين خو ب دريژاهى باسى ريىكخستين پارتى دكه ت، بنيره بيره موهريين وى: المصدر السابق، ص 4 وما بعدها.

(238) جهى وى د كهفته لايى راستى يى په يكه رى صالح يووسفى يى نوكه د ناف بازاريدا ل زاخو.

- (239) ل جهی بازاری (مون سهنتهر) بی نوکه.
- (240) بو پتر پیزانیان ل سهر رۆژناما خهبات، بنیره: فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 47 - 69.
- (241) علي سنجاري، الحركة التحررية الكوردية مواقف و آراء، دهوك، 1997، ص 37.
- (242) ل جهی بازاری خهلیل جونهیدی بی نوکه، کول وی دهمی ئهردی مالا حازم شهمدین ئاغای بوو، نیژیاری حازم وهک هاریکاری و کارهکی نهتهوهی قی ئهردی ددهته پارتي ژبو جهی لژنا نافخوی یا پارتي، چاقپیکهفتن ل گهل نیژیاری حازم شهمدین ئاغا ل 2015/6/9 ل زاخو. ههژی گوتنییه کوئیکهتیا قوتابیین زاخو و ریکهستیین پارتي بو ماوی پینچ رۆژان رابوون ب پاقرکرنا قی جهی، و پاشان نشیسینگهها خهبات دانان، و ئهف نشیسینگهه هاته ههژمارتن وهک بنگهههک پارتي، و ناخی وی کرنه خهبات؛ چونکی رۆژناما خهبات مولهت و مرگرتبوو، چاقپیکهفتن ل گهل عهبدوولستار محهمهد تهحمهد ل 2015/1/29 ل زاخو.
- (243) عهبدوولرهزاق گهرماقی دبیژیت ل سالا 1959 ی ئهه ژ دهوکی هاتنه زاخو، ژ بو شهکرنا بنگههی خهبات و ناخی وی کرنه خهبات؛ چونکی رۆژناما خهبات مولهتا فهرمی ههبوو، و ل زاخو ل دهستیکی ب شیوهیهکی ئاشکرا نه شهکریبون؛ چونکی حزبا کومونیست ل وی دهمی یا ب هیز بوو، چاقپیکهفتن ل گهلدا ل 2014/11/28 ل دهوکی؛ ههردیسان عارف عهبدوولرهحمان بادی دبیژیت ل سالا 1959 ی ئهه وهک لژنا نافخوی یا دهوکی مه سههدانا بنگههی خهبات کر ل زاخو وهک لژنا ناوچا زاخو، ل وی دهمی صالح یووسفی بهریرس بوو، چاقپیکهفتن ل گهلدا ل 2014/11/27 ی ل دهوکی، نافبری ل سالا 1945 ی ل گوندی بادی ل دهوکی ژ دایکبووییه، ل سالا 1958 ی هاتیه ریکهستن د پارتي دیموکراتی کوردستاندا ل سالا 1961 ی، پشکداری د شورهشا ئهیلولئیدا کریه وهک کادرهکی ریکهراوی کارکریه، و پشکداری د شورهشا گولانئیدا کریه، ههروهسا ل سالا 1991 ی پشکداری د سهرهلدانئیدا کریه، و ل سالا 2006 بوویه ئهندامی لقا ئیک یا پارتي، و نوکه ئاکنجیه ل دهوکی.
- (244) عثمان قاضي، المصدر السابق، ص 5.
- (245) المصدر نفسه، ص 5.
- (246) عثمان قاضي، المصدر السابق، ص 5.
- (247) چاقپیکهفتن ل گهل مهلا یووسف کریت یووسف ل 2014/12/31 ل زاخو، ل سالا 1938 ل گوندی پینچهکی ل دهقهره سلیقانهییا ژدایکبووییه، و ل سالا 1960 ی چوویه د ناف ریزین پارتي دیموکراتی کوردستاندا، و پاشان بوویه بهریرسی ریکهراوا دهقهره سلیقانهییا، و ل سالا 1975 ی هاتیه دوورئیکهستن بو باشووری عیراقی، نوکه ئهندامی ن. کومه لایهتیا لقا 8 و بی خانهنشینه؛ چاقپیکهفتن ل گهل حهمید شهریف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخو؛ شیخ مووسی ورمیلی، ژیدهری بهری، ل 7.

- (248) بۆ پتر پیژانیان، بنیره: میشان عارف بادی، الحركة القومية...، ص ص 63 - 66؛
حبيب محمد كريم، المصدر السابق، ص ص 57 - 61.
- (249) عثمان قاضي، المصدر السابق، ص 7.
- (250) خهلات مووسا يووسف، "ريكخستين پارتى ديموكراتى كوردستان ل زاخو"،
فهكولينهكانه بهلافكريه لدهف فهكولهري يه، ل 3.
- (251) جريده الزمان، العدد (6730)، 2 كانون الثاني 1960.
- (252) المصدر نفسه، العدد (6736)، 10 كانون الثاني 1960؛ جريدة خهبات، العدد (141)،
10 كانون الثاني 1960؛ عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 67؛ وريا جاف،
ميژووى روزنامه گهري پارتى ديموكراتى كوردستان 1946 - 1996، دهوك، 1996، ل
22 - 23.
- (253) بۆ پتر پیژانیان، بنیره: عبدالفتاح علي البوتاني، العراق دراسة...، ص ص 289 - 291؛
مومتاز حهيدهرى، كورد و حكومتهتى قاسم و سهرهه لدانى شورهشى ئه ليلول، ههولير،
2000، ل ل 40 - 41.
- (254) چاڤيپكهفتن ل گهل ئه حمهد يووسف قاسم ل 2014/12/13 ل زاخو، ناڤيرى ل سالا
1946 ل ئاسيهي ژدايكبوويه، پشكدارى د شورهشا ئه لوليدا كريه، و ل سالا 1962
بوويه پيشمه رگه، و ل سالا 1963 بويه كادري حزبي، پاشان بوويه بهرپرسى ئاميرى
بيته لى يى هيزا زاخو، نوكه ل زاخو ئاكنجيه؛ چاڤيپكهفتن ل گهل مهلا يووسف
كرت يووسف ل 2014/12/31 ل زاخو.
- (255) چاڤيپكهفتن ل گهل عهبدو لرمزاق گهرماڤى ل 2014/11/28 ل دهوكى.
- (256) چاڤيپكهفتن ل گهل عهبدو لستار محهمهد ئه حمهد ل 2015/1/29 ل زاخو.
- (257) جريدة خهبات، العدد (179)، 3 مارت 1960.
- (258) فرهاد محمد سليقانى، من وثائق الحزب الديمقراطي الكردستاني - العراق - 4 نيسانى
1959 - 28 آذار 1961، دهوك، 2013، ص 122؛ جريدة خهبات، العدد (181)، 6 مارت
1960.
- (259) عبدالفتاح علي البوتاني، الحركة...، ص ص 155 - 176.
- (260) كونگرى پينجى يى پارتى ل 5 - 10 ئه يارا 1960 هاته كريدان ل بهغدا. بۆ پتر
پيژانيان ل دور قى كونگره، بنيره: حبيب محمد كريم، المصدر السابق، ص ص 67 -
69.
- (261) خهلات مووسا يووسف، ريكخستين...، ل 2.
- (262) بو پتر پیژانیان ل دور ناڤين ريكخستين پارتى ل زاخو بنيره: عبدالفتاح علي البوتاني،
الحركة...، ص ص 155 - 176.
- (263) خهلات مووسا يووسف، ژيدهرى بهرى، ل 4.
- (264) مسعود بارزاني، ژيدهرى بهرى، بهرگى دوويى، ل ل 79 - 81.

- (265) چاڤپيکهفتن ل گهه سامی ئەسەد مەرووف ل 2015/2/11 ل زاخۆ.
- (266) فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 48.
- (267) بو پتر پيژانينان، بنييره: المصدر نفسه، ص 53 وما بعدها.
- (268) شعبان سعيد محمد، ژيدهري بهري، ل 23؛ چاڤپيکهفتن ل گهه خواستی فهريمان رهشيد ل 2015/1/3 ل زاخۆ.
- (269) چاڤپيکهفتن ل گهه دا ل 2015/4/4 ل زاخۆ.
- (270) هه مان ژيدهري؛ فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 71.
- (271) چاڤپيکهفتن ل گهه عهبدوستار محمەد ئەحمەد ل 2015/1/29 ل زاخۆ.
- (272) فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 233 - 234.
- (273) المصدر نفسه، ص 220.
- (274) بنييره: جريدة خهبات، العدد (68)، 30 ايلول 1959.
- (275) ل گههك جهان د قى ناميدا ئاماژه ب روژناما خهبات هاتيه كرن.
- (276) بو پتر پيژانينان ل دوور ئيخوون موسلمينا، بنييره: ايمان عبدالحميد الدباغ، الاخوان المسلمين في العراق 1959 - 1971، بيروت، 2012، ص 21 وما بعدها.
- (277) ايمان عبدالحميد الدباغ، المصدر السابق، ص 28؛ بو پتر پيژانينان ل سهر پارتا (ئيوخوان موسلمين) ل زاخۆ دقئ ماوهيدا بنييره: وصفية محمد شيخو السندي، المصدر السابق، ص 545.
- (278) محمەد مەحمود ئەلصهواف ل سالا 1915 ل مووسل ژ دايبووييه، ل دهستپيكي خواندنا ئاييني ل مزگهفتا خوانديه، د ژيي بچووكد قورئان ژ بهركريه، و پاشان بنه مايت زمانى و شهريعهتى ل قوتابخانهيا الفيصليه ل باژيري مووسل ته مامكريه، و ل سالا 1936 بوويه ماموستا، بهلى دهست ژ كارى خو بهردايه و چوويه قاهيره ل سالا 1943 ئى چوويه نهزهري كوليزا شهريعهتى ته مام كرية، پشتى زقري عيراقى رابو به لاقكرنا بيروراين ئيوخوان موسلمين ل عيراقى ب ريكا مزگهفتا و كومه لا و گوتارا و ل سالا 1992 ئى وهغهركريه. بو پتر پيژانينان بنييره: جاسم محمد عبدالله نجم اللهيبى، محمد محمود الصواف (1915 - 1992) دراسة في سيرته و دوره الديني و السياسي، رسالة ماجستير، كلية الآداب/جامعة الموصل، 2005.
- (279) بنه مالا جهوادي: ناقى بنه مالى دزقرتن بو بابيري وان عهبدو لجهواد كورى حسين كورى عهلى، ئەهف بنه ماله ل مووسل نيشته جييون و خودان مولكين مهزن بوون، و ب خيزانه كا زانستى ب ناقودهنگ. بنييره: عماد غانم الربيعي، بيوتات موصلية، بغداد، 2002، ج 1، ص 55.
- (280) ايمان عبدالحميد الدباغ، المصدر السابق، ص 232.
- (281) المصدر نفسه.
- (282) چاڤپيکهفتن ل گهه فهريمان حاجى محمەد شه مدين ئاغا ل 2015/5/27 ل زاخۆ؛ عثمان قاضي، المصدر السابق، ص 6.

(283) به لى قهكۆلهر ئيمان دهباغ د ناما خو يا ماستهريدا ددهته دياركرن ل زاخو حاجى شهمدين ئاغا ل گهل قى حزبى بوو، كو حاجى ئاغا مهزنى هوزا سليقانهيا بوو، ب قى چهندى سليقانهى ههمى ل گهل بوون لى چ راستى بو قى گووتنى نينه حاجى ئاغاى هيچ ريكخستنهك ل گهل قى حزبى نهبوو، ب تنى كهسانين ئيخوان نهوين دووركى ژ مووسل، حاجى ئاغاى هاريكاريا وان دكر ودمرفهت ددا وان كومبوونين خو ل مالا وى نهجم بدن، و ب تنى كورى وى فههاد ب ريكا قوتابيان ريكخستى بوو ل گهل قى حزبى، چاقيپكهفتن ل گهل فههاد حاجى محهمهد شهمدين ئاغا ل 2015/5/27 ل زاخو؛ چاقيپكهفتن ل گهل زياد حاجى محهمهد شهمدين ئاغا ل 2014/12/15 ل زاخو.

(284) چاقيپكهفتن ل گهل فههاد حاجى محهمهد شهمدين ئاغا ل 2015/5/27 ل زاخو.

(285) ههمان زيدير.

(286) عثمان قاضى، المصدر السابق، ص ص 6 - 7؛ چاقيپكهفتن ل گهل عهبدوستار محهمهد نهحمهد ل 2015/1/29 ل زاخو.

(287) جريده خهبات، العدد (104)، 24 تشرين الثانى 1959.

(288) ايمان عبدالحميد الدباغ، المصدر السابق، ص 232.

(289) شعبان سعيد محمد، زيديرى بهرى، ل 16.

(290) چاقيپكهفتن ل گهل فههاد حاجى محهمهد شهمدين ئاغا ل 2015/5/27 ل زاخو.

(291) چاقيپكهفتن ل گهل سهعيد جهجى صهديق زاخوى ل 2014/11/14 ل زاخو.

بهشی دووی

شورهشا ئهیلولئ ل دهقهره زاخو

1963/2/8 . 1961/9/11

- تهومرئ ئیکئ: رهوشا زاخو ژ بهری دهستیئکرنا شورهشا ئهیلولئ
 - تهومرئ دووی: پیشهاتیئ سیاسی ل زاخو پشتی دهستیئکرنا شورهشی
 - تهومرئ سیئ: ریکخستنئ سهربازی و پارتایهتی د شورهشا ئهیلولئیدا
- ل زاخو

تەوهرى ئىكى

رەوشا زاخۆ ژ بەرى دەستپىكرنا شۆرەشا ئەيلولى

ئىك: تىكچوونا پەيوەندىيان د ناڧبەرا حكومەتا عىراقى و

پارتىدا:

مىللەتى كورد ل عىراقى خوشحالبوون ب بەرپابوونا شۆرەشا 14 تىرمەھى 1958، و ھەمى ھىقى و ئومىدىن مىللەتى ئەو بوون رەوشا وان د ھەمى وارىن ژيانىدا باشتر لى بهيت. لى سىياسەتىن حكومەتا عەبدولكەرىم قاسمى د وارىن سىياسى و ئابوورى و جفاكى نە د وى ئاستىدا بوون يىن بشين رەوشا كوردستانى باشتر لى بکەن، و مىللەتى كورد ببورىنا دەمى ھەست ب باشبوونا رەوشا خو نەدكر⁽¹⁾.

د وارى ئابوورىدا سىياسەتا چاكسازىيا چاندنى نەسەركەقتىبوو و نە د بەرژەوہندىيا جوتيارى كورددا بوو؛ چونكى تايبەتمەندىيا كوردستانى ل بەرچاڧ نەومەرگرتبوو⁽²⁾. ھەرەسا ئەو ھەلبژارتىن ھاتىنە كرن بو ھەلبژارتنا ئەندامىن كۆمەلین چاندنى گەلەك جارن ساختەكارى د بەرژەوہندىيا پشتەقانىن كۆمۇنىستان و حكومەتى د ئەنجامىن ھەلبژارتناندا دەاتنە كرن، و ئەندامىن پارتى دەاتنە دەرىخستن. بو نموونە ل 2 ئەيلولا 1960 ى كۆمەكا جوتيارىن

قهزایین کوردی ل مووسل ژ وانا عهلی هالو ژ زاخۆ ب ریکا رۆژناما خهبات نامهیهك ئاراسته ی حکوومهتی کر، سهبارت دهستیومردانا هندهك کهسان ب ناقتی حکوومهتی د ههلبژارتناندا و ساخته کارییا وان، و داخواز کرن ههلبژارتن دووباره بهینه ئهجامدان⁽³⁾.

و دوازی ئابوویدا ژ بهر ئهزانییا بهرهمین چاندنی کاودانین خه لکی یین خراب بوون، و ژيانا خه لکی ل سهر چاندنی بوو، و ئهقی چاندنی ژى رهوشا وان بهرهق باشیی نه دبر⁽⁴⁾. و د ناقتی باژییری ژیدا خه لکی ژيانهكا ب زهمهت بریشه دبر، و کاودانین خه لکی یین ئابوویری گهلهك نهباشبوون، و کار د ناقتی باژییری نه بوو، لهورا چایخانه ههردهم پری مروقتی بوون. و د قی واریدا گهلهك جارن خه لکی زاخۆ داخواز ژ حکوومهتی دکرن پویته ی ب زاخۆ بدهت، و گرنگیی بدهت کهرتی چاندنی و گهشت و گوزاری، ههروهسا هندهك کارگهه ل زاخۆ بهینه قه کرن، دا ئیدی خه لکی زاخۆ ب مه ره ما گه ریانی ل ده لیقین کاری کۆچی بو باژییرین مه زن وهکو به غدا و مووسل نه کن⁽⁵⁾.

راسته کوردان د واری سیاسیدا مفا ژ هندهك مافین خو دیتن، لی ئه و مافه نه ئاستی چاهه ریکییدا بوون، بو نموونه د ماددا سیی ژ دهستوویدا هاتبوو کورد و عه رب هه قپشکن د عیراقیدا، لی د مادد دووییدا هاتبوو عیراق پارچه یه که ژ نیشتمانی عه ربی، و ئهقی ماددی کورد ب عه ربان قه گریدا بوو هه ر چه نده گه لهك جیاوازی د ناچه را هه ردوو ملله تاندا هه نه⁽⁶⁾.

هه لویستی حکوومهتی هیدی هیدی ژ پارتی و سه روکی وی هاته گوهارتن، ب تایهت د دووماهییا سالا 1959 ی دا، و حکوومهتی گرنگی دایه دوژمنین پارتی ژ کوردین پشته قانین سه رده می پاشایه تی⁽⁷⁾. ههروهسا عه بدولکه رهیم قاسمی چه ندین جارن هیرش کره سهر کوردان، د گو تار و په یقین خو دا ناقتی کوردان نه د هینا ته سه ر زمانئ خو، و جاره کی گو ت په یما "کوردستان" په یشه که دا گیرکه ره ان یی دروستکریه⁽⁸⁾. و ب مه ره ما پشته قانیکرن ل بوو چوونین قاسمی هه ردوو رۆژنامین (بغداد و الثورة) د به لاقرنا گو تارین خو دا داخواز دکرن

ملله تی کورد بهیته هه لاندن و دانپیدان ب مافیان وان نه هیته کرن، د بهرامبهردا
رۆژنامه یین کوردی (خهبات و صوت الاكراد) دژی قان بووچوونان راوهستان⁽⁹⁾.

و ل قی ده می حکوومه تی ده ست ب هه وه کی ل دژی پارتی و نه ندامین وی
کر، و نه ندامی لژنا مه رکه زییا پارتی ژوانا صالح یووسفی ل 15 چریا ئیکی 1960
هاتنه گرتن، و نه فه بوویه ده ستییکا قی هه وی⁽¹⁰⁾.

ههروه سا په یوه ندیین باش یین سه روکی پارتی ل گه ل هه ر ئیک ژ
وه لاتین ئیکه تییا سو قیتی و بریتانیا، ببوونه جهی نه رازیبوونا ده ستهه لاتی، ب
تایبه ت پشتی سه روکی پارتی مه لا مسته فا بارزانی سه ره دانا بالیوزخانا بریتانی ل
به غدا کری، ل قیری قاسمی تومه تبار کر کو یی هه قالمه ندییا بریتانیا دکه ت
دژی حکوومه تی. له ورا بارزانی نه چار بوو ل نا قه راستا ئادارا 1961 ی به غدا بجه
به یلیت و به ره ق بارزان چوو. ل دویشرا حکوومه ت رابوو ب گرتنا چه ندین نه ندامین
پارتی، و زۆرینه یا باره گایی وی هاتنه گرتن⁽¹¹⁾. ههروه سا حکوومه ت رابوو ب گرتنا
رۆژناما خهبات ل 28 ئاداری 1961⁽¹²⁾، و ریشه به ریا گشتییا خواندنا کوردی ژکاری
هاته راوه ستاندن، ههروه سا ژماره کا زۆرا فه رمان بهر و مامۆستا و نه فسه ر و پولیسین
کورد، هاتنه فه گوه استنی ژ کوردستانی بو ده قه رین نا قه راست و باشووری
عیراقی، و فه رمان به رین عه ره ب ل جهی وان هاتنه دانان⁽¹³⁾.

پارتی داخوآز کر رهوش بهیته ئارام کرن ل کوردستانی، و دوو یاداشتنامه
پیشکیشی حکوومه تی کرن ل خزیران و تیرمه ها 1961، به ئی حکوومه تی به رسفا
قان یاداشتنامه نه دا⁽¹⁴⁾. پشتی حکوومه تی به رسفا یاداشتنامه یین پارتی نه دای،
پارتی نه چار بوو شیوازی رهفتارا خو ل گه ل حکوومه تی بگوهوریت، و رابوو ب
نه نجامدانا مانگرتنه کا گشتی ل کوردستانی ل 6 ئه یلولا 1961، به ئی
حکوومه تی پویته ب قی مانگرتنی نه دا، و ل 9 ئه یلولی 1961 ی حکوومه تی بریار ل
سه ر نه نجامدانا هیرشین نه سمانی ل سه ر ده قه رین جودا جودا یین کوردستانی دا، و
ب قی چه ندی شو ره شا 11 ئه یلولی ل کوردستانی ده ستییکر⁽¹⁵⁾.

چ پى نه قیتن تیكچوونا په یوه نندیان د ناقبه را كوردان و حكومهتا عیراقیدا كارتیكرن ل سهر دهقرا زاخو ژى هه بوو، ده می حكومهتی بریارا فهگوهاستن و دوورئیخستنا فهرمانبه ریڼ كورد دهركری، فهرمانبه ریڼ زاخو ژى بخوڤه گرت. و ل زاخو ژماره كا فهرمانبه ر و ماموستایان هاتنه دوورئیخستن، ژوان: ماموستا حوكمهت چه جی رهشید زاخویی هاته دوورئیخستن بو شنكالی، و مهجید میرزا هاته دوورئیخستن بو باشووری عیراقی، و ماموستا ئیبراهیم رهمهزان نه جار و نه حمه د رهمهزان هاتنه دوورئیخستنی بو بهغدا⁽¹⁶⁾.

ههروهسا قان بریاران كارتیكرن ل هندهك نهفسه ریڼ خهلكی زاخو كر د ناڤ ریڼ لهشكه ری عیراقیدا، بو نموونه نهفسه رهشید حاجی بهدری ل كهتیا نه نذازیاری ل مووسل، و ئوسمان حاجی بهدری نهفسه ل نه نذازیاریا میكانیكیا كارهبایی ل بهغدا بوو، و سه رههنگ محهمه د شهریف حاجی بهدری فهرماندهی بهتالیونا راهینانا بوو ل ههولیری، ههرسی بو (أمرة الادارة) فهگوهاستن، ئانكو دی ل بن چاقدیرییا ومزارهتا بهرهقانییدا بن ل بهغدا. پشتی شهش ههیشان هه رئیك ژوان هاتنه فهگوهاستن بو جههكی جودا، رهشید حاجی بهدری هاته فهگوهاستن بو ریڤه بهرییا لهشكه رییا ب زوری (التجنید) ل كه ربه لا، و برایی وی ئوسمان حاجی بهدری هاته فهگوهاستن بو ریڤه بهرییا لهشكه رییا ب زوری ل قورنه ل بهسرا، و برایی وان یی دیتر سه رههنگ محهمه د شهریف حاجی بهدری هاته فهگوهاستن بو ریڤه بهرییا تومارا لهشكه رییا ب زوری (التجنید) باژیری دیوانیه⁽¹⁷⁾.

هه ر چه نده پارتی حزبه كا دهستویردایی بوو ل دویف یاسایی، بهلی حكومهتی دویشچونا نه ندامین پارتی دكر و دگرتن، د قی واریدا ل بهارا 1961 ی حكومهتی بریارا گرتنا قان نه ندامین پارتی یین خهلكی زاخو دهركر، نهوژی: مه لا صالح حاجی بالقوسی، چه جی قادر حسین، سهید ئیبراهیم چهسهن، مه لا قاسم ئیمنکی، مه لا تهها دهشت ماسه کی، مه لا عه بدولغه نی ئیبراهیم، عه لی هالو، رهشید زوبهیر، ته حلو قاسم، نه مین چه جی مصطو، ته مهر كرونی، رهشید یاسین، مه لا حسین ئاقدهل، مه لا ئیبراهیم عومه ر، عومه ر مه عرووف، شیخ جه ماله ددین

بریفکانی⁽¹⁸⁾، عەبدولکەریم حامد، عەبدولرەحمان دینو، شەعبان سەعید⁽¹⁹⁾، شەریف مووسا، رمۆف مەلا جامی⁽²⁰⁾، و ھندەکیڤ دیتەر⁽²¹⁾. بە ئی مەکتەبا سیاسیا پارتی بریاردا کەس ژ ئەندامین پارتی خۆ رادەستی حکوومەتی نەکەن⁽²²⁾.

پشتی بریارا گرتنا ئان کەسان ھاتییە دەریخستن، زۆرینەیا وان نەمانە د ناڤ باژیریدا و بەرەڤ گوندان ڤە چوون، دا دویر بن ژ مەترسیین گرتنی، ھەر وەسا نەبنە ئەگەری پەیدا کرنا پتر ئالوزی د پەیوەندیین حکوومەتی و پارتیدا. و دەمی ھیژا حکوومەتی ھەولدا ھیرشی بکەتە وان گوندین ئەندامین پارتی ئی ئاکنجیوون، چە کدارین کورد شەرد گەلدا نە کرن، ھەر چەندە د شیاندە بوو ڤی ھیژا حکوومی ژ ناڤ بەن، و ریک داینی بی زیان بزقرنە زاخو⁽²³⁾.

زۆرینەیا ئەندامین پارتی ل زاخو و ریکخستنا وی یا ب ھیژ ھویر، کارتیکرنەکا کارا ل سەر چالاکیین پارتی ل دەڤەری ھەبوو، ئەڤ چەندە ژی جھی نەرازیوون و نەرەحەتییا حکوومەتی بوو. لەورا ھاریکاری پولیسین زاخو بخو چاقدیرییا چالاکیین ئەندامین پارتی دکر، داکو ئەڤ چالاکییە بەینە سنووردار کرن ھەر چەندە د ڤی دەمیدا پارتی دەستویرییا ڤەرمی ھەبوو. و د ڤی واریدا بەرپرسی ریکخستین پارتی ل زاخو ل 5 خزیرانا 1961 ی نامەیک ئاراستەیا ھاریکاری پولیسین زاخو کر، تیدا گلە و گازندە ژی کرن سەبارەت دویچوونا وان بو ئەندامین پارتی ل زاخو ھەر چەندە حزبەکا دەستویردایە. و د نامیدا ھاتبوو ئەڤ کارە وەکی یین سەردەمی پاشایەتیینە، و ئەڤ کارە یین بووینە جھی نەرازیوونا خەلکی دەڤەری، و ئەو یین نەچارکین ریزین خو بەیز بکەن بەرامبەر ستەم و زۆرداری. و بەرپرسی پارتی داخواز کر کو ئەڤ جوړە کریارە بەینە ژ ناقبرن ژ بەر بەرژەووندییا مللەتی و کو مارا عیراقی (کو مارا عەرەبان و کوردان)، و گەفکرن ئەگەر حکوومەت بەردەوام بیت ل سەر کریارین خو، دی مللەت دژی وی راوہستیت وەکو دژی رژیما پاشایەتی راوہستای⁽²⁴⁾.

رۆژ بۆ رۆژی بارودوخ تیکچوون و بهره‌ف خرابییقه چوون، له‌ورا ریکخستنن پارتی ل زاخو رادبوون ب ئاماده‌کاریین ده‌ستپیکرنا شوهره‌شه‌کا نوی دژی حکوومه‌تا عیراقی.

دوو: ئاماده‌کاریین شوهرشی ل ده‌فهره زاخو:

پشتی تیکچوونا په‌یوه‌ندیان د ناچه‌را پارتی دیموکراتی کوردستان و حکوومه‌تا عیراقیدا، چ پی نه‌قییت ئەه‌ف چهنده بوویه ئەگه‌ری مه‌ترسیی ل سهر کوردان، له‌ورا پارتی ده‌ست ب ئاماده‌کاریان کر، و خو ئاماده دکر ئەگه‌ر حکوومه‌تی هی‌رشکره ل سهر کوردان داکو به‌رگریی ژ خو بکه‌ن.

د کۆمبوونا لژنا مه‌رکه‌زییا پارتی ل دووماهی‌کا چریا ئیکی 1960 ییدا، هه‌می ئەندامین لژنا مه‌رکه‌زی و پتریا کادرین پیشکه‌فتی یین لقا ئاماده بوون، د قی کۆمبوونیدا سه‌روکی پارتی مه‌لا مسته‌فا بارزانی هی‌رش کره ل سهر سیاسه‌تا عه‌بدوولکه‌ریم قاسم⁽²⁵⁾، و گوت: "...دیموکراتی و نه‌رماتی د گه‌لدا بی مفايه و ئەز دبینم فه‌ره ل سهر مه ئەم خو ئاماده بکه‌ین..."⁽²⁶⁾. و ژوان بریارین گرنه‌گ ئەوین هاتین وهرگرتن د کۆمبوونیدا، کارکرن بو به‌یزکرنا ریکخستنن نه‌ینی یین پارتی، و کرینا چه‌کی و پیداوایستیین به‌رگریی، داکو پارتی شیان هه‌بن پاریزگاریی ل خو بکه‌ت ل ده‌می تیکچوونا بارودوخان د ناچه‌را وی و حکوومه‌تا قاسمیدا⁽²⁷⁾.

پارتی بریاره‌کا نه‌ینیدا ل هه‌یقا چریا دووی سالا 1960 بو جودا‌کرنا ریکخستنن، و ریکخستنن خو ل سهر بنه‌مای د‌روستکرنا ریکخستنا شوهره‌شگیری، و بو قی مه‌به‌ستی لیژنه‌یه‌کا تایبه‌ت هاته‌ د‌روستکرن لژنا مه‌رکه‌زی، ژقان که‌سان بیکه‌اتبوو:

1. عومه‌ر مسته‌فا ده‌بابه، ئەندامی لژنا مه‌رکه‌زییا پارتی، به‌رپرسی ئیکی.

2. شه مسه ددين محمهد ئوسمان موفتي، ئەندامى يەدەگى لژنا

مەركەزىيا پارتى، بەرپرسى ھەولپىرى.

3. عەلى عەسكەرى، ئەندامى لژنا مەركەزىيا پارتى، بەرپرسى

كەركوكى.

4. مەلا عبدالله ئىسماعيل (مەلا ماتور)، ئەندامى لژنا مەركەزىيا پارتى،

بەرپرسى بەھدىنان.

5. نورى ئەحمەد تەھا، ئەندامى لژنا مەركەزىيا پارتى، بەرپرسى سلىمانىي.

پشتى گريدانا پىنج كۆمبوونان، لىژنەيا رىكخستنا شۆرەشگىرى ل

دەستپىكا سالا 1961، بەرنامەيەك دانا داکو ھەر بەرپرسەك د ناوچا خۇدا دەست ب

كارى خۆ بکەت ب مەبەستا:

1. دانا بارەگايەكى وەك بنگەھەك بۆ رىكخستنا شۆرەشى.

2. پىكھىنانا دەستەيەكى بۆ دروستكرنا ئامارەكا ھویر، و شىانین شۆرەشى

تیدا دیار بکەت.

3. ناقى وان كەسان تۆمار بکەت ئەوین بشین بەینە د ناق ریزین ھیزا

رىكخستنا شۆرەشىدا.

4. ھەماھەنگىيا گشتى ل گەل لقین پارتى بکەن د ھەر ناوچەيەكىدا⁽²⁸⁾.

سەبارەت ئامادەكارىین دەستپىكى ل زاخو، ئەندامى لژنا مەركەزىيا پارتى

و بەرپرسى دەقەرا بەھدىنان مەلا عەبدووللا ئىسماعيل (مەلا ماتور) دىبىژىت: "ئەز

چوومە مووسل دا ب رىكا وى بگەھمە زاخو، بەلى ل مووسل نامەيەك ژ لژنا

مەركەزىيا پارتى بۆ من ھات، كو دقیت ئىكسەر ئەز بجمە ھەولپىرى و پشتى ئەز

چویم ئەندامى لژنا مەركەزىيا پارتى عەلى عەسكەرى⁽²⁹⁾ وەك بەرپرسى رىكخستنى

ل بەھدىنان ل جھى من ھاتە دانا"⁽³⁰⁾.

پشتى تىكچوونا بارودۆخان، رىكخستنى پارتى ژدەر قەھى باژىرى زاخو كارى

خۆ ب رىقە دبرن⁽³¹⁾، و گوندى بىتاسى ل دەقەرا لىفى ھاتە ھەلبژارتن وەكو

بنگهه‌ی رێكخستنی پارتی، عه‌لی عه‌سكهری ل ده‌ستپێكا سالا 1961 گه‌هه‌شته گوندى بێتاسی. ئێكسه‌ر كۆمبوونه‌ك ب كادرین پارتی كرو ره‌وش بو وان شلوقه كرو، و سه‌ره‌ره‌شتی ل سه‌ر رێكخستن و چالاكیین ئیداری دكر⁽³²⁾. پاشان ماموستا جه‌میل (محه‌مه‌د عه‌لی خو‌جه)⁽³³⁾ وه‌ك نوینه‌ری لژنا مه‌ركه‌زی، هاته زاخو و بوویه به‌رپرسی ده‌قه‌را زاخو، و ده‌ست ب ه‌شیاركرنا نه‌ته‌وه‌یی كرو، و خه‌لكی ده‌قه‌ری پالدا داكو لایه‌نگریا پارتی بكهن⁽³⁴⁾.

پشتی حكومه‌تا عێراقی به‌رسفا یادداشتنامه‌یین پارتی یین خزیران و تیرمه‌ها 1961 ی نه‌داین، پارتی بریاردا مانگرتنه‌كا گشتی ل هه‌می كوردستانی ل رۆژا 6 ی ئه‌یلولی 1961 ی به‌یته نه‌نجامدان، و مانگرتن ل كه‌ركوك و هه‌ولێر و سلیمانی و ده‌وك و باژیرین دیتر هاته كرن، به‌لی چ كارتیكرن ل سه‌ر هه‌لوپستی عه‌بدولكه‌ریم قاسمی نه‌كر⁽³⁵⁾. پشتی ب دووماهیک هاتنا مانگرتنا 6 ئه‌یلولا 1961، ماموستا جه‌میل ل گه‌ل هه‌ژماره‌كا كادرین پارتی وه‌ك لیژنه‌یه‌کی پێكه‌ینان و ده‌ست ب گه‌ریانان ل گوندىن ده‌قه‌را سلیقانه‌یا كرن؛ چونکی ده‌قه‌ره‌كا ده‌شتیه‌ و دكه‌قیته پێش زاخو، و نیژیکی 500 چه‌كداران ل گه‌لدا بوون⁽³⁶⁾، ژوان عه‌لی هالو و عه‌بدولكه‌ریم حامد و شه‌عبان سه‌عید و ئوسمان خالد، عه‌زیز عومه‌ر پیرو، مووسا ئه‌حمه‌د بشار، سه‌لمان خو‌رشید، مه‌حموود بێتاسی و كورین وی ناسر و عه‌لی و ره‌شید⁽³⁷⁾، صالح ته‌مین⁽³⁸⁾ و عه‌بدولره‌حمان دینو و گه‌له‌كین دیتر⁽³⁹⁾. مه‌رم ژفان گه‌ریانان ئه‌و بوو ه‌شیاركرنا نه‌ته‌وه‌یی، و ژان كه‌سان باسی كیشه‌یا كوردی بو خه‌لكی ده‌قه‌ری، و پێشكه‌فتنا دۆزا كوردی دكرن⁽⁴⁰⁾.

ده‌قه‌را زاخو ژلای رێكخستنی قه‌ ل سه‌ر رێكخستنی پارتی هاتبوو دابه‌شكرن، و هه‌ر كه‌سه‌ك یان گروپه‌ك به‌رپرسبوون ب كۆمكرنا زه‌لامین ده‌قه‌ری و په‌یداكرنا ه‌شیاركرنا نه‌ته‌وه‌ی ل ده‌ق وان، بو نموونه ل ده‌قه‌را به‌رزبیارى مه‌لا قاسم ئیمنی و جه‌جی قادو گرافی ب قی كاری رادبوون، و به‌شیر سه‌عید و عه‌بدولره‌حمان دینو و عه‌بدولكه‌ریم حامد ل گوندى قادیا و ئیمه‌لكی، و مه‌لا

صالح بالقوسی ل باقیا و سهرهكههني⁽⁴¹⁾. ئانكو هه می ل گوندین دهشتا سلیقانهیا د گهران بو زیدهكرنا پشتهقنانان. پشتی سی رۆژان ژ گهریانان چهكدارین پارتی هه می كوّم دبن ل گوندی چه م زراقی و ههژمارا وان نیژیک (250) كهسان بوو⁽⁴²⁾.

بزاقین پارتی ل دهشتا سلیقانهیا بو ریكخستنا ریزین خو، بوویه جهی مهترسیی ل دهق دهزگههین پوليسان، لهورا ریقهبهری پولیسین دهوكی عزیز سهلیم راپوورتهك بو ریقهبهری پولیسین لیوا مووسل ل 1961/9/8 فریكر، د قی راپوورتیدا هاتبوو وی یا ژ جهین پهیوهندیار داخوازكری هیزهكا سهریازی و هیزهكي ژ پولیسین گهروك (الشرطة السیارة)، فریکهنه ناحیا سلیقانهیا، داکو ب هندهك کریاران رابن، و سنوورهکی بو بزاقین پارتیان دانن. ههروهسا د راپورتیدا هاتبوو، خهلكی دهقهری گهلهك د ترسان و دژی قان بزاقان بوو، و گهلهك ژ ئاغایان دهقهر بجهیلا؛ چونکی پارتی ژ وان خواست بوو دقیّت بینه پارتی، ههروهسا پارتی باسی دهولهتا كوردی بو خهلكی دكر⁽⁴³⁾.

ههلبهت زیدهرویی د قی راپورتیدا ههیه، و ئهفسهری پوليسان دقیا مهترسیی زیده بكهت، و گهریانان شاندين پارتی ل قان گوندان بو بلندكرنا ورمیا خهلكی بوو، و ئامادهكرنا وان بو شوڤهشی، و زورداری ل هیچ كهسی نهدهاته كرن، یی قیابا داهیت ناڤ ریزین پارتی و یی نهقیابا ل مالا خودا دمان⁽⁴⁴⁾.

ژ لایی خوڤه ریكخراوین پارتی ل دهقهر زاخو ب روئی خو رادبوون، ب كومكرن و پهیداكرنا چهکی ب ریکا کرینی و هاریکاریان، ههژی گوئنییه كو گهلهك كهسان ژ هوزین كوردی یین رۆژئاڤا رویاری دیجله، وهكو گهرگهری و میران و ههسنا و میسارهشی، و هوزین كوردین ئیزدی ل دهقهر شنگالی، ههروهسا هندهك توركمانین تهلهعفهری، د هاریكار بوون بو ب دهستقههینانا چهکی و قهگوهاستنا وی بو دهقهر زاخو⁽⁴⁵⁾.

زوربهیا خهلكی دهشتا سلیقانهیا ل گهل سهركردایهتیا پارتی بوون، لی وهك دهقهرین دیترین كوردستانی ئاغایین دهقهری ههلوستهکی خراب بهرامبهر

پارتی هه‌بوون، چونکی پارتی به‌ره‌قانی ژ مافی جوتیاران دکر، و هه‌ولدا چاکسازیی جفاکی په‌یدابن، و ئەف چهنده ئاغایان ب مه‌ترسی ل سهر خو دزانین⁽⁴⁶⁾.

له‌ورا ده‌می چه‌کدارین پارتی ل ده‌قه‌ری دگه‌ریان و گه‌ه‌شتنه گوندی چه‌م زراقی، ئاغایین ده‌قه‌ری به‌ره‌ف گوندی پیچه‌کا ئەحمه‌دی چوون و دزایه‌تیا چه‌کدارین پارتی راگه‌هاندن. چه‌کدارین پارتی قیان به‌ره‌ف گوندی پیچه‌کا ئەحمه‌دی ژ ی بچن؛ چونکی نه‌ چوونا وان بو قی گوندی دی زیانی ب ناخی پارتی ئیخیت، لی به‌ری ب ری بکه‌فن، و ب مه‌رما دویره‌کتی ژ هه‌ر روودانه‌کا خویناوی، مامۆستا جه‌میلی هه‌ر دوو که‌سایه‌تیین ده‌قه‌ری چه‌جی ره‌مه‌زان چه‌م زراقی و مه‌لا عوبدوللا چه‌جی عه‌بوو هنارتنه گوندی پیچه‌کا ئەحمه‌دی، داکو بی شهر ئاغا خو راده‌ستی پارتی بکه‌ن، لی ئەو رازی نه‌بوون، و د ئەنجامدا چه‌کدارین پارتی هه‌رشکرنه گوندی، و ئاغا ب هاریکاریا پولیسان به‌ره‌ف گوندی قه‌سرا مه‌لا طیب پاشه‌کشی کرن⁽⁴⁷⁾.

راپوورته‌کا حکوومه‌تی دا ل رۆژین 7 - 1961/9/8 ی ئاماژی ب قان ئشینین چه‌کدارین پارتی دکه‌ت، و تیدا هاتیه کو هه‌ژمارا قان چه‌کداران کو نیژیکی (500) که‌سان، و ل ده‌وره‌ریین گوندی ترکزا به‌لاف بووینه، و ئەف چهنده ژ ی بوویه ئەگه‌ری ره‌قینا هه‌ژماره‌کا ئاغایین ده‌قه‌ری؛ چونکه پشته‌قانی پارتی ناکه‌ن⁽⁴⁸⁾.

ب راستی گه‌ریانا چه‌کدارین پارتی ل ده‌قه‌ری ببوو جه‌ی دلخوشیا هاولاتیان، بو نمونه ده‌می گه‌ه‌شتینه گوندی صووریا، خه‌لکی گوندی ب داهول و زورنا فه‌ پیشوازی ل مامۆستا جه‌میل و هه‌قالین وی کرن، و ئەف دروشمه دکۆتن (ئهم پارتینه پارتینه له‌شکه‌ری مه‌لایینه ئانکو مه‌لا مسته‌فا بارزانی)، و مامۆستا جه‌میل په‌یقه‌ک بو خه‌لکی گوندی پیشکیشکر د ئەنجامدا ژماره‌یه‌کا گه‌نجین گوندی چوونه د ناخ ریزین چه‌کدارین پارتیدا⁽⁴⁹⁾.

تهوهری دووی

پیشہاتین سیاسی ل زاخو پستی دستیکرنا

شورہشی

ئیک: ئازادکرنا باژیری زاخو:

پستی پوست ژ لژنا مہرکہزی یا پارتی گہشتیہ چہکدارین پارتی بو دەست نیشانکرنا ژقانی شورہشی، ریکخستنا پارتی رابوو ب پیکھینانا لیژنہیہکا سہربازی یا بلند بو سہرپہرشتی ل سہر شورہشی، لیژنہ ژقان کەسان پیکدہات: ماموستا جہمیل و رہئوف مہلا جامی و عہدولکەریم حەجی حامد خلیفہ، و پلان ہاتہ دانان ژ بو شورہشہکا چہکداری ب پشستہقانی چہکدارین پارتی ہەر کۆمەک کادرہکی سہربازی ل گەلدا بیتن، و د ہاتنہ بەلاقرن ب شیوی کۆما، و بریار دان ہەر کۆمەک رابیتن بجہ ہینانا کارین خو⁽⁵³⁾، و ب شی رہنگی ل خواری ہاتنہ دابہشکرن:

1. حەجی رہمەزان چہم زراقی، ل گەل کادری پارتی سہید عەبوش عەبدی غەزالا و مہلا حسین باتیلی، ئەرکی وان کونترولی ل سہر بنگہہی ناحیا ئاسیہی بکەن.

2. رهئۆف مهلا جامی ل گهل کادری پارتی عهلی خان چهجی حامد، ئهرکی وان کونترولی ل سهر بنگههی ناحیا شهرا نشی بکهن⁽⁵⁴⁾.

3. محهمهد تاهر صادق برو ل گهل کادری پارتی مستو محو، ئهرکی وان کونترولی کرنا بنگههی ناحیا باتیفا و مهخفه ریئ سهر ب ناحیی قه بکهن⁽⁵⁵⁾.

4. عهبدو لره حمان دینو بهنستانی ل گهل کادری پارتی عومهر له علی و مهلا تهها دهشت ماسه کی کاری وان کونترولی ل سهر مهخفه ریئ هه ورپیژ و دورنه خ و ره به نکا ییئ سنووری بکهن.

5. مهلا قاسم ئیمینکی ئه ندای لژنا نافخوییا پارتی ل گهل ئیبراهیم مالخوی و سه عید خیله خی، ئهرکی وان کونترولی ل سهر مهخفه ریئ قهره ولا و پیشابیری بکهن.

6. شهریف مووسا ل گهل برایی وی یووسف مووسا و ل گهل ئیسلام حامد پهراقی و مه نسوور گلیانه هه لبراری گوندی سه ناتی، کونترولی ل سهر مهخفه ریئ به هینیه و دهشته ته خ و سه ناتی و بنگههی پولیسان ل گوندی سه ناتی بکهن.

7. سه لمان خورشید ل گهل کوما وی ئه وژی ره مه زان ته عبیر و ئیسلام نه زیر، ئهرکی وان کونترولی ل سهر مهخفه را گوندی مارسیس بکهن⁽⁵⁶⁾.

پلانا شو ره شی ب ئاماده بوونا نوینه ری لژنا مه رکه زییا پارتی ماموستا جه میل هاتبوو دانان، و بهرپرس و ئه ندای لژنا ناوچا زاخویا پارتی، مهلا صالح حاجی بالقوسی، مهلا قاسم ئیمینکی، صالح حامد، عهبدو لره حمان چهجی عهلی، عهلی هالو، ئوسمان قازی، عهلی خان چهجی حامد، مهلا حسین باتیلی، شهعبان سه عید و مهلا عهبدو لغه نی ئیبراهیم⁽⁵⁷⁾.

ههر ل گهل قی پلانی ماموستا جه میل و بهرپرسی لژنا ناوچا زاخو مهلا صالح حاجی بالقوسی، ل گهل هه ژماره کا ئه ندای و پشته فانی پارتی ژ خه لکی ده قه را سلیقانه یا ژ گوندین بی تاسی و ئاسیهی و گرئوسمانی کو م ببوون، و بریار

هاته دان کول گهل رزگارکرنا باژییری زاخو و ژبهه گرنکیا دهقهره سلیقانهییا بو زاخو، دقیت ریقه بهریا ناحیا ئاسیهی و بنگههی پولیسان ل ئاسیهی ژی بهیته ستاندن⁽⁵⁸⁾.

لژنا ناوچا زاخو کومبوونهک ل 7 ئهیلولا 1961 ئه نجام دا، و تیدا ژقانی دهست پیکرنا شوهرشی ل دهقهره زاخو هاته دهست نیشانکرنا، و ههمی ریگخستیین پارتی ئاگه هدار کرن دقیت ل ئیشاریا 9/8 ئهیلولا 1961 گهلیی زاخو ژلایئ شوهره شیران فه بهیته کونترولکرنا⁽⁵⁹⁾. وهکو بریار هاتیه وهرگرتن ل شهقا 8 - 9 ئهیلولا 1961 گهلیی زاخو هاته گرتن، ژمارا وان چه کدارین پشکداری کرین نیژیکی (500) کهسان بوون ب سه ره شتیا ماموستا جه میل، ب قی چه ندی ریک خوش دبیت بو رزگارکرنا باژییری زاخو⁽⁶⁰⁾.

پشتی گرتنا گهلیی زاخو شوهره شیر به ره ق سه ری رهزا چوون، و ماموستا جه میل ههمی چه کدار کومکرنا و ئاگه هدار کرن کو دی به ره ق زاخو چن بو هندی بهیته رزگارکرنا، و پلانهک بو به لاقکرنا چه کداران د نا ق باژییریدا دانا بوون، و ههر ئیکی ئه رکهک بو هاتبوو دهست نیشانکرنا، ب قی رهنگی: عه بدولکه رهیم حامد خه لیفه و چه ند که سهک دانان بو گرتنا گومرکی - جهی وی ل تاخی سه ری گوندکی یی نوکه بوو. و عه بدولره حمان دینو هاته دهست نیشانکرنا وهک به ره رس بو گرتنا هیزا گه روک (قوة سیارة) و ل قوتابخانهیا دووی دابوون جهی وی یی نوکه (قوتابخانا پیشه سازی و قوتابخانا هه لو ل سه ر جادا یاریگه ها زاخو) یه، و عه لی هالو به ره رس بوو ب گرتنا بنگههی پولیسان ل جهی قشلا زاخو⁽⁶¹⁾ و ئه رکی مه لا صالح حاجی بالقوسی و مه لا نوره ددین ئه قه بو کو پشتی رزگارکرنا بنگههی ئاسیهی بچنه د نا قخویا باژییری زاخو⁽⁶²⁾.

ب قی چه ندی شوهرشی ل زاخو دهست پیکرنا، پیشمه ره گه یین گوندین دهقهره سلیقانهییا یین بیتاسی و ئاسیهی و گرئوسمانی، ژسی ره خانقه هیرشکرنا ل سه ر باره گایی ناحیا ئاسیهی و بنگههی پولیسین ناحیی، ئانکو قشلا ئاسیهی هاته ستاندن، و ریقه بهریی ناحیا ئاسیهی پیش وهخت د ره قیت، و پولیسان ههمییان

ب چەك و تەقەمەنیقە خو رادەستی پێشمەرگەى كرن⁽⁶³⁾. پىشتى گرتنا سەنتەرى ناخيا سلیقانهیا، هیزین پێشمەرگەى ب سەرکردایەتیا (مەلا صالح حاجى بالقوسى) بەرهف گوندین دەوروپەران چوون، و ب هاریکاریا خەلكى دەقەرى هەتا گوندی باستكى ل وى شەقى هاتە ستاندن⁽⁶⁴⁾، و هەمى ئەو چەكىن هاتینە ستاندن ژ پولیسان بو باژیری زاخو هاتە قەگواستن⁽⁶⁵⁾.

پلانا شوپەشى ب دروستاهى، و ل دەمى دەستنیشانكرى ب ریشه دچوو، ل زاخو ژى ل شەفا 11/10 ئەیلولا 1961 ى دەست ب گرتنا بنگەه و مەخفەرین پولیسان هاتە كرن، ئەوژى بنگەهى پولیسین ناخخوى ل قشلى، و دەمى قشلا پولیسان هاتیە گرتن، گەلەك پولیس گەهشتنە ریزین شوپەشى؛ چونكى ریکخستین پارتى بوون، و ریشه بەریا گومركى ل سەرى گوندكى ژى هاتە ستاندن⁽⁶⁶⁾. و ل دەستپیکى مالا شەعبان سەعید وەكو بارەگایى پێشمەرگەى بوو، پاشان هاتە قەگواستن بو مالا جەمال صالح درس⁽⁶⁷⁾.

پێشمەرگەى كونترول ل سەر هەمى باژیری زاخو كر، ب تنى هیزا پولیسین گەروك (قوة الشرطة السیارة) دمینت خو رادەستی پێشمەرگەى ناكەت و بەرخودانیى دكەت، و هەژمارا وان نیزیك (60 - 65) كەسان بوو، هەرچەندە هیزا ل گەل عەبدولرحمان دینوى هیرش كرنە ل سەر قان پولیسان، لى قى هیزى خو رادەست نەكر ب تاییەت چەكەك باش ل دەق وان هەبوو، د قوتابخانەیا زاخو یا دووییدا بو ماوى شەف و رۆژەكى خو ئاسیكرن، پاشان كارەب و ئاڤ ل وان هاتە برین⁽⁶⁸⁾، هەروەسا قایمەقامى زاخو مەحموود حەسەن ئەمین ژى ل دویش داخوآزیا پارتى، داخوآز ژوان پولیسان كر شەرى نەكەن دا كوشتى ژوان نەكەفن⁽⁶⁹⁾، لەورا ل دوماهیى نە چاریوون خو رادەستی پێشمەرگەى كرن⁽⁷⁰⁾.

سەبارەت روودانیى ل زاخو هاتینە ئەنجام دان، هاریكارى پولیسین زاخو عەلى والى میران راپوورتهك بو ریشه بەرى پولیسین دەوكى قریكر تیدا هاتبوو: چەكدارین كورد ل شەفا 9 ئەیلولى 1961 ریکین زاخو - مووسل / زاخو - پێشابیر گرتینە، و هیزین خو ل گەلەك جەهان ل ناڤ باژیری و دەقەرا سلیقانهیا و دەقەرا

پیشابیری بە لافکرینه. و ل شهقا 11/10 ئهیلوئی نیژیک (500) چهکداران هیرش کرینه ل سهر بنگههین پوليسان و کونترول کرن، ههروهسا گهلهک پولیس ژێ دهستهسهر کرن. و دیار دکهت وی ههولدا پهیوهندیی ب قایمهقامی بکهت بهئی کاره ب ل باژییری چوو، و مالا قایمهقامی ژێ هاته دوریچکرن، و پشتی بنگههین پوليسان و دامودمزگههین حکوومی هاتینه کونترول کرن ژلایی چهکداران فه دووباره کاره ب هات⁽⁷¹⁾، ب قئی چهندی دیاردبیتن کو بهرپرسین حکوومهتی دانپیدانی ب شکهستنا خو ل زاخو دکهن.

د شهری رزگارکرنا زاخویدا پیشمههرگی گهلهک دهستهقتی ههبوون، و شیان گهلهک چهکی ب دهست خوڤه بینن، ژوان (476) تفهنگ و دوو توپین هاون و (20) رهشاشه و (20) دمانجه⁽⁷²⁾.

ب قئی چهندی باژییری زاخو هاته رزگارکرن، ل گهل رزگارکرنا باژییری خه لکی ناحیه و گوندین دهووبهترین زاخو ژێ رابوون ب رزگارکرنا دهقهترین خو؛ چونکی پتیریا خه لکی گوندان ل گهل شوهرهشیدا بوون⁽⁷³⁾.

سهبارهت رزگارکرنا ناحیا باتیفا، ل وی دهمی ریڤه بهری ناحی سلیمان عه لی بهار شه بهک بوو، و ئەڤ کهسه هه چهنده نه ریڤه خستی پارتی بوو بهئی دژایهتیا کوردان ژێ نه دکر⁽⁷⁴⁾. و پارتیی ریڤه خستی د ناڤ ریڤین پولیسین باتیفا دا هه بوون، و قان پوليسان هاریکاریا ریڤه خستی پارتی ل دهقهری ب سهرکردایهتیا صالح حامد و محهمهد تاهر صادق برو و حهسو ئیبراهیم و مستو محو کرن، بو گرتنا ریڤه بهریا ناحی و مهخفه ریڤین پوليسان ل شهقا 11/10 ئهیلوئی 1961. و ل ده مژمیر ئیکی شهقی هه می مهخفه ریڤین ناحی هاتنه گرتن، و ریڤه بهری ناحی و ئەفسه ری بنگه هی پوليسان (مهحمود جبووری) خو رادهستی پیشمههرگی کرن⁽⁷⁵⁾.

سهبارهت مهخفه ریڤین دیتر ل دهقهرا گولیان مهخفهرا کهشانی هاته گرتن، حه جی صادق برو رابوو بهنارتنا محهمهد ئیسماعیل (محو سموی بههینیهی) دگهل حه جی محهمهد عهبدو لره حمان بو گوندی کهشانی، داکو

ل دهمی شوڤهشی دهستیپیکری و زاخو هاتیه رزگارکرن، فهوجا زیڤهقانیین سنووری ل گوندی (سحیلا) ل دهقهره زومار بوو، ئامر فهوج (محهمهد نوری نایف ئاغا) بوو، هفت کس ژ قی فهوجی کورد بوون و شهش ژ وانا خه لکی زاخو بوون، ئه وژی: ئه حمهد محهمهد ئه حمهد بیئاسی، حهسه ن عومهر، تاهر محهمهد، عه لی، عومهر شهعبان، محهمهد رهجهب، میرو ئه و بتنی نیروهی بوو، قان کسان چه کی فهوجی و ئامیری بیته ل هیناتن و گه هشتنه پیشمه رگهی ل زاخو⁽⁸⁵⁾.

ههژی گوئنییه، کو به لگه نامه یین حکومه تی دیار دکهن، کو کوردین باکووری کوردستانی ژی ب تایبته ژ هوزا گوین روله کی باش گیران ل دهسپیکا شوڤهشا ئه یلوی ل دهقهره زاخو، و ئامازی دهن کونیژیکی (200) کسان ژ هوزا گوینان، و هه می چه کدار بوون، ب دوو یاسان دهاتنه فه گوهاستن ژ تورکیا بو ناڤ باژییری زاخو⁽⁸⁶⁾. به لی ئه ق پیزانیه نه یا دروسته، و هوزا گوینان د قی قوناغیدا پشکداری د رزگارکرن زاخو نه کرن، به لی د قوناغین دویشرا پشکداری د شوڤهشیدا کرن⁽⁸⁷⁾.

ل قیری خویا دبیت کو حکومه تی دقیا شکه ستنا خو بزقرینیتن بو زیده بوونا هیژین پیشمه رگهی، ئه وین پشته قانی ژ کوردین باکووری و مرگرتین. پشتی رزگارکرن باژییری زاخو پیشمه رگهی ب گرتنا مه محمود حهسه ن ئه مین قایمقامی زاخو رابوون، و دادوهر هاشم جبوری و ریقه به ری پوئلیسان عه لی قامچی رهش و کومیسهر و هنده ک ژ پوئلیسان⁽⁸⁸⁾، ب تنی ئه فسه ری بنگه هی تینه بت ئه وژی عه بدولرهمان سهید عه لی⁽⁸⁹⁾. پیشمه رگهی هه می دهسته سه رکرن و برنه مالا شهعبان سه عید ل به رامبه ر قایمه قامی دا چ کس زیانی نه گه هینیت وان، و پاشان هاتنه فه گوهاستن بو مالا ریقه به ری دارایی ل زاخو (صالح درسن)، و رهفتاره کا باش ل گه ل قان دهسته سه رکییا هاته کرن هه تا ریک هاته دان بو مه ترانی زاخو سه رهدانا قایمقامی بکته، بو بجه هینانا داخوازی و پیدقیین وان. هه ردیسان پشتی کونترول ل سه ر هیزا پوئلیسین گه روک هاتیه کرن،

پیشمه‌رگه‌ی هه‌می برنه ئوتیلا هه‌جی ئیبراهیم، و رەفتاره‌کا باش ل گه‌ل وان ژێ ژلایی خه‌لکی زاخۆقه هاتبوو کرن⁽⁹⁰⁾.

به‌رپرستێن حکوومه‌تا عێراقی ل زاخۆ ئێک و دوو تومه‌تبارکرن پشتی که‌فتنا زاخۆ ب ده‌ستی پیشمه‌رگه‌ی، و هه‌ر به‌رپرسه‌کی هه‌ولده‌دا ب ریکا هنارتنا راپوورتان بو لایه‌نێن په‌یوه‌ندیدار خو بێ گه‌وه‌ دهریخیت. بو نمونه هاریکاری پۆلیسین زاخۆ (عه‌لی والی میران) د راپوورتا خودا بو ریشه‌به‌ری پۆلیسین ده‌وکی، دبێژیت که‌فتنا زاخۆ ل شه‌فا 10 - 11 ئه‌یلولا 1961 ب ئه‌گه‌ری قایمقام (محهمه‌د حه‌سه‌ن ئەمین) بوو؛ چونکی وی ده‌ست ل گه‌ل چه‌کدارین کورددا هه‌بوو، هه‌روه‌سا عه‌لی والی میران د راپوورتا خودا دیار دکه‌ت، ئه‌فسه‌ری پۆلیسین قه‌زا زاخۆ عه‌بدوهره‌حمان سه‌ید عه‌لی ده‌ست ل گه‌ل چه‌کداراندا هه‌بوو، و ده‌می زاخۆ هاتیه ستانده‌ن، ئه‌وی و چه‌ند پۆلیسین دیتر جلوه‌رگین کوردی کرنه به‌رخو و د ناڤ چه‌کداران ده‌اتن و دچوون. ژلایی خوڤه قایمقامی زاخۆ به‌رسقا هاریکاری پۆلیسان دده‌ت، و ئه‌وی ب خه‌مساریی و نه پێرابوونی ب ئه‌رکی خو تومه‌تبار دکه‌ت⁽⁹¹⁾.

به‌لی متصرفی مووسل عه‌بدوئه‌تیف ئه‌لده‌راجی راپوورته‌کا نه‌ینی بو و مزاره‌تا نافخۆ ل 5 - 6 چریا دووی 1961 دوه‌شینیت، و گه‌وه‌ها که‌فتنا زاخۆ ئیخسته دستویی قایمه‌قامی و هاریکاری پۆلیساندا؛ چونکی هه‌ردوو خه‌مسار بوون و ب ئه‌رکی خو نه‌رابووینه، و ئه‌ڤ تومه‌تین ئێک دده‌ته پال یی دیتر ب تنی بو به‌ره‌فانیکنی ژ خو، و وان شاشی ئه‌نجام داینه، و متصرفی مووسل داخواز ژ جه‌ین په‌یوه‌ندیدار کر، کریارین یاسایی به‌رامبه‌ر هه‌ردووکان به‌ینه وهرگرتن، و به‌ینه قه‌گوه‌استن بو ده‌قه‌ره‌کا دیتر⁽⁹²⁾.

د ماوی ئازادکرنا زاخۆدا ب تنی که‌سه‌ک هاته کوشتن ئه‌وژی (سلیمان ره‌شید یوونس)، ده‌می هنده‌ک پیشمه‌رگه‌یان ته‌قه‌یین خوشیی ب شاشی قه‌ هاقیتین ل وی دکه‌فیت⁽⁹³⁾، و بریندار بوو، و بو نه‌خوشخانه‌یا زاخۆ هاته قه‌گوه‌استن، لی ره‌وشا وی پتر به‌ره‌ڤ خرابیی قه‌ چوو، له‌ورا هاته قه‌گوه‌استن بو نه‌خوشخانه‌یا مووسل ل ئه‌یلولا 1961، و ل ده‌می چووینه نه‌خوشخانه‌یا مووسل ئه‌و

ل دهمی حکوومهتی پێشروهی ل دهشتا سلیقانهیا دکر بهرهف زاخو،
فروکهیی ن لهشکهری ئەف دهقهره بوردومانکر، و د ئەنجامدا دوو کهسین سقیل
هاتنه کوشتن ئیک ب نافی (محهمهه فەتاح) خەلکی گوندی ئاسیهی بوو، و یی
دووینی ب نافی (گوری ئەحمهه) خەلکی گوندی باومردی بوو⁽¹⁰⁵⁾.

دهمی هیزا حکوومهتی ب سهرکردایهتیا سهرههنگ روکن حهسهن
عهبود⁽¹⁰⁶⁾ گههشتیه گهلیی زاخو، بو دهمی چوار دهژمیران هیزین پێشمههرگهی
ب سهرکردایهتیا ئەحمهه تهیار ئیسماعیل باگولاتکی بهرهنگارییا وان کر، بهئی
سهرکردی جحف لیا 11 بروسکهک ل 19 ئەیلولا 1961 بو لیا مووسل فریکر،
تیدا جهخت دکر کو دی باژیری زاخو گرن⁽¹⁰⁷⁾.

پیشهچوونا هیزین حکوومی بهردهوام بو بهرهف زاخو، و ل ئیشاریا رۆژا 20
ئەیلولا 1961 گههشتنه ناخوویا زاخو و پشتی بهرهنگاریهکا کیم کونترول
کرن⁽¹⁰⁸⁾. دهمی هیزین حکوومهتی بهرهف قشلا زاخو دچوون، هندهک پێشمههرگه د
ئاهاهییدا مانه ئاسی، و نهچار بوون خو ژ قشلی پاقیزن د نافا ئافا خابیریدا و خو
رزگار کرن⁽¹⁰⁹⁾. فهرماندی لهشکهری عیراقی ل زاخو فهرماندی لیا 11، ل
ریکههفتی 20 ئەیلولا 1961 ی بروسکهک بو متصرفی لیا مووسل عهبدولهتیف
ئەلدەراجی هنارت، و تیدا دیارکر کو مه قهزا زاخو د ئەفرۆکهدا کونترول کر،
بی هیچ زیانهک یان دۆراندنهک بیته دان، و فهرمانبهرین گرتی ههمی ئازاد کرن، و
ب گرتنا قهزا زاخو پیروزبایهی ل کو مارا عیراقی کر⁽¹¹⁰⁾. و ب فی ههلهکهفتی
متصرفی لیا مووسل عهبدولهتیف ئەلدەراجی سهرکهفتنا لهشکهری عیراقی ل
سهر (یاخیبوین) کورد راگههاند⁽¹¹¹⁾.

زاخو ئیکهه باژیر بوو هاتیه ئازادکرن ل شوهرشا ئەیلولی، لهورا حکوومهتا
عیراقی بهیزهکا مهزنقه بهرهف زاخو هات و شیا دووباره کونترول بکهت. ل قیری
دوو بووچوون پهیدا بوون سهبارت فهکیشانا هیزین پێشمههرگهی ژ زاخو، ئیک
ژوان دوویات دکهت هیزا حکوومهتی یا مهزن بوو، و چهند ههول هاتنه دان داکو
دژی فی هیزا حکوومهتی ب راوهستن، لی بو پێشمههرگهی دیار بوو ئەف شهره دی نه

دبه‌رژمه‌ندییا واندای بیت، و ل قیری به‌پرسین وان کۆمبوون و بریار دان پیدقییه ههمی پیشمه‌رگه خوڤه‌کیشن، دا هیچ زیانه‌ک نه هیته‌دان، ب قی چهندی پیشمه‌رگه‌ی خوڤه‌کیشان و به‌ره‌ف گوندان فه چوون و حکومه‌ت هاته د ناخوڤیا زاخوڤا⁽¹¹²⁾. بووچوونا دووی دبیژیت: هیژین شوڤه‌گیڤ نه‌ییته ریڤخستیوون ب ره‌نگه‌کی دروست و جوڤه به‌ره‌لاییه‌ک د ناڤدا هه‌بوو، هه‌روه‌سا چه‌کی پیدقی ل به‌رده‌ست نه‌بوو، زیده‌باری هه‌بوونا هنده‌ک که‌سان د ناڤ باژیرییدا ده‌ست ل گهل حکومه‌تییدا هه‌بوون، و نه د به‌رژمه‌ندییا واندای بوو شوڤه‌ش به‌رده‌وام بیت د کونترول کرنا زاخوڤا⁽¹¹³⁾. ئەڤ هه‌ردوو بووچوونه د جهی خوڤانه و هه‌ردووک پیڤکه‌ه بوونه ئەگه‌ر پیشمه‌رگه خوڤ باژیری فه‌کیشن.

پشتی هیژین حکومه‌تی چووینه د ناڤ زاخوڤا، بنگه‌هی جحفل دوو به‌یاننامه‌یه‌ک دمرکر، بو خه‌لکی زاخو و داخواز ژ وان هاته کر، پاراستنی ل سه‌ر ئیمناهی و ئارامیی بکه‌ن، و داکوکی ل سه‌ر زفرینا ده‌سته‌لاتی بو چاره‌سه‌ر کرنا ئاریشان و ریژگرتنا یاسایی دکر، و زفرینا ژیانی ل باژیری بو ژیانه‌کا ئاسایی و سروشتی، هه‌ردیسان پاگه‌هاند هیژین حکومه‌تی دی ب پشکنینی، و لیگه‌ریانی ل وان که‌سین گومان لیگری گه‌رییته⁽¹¹⁴⁾.

ده‌می هیژین حکومه‌تی هاتینه د ناخوڤیا زاخوڤا، چه‌ته‌ییین هوزین زیباری و سورچییا ل گهل وان بوون، و ئەڤ چه‌ته رابوون ب کاری تالانکرنی، و دوکانین په‌روکان د شه‌لانندن و ب سه‌ر مالین خه‌لکییدا دگرتن. ل وی ده‌می سه‌ره‌ه‌نگ روکن هه‌سه‌ن عه‌بود سه‌ر کرده بوو ل زاخو و ل ئاڤاهی قایمه‌قامیی د روینشته خوار، ژ ئەگه‌ری تیڤچوونا بارودوڤخان هنده‌ک ژ مه‌زنین زاخو چوونه ده‌ف هه‌سه‌ن عه‌بودی، و گازنده ژئ کرن سه‌ر ربه‌فتارین چه‌ته‌یان، هه‌سه‌ن عه‌بودی فه‌رماندا هیژین سه‌ریازی، ههمی چه‌ته‌یان ژ زاخو دهریڤخن، و فه‌رمان دا له‌شکه‌ری (ریکار - انضباط) به‌ینه د ناڤ باژیرییدا، دا چه‌ته و له‌شکه‌ر نه‌خوڤشیان بو خه‌لکی چینه‌که‌ن⁽¹¹⁵⁾.

پشتی گرتنا زاخۆ سەرۆك وهزیران عه‌بدولكه‌ریم قاسمی ل 24 ئه‌یلولا 1961 كونه‌رگی رۆژنامه‌فانی گریدا، د قی كونه‌رهدا باسی بزافا كوردی ئه‌وا ل باكووری عیراقی رهودای كر، و ئه‌و كه‌سین پی رابووین وهك خاین دانه نیاسین، هه‌روه‌سا مه‌لا مسته‌فا بارزانی و شیخ ئه‌حمه‌د بارزانی ب خیانه‌تی ل كو‌مارا عیراقی تومه‌تبار دكرن. و د قی كونه‌رهدا قاسمی دایه دیاركرن ده‌ستی بریتانیا و ئه‌مریکا ل گه‌ل قی بزافیدا هه‌یه، داكو ب یاخیبوونی رابن ل دژی كو‌مارا عیراقی، و دایه دیاركرن نیزیكترین ده‌م دی كونه‌رول ل سه‌روان هیته‌كرن⁽¹¹⁶⁾.

سه‌باره‌ت وان بنگه‌ه و مه‌خفه‌رین هاتینه ستانندن ژلایی پیشمه‌رگه‌ی قه‌، ریقه‌به‌ری پولیسین لیوا مووسل پیشكار ئیسماعیل عه‌باوی د راپوورته‌کیدا بو متصرفیا لیوایی ل 10 چریا ئیکی 1961 ی، دیاردکته، ئه‌و بنگه‌ه و مه‌خفه‌رین ماینه دبن ده‌ستی پیشمه‌رگه‌یدا هه‌تا میژوویا راپوورتی ئه‌قین ل خواری نه: (بنگه‌هی سندييا، بنگه‌هی سه‌ناتی، مه‌خفه‌را مارسيس، مه‌خفه‌را هه‌ورپز، مه‌خفه‌را به‌هیننه، مه‌خفه‌را ده‌شته‌ته‌خی، مه‌خفه‌را كه‌شانی، مه‌خفه‌را نزدور، مه‌خفه‌را دورنه‌خ، مه‌خفه‌را قه‌ره‌ولا). و ئه‌و مه‌خفه‌رین و بنگه‌هین هه‌تا وی میژووی ژ بن ده‌ستی پیشمه‌رگه‌ی هاتینه ده‌ریخستن ئه‌قه‌نه: (بنگه‌هی سلیمانیه، بنگه‌هی گولیا، مه‌خفه‌را پیشابیری)⁽¹¹⁷⁾. و ل 11 چریا ئیکی 1961 ی حكومه‌تا عیراقی د به‌یاننامه‌یه‌کیدا راگه‌هاند، كو هیزین وی بین شیاین مه‌خفه‌ر و بنگه‌هین پۆلیسان ل هه‌ردوو ناحیین گولی و سنديیان ژی كونه‌رول بکه‌ن، و پولیس جاره‌كا دی زقرین ل سه‌ر ئه‌ركین خو‌ه ل وان ده‌قه‌ران⁽¹¹⁸⁾.

ژلایه‌کی دیتره‌ه، پشتی فان پیشه‌چوونین له‌شکه‌ری بین له‌شکه‌ری عیراقی، حكومه‌تی بریادا ل 10 چریا ئیکی 1961 ب قه‌ده‌غه‌کرنا پارتی دیموکراتی كوردستان كر، و هه‌می باره‌گایین پارتی ب شیوه‌کی فه‌رمی هاتنه گرتن⁽¹¹⁹⁾.

پشتی هاتنا له‌شکه‌ری عیراقی بو ناڤ باژییری زاخۆ، ب هه‌وه‌كا به‌رفره‌ه رابوو، و دویشچوونا وان كه‌سین پشكداري یان هاریکاری و پشته‌فانیا شو‌ره‌شی

کرین، و ژماره‌کا زۆر یا هاوالاتیان هاتنه گرتن⁽¹²⁰⁾. به‌ئێ ئه‌و که‌سین پشکدارین سهره‌کی دشۆره‌شیدا نه‌مانه د ناڤ باژیریدا، و به‌ره‌ڤ ده‌قه‌رین چیاپی چوون ب تایبه‌ت ل ده‌قه‌را سندی و گولیان، ژ وانا بو نموونه: ئیسکه‌نده‌ر زاخویی، عه‌بدو‌للا حه‌جی قادو، عه‌لی عه‌لی سیفه‌ددین، عومه‌ری له‌علی، مه‌لا قاسم ئیمنکی، عه‌لی هالو، مه‌لا صالح حاجی بالقوسی و گه‌له‌کین دیتر⁽¹²¹⁾.

ژلایه‌کی دیتره‌ حه‌کوومه‌تا عیراقی رابوو ب دانانا (حجز) ده‌سته‌سهرکرنی ل سهر مال و مولکین وان که‌سین پشکداری د شۆره‌شیدا کرین، ژ وانا بو نموونه: حه‌جی صادق برو، مستو محو، مه‌لا ئوسمان عه‌لی حاجی، عه‌لی کوچهر، تاهر کوچهر، عه‌بدو‌لکه‌ریم میرزا، عه‌لی عه‌لی سیفه‌ددین، عه‌بدو‌لغه‌نی ئیبراهیم، سه‌ید ئیبراهیم سه‌ید حه‌سه‌ن، ته‌حلو قاسم، سه‌عید شیخ قاسم، عه‌گید یوونس⁽¹²²⁾، عه‌بدو‌لره‌حمان حه‌جی عه‌لی، عه‌مانوئیل سندی، جه‌میل یوونس محه‌مه‌د، حسین فارس، مه‌لا صالح حاجی ئیمام، محه‌مه‌د عه‌بدو‌لهادی، صادق حه‌جی عومه‌ر، حه‌جی عه‌بدو سه‌فری، خه‌لیل ه‌دایه‌ت، حه‌جی نه‌مر محه‌مه‌د، صالح فارس، عه‌بدو‌لکه‌ریم فه‌قی خالد، ئەحمه‌د مه‌حموود، عه‌لی شه‌هاب به‌قال⁽¹²³⁾، حه‌جی حسین، گوری ره‌شید، جاسم عه‌بدی، حازم حسین، مه‌لا عه‌لی ئەحمه‌د، عه‌بدو‌لباقی ئەحمه‌د و ته‌ته‌ر حه‌یدەر⁽¹²⁴⁾.

پشتی ده‌مه‌کی ئه‌و که‌سین ژ زاخو دهرکه‌فتین ژ به‌ر حه‌کوومه‌تی و چووینه د ناڤ ده‌قه‌رین چیاپییدا، کاودانین وان به‌ره‌ڤ نه‌خۆشیی دچوون، و چ ژ پاشه‌رۆزا خو نه‌دزانین، د قی ده‌میدا و ل دویش ناخفتنا ئیک ژ پشکدارین شۆره‌شی مه‌لا حه‌مدی عه‌بدو‌له‌جید سه‌له‌فی، دبیزیت: به‌ریرسی ده‌قه‌را به‌ه‌دینان یی پارتی عه‌لی عه‌سکه‌ری رابوو ب ه‌نارتنا نامه‌یان ب ده‌ستی سه‌بری بوتانی، بو عه‌لی هالو و عه‌بدو‌لره‌حمان دینو و سلیمان حاجی به‌دری و عه‌بدو‌لکه‌ریم حامد و ه‌نده‌کین دیتر، و تیدا هاتبوو شۆره‌ش توشی شکه‌ستنی بوو، و پاشه‌رۆزا مه‌لا مسته‌فا بارزانی نه‌یا دیاره، و عه‌لی عه‌سکه‌ری د شان نامه‌یاندا داخویا کر ئه‌وژی دی به‌ره‌ڤ ده‌قه‌را هه‌ولیری قه‌ چیت⁽¹²⁵⁾.

دهمى ئەف نامەيە گەهشتينە دەستى قان كەسان، نە چارپوون خو رادەستى
 حكوومەتى بکەن، بەلى حوكمى گرتنى ل سەر هەرئىك ژ عەبدو لره حمان دینو و
 عەلى هالو و شەریف مووسا و رمؤف مەلا جامى هەبوو، لەورا حاجى محەمەد
 شەمەدین ئاغا چووێ دەف رېشەبەرى پۆلیسین مووسل ئیسماعیل عەباوی، سەبارەت
 چارە نھىسى قان كەسان ل گەل ئاخفت، داکو خو رادەستى حكوومەتى بکەن.
 حاجى محەمەد شەمەدین ئاغا ئامادەييا خو دیارکر داکو ببیتە (دەستەبەر -
 کفیل) بو قان كەسان، و پشتى خو رادەستى حكوومەتى کرین هاتنە ئازاد
 کرن⁽¹²⁶⁾. بەلى ھندەکین دیتەر دەمى خو رادەستى حكوومەتى کرین، هاتنە
 دەستەسەرکرن، و کەفتنە ل بن چاقدیريیدا، بو نموونە حەجى صادق برو د قان
 کاوداناندا بوو⁽¹²⁷⁾. هەژى گۆتنييه، کو گەلەك ژ پيشمەرگەيان مانە د ناڤ چيا و
 دەفەرين دويرين کوردستانیدا، و خو رادەستى حكوومەتى نەکرن، هەتا شوڤەشى
 دووبارە دەستپیکريهفە⁽¹²⁸⁾.

ب قى چەندى دیار دبیتن، کو سەرەرای وى جوشا مەزن یا خەلکى بو
 شوڤەشى دژى حكوومەتا عیراقى هەى، بەلى شوڤەشى گەلەك نەفەكيشا و توشى
 شكەستنى بوو، و كەسانين پشكدار يان ژ باژيرى دەرکەفتن و چول کرن، يان خو
 رادەستى حكوومەتى کرن؛ چونكى گەلەك ئامادەكارى بو شوڤەشى نەهاتبوونە
 کرن، و رزگارکرن و ب رېشەبرنا باژيرى زاخو و بەرهقانى ژى کرن ب زەحمەت بوو،
 و پیدقى ب کارەكى مەزن بوو. لەورا شوڤەش د قى قۇناغیدا توشى شكەستنى بوو،
 لى نەهاتە ژناقبرن، بەلكو قى قۇناغى مفايى خو هەبوو بو قۇناغين دويفرا، دەمى
 شوڤەش دووبارە دەستپیکرى.

دوو: هاتنا مەلا مستەفا بارزانى بو دەفەرا زاخو:

پشتى شوڤەشا ئەيلولى دەستپیکرى، حكوومەتا عیراقى رابوو ب بومبارانکرنا
 دەفەرا بارزان و دەفەرين ديترين کوردستانى، مەلا مستەفاى بریاردا ژ بارزان

دەریکەفیت و ب گەریانەکی رابیت بەرەف دەقەرا بەهیدینان، ژ بو پاکرنا دەقەری ژ حکوومەتی و لایەنگرین وی و بلندکرنا مورالا خەلکی دەقەری ب تاییەت پشتی ژ ئەنجامی تیکچوونا شوپەشی جورەکی بی ئومیدی پەیدابووئی⁽¹²⁹⁾.

ل دەستیکی گوتگوتکەک پەیدابوو کو بارزانی دی کوردستانی بجهیلیت و بەرەف سووریا قە جیت، هەرکەسەک ئازادە ل گەل بچیت یان ژ ی کوردستانی بمین⁽¹³⁰⁾، و ل دۆر قی چەندی دوو بووچوون هەنە یا ئیکی دبیریت: کو ل دەستیکی نە ئومیدیەک ل دەف بارزانی پەیدابوو ژ ئەنجامی شکەستنا شوپەشی، ژمارەکا خەلکی خو رادەستی حکوومەتی کرن⁽¹³¹⁾. و بوچوونا دووی دبیریت: کو بارزانی ب قی تەکتیکی دقیا پشتهقانی خویین راست و دروست بنیاسیت، و قافارتەکی د ناف خەلکیدا بکەت کا کی ل گەل شوپەشی یە، و کاکی ژ ی نە ل گەل دایە، و دەمی بارزانی ئەف چەندە راگەهاندی هەژمارەکا زۆرا خەلکی ل دەقەرا بەهیدینان ل دۆر کۆمبوون، و ب هیچ رەنگەکی رازی نەبوون بارزانی جارەکا دی کوردستانی بجهیلیت⁽¹³²⁾.

بووچوونا دووی نیزیکترە بو راستی؛ چونکی خەلکەکی دلسوز بو شوپەشی ل دۆر بارزانی کۆم بوون، بارزانی بریارا بەردەوامییا شوپەشیدا، و قی خەلکی پشکدارییەکا کاریگەر تیدا کر.

مەلا مستەفا بارزانی ژ ئاقا روباری شین دەریاز بوو و بەرەف دەقەرا ئامیدی قە هات، و گەهشتە دەقەرا نیروه و ریکان، ل قی دەقەری هەژمارەکا زۆرا چەکاران ژ نیروهییان پشتهقانییا خو بو بارزانی و شوپەشی دوپات کرن، پاشان بارزانی بەرەف دەقەرا بەروارییا چوو⁽¹³³⁾.

گەلەک ژ خەلکی زاخو ئەوین پشکداری د شوپەشیدا کرین و خو رادەستی حکوومەتی نەکرین، خو گەهاندنە بارزانی دەمی گەهشتیە دەقەرا بەروارییان، و ئامادەیییا خو دیارکرین بو کارکرنی ل ژیر سەرکردایەتیا وی، و بارزانی فەرمانا وان کر، کو خو رادەستی حکوومەتی نە کەن. ژوان کەسین د قی قوئاغیدا چووینە دەف بارزانی بو نموونە ئەو هەر (7) لەشکەرین فەوجا زیڕەقانی سنووری ل

سحیلا ل گهل عریف (عومەر محمەد ئەحمەد)⁽¹³⁴⁾. ھەرۆسا عەلی عەلی سیفەددین، ھەجی قادو گرافی، عەلی ھالو، نوعمان عیسا، شەعبان سەعید، فەرحان ھەبیب، شیخ مستەفا، و ئەحمەد رەشو عومەر بییتاسی و گەلەکیڤ دیتەر⁽¹³⁵⁾.

پاشان بارزانی داخواز کر (500) چەکدار ژ زاخۆ بیئە دەقەرا بەروارییا و پەییوەندیی پی بکەن. گەلەک ژ کەسایەتیین شوڕەشگیرین زاخۆ وەکو: عەلی ھالو، ھەجی قادو گرافی، مەلا صالح حاجی بالقوسی، عەبدوڵرەحمان دینو، مەلا قاسم ئییمینکی، سلیمان حاجی بەدری، ئەمین ھەجی مصطو، ھەجی عەسلان بییتاسی، ئەحمەد تەیار، شەریف مووسا، عەلی عەلی سیفەددین، ئەحمەد فەتاح، مەلا ھەسەن صادق برو، مستو محو، حسین عیسا باتیفی، عادل تەھا و عەبدوڵلا عەبدال کەشانی و گەلەکیڤ دیتەر، ل گهل چەکدارین خزم و کەس و کارین خۆ ئامادەیییا خۆ دیارکرن بەرەف دەقەرا بەروارییان بچن، بەلی بارزانی داخواز ژوان کر قی چوونی بو دەمەکی دیتەر پاشبیخن⁽¹³⁶⁾.

ل گهل ھاتنا بارزانی بو دەقەرا بەھدینان، ئاریشە بو بەریرسی قی دەقەری عەلی عەسکەری دروست بوو؛ چونکی پیشتەر نامە بو خەلکی دەقەری ھنارتبوون و تیدا گوتبوو شوڕەش ژناقچوو، لەورا عەلی عەسکەری رابوو ب ھنارتنا مەلا ھەمدی عەبدوڵەجید سەلەفی بو لای مەزنین ھۆزین دەقەری، وەکو ھەجی صادق برو و سلیمان حاجی بەدری و ھندەکیڤ دیتەر، و داخواز ژوانا کر کو قی بابەتی ل گهل بارزانی باس نەکەن، و سلیمان حاجی بەدری ل دویش گوتنا مەلا ھەمدی عەبدوڵەجید سەلەفی داخواز ژ فان کەسانان کر قی بابەتی ل گهل بارزانی قەنەکەن⁽¹³⁷⁾.

بارزانی پوستەک ب ریکا مەلا ھەمدی عەبدوڵەجید سەلەفی ھنارتە زاخۆ، و تیدا چوار نامە ھەبوون ھاتنە رادەستکرن بو ھەر ئیک ژ: ھەجی صادق برو، عەبدوڵکەریم حامد خەلیفە، رەئوف مەلا جامی و شەریف مووسای⁽¹³⁸⁾، د فان

نامه‌ی‌اندا بارزانی سوپاسیا خو ږاگریا وان کر بوو، و دوپات کر بوو ب نیژیکترین دم دی سهره‌دانا ده‌قهره زاخو کهت⁽¹³⁹⁾.

دهمی بارزانی گه‌هشتیه گوندی دیشیشی حه‌جی صادق برو رابوو ب هنارتنا کوری خو مه‌لا حه‌سه‌ن و مستو محوی و چهند که‌سین دیترو و دگهل نامه‌کی، و لشی گوندی گه‌هشتینه بارزانی و پشته‌قانیا خوه بو دیارکرن، و بارزانی نامه‌یه‌ک ب ریکا مستو محو بو حه‌جی صادق بروی فریکر، و تیدا داخوازژی کر خو ئاماده بکه‌ت بو دووباره ده‌ستپیکرنا شو‌ره‌شی، هه‌روه‌سا ئاگه‌هدار کر بوو په‌یوه‌ندیین خو ل گهل حکوومه‌تی ئاسایی بکه‌ت دا چ گومانی ژی نه‌که‌ن. پشتی حه‌جی صادق بروی ئەف نامه خواندی، هنده‌ک چه‌کی سڤک راده‌ستی حکوومه‌تی کری ل باتیفا، لی ژماره‌کا باش یا چه‌کان ژی فه‌شارت ل هیڤیا ده‌ستپیکرنا شو‌ره‌شی بوو⁽¹⁴⁰⁾.

دقی واری شه‌عبان محمه‌د تاهر نه‌قیی صادق بروی دبیزیت، دهمی بارزانی ل ده‌قهره به‌روارییان، داخواز ژ حه‌جی صادقی کر جوهره‌کی ریکه‌قتنی ل گهل حکوومه‌تی بگریده‌ت، و وه‌سا خو دیار بکه‌ت پشته‌قانی سیاستا حکوومه‌تییه، دا بشیت چه‌کان ب ده‌ستخو‌فه بینیت. حه‌جی صادقی ئەف داخوازییه بجه‌ هیئات و ده‌قهره د نا‌قبه‌را گوندی بیگوفا هه‌تا ناحیا باتیفا که‌فته ل ژیر کونترولا ویدا، و حه‌جی صادقی چه‌ک بو بارزانی فریدکر، ئەف چه‌نده بو ده‌مه‌کی کیم فه‌کیشا؛ چونکی حکوومه‌ت ب پلانا حه‌جی صادقی ئاگه‌هدار بوو⁽¹⁴¹⁾.

پشتی بارزانی ئه‌رکی خو ل ده‌قهره به‌روارییان بجه‌هیناتی، به‌ره‌ف ده‌قهره مزووریا پاشان به‌ره‌ف گوندی مریبا و بریفکا ب ریکه‌قت⁽¹⁴²⁾. پشتی مه‌لا مسته‌فا بارزانی کاری خو ل فان ده‌قهره ب دووماهیک هیئات، بریاردا به‌ره‌ف ده‌قهره زاخو بچیت. بارزانی و هه‌قالین خو به‌ره‌ف چیا یی بیخیر ب ریکه‌قتن؛ چونکی حکوومه‌تی ریکا گه‌لیی زاخو گرتبوو⁽¹⁴³⁾، هه‌ر ئیک ژ یووسف محو کواشی و ئەحمه‌د خه‌می کواشی ریبه‌ر بوون ل گهل بارزانی هه‌تا گه‌هشتیه گوندی باڤیا ل ده‌شتا سلیقانه‌یا⁽¹⁴⁴⁾.

3. عهلی خهلیل خوښهوی⁽¹⁵⁶⁾، فهرماندی ناوچا دهۆك و فارس كورهمارکی هاریکاری وی.

4. ههسو میرخان دوله مهاری، فهرماندی ناوچا شیخان⁽¹⁵⁷⁾.

ئهف بریاره ل شوباتا 1962 ی هاتنه بجههینان⁽¹⁵⁸⁾، و ژ بو خورتکرنا ریکخستن پارتی ل زاخو، بارزانی رابوو ب راسپاردنا مهلا صالح حاجی بالقوسی ب دووباره ئافا کرنا فان ریکخستیان، پشتی توشی چه ندین گرفتان بووین ژ ئه گهری دورستبوونا شوهرشی⁽¹⁵⁹⁾.

دهمی عیسا سوار هاتیه راسپاردن بو فهرماندیا ناوچا زاخو، مورالا پیشمه رگه ی ل دهقه ری ب هیتر کت، ب تایبته (60) ژ پیشمه رگه یان وهك زیره فان ل گه لدا هاتنه زاخو، ژ وان: تهیمس، ئه حمه د جهسیم، عه بدولر هحیم جهسیم، عه لی دیزوی، عه لی ماوه تی، ته ته ر ئه حمه د، هاشم میروزی، ئه حمه د میروزی و گه له کین دیتر⁽¹⁶⁰⁾. ههروه سا ئه و کادرین پارتی و پیشمه رگه یین چووینه گوندان پشتی شکه ستنا شوهرشی ئه وژی هه می زقرین⁽¹⁶¹⁾، هه می پیکشه چوونه ل ژیر فهرماندیا عیسا سوار ل دهقه را لیفی⁽¹⁶²⁾.

دهما عیسا سوار هاتیه دهقه را لیفی لده سپیک ی ب شیوه یه کی بهروه خت ل مالا هه جی خالد تهیب ل گوندی ئه رمشتی بوو، کو به شهك ژ خانیی وی هاتبوو ته رخانکرن وهك باره گا بو عیسا سواری⁽¹⁶³⁾

ناریشا ژ هه می مه زنتر عیسا سوار توشبووی ل دهقه ری ئه و بوو چه کی پیدقی نه بوو و گه لهك یی کی مبوو، له ورا هه و لدا ل گوندین دهقه را لیفی ل چه کی ب گهریت و ژ ناف خه لکیدا کو م بکه ت، لی ئه وی پیدقی ب دهست نه که ت و گه لهك کی مبوو، هه ر چه نده خه لک هه می یی هاریکار بوو ل گه لدا⁽¹⁶⁴⁾.

ل ئادارا سالا 1962 ی عیسا سواری بریاردا سه رهدانا چه ندین گوندان بکه ن ل دهشتا سلیقانه یا بو کو مکرنا چه کی؛ چونکی دهقه را دهشتی یا ئاسان بوو بو حکوومه تی، له ورا هه ر ده می قیابا پشکنین دکرن و چه کی خه لکی ژئ د و مرگرت، ل قیری عیسا سوار داخوازی ژ خه لکی کر هاریکاریا وان بکه ن، و ژ به ری حکوومه ت

چهکی وان ببهت، ئەو ب خو هاریکارییا پیشمه‌رگه‌ی بکه‌ن و چهکی بده‌نه وان⁽¹⁶⁵⁾.
د قی سهرمانیدا پیشمه‌رگه‌ی چوونه قان گوندان: گرشین، باوهردی، گرئوسمان،
ئافخان، شکه‌فتی، پیچه‌کی، کومبه‌لی، بانیا ئاقوی، چیمه‌نیا، ئیمه‌لکی و
کولی⁽¹⁶⁶⁾. خه‌لکی قان گوندان نیژیکی (75) پارچه‌یی‌ن چهکی پیشکیشی
پیشمه‌رگه‌ی کرن، ئەف ژماره‌ی گه‌له‌ک یا باش بوو ل وی سهرده‌می⁽¹⁶⁷⁾.

هه‌ژی گوتنییه ئەگه‌ر گونده‌ک رازی نه‌با چهکی خو بده‌نه
پیشمه‌رگه‌ی، دا گوند هیته دوورپیچ کرن، و چه‌ک ب خورتی یان ب رازیبونا
خه‌لکی هیته وهرگرتن، و ئەف چهنده ل گوندی ئافزریکی هاته ئەنجام دان⁽¹⁶⁸⁾.

پشتی عیسا سوار و پیشمه‌رگه‌یی‌ن ل گه‌لدا ژئه‌رکی کومکرنا چهکی
ب دوماهیک هاتین ل دهشتی، و ل ریکا زقرینی و ب مه‌رما بلندکرنا مورالا
پیشمه‌رگه‌ی و ب دهسته‌هینانا چهکی، بریار دان هیرشی بکه‌نه دوو خالین
له‌شکه‌ری ل چیاپی بیخیری، هه‌ر خاله‌کی نیژیک (17) پولیسان لی بوون. خالا
ئیکی د گوتنی (که‌لفزینی) و خالا دووی ل هنداق گوندین ترکزا و کولی بوون
(ل جهی ئامیرین ته‌له‌فزیونا نوکه)⁽¹⁶⁹⁾.

پیشمه‌رگه‌ی ل سهر دوو هیزان هاتبوونه دابه‌شکر بۆ هیرشکرنی ل سهر قان
هه‌ردوو خالان، و ریکه‌فتن هاتبوو کرن، ئەگه‌ر هه‌ردوو خال هاتنه گرتن ئاگر
بهیته هه‌لکرن وه‌ک نیشانا سهرکه‌فتنی. عیسا سوار و عه‌لی هالو و هاشم میروزی و
گه‌له‌ک پیشمه‌رگه‌یی‌ن دیتر هیرش کرنه خالا (که‌لفزینی)، سلیمان لاجی و
حه‌جی قادو و عریف ده‌رویش و عه‌لی عه‌لی سیفه‌ددین و گه‌له‌ک پیشمه‌رگه‌یی‌ن
دیتر هیرش کرنه ره‌بیا هنداق گوندین (ترکزا و کولی). هه‌ردوو هیزان
سهرکه‌فتن د ئه‌رکین خۆدا هینان، و د قی کریاریدا دوو پیشمه‌رگه‌ی بریندار بوون
و چه‌ند پولیسه‌ک هاتنه کوشتن، و ده‌سته‌هفتی (30) پارچه‌یی‌ن چهکی بوون⁽¹⁷⁰⁾.
ئەف قی کریاری گرنگیه‌کا تاییه‌ت هه‌بوو بۆ پیشمه‌رگه‌ی و بوویه ئەگه‌ری
بلندکرنا مورالا وان، و باوهرییه‌کا مه‌زنتر دایه پیشمه‌رگه‌ی.

پشتی ئەنجام دانا کریارا گرتنا دوو خالیڻ لەشکەری، عیسا سوار و پیشمەرگەییڻ ل گەلدا زفرینە گوندی بێتاسی ل دەقەرا لیفی، و ئەو چەکیڻ ب دەستقە هیڻاڻ هاتە بەلاقرن ل سەر وان پیشمەرگەییڻ چەک نەین، و ییڻ زیدەکرین هاتنە رەوانە کرن بو بارەگایێ ئەسەد خۆشەوی ل گوندی (ئەدنی) ل دەقەرا بەروارییان، و پشتی قی کریاری عیسا سوار بارەگایێ خۆ گوندی بیزھی ل دەقەرا لیفی دانات⁽¹⁷¹⁾. و ئەق کریارا لەشکەری هەر چەندە نە گەلەکا مەزن بوو، لی پینگا قانیکی بوویە بو دەستییکرنا شەریڻ مەزنتەر ل دەقەرا زاخۆ.

چوار: کریار و شەریڻ هاتینە ئەنجامدان ژ لایێ هیزا زاخۆقە:

ئییک: گرتنا لقەکا (سریا) لەشکەری ل ئاسیھی:

ل دەمی عیسا سوار هاتیە گوندی بیزھی و بنگەھی خۆ لیداناتی، دەنگوباس ل ناقراستا ئادارا 1962 ی بو پیشمەرگەیی هاتن، دی لقەکا سەریازی یا حکوومەتی ژ زاخۆ بەرهق مووسل قە چیتن، و دی ل ئاسیھی راوەستیت. لەورا هیزا زاخۆ ب سەرکردایەتیا عیسا سوار بەرهق ئاسیھی قە چوو، و هیرشێ لقە سەریازی کرن و ئەق لقە هاتە کونترول کرن⁽¹⁷²⁾.

بەلی ل دەمی هیرشا پیشمەرگەیی ترومبیلەکا جیب یا لەشکەری عیراقی، شیا بوو خۆ رزگار بکەت، و خۆ گەهاندە دەوکی، دەمی دەنگوباس گەهشتینە حکوومەتی هیزەکا مەزن ب پشتەقانی تانکا هنارتە دەقەری، دا د هاوارا لەشکەری بچیت. و دەمی گەهشتنا هیزا حکوومەتی بو دەقەری، ئیکسەر شەرد ناقرەرا وان و پیشمەرگەیدا دەستییکر، و شەری ژ ئیقاری هەتا رۆژا دی قەکیشا، و د قی شەریدا زیانیڻ هیزا حکوومەتی نە هاتە زانیڻ، لی پیشمەرگەییەک ب ناقی (خورشید مزووری) هاتە کوشتن، و ل گوندی ئاسیھی هاتە قەشارتن⁽¹⁷³⁾.

دوو: شەری گەلی زاخۆ:

شەری گەلی زاخۆ ل نیسانا 1962 ی دەیتە هەژمارتن ئیک ژ شەرین مەزن د دیروکا شوڤەشا ئەیلولیدا، ژ بەر گرنگیا دەم و جە و دەستکەفتین فی شەری. و ئەف شەره بو ئەگەری بلنڊبوونا ورمیا پیشمەرگە ی و خەلکی کوردستانی ب گشتی، و باوەرییا وان ب سەرکردایەتیا شوڤەشا کوردی زیدەتر لی هات⁽¹⁷⁴⁾.

دەستیکی فی شەری بو هەماهەنگیا د ناڤەرا ئەفسەرەکی کورد د ناڤ لەشکەری عێراقیدا کو ریکخستی پارتی بوو، ل گەل ریکخستنا پارتی ل باژیڤی زاخۆ دزقرن. ل شوباتا 1962 ی حکوومەتا عێراقی فەرماندا (فەوجا دوو/ لیوا سی/ سوپایی دوو) ژ لەشکەری عێراقی، ژ دەڤەرا بالەکایەتی بو باژیڤی زاخۆ بەیتە ڤەگواستن⁽¹⁷⁵⁾.

دەمی ئەف بەتالیونە گەهشتیە زاخۆ، ئەفسەرەکی کورد خەلکی دەڤەرا هەولێری ب ناڤی (خۆرشید سەلیم شیڤە) ل گەلدا بوو، ئەوژی ئیک ژ ریکخستی پارتی بوو، لەورا ئیکسەر هەولدا ب ریکا ریکخستی پارتی ل هەولێری، هەندەک ئەندامین پارتی ل زاخۆ بناسیت داکو هاریکاری ل گەل وان بکەت، و پیزانینان ل دۆر جموجولا لەشکەری عێراقی بدەتە وان⁽¹⁷⁶⁾.

پشتی خۆرشید سەلیم شیڤە سەرەدانا هەولێری کری، ب ریکا ریکخستنا پارتی ل ویڤی ناڤی مەلا عەلی رەشاد هاجانی خۆدانی دوکانا فروتتا ماستی بو هاتە دان، و ئەف کەسە جەئ باوەرییا پارتی بوو و دشییا هەمی پیزانینان بگەهینیتە سەرکردایەتیا شوڤەشی ل دەڤەری. ب فی رەنگی مەلا عەلی رەشاد هاجانی بوویە هەماهەنگ، د ناڤەرا ئەفسەر خۆرشید سەلیم شیڤە و سەرکردایەتیا شوڤەشا کوردی ل دەڤەرا زاخۆ⁽¹⁷⁷⁾.

خۆرشید سەلیم شیڤە پەیوەندی ب مەلا عەلی رەشادی کر، و داخواز ژێ کر پەیوەندی ب عیسا سوار بکەت، و ئامادەیییا خۆ دیار کر ل سەر دانا هەر پیزانینەکا گرنگ ژ بەیتە خواستن، ب تاییەت ئەو کارمەندی لەشکەری عێراقی ی ل بەتالیونی ل سەر ئامیڤی بیته لی کاردکر کورد بوو ب ناڤی

(ئیسماعیل) و خەلکی هەولێری بوو، و هەمی پێزانین ل دەق هەبوون. ب قی چەندی پێزانین باش ل دەق پێشمەرگەیی پەیدا بوون ل سەر ژمارا لەشکەری عێراقی ل دەقەری، و هەژمار و جووری چەکی ل دەق وان هەیی⁽¹⁷⁸⁾.

ل هەیفە ئادارا 1962 ی دەنگوباسەك گرنگ گەهشت بوو خۆرشید سەلیم شیڕە، ئەو ژێ فەرمان هاتیە بو قەگواستنا فەوجا دوو لیوا سی بو دەقەرا خەلیفان. خۆرشید سەلیم شیڕە ئەق دەنگ و باسە ئیکسەر گەهانده مەلا عەلی رەشاد هاجانی، و تیدا رۆژ و دەمی قەگواستنی ژێ دیارکر⁽¹⁷⁹⁾، و خۆرشید سەلیم شیڕە گرنگی ریکگرتنا قی هیژی دیارکر، ب تاییەت ژمارەکا زورا چەکی ل گەلدایه. مەلا عەلی ژلایی خوقە ئیکسەر و بلەز ئەق چەندە گەهانده بەرپرسی لژنا ناوچا زاخو یا پارتی مەلا صالح حاجی بالقوسی، و وی ژلایی خوقە گەهانده عیسا سوار فەرماندهی پێشمەرگەیی کوردستانی ل دەقەری⁽¹⁸⁰⁾.

دەمی ئەق دەنگوباسی گرنگ گەهشتیه عیسا سوار ئیکسەر کۆمبوونەکا بلەز ل گەل چەندین سەر قولا گریدا، ئەوژی: عەلی هالو، هاشم میروزی، یاسین رەشی میروزی، یاسین محی میروزی، عەلی عەلی سیفەددین و سلیمان لاچی. و د قی کۆمبوونیدا باس ل سەر چەوانیا دانانا پلان و بەرهەقی، ژ بو لیدانا فەوجی د ناق گەلیی زاخو دا هاتە کرن⁽¹⁸¹⁾. د قی کۆمبوونا سەرکردایەتیا پێشمەرگەیی ل دەقەرا زاخو دا، بریار هاتەدان هیرشی بکەن ل گەلیی زاخو، و سوپاسیا ئەفسەر خۆرشید سەلیم شیڕە، بو هاریکاریا وی ل گەل هیژین پێشمەرگەیی هاتە کرن⁽¹⁸²⁾.

و رۆژا ل دویش کۆمبوونیدا، بریارا هیرشی هاتە گەهاندن ژلایی مەلا عەلی رەشاد بو خۆرشید سەلیم شیڕە، و داخواز ژێ هاتە کرن سەربازین کورد و یین ریکخستیین پارتی خو بپاریزن؛ چونکی نیژیکی (40) سەربازین کورد د ناق قی هیژا حکوومەتیدا بوون، و زوربەیا وان ریکخستیین پارتی بوون. ئەق چەندە یا ب زەحمەت بوو بو خۆرشید سەلیم شیڕە؛ چونکی نەدشیا وان ئاگەهدار بکەت ل سەر هیرشا

پیشمه‌رگه‌ی، لی وی ئەو ئاگەهدار کرن بچنه د ترومبیلین دووماهی یین فهوجی‌دا، و بو وان دوپاتکر، کو ئەو چ نزانیت لی ب تنی بو ئاگەهدار بوونه⁽¹⁸³⁾.

عیسا سوار و دەستەکا د گەلدا ژ گەلیی قەلەما (د ناقبەرا گوندی قەلەما و ھاجیا) دا و گوندی ترکزا دەرکەفتن، و ھاتنە گوندی ھەسەن ئاڤا، ل قی گوندی عیسا سوار ل گەل چەند سەر قولەکا کۆمبوونەک گریدا، ژ بو دانانا نەخشەکی سەرکەفتی و بنەجە ژ بو لیدانا فهوجا دوو لیوا سی، پشتی چەند گەنگەشی ب قی رەنگی ل خواری پیشمه‌رگە ل ناڤ گەلیی زاخوڤا ھاتنە دابەشکر⁽¹⁸⁴⁾:

ا. ل بنی گەلیی زاخوڤ ل نیزیك گوندی ھەسەن ئاڤا عیسا سوار، و چەند پیشمه‌رگەیین بەرواری بالا ب سەرکیشیا درباز ھروزی، ل گەل چەند زیڕەقانیین عیسا سواری.

ب. ژ بنی گەلیی ژ ئالیی رۆژئاڤایی قە تا نیڤا گەلی قولا ھاشم میروزی، یاسین رەشی میروزی، ئەحمەد محو شەرانشی، عەلی رەشو، فەرھان عەلی و عەریف دەرۆیش.

ت. ژ نیڤا گەلیی زاخوڤ ژ ئالیی بەرۆژی قە تا نیزیك مەخفەرا سەریجی سەر قول عەلی ھالو، سەلمان خۆرشید، سەعید ھالو و سەعید خەلیل و چەند ھەڤالیین دیتەر لی بوون.

پ. شیخ مستەفا ھەجی مەحموود، محەمەد خالد، نوعمان محەمەد، شەعبان سەعید و جانگیر سیڤو ژ بو لیدان و مژویلکرنا خالا کەلفرینی ھاتبوونە راسپاردن.

ج. سلیمان لاچی مزوری بالا، عریف سلیمان دوسکی، سەرقول عەلی عەلی سەیفەددین، شیخ سەدیق عەبدووللا و ئەمین ئوزمانی و چەند ھەڤالیین وانا، گەلیی زاخوڤ ژ لایی رۆژھەلاتی قە گرتبوون ھەتا نیڤا گەلیی.

ح. ھەرەسا چەندین پیشمه‌رگەیین دیتەر ب سەرکیشیا سەر قول یاسین محی دیزوی و پیشمه‌رگەیین عەبدوولرەحمان محەمەد عەبدال، ھاتبوونە

راسپاردن ژ بو لیدان و مژویلکرنا خالا کوخین ترکزا (جهی نوکه یی
به خشی ته له فزیونی)⁽¹⁸⁵⁾.

د قی کۆمبوونی ههروهسا پلانا شهری ژی یا دوماهیی هاتبوو دانان، و
پیدقی بوو هه می پیگیریا دروست پی بکه ن. پلان ئەو بوو ئیکه م تهقه ژ لای قولا
عه لی هالوی فه بهیته کرن و ئەو دهستیپکا شهری بیت، و نابیت کهسه ک ژ بهر خو
تهقی بکه ت. ههروهسا هاتبوو دوپات کرن هه می پیشمه رگه خو ژ دوژمنی و ب
تایبه ت فروکه یان ب پاریزن. و د پلانی دا هاتبوو، کو نابیت ب هیچ رهنگه کی هه ر
دوو ترومبیلین ئیکی ژ کاروانی ژ گه لی دهرباز بن؛ چونکی یا ئیکی یا سه رکردی
فهوجیه و یا دووی یا بیته ئیه، و ئەگه ر قان خو گه هانده فهیدی ل دهوکی دی
هاوار بو وان هی ت⁽¹⁸⁶⁾.

پشتی هه می سه رقولا ئه رکی خو زانی و جهی وان بو هاتیه دهستیپانکرن،
هه ر کهسه ک قه ستا جهی خو کرو خو ل ناڤ ته راشاندا فه شارتن، و هه می مانه ل
هی شیا گه هشتنا کاروانی ترومبیلین فهوجا دوو بو ناڤ گه لی زاخو، و ل هی شیا
(دهمژمیرا سفر) ئه وژی ته قا عه لی هالوییه⁽¹⁸⁷⁾. و ژ بهری (دهمژمیرا سفر) ب
کیمه کی سه مان خورشید ب فه رمانا عیسا سوار، تیلا هیلا ته له فونی د ناڤه را
زاخو - مووسل دا بری، دا داموده زگه هین حکوومه تی ل زاخو داخوازا هاواری ژ
مووسل نه که ن⁽¹⁸⁸⁾.

فهوجا دوو/لیوا سی ل ئیکی نیسانا 1962 ل دهمژمیرا هفتی سپیدی ژ
زاخو ده رکه قتن⁽¹⁸⁹⁾، و ل دهمژمیرا هه شت دهستیپکا وان گه هشتنه ناڤ گه لی
زاخودا، ل دهستیپکی هه ردوو ترومبیلین جیب واز پیشیا کاروانی بوون، یا ئیکی یا
فه رمانده ی فهوجی سه رهه نگ محهمه د یه حیا و جیگری وی پیشکار نه سیم
تورکه مان بوو، و یا دووی ترومبیلای تایبه ت یا ئامیری بیته لی بوو، و ل ده می هاتین
تهقه هاته کرن ژ لای عه لی هالوی فه⁽¹⁹⁰⁾. ل قی ده می شهری دهستیپکر، و
پیشمه رگه یین هه می قولان پی کمه تهقه ل کاروانی فهوجی کرن، و پیشمه رگه ی
فهوج دورپیچ کر ژ هه می لایانقه، و شیان دربه کی مه زن لی بدن⁽¹⁹¹⁾. هیزا

حکومەتی چ بەره‌قانیەکا مەزن نەکر؛ چونکی هزر نەدکرن دی کریانەکا هوسا ریکخستی و مەزن دژی وان هیتە ئەنجام دان، و گەلەک ژ سەربازان ئالایی سپی هەلگرتن و خۆرا دەستی پێشمەرگەکی کرن⁽¹⁹²⁾.

پشتی دەمژمیر ئیکی نیثرو، چوار فروکەیین حکومەتی د هەوارا هیژین خۆ هاتن، هەروەسا دوو زریپوشان ژ گوندی حەسەن ئاڤا پێشمەرگە بومبەباران کرن، ئەڤ بارودۆخە هەتا دەمژمیر شەشی ئیڤاری ڤەکیشا⁽¹⁹³⁾، بەئێ پێشمەرگەکی ل دوماهیێ شیا سەرکەڤتنی ب دەستخۆڤە بینیت⁽¹⁹⁴⁾.

دڤی شەریدا ژمارەکا ئەفسەر و سەربازان هاتنە کوشتن و بریندار بوون، ڤەرماندەکی ڤهوجی سەرھەنگ محەمەد یەحیا بریندار بوو، و جیگری وی پیشکار نەسیم تورکمانی هاتە کوشتن، و (173) سەرباز و پلەدار و شەش ئەفسەر هاتنە دیل کرن، هەروەسا (53) ئەفسەر و سەرباز هاتنە بریندارکرن، بەئێ هەر زوی هاریکاری بو وان هات و خۆ گەھاندنە زاخۆ. هەروەسا ژمارەیکەکا پێشمەرگەیان ژ هاتنە کوشتن و بریندار بوون⁽¹⁹⁵⁾، یاسین میروزی و سەبری عەبدی و قادر ئیسماعیل حەسەن هاتنە کوشتن⁽¹⁹⁶⁾، و ژ برینداران محەمەد یووسف گرافی و ئیسماعیل هەجەر و ڤهیزی ئوسمان و سلیمان ئاسو و ھندەکین دیتەر⁽¹⁹⁷⁾.

پێشمەرگەکی شیان گەلەک دەستکەڤتان ل شەری گەلیێ زاخۆدا ب دەستخۆڤە بینن، و ژمارەکا زۆرا چەک و تەڤەمەنیان بەدەست ڤە هیان، ژوانا شیان (35) ترۆمبیلین لەشکەری بسوژن و زریپوشەکی. و ژ چەکی بەدەستڤە هیانین چوار توپین گری (3) و دوو توپین گری (2) و (6) مەترالیوزی ڤیکرس (خرگوش) و (11) شەستیری برین (دوشک) و (82) تڤەنگ و (45) ئوتوماتیک و (45) دەمانجە و (45) شەریتین ڤیشەکین ڤیکەرزو سندوقەک پر ژ گولین توپی و (20) ئامیرین بیتەل و (25) سندوق ژ ڤیشەکین ئینگلیزی⁽¹⁹⁸⁾، و ئەڤ چەکە بو بارەگایی پێشمەرگەکی ل گوندی بیژھی هاتنە ڤەگواستن⁽¹⁹⁹⁾.

شەری گەلیێ زاخۆ کارتیکرنەکا مەزن ل سەر بەرپرسین عیراقی هەبوو، بو نموونە دەمی سەرکردایەتیا سوپایی بروسکە ھنارتی بو و مزارەتا بەره‌قانیێ ل

به‌خدا، سه‌رۆکی سوپا سالاری عێراقی لیوا روکن ئەحمەد صالح عەبدی، دیت گەله‌کا ب زەحمەته فی دەنگوباسی بگه‌هینیته سه‌رۆک وەزیران عەبدوڵکه‌ریم قاسمی ژ ترسا توره‌بوونا وی، به‌لی پستی ده‌ه خوله‌کا ژ گه‌هشتنا بروسکی، عەبدوڵکه‌ریم قاسم هاته ئاگه‌دار کرن، و گه‌له‌ک پی نه‌خۆش بوو، و ئیکسه‌ر بریاردا هیژین ئاسمانیین عێراقی هی‌رشین توند بکه‌ن ل سه‌ر پی‌شمه‌رگه‌ی⁽²⁰⁰⁾.

شه‌ری گه‌لیی زاخۆ ده‌یته هه‌ژمارتن ئیک ژ روودانیین مه‌زن د شو‌ره‌شا ئەیلولیدا، و شو‌ره‌ش ئیخسته د قوناغه‌کا نویدا، و فی شه‌ری ده‌نگه‌دانه‌کا باش ل سه‌ر ئاستی نافخویی و ده‌ره‌کی هه‌بوو⁽²⁰¹⁾.

سی: شه‌ری باتیفا:

پستی روودانیین سالا 1961 ی حکومه‌تا عێراقی کار دکر بو به‌یژکرنا هیژین خو ل ده‌قه‌را زاخۆ، و ل هه‌یفا ئەیاری ل سالا 1962 ی هیژه‌کا حکومه‌تی به‌ره‌ف ده‌قه‌را باتیفا چوو، ب مه‌رما دروستکرنا پیگه‌هه‌کی به‌یژ ل ده‌قه‌ری، داکو ببیت بنگه‌ه بو هی‌رشکرنی ل سه‌ر ده‌قه‌را به‌رواریان و ستاندنا باره‌گایی ئەسه‌د خوشه‌وی ل گوندی (گرمکی)⁽²⁰²⁾.

هیژا حکومه‌تی بریتی بوون ژ به‌تالیونا سی ژ لیوا (11)، ئەف هیژه ل 21 ئەیارا 1962 ی ژ زاخۆ به‌ره‌ف باتیفا قه‌ بریکه‌فت⁽²⁰³⁾، و پیکه‌اتی بوو ژ (21) تانکان و (12) زریپوشان و ژماره‌یه‌کا توپان، هه‌روه‌سا ژماره‌یه‌کا زو‌را ژ چه‌ته‌یین کورد یین پشته‌فانیین حکومه‌تی ل گه‌لدا بوون⁽²⁰⁴⁾. ده‌می ئەف هیژه گه‌هشتیه گوندی ئا‌ف گه‌نیی ل جه‌کی ژبه‌ری باتیفا، هیژه‌کا پی‌شمه‌رگه‌ی یا پیکه‌اتی ژ محه‌مه‌د تا‌هر صادق برو، ره‌ئوف مه‌لا جامی، فه‌رحان که‌شانی، سه‌لیم ته‌ها بلیجانی، و سلیمان حاجی به‌دری، محه‌مه‌د ته‌یار، میرزا میرزا، عەبدوڵکه‌ریم حامد خه‌لیفه، یووسف مووسا، عه‌لی هالو، عەبدوڵه‌رحمان دینو و گه‌له‌کین دیت، ل دژی فی هیژی راوه‌ستان⁽²⁰⁵⁾.

ژ ئەگەری پێشھاتین فی شەری، فەرماندەیی ئەشکەری پێشمەرگەیی ل دەقەرە زاخۆ عیسا سوار ل 21 ئەیاری گەهەشتە دەقەری⁽²⁰⁶⁾، و سەرکردایەتیا هیژین پێشمەرگەیی کرن، داکو هیژا حکوومەتی نەگەھیته باتیفا⁽²⁰⁷⁾.

بەلێ هیژا حکوومەتی ئەوا ژ زاخۆ ھاتی شیا ل 22 ئەیاری 1962 خو بگەھینیته باتیفا و چووہ د ناڤ سەربازگەھیدا⁽²⁰⁸⁾، پستی چەندین گوند وەکی گوندین (گری مەلا عەرەب، خندەک، سیرکووتک، دەحەلک) د ریکا خوڤا سوتین. ھەرەسا وان زۆرینەیا خانیین باتیفا ژ سوتن ب تنی بارەگایی ناحیی و مزگەفت نەھاتنە سوتن⁽²⁰⁹⁾.

پێشمەرگە بەردوام بوون د ھەولین خودا بو لاوازکرنە هیژا حکوومەتی، و د فی بیاقیدا شەرەکی مەزن د ناڤەرا هیژا حکوومەتی و هیژا پێشمەرگەیدا ل 29 ئەیاری 1962، ل نیزیك باتیفا د ناڤەرا گوندین ئاڤ گەنیی و مەلا عەرەبدا دروست بوو⁽²¹⁰⁾. د فی شەریدا هیژین حکوومەتی توشی گەلەک زیانان بوون، و گەلەک سەرباز ھاتنە کوشتن و بریندار بون و گەلەک ھاتنە دیلگرتن، ھەرەسا ژمارەکا ترومبیلان ھاتنە سوتن. د ھەمان دەمدا زیان گەھشتنە پێشمەرگەیی ژ، و پینچ پێشمەرگە ب ناڤین: محەمەد شەعبان ئیسماعیل، ئیبراھیم مستەفا عەبدوللا، عومەر عەلی، صالح جومعە و مەسعود حەجی صادق برو ھاتنە کوشتن و عەلی مستەفا بریندار بوو⁽²¹¹⁾.

پاشان شەرەکی دیتری دژوار د ناڤەرا ھەردوو لایاندا دروست بوو⁽²¹²⁾، د فی شەریدا ھەژمارەکا سەربازین عیراقی و چەتە ھاتنە کوشتن و بریندار کرن، و ژلایی پێشمەرگەیی قە کوشتیەک ھەبوو ئەوژی: میرزا میرزا بانکی و ھەرەسا ژمارەکا دیتری یا پێشمەرگەیان بریندار بوون ژوان: ئیبراھیم شەعبان، خدر عومەر عەزیز، ئیسماعیل وەیسە و ھندەکین دیتری⁽²¹³⁾.

پستی دووبارە هیژا پێشمەرگەیی ریزین خو ریکخستین، پلانەکا نوی بو ھیرشکرنی ھاتە دارشتن، ئەوژی ریکا د ناڤەرا زاخۆ - باتیفا بەھیته گرتن، ئانکو ریکا زفرینی ل هیژا حکوومەتی ل باتیفا ھاتە برین⁽²¹⁴⁾. ئەو هیژا حکوومەتی ل باتیفا بو

نیزیکی چل رۆژان هاته دورپچکرن، د قی ماوهیدا حکوومهتی گه له ک ههولدان دوورپیچی ل سهر هیزین خو راکهت، و رۆژانه هیزهک ژ زاخو دهات و ههولدا بچیته د ناف باتیفا، لی هه می ههولین حکوومهتی ژ نافچوون ژیه رپیگیا پیشمه رگهی ل قان هیزا، لهورا دووباره هیزین حکوومهتی دزقرینه زاخو بی ئه نجام⁽²¹⁵⁾. و ژ ئه نجامی وی شه ری پیشمه رگهی دکر، حکوومهت بی هیشی بوو ژ فه کرنا ریکا باتیفا، لهورا نازوقه و چهک ب ریکا فروکهیان بو هیزین خو د ناف باتیفا دبرن⁽²¹⁶⁾.

حکوومهت بو فه کرنا ریکا باتیفا بهردهوام بوو د ههولین خودا، و ل رۆژا 6 خزیرانی 1962 هیزهکا لهشکه ری ژ دهوکی بهرهف زاخو هات⁽²¹⁷⁾، لی وی ژی نهشیا بچیته د ناف باتیفا دا، و ل ده می زقرینا وی هیزی بوو دهوکی، عیسا سوار فه رمان دایه عه لی عه لی سیفه ددین و پیشمه رگه یین د گه لدا کر، ل گوندی حه سه ن ئا قا نیزیکی گه لیی زاخو، ریکی ل قی هیزی بگرن و ژ ناف بهن، پیشمه رگهی شیا قی هیزی ژ ناف بهت، کو ژ جیبه کی و چوار ترومیبلان پیکدهات، و نیزیکی (37) که سان دیل کرن⁽²¹⁸⁾.

شهر دده می دورپچکرنا باتیفا بهردهوام بوون د ناقبهرا هیزین حکوومهتی و پیشمه رگه ییدا، و ل ده ستپیکا هه یفا تیرمه هی 1962 فه رمانده ی فه و جا هیزا باتیفا سه ره ه نگ مه جید سه بع هاته کوشتن⁽²¹⁹⁾، ئه ف چه نده دربه کی مه زن بوو بوو حکوومهتی، لهورا بو فه گوهاستنا که له خی وی بو مووسل فروکه ه نارتنه گوندی که لها خاری. ئه قی روودانی کارتیکرنه کا مه زن ل حکوومهتی کر، لهورا سه رکردی فرقا دوو یا لهشکه ری عیراقی ئیبراهیم فه یسه ل ئه ئه نصاری بو ب دووماهییک هینانا دوورپیچا لهشکه ری ل ده قه ری، ب هیزه کا مه زن ژ لهشکه ری عیراقی ب پشته قانیا ژماره کا زور یا چه ته یان به ره ف باتیفا هاتن⁽²²⁰⁾.

سه رکردی پیشمه رگهی ل ده قه ری عیسا سوار کو مبوونه ک ل گه ل هنده ک ژ سه رکردین پیشمه رگهی ئه نجامدا، ژوان: محمه د تا هر صادق برو و عه لی هالو و سلیمان حاجی به دری و هنده کی ن دیتر، ژ بوو دیارکرنا هه لویستی

وان بهرامبەر قی هیزی، د کۆمبوونیدا بریار دان بو سلامتیا پیشمه‌رگه‌ی شه‌ری
ل گه‌ل قی هیزا مه‌زن نه‌هیته‌ کرن، و ل ده‌می زفرینی ته‌فه‌ لی به‌یته‌ کرن⁽²²¹⁾.

ده‌می حکومه‌تی ده‌ست ب قی بزافا خو یا له‌شکه‌ری کری، فروکه‌یه‌کا
وی ژ جو‌ری (فیو‌ری)، ل گوندی ئاف گه‌نیی ل ده‌ف سه‌ریازگه‌ی که‌فته‌ خواری⁽²²²⁾،
و فروکه‌فان هاته‌ کوشتن، حکومه‌تی که‌فتنا قی فروکی بو ئه‌گه‌ره‌کی
هونه‌ری زفراند، ئه‌وژی ژ کارکه‌فتنا بزوینه‌ری فروکی⁽²²³⁾.

له‌شکه‌ری حکومه‌تی شیا ژ باتیفا ده‌ریکه‌فیت ل 4 تیرمه‌ها 1962، و چ
هی‌زین حکومه‌تی ل باتیفا نه‌مان⁽²²⁴⁾، و ده‌می هی‌زا حکومه‌تی ژ باتیفا ده‌ریکه‌فتی
پیشمه‌رگه‌ی هی‌رش کره‌ قی هی‌زی و زیانی مه‌زن گه‌هاندنی، و پیشمه‌رگه‌ زی
توشی زیانان بوو. ژمارا پیشمه‌رگه‌یین د شه‌ری باتیفا دا هاتینه‌ کوشتن هه‌فت
بوون و شازده‌ زی بریندار بوون⁽²²⁵⁾، ده‌می هی‌زا حکومه‌تی ژ باتیفا دوورکه‌فتی ب
تویین گران باتیفا و گوندین ل ده‌و‌روبه‌ران بو‌ردومانکر⁽²²⁶⁾.

د شه‌ری باتیفا دا پیشمه‌رگه‌ی شیا فان چه‌کان ب ده‌ستخو‌فه‌ بینن: (250)
تفه‌نگین س‌ک و شه‌ش تفه‌نگین (برین)، و ده‌ه‌ هاو‌نین (گری دوو) و (گری سی) و
چوار ئامیرین بیته‌ل، و پتر ژ (80) هه‌زار فیشه‌ک بو تفه‌نگین س‌ک، و (300)
به‌رکین هاو‌نان. هه‌روه‌سا پیشمه‌رگه‌ی شیا (80) ترومبیلین له‌شکه‌ری وچوار
زریپوشان بسوژن⁽²²⁷⁾.

ب قی چه‌ندی دو‌ماهی‌ک ب شه‌ری باتیفا هات، ئه‌و شه‌ری ده‌یته‌ هه‌ژمارتن
مه‌زنترین و به‌رفره‌هترین شه‌ر، هه‌تا وی ده‌می پیشمه‌رگه‌ی ل ده‌فه‌را زاخو‌ دژی
حکومه‌تی ئه‌نجام دای، و ده‌ستکه‌فتین باش که‌فتنه‌ ده‌ستی پیشمه‌رگه‌ی، ژ
ئه‌نجامی قی شه‌ری هی‌زین حکومه‌تی خو‌ ژ باتیفا فه‌کیشان، و به‌ره‌ف زاخو‌ چوون و
هی‌رش نه‌کرنه‌ ده‌فه‌را به‌رواریان⁽²²⁸⁾.

چوار: شەری گەلیی زاخوی دووی ل 8 تەباخا 1962 ی:

هیزین پیشمەرگە ی هەردەم بو لاوازکرن لەشکەری عێراقی ل دەقەرا زاخو بزاف دکرن و پلان ددانان، د قی بیافیدا سەرکردی دەقەرا بەهیدینان یی لەشکەری کوردستانی ئەسەد خوشەوی، ب هاریکاری و هەماهەنگی ل گەل فەرماندەیی دەقەرا زاخو عیسا سوار، رابوون ب دانانا پلانەکا ب ریکوییک ل رۆژا 10 تیرمەها 1962 بو ئەنجامدانا کریارەکا سەربازی، ئەوژی گرتنا هەردوو لایین (باکوور و باشوور) یین گەلیی زاخو. ل رۆژا 28 تیرمەها 1962 ی ئەق کریارە ب دوورپێچکرن سوپا و هیزین حکوومەتی د ناغ گەلیی زاخودا هاتە دەستپێکرن، ئەق کریارە پیشمەرگە ی ئابلقەکا ئابووری دانا ل سەر سەربازین عێراقی د گەلییدا، هەروەسا زیانەکا مەزن ژ ی گەهانە هیزین حکوومەتی⁽²²⁹⁾. ل دور قی چەندی فەرماندی لیوا/11 فرقا دوو یا لەشکەری عێراقی سەرەهەنگ سەعید حەمو دبیژیت: گەلەک ژ سەربازان ژ بەر نەبوونا ئاقی و خوارنی مەترسیا مرنی کەفتە ل سەر. ژ ئەگەری تیکچوونا کاودانین قان سەربازان، حکوومەت نەچار بوو ل 30 تیرمەھی هەتا 8 تەباخا 1962 ی، بو گەهاندا خوارنی و ئاقی بو سەربازین خوینن دوورپێچکری فروکەیان ب کار بینیت⁽²³⁰⁾.

حکوومەتی بریاردا ئەو دوورپێچا ل سەر گەلیی زاخو پاکەت و کار بو قی چەندی کر⁽²³¹⁾، د قی واریدا لیوا روکن ئیبراھیم فەیسەل ئەلئەنصاری سەرکردی فرقا دوو بخو ببوو سەرکردی مەیدانی د قی شەریدا، و بریار دابوو دوو هیژ بەینە پیکهینان یا ئیکی هیژا (باشوور) ب سەرکردایەتیا سەرەهەنگ سەعید حەمو فەرماندی لیوا/11 فرقا دوو، یا دووی هیژا (باکوور) ب سەرکردایەتیا سەرەهەنگ خەلیل جاسم فەرماندی لیوا/11 فرقا سی⁽²³²⁾، و بریار دابوو هەردوو هیژ پیکشە هیرشی بکەن، یا ئیکی ژ لای باکوور و یا دووی ژ لای باشوور⁽²³³⁾.

حکوومەتی دەست بجهینانا پلانا خو کر ل رۆژا 7 تەباخ 1962 ی ب بوردومانکرنانکە و سەنگەرین هیزین پیشمەرگە ی، ب پشکداریا هیزین فروکەقانی و تانک و توپان و قی کریاری دەمی بیست و چوار دەمژمیران

قهكيشا، و ل رۆژا دويفرا حكومتهتي دهست ب هيرشهكا مهزن كر، ل دويف وى پلانا هاتيه دانان و د ئهجامدا شهرك مهزن روودا، و حكومتهتي شييا ريكا گهليى زاخو قهكهت و ئهوسريا (لقا) دوورپيچكري رزگار بكهت⁽²³⁴⁾.

ژ لايى خوڤه پيشمهركهه د قى رۆژيدا شهرك دژوار كر، پاشان هيدى هيدى خوژ ناڤ چيايى قهكيشان و بهرهڤ دهڤهرا لىڤى قه چوون، و دهست كهفتين قى شهري بو پيشمهركهه ههژمارهكا چهكى سڤك و گران بوون، وهك هاونا (گرى 3) و رهشاشين ناڤه ندى و ئاميرى بيتهلى⁽²³⁵⁾.

ههژيه بيژين، كو شهري پيشمهركهه ببوو جهى سهرسورمانا سهركردين لهشكهري عيراقى، و سهركردهيى فرقا دوو سهرههنگ روكن ئيبراهيم فهيسه ل ئهئنه نصارى، دانپيدان ب ميخرخواسيا پيشمهركهه د شهري گهليى زاخودا و ب تايهت سهركردى وان عيسا سواري كر⁽²³⁶⁾.

پينج: كرياتا عهين زاله⁽²³⁷⁾

سهركردايهتيا پيشمهركهه ل دهڤهرا بههدينان ب فهروماندييا نهسهده خوشهوى و پشتى دهستويرى ژ سهركردى شوڤهشى مهلا مستهفا بارزاني وهرگرتى، كار بو بجههينانا هندهك كرياتان ل دهڤهرو و بنگههين دوور ژ گورهپانا كرياتين سهربازى د ناڤ چيايين كوردستانيدا دكر، داكو مهترسيى ل دهڤه دهستهلاتا حكومتهتي پهيدا بكهن، ههست بكهن پيشمهركهه د شيت بگههيته ههرومانجهكا بشيت، نه خاسمه ئارمانجين گرنك يين سياسى و ئابوورى⁽²³⁸⁾، ههروهسا پيشمهركهه د قيا پشتى وان سهركهفتين ب دهست خوڤه هينان، ب كرياتا رابن دهنگهدهانهكا مهزن ههبيتن ل سهرواستى عيراقى و جيهانى دروستبكهت⁽²³⁹⁾.

لهورا سهركردايهتيا دهڤهرا بههدينان برياردا كيلگههين پترولى ل دهڤهرا (عهين زاله) ژى بگريت، و گرنگيا عهين زاله ژ وى چهندي دهات، بارهگايى كومپانيا برتيش پتروليوم (Bp) يا دهرهينانا پترولى ل ويري بوو، و گهلهك ژ شارهزا و بسپورين بياني د وارى پتروليدا ل ويري كاردكرن⁽²⁴⁰⁾.

ئیک ژ ھۆکارین گرنگ یین ھزرکرن د ئەنجامدانا قی کریاری د زقریتە بۆ دوو پۆلیسین کورد کار د قی کومپانییدا دکرن، ئەوژی محەمەد سور یی بەرنیاس ب (حەمە سور) و مستەفا فەرەج⁽²⁴¹⁾. ئەق ھەردوو پۆلیسە تووشی گەلەک نەخۆشیان ل سەر دەستی ئەفسەری بنگەھی پۆلیسان ل کومپانیی دبوون، و ھەر دەم پەقییت نەخۆش و کریت دگۆتنە وان و پیشمەرگەیی و کوردان، ئەق چەندە ژ ی بوویە جھی تورەبونا وان، لەورا ب نھینی قە ھاتنە دەق عیسا سوار ل مەھا تەباخا 1962 و ئامادەیا خۆ دیارکرن بۆ ھاریکاریا وان، ئەگەر ھاتوو پیشمەرگەیی ھیرشکرە ل سەر قی کومپانیی، ھەرۆسا ھەردوو پۆلیسان ئامادەیا خۆ دیارکرن ب کاری ریبەریی رابن ل گەل پیشمەرگەیی. عیسا سوار گووتە وان ھەر دوو پۆلیسان ئەگەر ھوین دی ھاریکاریی ل گەل مەدا کەن ئەم دی قی کریاری ئەنجامدەن⁽²⁴²⁾.

پاشان عیسا سوار ئەق ھەر دوو پۆلیسە ھنارتنە دەق فەرماندی لەشکرەیی ئیک یی بەھدینان ئەسەد خۆشەوی ل دەقەرا بەرواری بالا، ب قی چەندی عیسا سوار و ئەسەد خۆشەوی ھەمی پیژانین ژ قان ھەردوو کەسان وەرگرتن، ل دۆر جھی عەین زالە و ھەژمارا ھیزا پاراستنا بنگەھی، و دەمی نوبەداریی و جووری چەکی و کوگەھین تەقەمەنیی و ھەژمارەکا پیژانینی دیتەر⁽²⁴³⁾.

ژبەر گرنگی و مەترسیا قی کریاری، ئەسەد خۆشەوی و عیسا سوار و سەرکردین پیشمەرگەیی ل دەقەری گەلەک راو بووچوون لیگگوھارتن و گەنگەشەکر، و پشتی باوھری بۆ وان چیبووی، بریاردان پلانەک بەیتە دانان بۆ بجھینانا قی کریاری⁽²⁴⁴⁾. و ئەسەد خۆشەوی نوینەری خۆ مەلا حەمدی عەبدوڵەجید سەلەفی ھنارتە ل گەل ھیزا زاخۆ داکو ژ نیزیک ل سەر ھەر پیشھاتەکی ئاگەھداربیت⁽²⁴⁵⁾.

بەرپرسین ھیزا زاخۆ ئەوین ب بەرھەقیان بۆ قی کاری رابووین ئەقە بوون: عیسا سوار، ھاشم میروزی، حەجی قادو گراقی، عەلی ھالو، عەلی عەلی سیفەددین،

عه‌بدولرعه‌حیم جه‌سیم، عه‌بدولرعه‌حمان دینو، سلیمان محو باتیضی و عریف سلیمان دوسکی، و هه‌می پیشمه‌رگه‌یی‌ن ل گه‌ل وان⁽²⁴⁶⁾.

پشتی ئەف به‌رپرسه ل گه‌ل پیشمه‌رگه‌یی‌ن خو کۆمبووین، فه‌رماندی ده‌فهره زاخو عیسا سوار چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل وان ئەنجامدا، و بو واندا دیارکرن کو مه‌رم ژ فی کۆمبوونی ئەوه دی هیرشی کهنه ل سه‌ر داموده‌زگه‌هین حکوومه‌تی ل باژیری ده‌وکی⁽²⁴⁷⁾، هه‌لبه‌ت عیسا سوار ئەف چه‌نده گوت دا دوژمن ب لقین و بزاقا پیشمه‌رگه‌ی نه‌زانیت.

ژ به‌ری هی‌زا پیشمه‌رگه‌ی ب فی کریاری رابیتن، سه‌رکردین پیشمه‌رگه‌ی بو گرن‌تیکرنا ریکی ب کارین پیدفی رابوون، و ب ده‌ستقه هی‌نانا پشته‌فانیا خه‌لکی گوندین ده‌شتا سلیمانیه‌یا ئەوین دکه‌فنه د ریکا هاتن و چوونیدا، د فی واریدا عیسا سوار په‌یوه‌ندی ب مه‌زنین وان گوندان کربوو، وه‌کو هه‌سوو حامد هاجانی و هه‌سوو محهمه‌د شه‌رو ژ گوندی کیلکی، و داخواز ژ وان کربوو ده‌می پیشمه‌رگه‌ ژ رویاری دیجله‌ی ده‌رباز دبیت هاریکاریا وان بکه‌ن⁽²⁴⁸⁾.

ژلایه‌کی دیتر فه عیسا سوار فه‌رمان دایه هه‌جی ره‌مه‌زان چه‌م زراقی، (15) پیشمه‌رگه‌یان ئاماده بکه‌ت بو زیره‌فانی کرنی ل گوندین باسکی و ئاسیه‌ی، هه‌روه‌سا چاق‌دی‌ریا جادا گشتی بکه‌ت ژ گه‌لیی زاخو هه‌تا گوندی باسکی⁽²⁴⁹⁾.

عیسا سوار شه‌فا ئەینی 11 - 12 چریا ئیکی 1962 ی ده‌ست‌نیشانکر بو ئەنجام‌دانا فی کریاری⁽²⁵⁰⁾؛ چونکی رۆژا به‌ینفه‌دانی بوو⁽²⁵¹⁾. ب فی چه‌ندی ل رۆژا 10 چریا ئیکی 1962 نی‌زیک (324) پیشمه‌رگه‌⁽²⁵²⁾ ژ گه‌لیی گوندی دولا ل ده‌فهره لیفی بریکه‌فتن، و چوونه گوندی بافیا ل ده‌شتا سلیمانیه‌یا⁽²⁵³⁾، و پشتی (7 - 8) ده‌مژمیران ب پیمان ب ریشه‌چووین، گه‌ه‌شتنه گوندی کیلکا هه‌سوو، ل فی‌یری هه‌سوو محهمه‌د کیلکی و نایف ئەحمه‌د مژدین په‌راقی رۆله‌ک گرنه‌گ هه‌بوون، د ری نیشان‌دانا پیشمه‌رگه‌یاندا⁽²⁵⁴⁾.

خه‌لکی گوندی کیلکی رۆله‌کی مه‌زن د هاریکاریا پیشمه‌رگه‌ی و فه‌شارت‌نا وان د مالین خودا هه‌بوون، و پیشمه‌رگه‌ بو ماوی شه‌فه‌کی دمینه‌د فی

گونیدیدا⁽²⁵⁵⁾، و ل ئیشاریا رۆژا 11 چریا ئیکى 1962 پيشمه‌رگه‌ی به‌ره‌ف لی‌دانا کومپانیا عه‌ین زاله دایه‌ری. ب مه‌رما شه‌پلاندنا حکوومه‌تی و مژویلکرنا هی‌زین وی، هی‌زین پيشمه‌رگه‌ی و ل دویش پلانه‌کا دارشتی‌فه، ل هه‌مان شه‌ف هی‌رشکرنا ل سه‌رهنده‌ک خالی‌ن له‌شکه‌ری ل ده‌وکی⁽²⁵⁶⁾.

ژ به‌ری پيشمه‌رگه‌ ژ رویاری دی‌جله ده‌ریاز ببن، عیسا سوار کۆمبوونه‌ک ل گه‌ل هه‌می سه‌رقوولا و به‌رپرسان و پيشمه‌رگه‌یان کر، د قی کۆمبوونیدا هی‌زا پيشمه‌رگه‌ی هاته دابه‌شکرنا ل سه‌ر سی کۆما، و هه‌ر کۆمه‌ک ژهنده‌ک مه‌فرزین بچووک پیکده‌ت، و د هه‌ر کۆمه‌کی‌دا سه‌رکرده‌ک بو هاته ده‌ستنیشانکرنا و ب قی شیوه‌ی ل خواری کاری وان بو هاته دیارکرنا:

1. کۆما هی‌زا سه‌رکرده عیسا سوار، ل گه‌لدا مه‌لا حه‌مدی عه‌بدووله‌جید سه‌له‌فی، عب‌دولره‌حیم جه‌سیم، عریف ده‌رویش و حه‌جی قادو گرافی ل گه‌ل ریبه‌ری سه‌ره‌کی مسته‌فا فه‌رج، ئه‌رکی وان کونترولا ده‌رگه‌ی سه‌ره‌کی (باب النظام) بکه‌ن، ئانکو د نا‌ف گوره‌پانا کومپانیا عه‌ین زاله هه‌تا د گه‌هنه‌ بنگه‌ی پولیسین کومپانیی.

2. کۆما هی‌زا هاشم میروزی ل گه‌لدا عه‌لی عه‌لی سیفه‌ددین و موراد مومی و شاهین شیخو ل گه‌ل هه‌ژماره‌کا پيشمه‌رگه‌ی، ل گه‌ل ریبه‌ری سه‌ره‌کی (حه‌مه سور حسین) ئه‌رکی وان هی‌رشکرنا ل سه‌ر بنگه‌ی پولیسین عه‌ین زاله بوو.

3. کۆما عه‌لی هالو ل گه‌ل قولا عه‌بدولره‌حمان دینو ل گه‌ل هه‌ژماره‌کا پيشمه‌رگه‌یین دیترا، ئه‌رکی وان کونترولکرنا چه‌ندین ده‌زگه‌هین گرنگ ل نا‌ف کومپانیی، ئه‌وژی ژوورا کونترولی (به‌داله و ئامیری بیته‌ل) تی‌دا بوون⁽²⁵⁷⁾. و پيشمه‌رگه‌یین دیترا وه‌ک هی‌زه‌کا یه‌ده‌گ ل سه‌ر وان گرا مان و ل ده‌رگه‌هین کومپانیی هاته‌نه به‌لا‌فکرنا⁽²⁵⁸⁾.

پاشان سه‌رکردی کریاری عیسا سوار گۆتاره‌ک بو هه‌می پيشمه‌رگه‌یان پيشکی‌شکر، و بو وان دیار کردی به‌ره‌ف (عه‌ین زاله) فه‌چن، یی بقی‌ت بلا ل گه‌ل

وان بمینت، و یی دخۆرا نه بینیت بلا ل گهل وان نه چیت، به لئ قی پلانی بلا دیار نه کت، و وهك نهینیه کی بلا ل گهل بمینت. ههروهسا دوویات کر نابیت کس دهست دریزی ل سهر مالی کسه بکت و گووت: ئەم دی وی کسه سهرپیچی بکت سزا دهین، و ل دوماهی گووت: ئەفه کریاره کا مهزنه و ئەگهر مه سهرکهفتن هینات، دی دهنگشه دانه کا مهزن هه بیت⁽²⁵⁹⁾.

شهقا 11 - 12/10/1962، پیشمه رگهی دهست ب کریارا خو کر، پیشمه رگه یین ل گهل عیسا سوار هیرشکره ل سهر (باب النظامی) یی کومپانیی، و شیان ددهمه کی کیم دا دوو خالی پوولیسین هیزین گهروک ژ ناڤ بهن، و هیزا ل گهل هاشم میروزی چوونه د ناڤ کومپانییدا، و ل گهل پوولیسان دهست ب شهری هاته کرن. پیشمه رگهی شیان بنگه یی پوولیسان کونترول بکن⁽²⁶⁰⁾، ژلای خۆفه عه لی هالوی و پیشمه رگه یین ل گهلدا شیان (به دالی) کونترول بکن⁽²⁶¹⁾.

د قی کریاریدا ژماره کا پوولیسین حکومه تی هاتنه کوشتن و بریندار بوون، و پیشمه رگهی شیان نیژیکی (70) پوولیس و ئەفسهران دیل بکن، و ژماره کا فه رمانبه ر و شارمزا و ئەندازیارین کومپانیی ژی هاتنه دیل کرن، و ریقه به ری کومپانیی (دیك دانکورت) ل گهل دوو ئەندازیارین بریتانی د ناڤ دیلادا بوون⁽²⁶²⁾.

زیانین پیشمه رگهی ژی د قی کریاریدا ئیک کوشتی بوو ب ناڤی (شاهین شیخو)، ئەو ل دهستیکی بریندار بوو لی پاشان ژيانا خو ژ دهستدا، هه قالین وی هه ولدان که له خی وی ل گهل خو بهن، لی ژیه هاتنا هیزا حکومه تی، و ترسا وان ژ کهفتنی د دهستین حکومه تییدا، ئەف کسه هاته فه شارتن، لی هندهك عه رهبان ژ خه لکی دهقه ری پیشمه رگه دیتن، لهورا پشتی پیشمه رگه چووین، پوولیس هاتن وی جهی و که له خی شاهین شیخوی دیتن و برنه عهین زاله⁽²⁶³⁾، و ده می عیسا سوار ده رباز بوی ژ ناڤا دیجله ی قیا چاره نشیسی شاهینی بزانی، لهورا که سه کی عه رب ب ناڤی (شه نده شه رابی) ژ گوندی چوپانیی هنارته عهین زاله دا بزانی چ ل شاهین شیخو هات، ده می شه نده شه رابی چوویه عهین زاله دیار

دکەت کو وی دیتیه که له خێ شاهیینی یی ب ترومبیلەکا له شکەریشه، و ل کولانی عەین زاله فه دهاته راکیشان، ئەف چەندە ژێ بوویه جهی نەرازیبوون و تورهیا عیسا سوار و پیشمەرگەیی ل گەلدا⁽²⁶⁴⁾.

پشتی هیزا پیشمەرگەیی ئەرکی خو ب گرتنا کومپانیا عەین زاله بجههینان، بو بارهگایین خو فهگەریان⁽²⁶⁵⁾، دەمی فهگەریان ی پیشمەرگە ل چەندین گوندان وهکو بارزانکی، ئاف تەحلی، کافل دریز دمرزابوون، پاشان ژریکا گوندی باستی دمرزابوون و ل ویری هەمی دیل ژیلی یین بیانی، واتە ریشەبەری کومپانی و دوو ئەندازیارین بریتانی بەردان⁽²⁶⁶⁾، پاشان ب ریا گوندی باقیا هەمی پیشمەرگە زفرینه گەلی دوو ل دهفەرا لیفی ل 12 چریا ئیکی 1962. دەستکەفتین فی کریاری بو پیشمەرگەیی (32) تفهنگ و (6) دەمانجە و دوو رهشاشین برین یین ئینگلیزی بوون⁽²⁶⁷⁾.

پشتی فهگەریانا پیشمەرگی کوردستانی ژ عەین زاله، حکوومهتا عیراقی ههولدا هیزهکا لهشکەری بهنییریتە دهفەری دا ریکی ل وان بگریت، و ئەف هیزه ل رۆژا 12 چریا ئیکی 1962 گەهشته گوندی باستی، و بەرهف گوندی چەم زراقی چوو، و ئەف گوندە پشکنین کر، لی چ تشت نههاته دیتن⁽²⁶⁸⁾.

فەرماندی فەوجا دوو لیوا (11) یی لهشکەری عیراقی سهعید حەمو سهبارت کریارا عەین زاله دبیریت: ئەف کریاره دهیتە ههژمارتن ژ کریارین میرخاس و زیرهک و ب شیان، و پیدفی ب شیانی مەزن و بهیز ههبوون؛ چونکی ئەف کهسانه دوو جارن ژ رویاری دیجله دمرزابوون چوون و هاتن، و ل دەمی دوو رۆژ و شهفهکی فهکیشا. بهلی وهک هەر جار و ژ بو سفکرنا برینین خو، فی بهرپرسی حکوومهتی ئەگەری شکهستنا هیزین خو، بو درهنگ گههشتنا رازیبوونا سهروک ومزیران عەبدوڵکهريم قاسمی، ژ بو ئەنجامدانا کریارهکا لهشکەری دژی پیشمەرگەیی زفراند⁽²⁶⁹⁾.

کریارا عەین زاله دهنگشه‌دانهکا مەزن و کاریگەر ل سەر ئاستی ناخوویی و دەرەکی هه‌بوو، و لاوازییا حکوومهتا عیراقی د پاراستنا کیلگههین په‌تروولیدا

دیار بوو، و ژلایى دهرهکیشه ل دۆر پاراستنا بهرژهوهندیین وان یین پهترولی ل عیراقی ل دهق حکوومهتین بیانی دوودلی و گومان ل سهر شیانیین حکوومهتا عیراقی پهیدا بوون⁽²⁷⁰⁾.

ههژی گووتنیه، ژهر گرنکییا قی سهرکهقتنی، سهرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان و سهرکردی شوپهشی مهلا مستهفا بارزانی، برۆسکهکا پیروژباهیی بو عیسا سوار قریکر، و فهماندا ئەو دیلین بیانی بهینه رهوانه کرن بو بارهگایی وی، و دهمی گههشتینه بارهگایی وی ریژهکا مهزن ل وان هاته گرتن، پاشان هاتنه نازاد کرن⁽²⁷¹⁾.

ب قی چهندی شهری عهین زاله، دهیته ههژمارتن ئیک ژ شهرین مهزن د دیروکا شوپهشا ئهیلولیدا، و گرنکیا وی، ژ وی دهنگشه دانا ل دویف خو پهیداگری دهات ل سهر ئاستی ناخوویی و جیهانی.

شەش: شەری پەراقی:

حکوومهتا عیراقی وهکو تولقهکرنهک بو کریارا (عهین زاله)، پلان بو ئەنجامدانا کریارهکا لهشکهری دژی پيشمههرگهی دانا بوو، لهورا رابوو ب ئەنجامدانا کریارهکی ب ناقي کریارا سپیدی (عملية الصباح)، پشتی پیزانین گههشتینه حکوومهتی کو پيشمههرگه ل دهقرا زاخو کومبووینه، لهورا بریار هاته دان دربهکی ل وان بدهن و فهماندی فهوجا ئیک لیوا (11) بوویه فهماندی هیزی، پلانا وان ل دهستیکی ئەو بوو هیرشی بکهنه دهقرا بهر زیباری ب تایبته گوندین (سهلکا، خراب دار، باکرما و چه م کورک). و ژلایهکی دیتره سیهکا (لقهکا) دهبابا دی ل رۆژا 24 چریا ئیکی 1962 ب هیرشکرنی ل سهر گوندی پهراقی ل دهشتا سلیقانهیا رابیت، ههردوو کریار د ئیک رۆژدا هاتنه ئەنجامدان⁽²⁷²⁾، دهریاری دهقرا بهر زیباری هیزین حکوومهتی هیرش کرنه ل سهر گوندین وی، لی چ ئارمانج ژ قی هیرشی ب دهستخوقه نههیناتن و سهرکهقتن ب دهستقه نههات⁽²⁷³⁾.

سەبارەت گوندی پەراقی ل دەشتا سلیشانەیا، ل وی دەمی بنگەهەکی
 پێشمەرگەیی ل پەراقی هەبوو، و ل وی دەمی ژمارەیه‌کا سەرکردین پێشمەرگەیی
 ل ویی بوون، وەکو: هاشم میروزی، ئەحمەد میروزی، نایف ئەحمەد مزدین،
 مەحموود حەمری و یوسف حاجی ل گەل هەژمارەکا پێشمەرگەیی. لەورا
 حکوومەتی هێرشەکا مەزن ب تانک و زریپوشا و زیلین لەشکەری هیناتە ل سەر فی
 گوندی، و ب توپان هێرشکرنە گوندی پەراقی⁽²⁷⁴⁾. د فی شەریدا نایف ئەحمەد
 مزدین رۆلەک مەزن هەبوو ل سەر هاونا گری سی، هەتا هاشم میروزی پەسنا رۆلی
 وی یی چالاکانە کر⁽²⁷⁵⁾، د فی شەریدا حکوومەتا عێراقی سەرکەفتن نەهینا، بەلی
 ژ ئەگەری توپاران حکوومەتی زیانەکا مەزن ل گوندی پەراقی کەفت، و
 گەلەک ژ خانیان هاتنە خراب کرن⁽²⁷⁶⁾.

پشتی قان شەران دەنگوباس و بزاقین پێشمەرگەیی گەهشتنە گەلەک
 دەفەرین جیهانی، و بو حکوومەتا عێراقی ئاشکەرا بوو هیژین پێشمەرگەیی هیژین
 شۆرەشگیر و راستەقینەنە، و هەولددن ب پشتەقانی گەلی کورد و ب
 سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان بەرگری ل ئاسایشا نەتەواوەتییا
 کوردان بکەن هەروەسا بو خەلکی ناخۆیی عێراقی و یی دەرەکی دیار بوو، هیژین
 پێشمەرگەیی ب چەکی سقک دشین بەرامبەر سوپا و هیژین حکوومەتی یین
 ریکوپییک و چەکی نوی د دەستدا هەیی خو رابگرن⁽²⁷⁷⁾.

ئەف شەرە بوونە ئەگەر ژمارەیه‌کا زۆر ژ سەرباز و ئەفسەر و پۆلیسین
 حکوومەتی ب گەهەنە ریزین شۆرەشی، ئەفە دبیت ئەگەری زەرەر و زیانی بو
 حکوومەتی، و بوویە ئەگەری ب هیژکرنە ریکخستن پێشمەرگەیی ژ لای سیاسی
 و سەریازیقە، و بوویە ئەگەر ترس و دوودلی بکەفیتە د ناقل و دەرونی هیژین
 حکوومەتییدا⁽²⁷⁸⁾.

ب شیوەیه‌کی گشتی کاودانین خەلکی زاخو پشتی دروستبوونا شۆرەشا
 ئەیلولی بەرەف نەخۆشیقە دچوون، ب تاییبەت شەران کارتیکرنەکا مەزن ل سەر
 خەلکی هەبوو؛ چونکی هەر دەمی شەرەک د ناقبەرا پێشمەرگەیی و حکوومەتییدا

دروست ببا، حکوومهت دا دهستیپیکهت ب گرتنا وان کهسین گومان ل سهر هه‌ی، و
دا ل ده‌می شه‌قی هاتن و چوونی ل باژی‌ری قه‌دهغه کهت⁽²⁷⁹⁾.

ژلایئ ئابووری قه حکوومهتی ئابلوقه‌یه‌کا ئابووری یا دژوار، ل سهر خه‌لکی
ده‌قهرین ئازادکری دانا بوو، و هه‌می ریک هاتبوونه گرتن داکو کهل و په‌لین
خواری و یین پیدقی نه‌گه‌هه‌نه فان ده‌قهران⁽²⁸⁰⁾. و ژ بو برنا ئازوقه‌ی بو ده‌قهرین
رزگارکری ریک به‌یته گرتن، حکوومهتی هنده‌ک پیرابوونین دژوار ل سهر باژی‌ری
زاخو په‌یره‌و کرن، بو نموونه ههر هاولاتیه‌کی قیابا، ئازوقی خو ژ پیرین ناخخویا
زاخو دهربازکران ره‌خی دیتر، پیدقی ب نشی‌ساره‌کا فه‌رمی ژ ده‌ق قایمه‌قامی بوو،
داکو وی ئازوقه‌ی بو ده‌قهریت ل ژیر کونترولا پیشمه‌رگه‌ی نه‌به‌ت⁽²⁸¹⁾.

کاودانین ده‌قهره‌زاخو ب قی ره‌نگی مان هه‌تا 8 شوباتا 1963 ی، ده‌می حزبا
به‌عسا عه‌ره‌بیا ئیشتراکی ل کهل نه‌ته‌وه‌خوایین عه‌ره‌ب ب سه‌رکردایه‌تیا
عه‌بدوولسه‌لام محمه‌د عارف، شیان ب کو‌ده‌تایه‌کا له‌شکه‌ری دژی عه‌بدوولکه‌ریم
قاسم رابن، و حوکمرانیا وی ب دووماهییک هات، و ب قی چه‌ندی به‌ریه‌ره‌کی نوی
ل دیروکا عیراقی و کوردستانا باشوور ده‌ستیپیدکه‌ت.

تهوهری سییی

ریکخستنن سهریازی و پارتایهتی د شورهشا ئهیلولیدا ل زاخو

ئیک: ریکخستنن سهریازی د شورهشا ئهیلولیدا ل زاخو:

دهمی شورهشا ئهیلولی دهستیپیکری، ریکخستنا لهشکهری یا باش نهبوو و خه لکهک ب رهنگهکی نه ریکخستی دگههشتنه شورهشی⁽²⁸²⁾، لهورا د ئیکهم هیرشا حکوومهتیدا، پیشمههرگه پاشقهچوون و گهلهک ژ چهپهرین خو رادهستی هیزین حکوومهتی کرن. لهورا سهرکردایهتیا شورهشی ههر زوی ب فی کیماسیی زانی و بریار دا هیزا پیشمههرگه بهیته ریکخستن، و دهمی سهرکردی شورهشی مهلا مستهفا بارزانی سهرهدانا دهقهره بههدینان کری بریاردا دهقهری ب سهر چهند هیزهکا دابهشبهکت، و بهرپرس بو فان هیزا هاتنه دانان⁽²⁸³⁾. و ل ژیر ناخی (قول، لق، کهرت، سهرلق، نامر کهرت) چهندین هیزین پیشمههرگه هاتنه دروستکرن و پیشمههرگه هاته ریکخستن⁽²⁸⁴⁾.

ل دهقهره زاخو عیسا سوار وهک سهرکردی دهقهری هاته دهستنیشانکرن، و بنگههی وی ل گوندی بیزهی ل دهقهره لیفی بوو، دهمی عیسا سوار هاتییه زاخو

ژمارهیه‌کا سەر قولا دانان هەر سەر قولهك ژ (60 - 100) پێشمه‌رگه‌یان پێكدهات، و هەر قولهك ل ده‌قه‌ره‌كی بوو⁽²⁸⁵⁾.

فه‌رماندی هیزا زاخو عیسا سوار بوو، و هەر ئیک ژ شه‌فیک محهمه‌د سه‌عدوللا و ره‌مه‌زان عیسا و هاشم میروزی هاریکاری وی بوون⁽²⁸⁶⁾. هیزا زاخو ژ فان قولان پێكدهات: قولا عه‌لی عه‌لی سیفه‌ددین، قولا هاشم میروزی، قولا نایف ئەحمه‌د مژدین، قولا عه‌لی هالو، قولا عریف دمویش، قولا عه‌لی ره‌شو، قولا مووسا به‌هراقی، قولا فه‌رحان كه‌شانی گولی، قولا مه‌لا كه‌سه‌ن حه‌جی صادق گولی، قولا سه‌لمان خو‌رشید، قولا عه‌بدو له‌رحمان دینو، قولا سه‌ید عه‌بوش عه‌بدی غه‌زالا سلێخانه‌ی، قولا یاسین ره‌شید بی‌تاسی، قولا شه‌ریف مووسا مچولی و قولا عه‌بوش مسته‌فا ئەف كه‌سه‌نه‌ هه‌می سەر قول بوون ب شیوی كو‌ما⁽²⁸⁷⁾، ب شیوی مه‌فره‌زین هوزایه‌تی بوون، و ئەف ریکه‌سته‌ن ب قی ره‌نگی هه‌تا سالا 1964 مان⁽²⁸⁸⁾.

ده‌باره‌ی چه‌كی پێشمه‌رگه‌ی و مووچی وان ژ سالا 1961 - 1963 ی چ سیسته‌م بو موچه‌ی نه‌بوون، و زورینه‌یا پێشمه‌رگه‌ی خو‌به‌خش بوون، هه‌روه‌سا زوریه‌یا تیچوونین پێشمه‌رگه‌ی هه‌تا سالا 1964 ل سه‌ر مللین ملله‌تی بوو⁽²⁸⁹⁾.

كه‌له‌ك نموونه‌یی هه‌ین ل سه‌ر وان كه‌سین هاریکاری ل كه‌ل پێشمه‌رگه‌ی و هیزا زاخو دكرن، به‌لی ب شیوه‌یه‌كی نه‌ینی بوو، ئیک ژ وان كه‌سان یووسف عه‌بدو له‌رحمان شه‌مدین ئاغا بوو، كو ل وی ده‌می بریکاری مالا حازم به‌گی بوو⁽²⁹⁰⁾ وان كه‌له‌ك هاریکاری ل كه‌ل پێشمه‌رگه‌ی دكر، ل ده‌می دورینا كه‌نمی كه‌نم ددا پێشمه‌رگه‌ی، هه‌روه‌سا جلوه‌رگ و پیلای بو پێشمه‌رگه‌ی د هینان، و ئەف جلوه‌رگه‌ ل ده‌ف حه‌جی محهمه‌د خه‌یات زاخویی د دورین، و ب ریکا كه‌میین ئافی ژ رویاری خابیری ده‌ریازدكرن، و بو به‌رپرسی له‌شكه‌ریی ده‌قه‌را به‌هه‌دینان ئەسه‌عد خو‌شه‌قی د هنارتن. هه‌روه‌سا هاریکاری دارایی یین مالا حازم شه‌مدین ئاغا ل سه‌ر پێشمه‌رگه‌ی ده‌اته به‌لا فكرن، هه‌تا كه‌هه‌شته‌ی وی راده‌ی هەر تیشه‌كی ئەسه‌عد خو‌شه‌قی پیدقی ببا، دا فریکه‌ته‌ ده‌ف یووسف شه‌مدین ئاغای ل زاخو، و هه‌تا ئامیری پنی‌دوژی ژ بو دهنارت⁽²⁹¹⁾.

ههروهسا د قى ماوهيدا ئەگەر مەفرەزەك چووبا گوندەكى، وى گوندى بەرپرسى خۆى لەشكەرى هەبوو، و كەسانىن زەنگىن يىن بارى ئابوورىيى وان باش، ل دويش شيانىن خۆ پارە و گەنم پيشكىش دكرن⁽²⁹²⁾.

ب راستى بارەكى گران كەتبوو ل سەر مللین هەمى مللەت كورد، و ب تايبەت خەلكى وان گوندين شۆرەش لى دروست بووى يان نيزىكى وان دەقەرەن، و خەلكى قان دەقەرەن ئەوا د شيانىن واندا پيشكىشى شۆرەشى و پيشمەرگەى دكرن، هەتا شۆرەشى شىاى خۆ پتر ريكبىخيت، و رۆژ بو رۆژى پتر پيش بکەقیت⁽²⁹³⁾.

دوو: ريكخستين پارتايەتى ل زاخو 1961 - 1963:

پشتى دەستپيكرنا شۆرەشا 11 ئەيلولى 1961 ى رۆلى سەرەكى يىن پارتين سياسى يى پارتى ديموكراتى كوردستان بوو. دەبارەى ريكخستين پارتى ل دەمى دەستپيكرنا شۆرەشى ل دقەرى، د لاواز بوون و دهاتنە راوهستاندن، و بنگەهەى ريكخستنا پارتى چووئە ژدەرەهى زاخو، و كادرين حزبى زۆرئەيا وان پشكدارى د شۆرەشيدا كرن، و پترىا وان كار د لايەنى لەشكەريدا دكر هەتا سالا 1962 ى دەمى عيسا سوار هاتە دياركرن وەك سەركرده ل زاخو، ل وى دەمى مەلا مستەفا بارزانى رابوو ب راسپاردنا مەلا صالح حاجى بالقوسى ژ بو نوكرنا ريكخستين پارتايەتى ل زاخو⁽²⁹⁴⁾.

و ل سالا 1962 ى جارەكا دى ل زاخو دەست ب كارين پارتايەتى هاتنە كرن، بنگەهين حزبى هاتنە پيكهينان و كادرين حزبى ژ لەشكەرى هاتنە قەكيشان، داکو كارى ريكخستين بکەن⁽²⁹⁵⁾. جارەكا دى لژنا ناوچا زاخو هاتە پيكهينان، و بارەگايى وى ل گوندى ئەقلەهەى بوو ل دەقەرە سندييان و ب قى شيوەى بوو: مەلا صالح حاجى بالقوسى (بەرپرس) بوو و هەرتيک ژ: عەلى هالو، ئوسمان قازى، مەلا عەبدولكەریم صوفى، صەبرى بوتانى، مەلا عەبدولغەنى ئيبراهيم، عەلى خان حەجى حامد و مەلا قاسم ئيمنىكى بوونە ئەندام. پاشان بەرپرسى ليژنى ل دەستپيكا سالا 1963 ى هاتە گوهورين، و عومەر حەسەن بامەرنى بوو بەرپرسى ليژنى⁽²⁹⁶⁾.

ئەندامین لژنا پارتی ل زاخۆ ل گوندان د گەریان، و ب کاری هشیاریکرنا نەتەوهیی رادبوون، هەرۆهسا ب بهیژکرنا ریکخستین پارتی، ب ریکا دانانا ریکخراوین حزبی و شانین پارتی ل گوندان رادبوون، ل قی دەمی هەندەک ریکخراو هاتنە دامەزراندن، ژ وان ریکخراوەک ل گوندین بەنستانیان بەرپرسی وی مەلا عەبدوڵغەنی ئیبراهیم بوو، و ل گەلیی پساغا و بانکی بەرپرسی وی ل دەستپیککی حەبیب کەلەش بوو و پاشان بوویە عەلی خان حەجی حامد، و ریکخراوا گوندین مامیزدینیا بەرپرسی وی ل دەستپیککی عەلی خان حەجی حامد بوو، و پاشان بوویە حەبیب کەلەش، و ل دەقەرا سلیقنەهیا ریکخراوا (مەهاباد) هەبوو و بەرپرسی وی مەلا محەمەد پەراقی بوو، و پاشان بوویە محەموود سەعید و پاشان بوویە مەلا یووسف کریت. و ریکخراوا باژیری زاخۆ ناخی وی (دژوار) بوو و بەرپرسی وی رەشید یاسین (رەشو هوکا) بوو⁽²⁹⁷⁾، و ریکخراوا دەقەرا گولیان، و گەلەک کەسان بەرپرسیایەتیا وی دکرن، ژوان حەبیب کەلەش، خالد حەسەن، سەید حەسەن، حەسەن ئیبراهیم (حەسو برو) و عەبدوڵلا شلینی گولی، و قی ریکخراوی ل هەر گوندەکی شانەکا نەینی هەبوو⁽²⁹⁸⁾.

قان ریکخراوا سەرەرای کاری ریکخستنی هەر ئیکی ل دەقەرا خو، گەنم و جەه وەردگرتن ژ دەها ئیک بو پارتی بوو، هەرۆهسا زەکات ژی بو پارتی دەهاتە کۆمکرن ئانکو پشەقەنیا پارتی ژلایی ئابووری ژی دکرن⁽²⁹⁹⁾.

پشتی گەنگەشین سەرکردایەتیا حزبی و سەربازی، ل دەقەرین ئازادکری بین کوردستانی، ژ بو لێنەرینا گله و گازندە و ئاریشین هاولاتیان و چارەسەرکرنا وان، بریارا پیکهینانا لێژنەیین چارەسەرکرنا ئاریشان هاتە کرن⁽³⁰⁰⁾. لێژنەیهک هەبوو ل قەزا زاخۆ ب ناخی (لژنا چارەسەرکرنا ئاریشا)، ئەق لێژنە یا گەرۆک بوو، و جارن ل گەل لژنا ناوچا زاخۆ بوو، و جارن ل گەل ریکخراوا بوو ل دەقەری. و هەر ئاریشەکا دروست ببا قی لێژنی چارەسەر دکرن، و ئەگەر ئاریشەکا بچووک هەبا د ناقبەرا بنەمالاندا قی لێژنی چارەسەردکر⁽³⁰¹⁾.

بەرپرسی لژنا چارەسەرکرنا ئاریشان ل دەقەرا گولیان حەجی صادق برو و مەلا حەسەن صادق برو، و ل دەقەرا سندییان عەبوش مستەفا بوو و ل دەرکاری سەعدو صالح بوو، و هەرۆهسا سلیمان حاجی بەدری و رەئوف مەلا جامی و

عەبدوڵكەرىم حامد رۆل هەبوون د چارەسەرکەرن ئاریشاندان⁽³⁰²⁾، و ل دەقەرا سلیفانەییە مەلا یووسف کریت یووسف و مەحموود حەجی سەعید ئاسیە و سلیمان حاجی بشار، و ئیلیاس جەرگیس ل دیرەبوونی بوون⁽³⁰³⁾.

هەرۆسا شۆرەشی زیندانەك هەبوو ل گوندی سونات، و دویچوون و لیگەریان ب خەلكەكی دەهاتە كرن، بەرپرسی وی ل دەستیکی مەلا عەبدوڵغەنی ئیبراھیم بوو، پاشان بو ماوەکی کیم دمینت و هاتە گوهورین، و مەلا تەها دەشتماسەکی بوویە بەرپرسی قی زیندانی بو دەمی شەش سالان بەردەوام بوو، و گەلەك جاران عیسا سوار دویچوون ل دۆر کەسانین گونەھبار دکر، و پاشان دەنارتە قی زیندانی⁽³⁰⁴⁾، و ئەو کەسانین ئاریشە چیدکر یان ئاریشەکا مەزن کربا یان دزایەتیا شۆرەشی کریان، دەهاتە رەوانەکر بۆ قی زیندانی⁽³⁰⁵⁾.

دەربارە ی حزب کۆمۆنیستا عیراقی ل زاخۆ، ل دەمی شۆرەشا ئەیلوولی دەستیگیری، حزب کۆمۆنیست نە ل گەل شۆرەشی بوو، و ل دەمی زاخۆ هاتیە رزگار کرن بەرپرس و ئەندامین قی حزبی دگوتن ئەف کەسانە شاش هاتین د باژیریدا نابت فان جوړه کاران بکەن، و دبیزنە لایەنگرین خو تیکەلی شۆرەشی نەبن بەلی پاشان پشتهفانیا شۆرەشی کرن⁽³⁰⁶⁾، و دەربارە ی لژنا نافخوییا حزب کۆمۆنیست ل نیسانا 1962 ی ب قی شیوەی بوو: مەحموود قەصاب بەرپرسی لیژنی بوو، و هەر ئیک ژ: (محەمەد عەزوو، مەحموود عەزوو، عجیل مەحموود، سامی ئەسەد مەرووف، حەسەن خەلیل حاجی و عەبدوڵلا حەسەن جزیری) ئەندام بوون⁽³⁰⁷⁾. بەلی پاشان هیدی هیدی ریکخستین قی حزبی بەرەف نەمانی قە چوون، پستی عەبدوڵكەرىم قاسم ب دژی وان راوەستای، و رابووی ب گرتنا ئەندام و لایەنگرین وی⁽³⁰⁸⁾.

پهراویزین پشکا دووی

- (1) مجید خدوری، المصدر السابق، ص 238.
- (2) المصدر نفسه، ص 49.
- (3) جريدة خهبات، العدد (313)، 15 ايلول 1960.
- (4) چاڤيڤيکهفتن ل گهل عهلی مستهفا رهشید ل 2014/11/1 ل زاخو، ناڤبری ل سال 1940 ل گوندی مهزری ل دهشتا سلیڤانهییا ژ دایکبووییه، جوتیارهک کهڤنه و تا نوکه کارى وی جوتیاریه، و ئاکنجیه ل زاخو.
- (5) مهدي احمد الخياط، "زاخو بحاجة ملحة الى ان توجه اليها اضواء الاصلاح"، جريدة الحقيقة، العدد (24)، الموصل، 3 نيسان 1960.
- (6) عبد الفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 69.
- (7) المصدر نفسه، ص 71؛ ديشيد مكدول، تاريخ الاكراد الحديث، ترجمة: راج آل محمد، بيروت، 2004، ص 465.
- (8) مومتازحه يدهرى، ژيدهرى بهرى، ل 40.
- (9) عبد الفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 71.
- (10) عبدالسلام علي، المصدر السابق، ص 13؛ محمد احسان، كوردستان و دوامة الحرب، اربيل، 2001، ص 36.
- (11) عبد الفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 73.
- (12) جبار جباري، تاريخ الصحافة الكردية في العراق، بغداد، 1975، ص 56؛ فرهاد محمد احمد، المصدر السابق، ص 56.
- (13) كاوس قفطان، المصدر السابق، ص 135 - 136 .
- (14) سعد ناجى جواد، العراق و المسألة الكوردية 1958 - 1970، لندن، 1990، ص 57؛ عبد الفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 73؛ ش.ج. اشيريان، المصدر السابق، ص 75.
- (15) شيركو فتح الله عمر، المصدر السابق، ص 147؛ عبد الفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 74.

(16) چاڤپيکهفتن ل گهه له تهديب مهحموود ههسوو مهاجر يي بهرنياس ب (تهديب مهاجر) ل 2015 /4/1 ل زاخو، ناڤبري ل سالا 1941 ي ل زاخو ژ دايبووييه، خواندنا خو تا ناڤنجي ل زاخو تهمام كرية، و خولا پهيمانگهها كشتوكالي ل ههوليري تهمامكريبه، وهك فهريمانبهر ل فهريمانگهها چاندني ل زاخو هاتيه دامهزاندن، نوكه ل سويد ئاكنجيه.

(17) چاڤپيکهفتن ل گهه له رهشيد حاجي بهدري ل 2014 /11/23 ل زاخو.

(18) چاڤپيکهفتن ل گهه له ههمهد ههلي بيتاسي ل 2015 /3/31 ل زاخو، ناڤبري ل سالا 1942 ل كوندی بيتاسي ژ دايبووييه، خواندنا خو تا نامادهيي تهمام كرية، و ل سالا 1958 چوويه د ناف ريزين پارتی ديموكراتی كوردستاندا، و ل سالا 1962 بوويه پيشمهركه د شوهرشا نهيلوليدا، و ل سالا 1969 بوويه بهرپرسی ئيداري يي هيزا زاخو، نوكه ل زاخو ئاكنجيه.

(19) چاڤپيکهفتن ل گهه له شهعبان سهعيد محهمهد، يا هاتيه نهنجامدان ژلايي شيرزاد زهكهریا محهمهد ل 2006 /3/29 ل زاخو. ناڤبري ل سالا 1936 ل زاخو هاتيه سهري دنياي، ل سالا 1955 چوويه د ناف ريزين پارتی ديموكراتی كوردستاندا، و بوويه نهندامي لژنا ناوچا زاخو و پاشان دوو جاران بهرپرسايهتيا لژنا ناوچا زاخو وهرگرتيه، و ل سالا 1967 - 1971 بوويه كارگيري لقا ئيك، و پاشان بوويه جيگري بهرپرسی لقا ئيك تا نسكوييا 1975.

(20) چاڤپيکهفتن ل گهه له ههميد شهريف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخو.

(21) دبیت هندهك ناڤين ديتر ژي ههبن، ئي بتني نهف ناڤه ب دهست فهكولهری كهفتن.

(22) عثمان قاضي، المصدر السابق، ص 8.

(23) المصدر نفسه؛ چاڤپيکهفتن ل گهه له شهعبان سهعيد محهمهد، ل 2006 /3/29 ل زاخو.

(24) عبد الفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص ص 399 - 401.

(25) مهلا عهبدوللا ئيسماعيل يي ناسيار ب (مهلا ماتور)، شورشي نهيلوول، (كههستهكهی پارتی و ههگيرسيهههكهی سهروك بارزانی بوو)، گوتار يي پاراستيه ل نهريشي متهكتبا سياسييا پارتی ديموكراتی كوردستان ل هافينگهها پيرمام.

(26) نوري شاويس، من مذكراتي، د.م، د.ت، ص ص 79 - 81؛ عبدالفتاح علي البوتاني، "المراحل الاولى لثورة 11 ايلول 1961 و بدايات احداثها في بهدينان"، مجلة متين، العدد (56)، دهوك، ايلول 1996، ص 99.

(27) المصدر نفسه؛ كاوس قيطان، المصدر السابق، ص 162.

(28) هاوکار کریم حمه شریف، شورشی ئەیلوول لیکۆلینهوهیهکی میژوووی ریکخستن و جالاکیه سهربازییهکان 1961 - 1970، ههولێر، 2012، ل 45 - 47.

(29) ل ساڵا 1937 ل گوندی عهسکه رنیزیک کهرکوکی ژدایکبووییه، ل ساڵا 1960 هاتیه ههلبزارتن د ئەندامهتیا لژنا مههکهزیا پارتیدا و ل دهمی دروستبوونا شوژهشا کوردی ل ساڵا 1961 ی بهرپرسی ریکخستنی پارتی بوو ل دهقرا بههدینان، و پاشان بوویه سهرکردی هیژین خهبات ل دهقرا سلیمانی، و ل دهمی ژیکههبوونی پشتهقانا ئیبراهیم ئەحمهدی دکهت تا 1970، و ل ساڵا 1975 هاته ههلبزارتن وهک ئەندامی مهکتهبا سیاسی یا ئیکهتیا نیشتمانی یا کوردستانی و ل ساڵا 1978 هاته کوشتن. بو پتر پیزانینان ل دۆر ژيانا وی بنیره: کومهکا دانهرا، پیاوانامه گولبژیریکی ژياننامهی شهیدی نهمرعهلی عهسکهرییه، ئامادهکردنی: حمه نوری توفیق، سلیمانی، 2004؛ الشیخ سالار الحفید، علی العسکری و الحکم للتاریخ، کوردستان، د.ت، ص 7 وما بعدها.

(30) مهلا عهبدووللا ئیسماعیل، ژیدمیری بهری.

(31) بهلی سی کس ژ ریکخستنی پارتی دمینه د ناقهندا زاخوڤا ب نهینی کاردکر، ئەوژی عهلی عهلی سیفهددین و مهلا حهیدم گویی و جهمال صالح درس، هاتن و چوون دکرن د ناقههرا لیژنی ژدهرقهی زاخو و ریکخستنی پارتی د باژیری زاخوڤا. شیخ مووسی وهرمیلی، شورهشا ئەیلوولی...، ل 27 - 28.

(32) چاچیکهفتن ل گهل ئەحمهه عهلی بیتاسی ل 2015/3/31 ل زاخو.

(33) ل ساڵا 1916 ل باژیرکی موباتا یی کوردی سهرب دهقرا عفرین فه ل کوردستانا سووریا ژدایکبووییه، و خواندنا خو ل عفرین تهمام کریه، و بوویه ماموستا ل باژیری ههلهب، و ل ساڵا 1957 بویه ئەندامی پارتی دیموکراتی کورد ل سووریا، و ل ساڵا 1959 هاتیه کوردستانا عیراقی، و ل ساڵا 1961 بوویه سهرکردهی پیشمهههگهی ل زاخو ب ناخی (ماموستا جهمیل)، و ل ساڵا 1965 ی وهغههکریه. بو پتر پیزانینان، بنیره: علی صالح المیرانی، "محمد علی خوجه حیاته و نشاطاته"، بحث غیر منشور بحوزه صاحبه، ص 5.

(34) القانع المنسی، "ذکریاتی عن بدء الثورة في بادینان زاخو اول مدینه حررها الثوار"، جریده خهبات، العدد (741)، 9 أيلول 1994.

(35) میشان عارف بادی، الحریکه القومیة...، ص 93.

(36) القانع المنسی، المصدر السابق.

(37) چاچیکهفتن ل گهل شهعبان سهعید محمههه ل 2006/3/29 ل زاخو.

- (38) چاڤپيکهفتن ل گهه عسمهت دینو بهنستانى ل 2014/11/23 ل زاخۆ.
- (39) چاڤپيکهفتن ل گهه حهميد شهريف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ.
- (40) چاڤپيکهفتن ل گهه شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخۆ.
- (41) چاڤپيکهفتن ل گهه بهشير سهعيد عهبدوهرهحمان ل 2015/2/14 ل دهۆكى، ناڤبرى ل سالا 1939 ل گوندی گرئوسمان ژدايكبووييه، خواندنا خویا سهرمئای ل ئاسيهی و ناڤنجی ل زاخۆ تهمام كریه، دهرچوویی خاننا مامؤستایان (دار المعلمین) ل مووسل، ل سالا 1959 بويه ریشهبهري قوتابخانهیا كوئی ل دهشتا سليشانهیا لی ژ بهرتهگهري جالاكیين وی یين پارتی، حکوومهتی بریارا گرتنا وی ل تیرمهها 1961 دهرکر، لی شیا خۆ رزگار بکهت و قهستا دهقهرای لیفی بکهت، و پشكداری د نازادکرنا زاخۆدا ل ئهیلولا 1961 د کهت، تا سالا 1964 ل گهه شوهرشی دمینت، پاشی د ژقریته سهر کاری خو، تا 1986 خانه نشین بوویه، و نوکه ل دهۆكى ئاکنجیه.
- (42) چاڤپيکهفتن ل گهه شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخۆ.
- (43) بنیره دهقی راپوورتی د: عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص ص 158 - 160.
- (44) چاڤپيکهفتن ل گهه نهحمهد عهلی بیئاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ.
- (45) القانع المنسي، المصدر السابق.
- (46) چاڤپيکهفتن ل گهه عومهر عهلی هالو ل 2014/12/9 ل زاخۆ.
- (47) چاڤپيکهفتن ل گهه شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخۆ.
- (48) نشيسارا ریشهبهري پوليسين دهۆكى بو ریشهبهري پوليسين مووسل ل 7 - 1961/9/8. هاتيه قهگوهاستن ژ: عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص ص 159 - 160.
- (49) يونان هرمز، أيامی فی ثورة كوردستان، ط 2، دهوك، 2013، ص 74.
- (50) چاڤپيکهفتن ل گهه محهمهد سليمان حاجی بشار ل 2015/4/27 ل دهۆكى، ناڤبرى ل سالا 1959 ل گوندی باوهردی ژدايكبووييه، ل سالا 1979 ی د شورهشا گولانیدا بوویه بهرپرسی شانا خابور ل تهبریزی ل ئیرانی، ل سالا 1980 بوویه پیشمههرگه و بوویه بهرپرسی ریکخراوا خابور، پاشان بوویه نهندامی بهشی سهربازی ل لقا ئیک تا سالا 1991، نوکه ل دهۆكى ئاکنجیه.
- (51) چاڤپيکهفتن ل گهه شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخۆ.
- (52) شيخ مووسى وهرمیلی، شورهشا ئهیلولی...، ل 28 - 29؛ چاڤپيکهفتن ل گهه شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخۆ.
- (53) سعید الحاج صديق الزاخوي، المصدر السابق، ص 148؛ چاڤپيکهفتن ل گهه بهشير سهعيد عهبدوهرهحمان ل 2015/2/14 ل دهۆكى.

- (54) سعید الحاج صدیق الزاخوی، المصدر السابق، ص 148؛ چاڤیکهفتن ل گه‌ل به‌شیر سعید عه‌بدو‌لره‌حمان ل 2015/2/14 ل دهۆکی.
- (55) سعید الحاج صدیق الزاخوی، المصدر السابق، ص 148؛ چاڤیکهفتن ل گه‌ل به‌شیر سعید عه‌بدو‌لره‌حمان ل 2015/2/14 ل دهۆکی؛ چاڤیکهفتن ل گه‌ل ئه‌یوب هه‌سن ئیبراهیم (هه‌سوئی بروی) ل 2016/11/26 ل دهۆکی، ناڤبری ل سالا 1952 ل گوندی باتیفا سه‌ر ب ناحیا گولیانقه ژ دایکبوویه، ل سالا 1967 بوویه پێشمه‌رگه، ل سالا 1975 ئاواره‌ی وه‌لاتی ئیرانی بوویه هه‌تا سالا 1991، وه‌کو کادره‌کی پارته‌ی د هه‌ردوو لقین ئیک و هه‌شت کارکریه و نوکه پێشمه‌رگه‌یی خانه‌نشینه و ل دهۆکی ئاکنجیه.
- (56) سعید الحاج صدیق الزاخوی، المصدر السابق، ص 48؛ چاڤیکهفتن ل گه‌ل به‌شیر سعید عه‌بدو‌لره‌حمان ل 2015/2/14 ل دهۆکی.
- (57) سعید الحاج صدیق الزاخوی، المصدر السابق، ص 149؛ چاڤیکهفتن ل گه‌ل به‌شیر سعید عه‌بدو‌لره‌حمان ل 2015/2/14 ل دهۆکی.
- (58) وصفی حسن ردینی، "ده‌شتا سلێقانه‌یا ل سه‌رده‌می شوره‌شا ئه‌یلولی (1961 - 1975)", قه‌کۆلینه‌کا نه‌ به‌لا‌فکریه‌ پاراستیه ل ده‌قه‌ نه‌جیب سه‌ید عه‌بوش، ل 19.
- (59) شیخ موسی وهرمی، "ده‌سپیکا شوره‌شا ئیلونی ل ده‌قه‌را به‌هدینان"، گوڤارا دهۆک، ژماره (18)، دهۆک چریاتیکی 2002، ل 7.
- (60) عبدالفتاح علی البوتانی، وئاق عن...، ص 89؛ شیخ موسی وهرمی، شوره‌شا ئه‌یلولی ...، ل 31؛ چاڤیکهفتن ل گه‌ل شه‌عبان سه‌عید محمه‌د ل 2006/3/29 ل زاخۆ.
- (61) قشلا زاخۆ دکه‌فته‌ نیشه‌کا باژیری زاخۆ ل ئالیی روژئاڤایی رووباری خابیری، و ل سه‌رده‌می ئیسلامی دگوتنی که‌لها (الحسینیه)، و نوکه ده‌یته هژمارتن ئیک ژ شینوارین دیرین و که‌قنارین زاخۆ، ل وی ده‌می باره‌گایی پولیسان ل ویری بوو. بو پتر پیزانینان، بنیره: خه‌لات موسا و ره‌مه‌زان ده‌شتمری، که‌لها زاخۆ (قشله) وه‌ک شینواره‌کی دیروکی، رۆژنامه‌ ره‌وشه‌ن، ژماره (7)، زاخۆ، چریا دووی 2008 ی.
- (62) چاڤیکهفتن ل گه‌ل به‌شیر سعید عه‌بدو‌لره‌حمان ل 2015/2/14 ل دهۆکی.
- چاڤیکهفتن ل گه‌ل سه‌گشان ره‌نۆف مه‌لا جامی ل 2015/4/22 ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1957 ل گوندی شه‌رانسی ژدایکبوویه، ل سالا 1973 هاتیه ریکخستن د ناڤ ریزین پارتیدا، نوکه راویژکاری لقا هه‌شت پارتیه، و ئاکنجیه ل زاخۆ.
- (63) چاڤیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمه‌د ره‌شو عومه‌ر بی‌تاسی ل 2015/4/28 ل سیمیلی، ناڤبری ل سالا 1945 ل گوندی بی‌تاسی ژدایکبوویه، ل سالا 1957 چوویه د ناڤ ریزین

پارتیدا، ل ساللا 1961 پشكداری د شورەشا ئەیلوولیدا كریه، و نوكه ئاكنجیه ل سیمیلی.

(64) ئەدریس حسن ئاسیھی، "ناحیا ئاسیھی و باتیلی دیروكهكا دیرین و وارهکی ب خیرو بیر و جههکی ههژی هاریکاری"، گوڤارا دهوك، ژماره (28)، دهوك، چریا ئیکی 2005، ل 41.

(65) چاڤیكهفتن ل گهل ئەحمەد عهلی بیئاسی ل 2015/3/31 ل زاخو.

(66) چاڤیكهفتن ل گهل ئەحمەد عهلی بیئاسی ل 2015/3/31 ل زاخو.

(67) سعید الحاج صدیق الزاخویی، المصدر السابق، ص 151؛ شعبان سعید، ژیدهری بهری، ل 28.

(68) چاڤیكهفتن ل گهل عومەر عهلی هالو ل 2014/12/9 ل زاخو؛ چاڤیكهفتن ل گهل محەمد خالد بوصهلی ل 2014/12/2 ل زاخو.

(69) عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص ص 165 - 166.

(70) چاڤیكهفتن ل گهل عومەر عهلی هالو ل 2014/12/9 ل زاخو، چاڤیكهفتن ل گهل عەبدولرحمان یووسف عەبدولرحمان ل 2014/12/30 ل زاخو. بو زانینا ناڤین وان كهسانین پشكداری د رزگار كرنا باژیری زاخودا كرین بنیره: پاشكویی ژماره (3).

(71) بنیره دهقی راپوورتی، ل: عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص ص 162 - 163.

(72) ژیان عومەر، قههرمانی چوار سنوورا شهید عومەری له‌علی، دهوك، 2005، ل 20.

(73) عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 163.

(74) چاڤیكهفتن ل گهل رهشید محەمد مستهفا ئامیدی ل 2015/1/7 ل دهوكی، ناڤبری ل ساللا 1938 ل ئامیدی ژدایكبووییه، و ل ساللا 1958 بوویه ماموستا، ل دهمی شورەشا ئەیلوولی ماموستا بوو ل زاخو ل ناحیا باتیفا، و نوكه ئاكنجیه ل دهوكی.

(75) شوكت ئاقدهل نیروهی، بیرهاتنین شوكت ئاقدهل نیروهی، نه‌به‌لافکرییه و پاراستییه ل دهق کەس و کارین وی، ل ل 5 - 6، ناڤبری ل ساللا 1935 ل گوندی نیروه ل دهقەرا نیروه‌بیان ژدایكبووییه، و ل ساللا 1958 ل مووسل چوویه د ناڤ ریزین پارتیدا ل دهمی شورەشا ئەیلوولی پولیس بوو ل بنگه‌هی ناحیا باتیفا بوو، و ئیک ژوان پولیسان بوو ئەوین هاریکار ل گهل شورەشی ژبوو گرتنا بنگه‌هی پولیسان، له‌ورا پشتی حکوومهتی کونترول ل سەر زاخو کری دهیته گرتن ژلای حکوومهتی فه. بو پتر بیزانینان ل سەر ژیان وی، بنیره: هه‌مان ژیدەر، ل 2 و پشتی وی.

(76) چاڤیكهفتن ل گهل سهید حەسەن سهید یووسف شیلانی ل 2015/6/28 ل زاخو.

ناڤبری ل ساللا 1946 ل گوندی شیلان ژدایكبووییه، خۆاندنا خۆ یا سه‌ره‌تایی ل سالین

- 1958 - 1959 ل باتیفا تهمام کریه، ل ئهیلولا 1959 چوویه ناغنجیا بهدرخان ل زاخو، و چوویه د ناغ ریزین ئیکهتیا قوتابیین کوردستانی و پارتیدا، و ل نیسانا 1962 پشکداری د شورهشا ئهیلولیدا کریه، و بوویه کادری ریکخراوا زاگروس، و ل دهمن نسکوا 1975 مایه ل گوندی شیلانی ل گهل خیزانا خو، و ل سالا 1987 پشکداری د شورهشا گولانیدا کر، نوکه ئاکنجیه ل زاخو.
- (77) چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد عهبدولرهمان صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا؛
- (78) چاقپیکهفتن ل گهل شهعبان محهمهد تاهر صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا.
- (79) وصفی حسن ردینی، دهسپیکا شورهشا ئیلولی ل دهقهرا بههدینان 1961 - 1963، دهوک، 2012، ل 31.
- (79) چاقپیکهفتن ل گهل سهگشان رهئوف مهلا جامی ل 2015/4/22 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل صالح هجی حسین عیسا ل 2014/11/28 ل دهوک.
- (80) چاقپیکهفتن ل گهل ههمید شهریف موسا ل 2015/1/7 ل زاخو.
- (81) چاقپیکهفتن ل گهل نهحمهد عهلی بیتاسی ل 2015/4/2 ل زاخو.
- (82) چاقپیکهفتن ل گهل کهوریا عیسا بطرس شیخ ل 2015/1/2 ل زاخو.
- (83) چاقپیکهفتن ل گهل نهحمهد عهلی بیتاسی ل 2015/4/2 ل زاخو.
- (84) الالبیر أبونا، فیشخابور، بغداد، 2004، ص ص 148 - 149.
- (85) چاقپیکهفتن ل گهل عهبدولستار محهمهد نهحمهد ل 2015/5/5 ل زاخو.
- (86) کتاب آمر سیطرة استخبارات الموصل المرقم س/752/4 فی 1961/9/16 سري و شخصی علی الفور، متصرفية لیواء الموصل، هاتیه وهرگرتن ژ: عبدالفتاح علي البوتاني، الحركة...، ص 276.
- (87) چاقپیکهفتن ل گهل ههسن صادق یوسف گوئی ل 9 / 2015/10 ل زاخو. ناغبری ل سالا 1942 ل گوندی مهرگههی ل دهقهرا گوئیان ژ دایکبووییه، و پیشمههرگایهتی ل ههردوو شورهشین ئهیلول و گولانیدا کریه، و نوکه ئاکنجیه ل باژیروی سلوییا ل باکووری کوردستانی.
- (88) چاقپیکهفتن ل گهل شهعبان سهعید محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخو.
- (89) عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 163.
- (90) القانع المنسی، المصدر السابق.
- (91) بو پتر پیزانیان، بنیره دهقی راپورتان د: عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص ص 162 - 164، 170 - 172.
- (92) بنیره دهقی راپورتی د: المصدر نفسه ص 173.

- (93) القناع المنسي، المصدر السابق؛ چاقپیکهفتن ل گهل ئیسماعیل محهمهد ئیسماعیل بهرواری ل 2014/11/30 ل زاخو.
- (94) کتاب آمر سيطرة استخبارات الموصل المرقم س/752/4 فی 1961/9/16، سري و شخصی على الفور، متصرفية لواء الموصل، الموضوع/ وصول جريح من قضاء زاخو؛ الجمهورية العراقية، متصرفية لواء الموصل، التاريخ 1961/9/19 الى وزارة الداخلية، الموضوع/وصول جريح من قضاء زاخو. هاتيه فهگوهاستن ژ عبدالفتاح على البوتاني، الحركة ...، ص ص 271 - 272.
- (95) بو پتر پیژانینان، بنیره: المصدر نفسه، ص ص 270 - 272.
- (96) چاقپیکهفتن ل گهل رهشید محهمهد مستهفا ئامیدی ل 2015/1/7 ل دهوکی؛ چاقپیکهفتن ل گهل خهیری رههزان نهجار ل 2014/12/13 ل زاخو.
- (97) چاقپیکهفتن ل گهل عهونی محهمهد جونهد ل 2014/11/18 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل بههیا ئههین ئهحمهد ل 2014/12/25 ل زاخو.
- (98) چاقپیکهفتن ل گهل عهونی محهمهد جونهد ل 2014/11/18 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل بههیا ئههین ئهحمهد ل 2014/12/25 ل زاخو.
- (99) چاقپیکهفتن ل گهل شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخو؛ سعید الحاج صديق الزاخوي، المصدر السابق، ص 150 - 151.
- (100) سعید الحاج صديق الزاخوي، المصدر السابق، ص 151؛ شعبان سعید، ژیدهری بهری، ل 28.
- (101) چاقپیکهفتن ل گهل خوآستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل سهعيد حهجي صهديق زاخویی ل 2014/11/14 ل زاخو.
- (102) چاقپیکهفتن ل گهل بههیا ئههین ئهحمهد ل 2014/12/25 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل خوآستی فهرمان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو.
- (103) سعید حمو، مذکرات آمر لواء مشاة، بغداد، 1977، ص 14؛ عبدالکریم فندی، فصول من ثورة ايلول فی کردستان العراق، دهوک، 1995، ص 26.
- (104) چاقپیکهفتن ل گهل حهجي عهروب محهمهد عومهر سلیمانیه ل 2015/10/17 ل زاخو.
- (105) چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد سلیمان حاجی بشار ل 2015/4/27 ل دهوکی؛ چاقپیکهفتن ل گهل ئهحمهد رهشو عومهر بیئاسی ل 2015/4/28 ل سیملی.

(121) عثمان قاضي، المصدر السابق، ص 8؛ چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل شهعبان سهعيد محهمهد ل 2015/3/29 ل زاخو؛ سيد حسن سيد يوسف شيلاني، عشيرة الكلى دراسة فى علاقاتها الاجتماعية و تاريخها السياسى فى العصر الحديث، دهوك، 2013، ص 387.

(122) عبدالفتاح علي البوتاني، الحركة...، ص 311 - 313. بهلى پاشان (حجز) ل سهر مال و مولكين وان دهينه راكرن ل دهمل دان و ستاندين د ناڤهرا حكومهتا عيراقى و كوردان دا ل شوباتا 1964. بوپتر پيزانينان ل سهر ناڤين وان كهسان بنيره: عبدالفتاح على البوتاني، الحركة...، ص 313 - 318.

(123) مركز دراسات الموصل (م. د. م) - جامعة الموصل، ملفات محافظة نينوى، ملف حزب الپارتى و الپارتيون، رقم الملف (6/8/128)، صورة كتاب الحاكم العسكري العام المرقم 1484/8 في 1962/7/11، الى وزارة المالية، م/حجز اموال.

(124) مركز دراسات الموصل (م. د. م) - جامعة الموصل، ملفات محافظة نينوى، ملف حزب الپارتى و الپارتيون، رقم الملف (6/8/128)، متصرفية لواء الموصل (سري)، العدد 21961 في 1962/9/9، الى وزارة المالية، م/حجز اموال.

(125) چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل مهلا حهمدى عهبدولهجيد سهلهفى ل 2010/2/11 ل ديئالوك، يا هاتيه نهجامدان ژلايى رهجب جهميل حهبيب. ناڤبرى ل سالا 1931 ل كوردستانا سووريا ژ داىكبوييه، و ل سالا 1958 چوويه د ناڤ ريژين پارتيدا، و ههژمارهكا پلهيين حزبي وهرگرتينه، بهرپرسى ريڤخستنن پارتى ل زومار، نهندامى لژنا ناڤخو يا دهوك، بهرپرسى ريڤخراوا نيروه و ريكان، و ل دهستپيكا شوژهشا نهيلولى پشكدارى تيدا كرية، بوويه جيگرى سهركردى دهڤهرا بههدينان نهسههد خوشهوى تا سالا 1975، ل سالا 2012 وهغهركرية.

(126) چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل حهميد شهريف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخو؛ چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل سهگشان رمئوف مهلا جامى ل 2015/4/22 ل زاخو؛ چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل فههاد حاجى محهمهد شهمدن ناغا ل 2015/5/27 ل زاخو.

(127) سيد حسن سيد يوسف شيلاني، المصدر السابق، ص 387.

(128) چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل عهبدولستار محهمهد نهحمهد ل 2015/5/15 ل زاخو.

(129) نجم الدين اليوسفي، ثورة ايلول المجيدة، دهوك، 1995، ص 49.

(130) المصدر نفسه، ص 51؛ شيخ مووسى وهرمىلى، شورهشا نهيلولى...، ل 42.

- (131) چاڤپيکهفتن ل گهل رهشيد حاجی بهدری ل 2014/11/23 ل زاخو.
- (132) شيخ موسی وهرمیلی، شورهشا ئهیلولی...، ل 42.
- (133) نجم الدين اليوسفي، المصدر السابق، ص 51 - 52، چاڤپيکهفتن ل گهل مستهفا نيرهی ل 2014/11/24 ل دهوکی.
- (134) چاڤپيکهفتن ل گهل عهبدوستار محهمهده ئهحمهده ل 2015/5/5 ل زاخو.
- (135) چاڤپيکهفتن ل گهل شهعبان سهعيد محهمهده ل 2006/3/29 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهل ئهحمهده رهشو عومهر بيتاسی ل 2015/4/28 ل سيمیلی؛ چاڤپيکهفتن ل گهل جانگير سيشو جانگير مستهفا ل 2015/4/6 ل زاخو، نافبری ل سالا 1932 ل بوجهلی ژ دايكبوويه، ل سالا 1958 چويه د ناف ريزين پارتی ديموکراتی کوردستاندا، و ل سالا 1961 ل گهل شورهشی تا دوماهیک هاتی، و نوکه ئاکنجیه ل زاخو.
- (136) چاڤپيکهفتن ل گهل ئهحمهده عهلی بيتاسی ل 2015/4/2 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهل رهشيد حاجی بهدری ل 2014/11/23 ل زاخو.
- (137) چاڤپيکهفتن ل گهل مهلا حهمدی عهبدولهجيد سهلهفی ل 2010/2/11 ل ديرالوک.
- (138) شيخ موسی وهرمیلی، شورهشا ئهیلولی...، ل 40.
- (139) چاڤپيکهفتن ل گهل حهميد شهريف موسا ل 2015/1/7 ل زاخو.
- (140) چاڤپيکهفتن ل گهل ئهيووب حهسهن ئيبراهيم ل 2016/11/26 ل دهوکی؛ شيخ موسی وهرمیلی، شورهشا ئهیلولی...، ل 40 - 41.
- (141) چاڤپيکهفتن ل گهل شهعبان محهمهده تاهر صادق برو ل 2015/5/30 ل باتيفا.
- (142) چاڤپيکهفتن ل گهل شهعبان سهعيد محهمهده ل 2006/3/29 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهل ئهحمهده رهشو عومهر بيتاسی ل 2015/4/28 ل سيمیلی؛ چاڤپيکهفتن ل گهل جانگير سيشو جانگير مستهفا ل 2015/4/6 ل زاخو.
- (143) عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن...، ص 112؛ گوران ئهحمهده، "شورهشی مهزنی ئهیلول چوڤن بهريا بوو"، گوڤاری پهيامی ئهیلول، ژماره (13)، هوئير، کانوونی دووهمی 2010، ل 14.
- (144) وصفی حسن ردينی، دهستپيکا شورهشا ئهیلولی...، ل 52.
- (145) گوران ئهحمهده، ژيئدمری بهری، ل 14.
- (146) حهسو ميرخان ئهحمهده دولههمهري ل سالا 1923 ل گوندی خهردن سهرب قهزا ميرگهسوری ژ دايكبوويه، ل گهل مهلا مستهفا بارزانی بهرهف ئيکهتيا سوڤيتی چويه، و ل سالا 1959 زڤرييه کوردستان و زڤری ل سهرب کاری خو ئهوژی پيوهر بوو ل کهرکوکی کاردکر، ژ دهستپيکا شورهشا ئهیلولی پشکداري تيدا کريه، پاشان ل

سوار عیسا، چەند لاپەرەکن پاراستینە د ئەرشیفی مەکتەب سیاسی یا پارتیدا ل هاقینگەها پیرمام.

(156) ل سالا 1925 ل گوندی سیلکی ل ناوچەیا بارزان ژدایکبووییه، رۆل هەبوو د سەرهلدانین بارزان 1932 - 1945 دا، و رۆلەك چالاک هەبوو د کۆمارا کوردستان ل مهابادیدا، ئیک ژ فەرماندەیین پیشمەرگی بارزانی بوو، دەستیپیکا شورەشا ئەیلوئ پشکداری تیدا کریه، و بوویه فەرماندی هیزا دھۆکی تا سالا 1974، و ل سالا 2011 وەغەرکریه، بۆ پتر پیزانینان بنیره: محمد مەلا قادر، سەربوردە... ل ل 189 - 190.

(157) مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوهی رزگاری خۆازی کورد شورەشی ئەیلوول 1961 - 1975، بەشی یەکەم، بەرگی سییەم، هەولیر، 2004، ل 67؛ عبدالفتاح علی البوتانی، المراحل الاولي...، ص 107.

(158) نجم الدين اليوسفي، المصدر السابق، ص ص 56 - 57.

(159) چاقپیکهفتن ل گەل عەبدوڵرەزاق گەرماقی ل 2015/1/18 ی ل دھۆکی.

(160) چاقپیکهفتن ل گەل ئەحمەد عەلی بیتاسی ل 2015/4/2 ی ل زاخۆ.

(161) چاقپیکهفتن ل گەل شەعبان سەعید محەمەد ل 2006/3/29 ی ل زاخۆ.

(162) چاقپیکهفتن ل گەل عەبدوڵستار محەمەد ئەحمەد ل 2015/5/5 ی ل زاخۆ؛

چاقپیکهفتن ل گەل ئەحمەد عەلی بیتاسی ل 2015/4/2 ی ل زاخۆ.

(163) چاقپیکهفتن ل گەل عەبدوڵواحد ئەحمەد رەشید سلێفانە ی ل 2016/7/25 ل زاخۆ.

(164) چاقپیکهفتن ل گەل شەعبان سەعید محەمەد ل 2006/3/29 ی ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن

ل گەل محەمەد خالد بوسەلی ل 2014/12/2 ی ل زاخۆ.

(165) چاقپیکهفتن ل گەل شەعبان سەعید محەمەد ل 2006/3/29 ی ل زاخۆ.

(166) هەمان ژیدەر؛ چاقپیکهفتن ل گەل ئەحمەد عەلی بیتاسی ل 2015/4/2 ی ل زاخۆ؛

چاقپیکهفتن ل گەل ئەحمەد رەشو عومەر بیتاسی ل 2015/4/28 ی ل سیمیلی؛

چاقپیکهفتن ل گەل سوار عیسا سوار ل 2015/1/14 ی ل هاقینگەها پیرمام، ل وی

دەمی ل گەل بابی خۆ بوو، ناڤبری ل سالا 1944 ی ل گوندی سیلکی ژدایکبووییه، و ل

سالا 1960 ی ل گەل بابی خۆ پیشمەرگایەتی کریه ل شورەشا ئەیلوولیدا، و ل سالا

1975 ی چووێ ئیرانی، نوکە خانەنشینە و ئاکنجیە ل هاقینگەها پیرمام؛

چاقپیکهفتن ل گەل جەمیل قاسم حەمو ل 2015/4/23 ی ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا

1950 ی ل گوندی پیچەکا سەری ل دەشتا سلێفانەیا ژدایکبووییه، ل سالا 1967 ی

پیشمەرگە بوو د هیزا هەلگورددا، نوکە پیشمەرگەیکە خانەنشینە و ئاکنجیە ل

زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گەل محەمەد خالد بوسەلی ل 2014/12/2 ی ل زاخۆ.

- (177) هه‌مان ژیدەر.
- (178) چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل خۆرشید سه‌لیم شی‌ره ل 2015/1/12 ل هه‌ولپیری.
- (179) هه‌مان ژیدەر؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل سوار عیسا سوار ل 2015/1/14 ی ل هاقینگه‌ها پیرمام.
- (180) وصفی حسن ردینی، داستانا گه‌لیی زاخۆ ل نیسانا 1962 ی، دهۆک، 2011، ل ل 20 - 21.
- (181) وصفی حسن ردینی، داستانا گه‌لیی زاخۆ...، 21.
- (182) چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل سوار عیسا سوار ل 2015/1/14 ی ل هاقینگه‌ها پیرمام؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل ئەحمەد تەیار ئیسماعیل باگولاتکی ل 2014/12/2 ل زاخۆ؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل جانگیر سینۆ جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ی ل زاخۆ.
- (183) خۆرشید سلیم شی‌ره، خه‌بات و خۆین بیرمومریه‌کانی سالانی خه‌باتی پێشمه‌رگایه‌تی، هه‌ولپیر، 2008، چ 2، ل ل 26 - 28.
- (184) وصفی حسن ردینی، داستانا گه‌لیی زاخۆ...، ل ل 25 - 26؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل شه‌عبان سه‌عید محهمەد ل 2006/3/29 ی ل زاخۆ؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل جبرائیل محهمەد له‌سه‌ن سیلکی ل 2015/1/14 ی ل هاقینگه‌ها پیرمام، ناخبری ل سالا 1940 ژ دایکبووییه، پێشمه‌رگه‌ بوو د شوره‌شا نه‌یلولیدا و ل گه‌ل عیسا سواری بوو ل هیزا زاخۆ، و پێشمه‌رگه‌یی شوره‌شا گولانی بوو، و نوکه‌ ئاکنجیه ل هاقینگه‌ها پیرمام.
- (185) وصفی حسن ردینی، داستانا گه‌لیی زاخۆ...، ل 28.
- (186) وصفی حسن ردینی، داستانا گه‌لیی زاخۆ...، ل 28؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمەد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/11/30 ی ل زاخۆ.
- (187) وصفی حسن ردینی، داستانا گه‌لیی زاخۆ...، ل 031؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل مه‌لا عه‌بدوڵکه‌ریم صوفی ل 2014/11/21 ل زاخۆ.
- (188) وصفی حسن ردینی، داستانا گه‌لیی زاخۆ...، ل 31.
- (189) خۆرشید سلیم شی‌ره، ژیدهری به‌ری، ل 29.
- (190) چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل مه‌لا عه‌بدوڵکه‌ریم صوفی ل 2014/11/21 ل زاخۆ؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمەد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/11/30 ل زاخۆ؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل جانگیر سینۆ جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ل زاخۆ؛ چاقپیکه‌فتن ل گه‌ل ئەحمەد ره‌شو عومه‌ر بیتاسی ل 2015/4/28 ل سیمیلی.
- (191) عبدالکریم فندی، المصدر السابق، ص 36 - 37؛ فره‌نسۆ هه‌ریری، "شورشى ئەیلوول به‌رایى و دمه‌رنجام"، گوڤاری کادر، ژماره‌ (29)، ئەیلوولی 1992، ل 63.

(192) وصفی حسن ردینی، "داستانا گهلیی زاخۆ...، ل 32.

(193) چاقپیکهفتن ل گهل شهعبان سهعید محهمهد ل 2006/3/29 ل زاخۆ.

(194) خۆرشید سلیم شییر، ژیدهری بهری، ل 28 - 29؛ بهلی عهبدولکههریم فندی دبیزیت ژمارا وان (73) بوون، عبدالکریم فندی، المصدر السابق، ص 31. پاشان ئەه ديله هاتنه ئازادکرن ب فهرمانا ئەسههد خۆشهوی، وصفی حسن ردینی، داستانا گهلیی زاخۆ...، ل 57.

(195) شازین هیرش، شورهشی ئەیلول له چهند بهلگهنامهیهکی میژوویدا 1961 - 1963، سلیمانی، 2001، ل 60 - 61.

(196) چاقپیکهفتن ل گهل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ، ئیک ژپشکدارین شهري بوو، ناقبری ل سالا 1940 ل بیتاسی ژ دایکبووییه، ل سالا 1957 چوووه د ناف ریکخستنن پارتیدا، و ل سالا 1961 پشکداری د شورهشا ئەیلولیدا کریه، نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گهل شهعبان سهعید محهمهد ل 2006/3/26 ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گهل جبرائیل محهمهد حهسهن سیلکی ل 2015/1/14 ل هاقینگهها پیرمام.

(199) وصفی حسن ردینی، داستانا گهلیی زاخۆ...، ل 57.

(198) شازین هیرش، ژیدهری بهری، ل 61؛ دانا ادامز شمدهت، رحله الی رجال شجعان فی کوردستان، ترجمه: جرجیس فتح الله، اربیل، 1999، ص 125؛ سهدیق عوسمان، ژیدهری بهری، ل 23؛ فریاد نیروانی، "له یادی شههیدی فهرمانده عیسا سوار ژیان و خهباتیکی پر له سهروهری"، گوشاری دهنگی پیشمههرگه، ژماره (63)، ههولیر، ئاداری 2003، ل 57.

(199) چاقپیکهفتن ل گهل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.

(200) شکیب عقراوی، سنوات المحنة في كردستان اهم الحوادث السياسية و العسكرية في كردستان و العراق من 1958 الى 1980، اربیل، 2007، ص 72.

(201) شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص 73؛ فرنسو ههریری، ژیدهری بهری، ل 63.

(202) چاقپیکهفتن ل گهل سهید حهسهن سهید یوسف شیلانی ل 2015/6/28 ل زاخۆ.

(203) سهید حمو، المصدر السابق، ص 35.

(204) عبد الکریم فندی، المصدر السابق، ص 37.

(205) چاقپیکهفتن ل گهل ئەیوب ئەمین عومه ل 2015/4/2 ل زاخۆ، ناقبری ل سالا 1944 ل باتیفا ژ دایکبووییه، ل سالا 1958 چوووه د ناف ریزین پارتی دیموکراتی کوردستاندا،

- ل سال 1961 پشكدارى د شورهشا ئه لولیدا كر، و نوكه ئاكنجيه ل زاخو؛
چاڤپيكهفتن ل گه ل شهعبان محهمهد تاهر ل 2015/4/7 ل باتيفا؛ چاڤپيكهفتن ل
گه ل سهيد حهسهن سهيد يووسف شيلانى ل 2015/6/28 ل زاخو.
(206) ههمان ژيدير.
- (207) چاڤپيكهفتن ل گه ل جبرائيل محهمهد حهسهن سيلكى ل 2015/1/14 ل هافينگهها
پيرمام.
- (208) سعيد حمو، المصدر السابق، ص 35.
- (209) چاڤپيكهفتن ل گه ل سهيد حهسهن سهيد يووسف شيلانى ل 2015/6/28 ل زاخو.
- (210) چاڤپيكهفتن ل گه ل جانگير سيقو جانگير مستهفا ل 2015/4/6 ل زاخو؛ چاڤپيكهفتن
ل گه ل ئهحمهد عه لى بيتاسى ل 2015/4/2 ل زاخو.
- (211) چاڤپيكهفتن ل گه ل سهيد حهسهن سهيد يووسف شيلانى ل 2015/6/28 ل زاخو.
- (212) چاڤپيكهفتن ل گه ل عومهر حسين حهسهن ل 2015/4/7 ل گوندى خيزاڤا، ناقبرى ل
سالا 1938 ل گوندى خيزاڤا ژ دايكبووييه و ل سال 1958 چوويه د ناف ريزين پارتيدا،
ل سال 1961 پشكدارى د شورهشا ئه لولیدا كرىه پيشمهركه بوو و پشكدارى د قى
شهريدا كرىه، نوكه ئاكنجيه ل گوندى خيزاڤا؛ چاڤپيكهفتن ل گه ل سهليم عومهر
حسين ل 2015/4/7 ل گوندى خيزاڤا، ناقبرى ل سال 1956 ل گوندى خيزاڤا ژ
دايكبووييه، ل سال 1976 پشكدارى د شورهشا گولانيدا كرىه و نوكه كارگيرى
ليژنا ناوچا باتيفا يه و ئاكنجيه ل گوندى خيزاڤا.
- (213) چاڤپيكهفتن ل گه ل شهعبان محهمهد تاهر صادق برو ل 2015/4/7 ل باتيفا؛
چاڤپيكهفتن ل گه ل ئهيووب ئه مين عومهر ل 2015/4/2 ل زاخو.
- (214) دانا ادامز شمדת، المصدر السابق، ص 126.
- (215) چاڤپيكهفتن ل گه ل سوار عيسا سوار ل 2015/1/14 ل هافينگهها پيرمام؛
چاڤپيكهفتن ل گه ل ئيسماعيل محهمهد ئيسماعيل بهروارى ل 2015/5/14 ل زاخو.
- (216) چاڤپيكهفتن ل گه ل عومهر عه لى هالو ل 2014/12/9 ل زاخو.
- (217) سعيد حمو، المصدر السابق، ص 37.
- (218) شيخ مووسى وهرمىلى، شورهشا ئه لولوى ...، ل 55؛ چاڤپيكهفتن ل گه ل محهمهد
عهبدولرهمان صادق برو ل 2015/4/7 ل باتيفا.
- (219) چاڤپيكهفتن ل گه ل محهمهد عهبدولرهمان صادق برو ل 2015/4/7 ل باتيفا؛
چاڤپيكهفتن ل گه ل جانگير سيقو جانگير مستهفا ل 2015/4/6 ل زاخو؛ شهوكت

- مهلا ئيسماعيل حسن، روزانی له میژووی شورەشی ئەیلوول 1961 - 1975، ههولێر، 2007، ل 97.
- (220) چاقپیکهفتن ل گهه له محهمهد عهبدوهرحمان صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا؛ چاقپیکهفتن ل گهه له محهمهد تهیار ئيسماعيل باگولاتکی ل 2014/12/2 ل زاخۆ.
- (221) چاقپیکهفتن ل گهه له محهمهد عهبدوهرحمان صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا؛ چاقپیکهفتن ل گهه له محهمهد تهیار ئيسماعيل باگولاتکی ل 2014/12/2 ل زاخۆ.
- (222) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی ئیکی، ل 92.
- (223) سعید حمو، المصدر السابق، ص 36.
- (224) عبدالکریم فندی، المصدر السابق، ص 38. ههژی گوتنییه کو هیژین حکوومهتی ل باتیفا نه مان ههتا سالا 1975. چاقپیکهفتن ل گهه له سهد حهسن سهد یوسف شیلانی ل 2015/6/28 ل زاخۆ.
- (225) شیخ مووسی وهرمیلی، شورەشا ئەیلوولی ...، ل 52.
- (226) چاقپیکهفتن ل گهه له شهعبان محهمهد تاهر صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا؛ چاقپیکهفتن ل گهه له محهمهد عهبدوهرحمان صادق برو ل 2015/4/7 ل باتیفا.
- (227) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی ئیکی، ل 92.
- (228) پهسار، "یومیات ثورة ایلول"، مجلة متین، العدد (7)، دهوک، نیسان 1992، ص 61.
- (229) جهودت ئاکریمی، "لاپهریک له میژوی شورەشی ئەیلوولی مهزن شهری گهلیی زاخۆ 1962/8/8 ی". چه ند بهرپهیرین ل ئهرشیف مهکتب سیاسی یی پارتی پاراستینه.
- (230) سعید حمو المصدر السابق، ص 42 - 43.
- (231) عبدالکریم فندی، المصدر السابق، ص 41.
- (232) سعید حمو، المصدر السابق، ص 44.
- (233) جهودت ئاکریمی، ژیدهری بهری.
- (234) سعید حمو المصدر السابق، ص 46.
- (235) جهودت ئاکریمی، ژیدهری بهری.
- (236) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی ئیکی، ل 93؛ شازین هیرش، ژیدهری بهری، ل 72.
- (237) عهین زاله: گونده که د کهفیه ژوریا باژیرکی زومار و چوار کیلومه ترا ژ سهنتهری ناحیا زومار دووره، و (65) کیلومه ترا ژ مووسل دووره، د کهفیه بهرامبهر کومه لگهها خراب دیم ل دهشتا سلیقانه ییا. بنیره: وصفی حسن ردینی، داستانا عین زالا ل شهقا 1962/10/11، ههولێر، 2006، ل 8.
- (238) عبدالفتاح علی البوتانی، الحركه...، ص 337.

- (239) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمهد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/11/30 ی ل زاخۆ.
- (240) مسعود بارزانی، به‌رگی سییی، به‌شی ئیکی، ل 93 - 94.
- (241) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل جانگیر سیڤو جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ل زاخۆ؛ وصفی حسن ردینی، داستانا عین زاله ...، ل 17. هه‌ژی گووتنییه ل قیری د. رزگار دیاردکته کو ناڤین ڤولیسان محمد سور (حمه سور) و محمد خضر (حمه خدر)، به‌لی ناڤی دوویی شاشه نهیی دروسته. بنیره په‌رتووکا وی: ملحمة عین زاله فی ذاکرة الپیشمرگه، دهوک، 1997، ص 38.
- (242) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل جانگیر سیڤو جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل عریف ده‌رویش یووسف ره‌شید نعمه‌ت ل 2014/12/9 ل زاخۆ، ناڤیری ل سالا 1930 ل زاخۆ ژ دایکبوویییه پشکداری د شوره‌شا ئه‌یلولیدا کریه، و بوویه فه‌رمانده‌ی به‌تالیونی، و پشکداری د هه‌ژماره‌کا شه‌راندای کریه، نوکه ئه‌ندامی دوزگه‌هی ئه‌یلولیییه، ل زاخۆ ئاکنجیه؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمهد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/1/30 ل زاخۆ.
- (243) رزگار، المصدر السابق، ص 39.
- (244) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل جانگیر سیڤو جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ل زاخۆ.
- (245) کوفان ئیحسان یاسین، "خه‌باتکه‌ر و پیشمه‌رگی شورشا ئه‌یلولی مه‌لا هه‌مدی بو سیلاڤ د په‌یثیت"، گوڤارا سیلاڤ، ژماره (42)، ئامیدی، چریا ئیکی 2009، ل 6 - 7.
- (246) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل مه‌لا عه‌بدوکه‌ریم صوفی ل 2014/11/21 ل زاخۆ. د قی چاڤپیکهفتنیدا ناڤیری دبیزیت ل ده‌می عیسا سوار پلان داناتی دایه دیارکرن پشتی ده‌رکه‌فن به‌ره‌ڤ عه‌ین زاله دقیت عه‌بدوکه‌ریم صوفی و سلیمان حاجی به‌دری ل جهی وی ل بنگه‌هی وی ل بیزهی بمینت. به‌لی رزگار ناڤی سلیمان حاجی به‌دری دکه‌ته ل گه‌ل وان که‌سان ئه‌ڤین چووین به‌ره‌ڤ عه‌ین زاله، بنیره په‌رتووکا وی، المصدر السابق، ص 39. به‌لی عه‌بدوکه‌ریم صوفی ل وی ده‌می د ناڤی روودانیدا بوو و بووچونا وی دروستتره.
- (247) رزگار، المصدر السابق، ص 39.
- (248) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمهد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/11/30 ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل سوار عیسا سوار ل 2015/1/14 ل هه‌ڤینگه‌ها پیرمام.
- (249) وصفی حسن ردینی، داستانا عین زاله ...، ل 22 - 23.

⁽²⁵⁰⁾ ژیدمەهەك ددەتە دیارکرن کو کریار ل شهفا 10 - 1962/10/11 یاهااتیە ئەنجامدان، و ل 1962/10/9 پێشمەرگەى دایه‌رى، بنیره: وصفی حسن ردینی، داستانا عین زاله... ل 35. به‌ئى ل دویف رزناما میژووویا وی دەمی 10/9 روژا سى شه‌مبى یه، و 10/10 بوویه جوار شه‌مب و 10/11 پینج شه‌مبه، و کریار یا ل شهفا پینج شه‌مب ل سه‌ر ئەینى هاتی ئەنجامدان، ئشیری بومه دیار دبیتن کریار یا ل شهفا 11 - 12 چریا ئیکى 1962 هاتیە ئەنجامدان.

⁽²⁵¹⁾ کوفان ئیحسان یاسین، ژیدمەرى به‌رى، ل 7.

⁽²⁵²⁾ وصفی حسن ردینی، داستانا عین زاله... ل 35. به‌ئى رزگار دبیتت (300) پێشمەرگه بوون، بنیره په‌رتووکاوی: ژیدمەرى به‌رى، ل 40.

⁽²⁵³⁾ عبدالکریم فندی، "ستراتیجیا شوره‌شا ئیلونى"، گوڤارا متین، ژماره (44)، دهوك، ئیلون 1995، ل 15.

⁽²⁵⁴⁾ رزگار، المصدر السابق، ص 45.

⁽²⁵⁵⁾ چاڤپیکه‌فتن د گه‌ل جبرائیل محهمەد حەسەن سیلکی ل 2015/1/14 ل هافینگه‌ها پیرمام.

⁽²⁵⁶⁾ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل عریف دەرویش یووسف ره‌شید نعمەت ل 2014/12/9 ل زاخۆ.

⁽²⁵⁷⁾ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل عریف دەرویش یووسف ره‌شید نعمەت ل 2014/12/9 ل زاخۆ؛ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمەد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/11/30 ل زاخۆ، ناڤبری ل گه‌ل قوللا هاشم میروزی بوو؛ رزگار، المصدر السابق، ص 48؛ وصفی حسن ردینی، داستانا عین زاله... ل 46 - 47؛ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل عومەر عه‌لى هالو ل 2014/12/9 ل زاخۆ.

⁽²⁵⁸⁾ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل محهمەد خالد بوصه‌لى ل 2014/12/2 ل زاخۆ.

⁽²⁵⁹⁾ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل عریف دەرویش یووسف ره‌شید نعمەت ل 2014/12/9 ل زاخۆ؛ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل جانگیر سیڤو جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ل زاخۆ؛ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمەد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/11/30 ل زاخۆ.

⁽²⁶⁰⁾ وصفی حسن ردینی، داستانا عین زاله... ل 48 - 49؛ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل عریف دەرویش یووسف ره‌شید نعمەت ل 2014/12/9 ل زاخۆ؛ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل محهمەد خالد بوصه‌لى ل 2014/12/2 ل زاخۆ.

⁽²⁶¹⁾ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل جانگیر سیڤو جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ل زاخۆ؛ چاڤپیکه‌فتن ل گه‌ل ئیسماعیل محهمەد ئیسماعیل به‌رواری ل 2014/11/30 ل زاخۆ.

(262) مسعود بارزانی، بەرگی سییی، بەشی ئیکی، ل 94؛ دیرک کینان، کوردو کوردستان، وەرگیران: لەزگینی ئاقدەرهمانی، دھۆک، 2008، ل 110؛ شیرزاد نایف، "ئەیلولەکا مەزن... بو گورمپانەکا مەزن"، گوڤارا دەنگی پێشمەرگە، ژمارە (114)، هەولێر، ئەیلول 2007، ل 25.

(263) چاڤیکەڤتن ل گەل عریف دەرویش یووسف رەشید نەمەت ل 2014/12/9 ل زاخۆ.

(264) چاڤیکەڤتن ل گەل پیروز حەجی عەبو سلیشانە ی ل 2015/6/27 ل زاخۆ. ناڤبری ل سالا 1941 ل گوندی پێچەکی هاتیە سەر دونیایی، و ل وی دەمی مالا وان ل گوندی چوپانیی بوو، نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ.

(265) شازین هیرش، ژیدەری بەری، ل 85.

(266) چاڤیکەڤتن ل گەل جانگیر سێڤو جانگیر مستەفا ل 2014/4/6 ل زاخۆ؛ چاڤیکەڤتن ل گەل ئیسماعیل محەمەد ئیسماعیل بەرواری ل 2014/11/30 ل زاخۆ؛ وصفی حسن ردینی، داستانا عین زالە ...، ل ل 66 - 69؛ پەسار، "یومیات ثورە ایلول"، گوڤارا مەتین، ژمارە (8)، دھۆک، گولان 1992، ل 61.

(267) چاڤیکەڤتن ل گەل ئیسماعیل محەمەد ئیسماعیل بەرواری ل 2014/11/30 ل زاخۆ.

(268) سعید حمو، المصدرا السابق، ص 52.

(269) المصدرا نفسه.

(270) مسعود بارزانی، بەرگی سییی، بەشی ئیکی، ل 95؛ عبدالحمید علی سعید البرزنجی، دور ثورە ایلول 1961 - 1975 فی حرکة التغير الاجتماعي، دھۆک، 2007، ص 176 - 177.

(271) مسعود بارزانی، بەرگی سییی، بەشی ئیکی، ل 95.

(272) سعید حمو، المصدرا السابق، ص 52 - 53.

(273) عبدالکریم فندی، المصدرا السابق، ص 42.

(274) چاڤیکەڤتن ل گەل محەمەد ئیبو ئیسماعیل ل 2015/8/3 ی ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1954 ی ل گوندی پەراقی ژ دایکبووییە، و ناڤبری ل وی دەمی ل گوندیدا بوو، و ئەڤ شەرە ب چاقی خو دیتیە، و نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ؛ چاڤیکەڤتن ل گەل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ی ل زاخۆ، و ئیک ژ پشکدارین فی شەری بوو وەک پێشمەرگە.

(275) چاڤیکەڤتن ل گەل محەمەد سلیمان حاجی بشار ل 2015/4/27 ی ل دھۆکی؛ چاڤیکەڤتن ل گەل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ی ل زاخۆ.

(276) چاڤیکەڤتن ل گەل محەمەد ئیبو ئیسماعیل ل 2015/8/3 ی ل زاخۆ.

(277) جەودەت ئاکرمیی، ژیدەری بەری.

- (278) شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص ص 73 - 74.
- (279) چاقپیکهفتن ل گهل عهبدوولستار محهمهد ئەحمهد ل 2015/1/29 ل زاخۆ.
- (280) مراقب سیاسی، ثورة 11 ایلول العظمی التاریخ و الدرس، چهند لاپه‌رین پاراستینه د ئه‌رشیفی مه‌کتبه‌با سیاسی یا پارتی ل هاقینگه‌ها پیرمام.
- (281) چاقپیکهفتن ل گهل عهبدوولرهمان یووسف عهبدوولرهمان ل 2014/12/30 ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گهل سه‌عید حه‌جی سه‌دیق زاخۆیی ل 2014/11/14 ل زاخۆ.
- (282) چاقپیکهفتن ل گهل ره‌شید حاجی به‌دری ل 2014/11/23 ل زاخۆ.
- (283) چاقپیکهفتن ل گهل ئەحمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ
- (284) چاقپیکهفتن ل گهل ره‌شید حاجی به‌دری ل 2014/11/23 ل زاخۆ.
- (285) چاقپیکهفتن ل گهل ئەحمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ.
- (286) چاقپیکهفتن ل گهل سوار عیسا سوار ل 2015/1/14 ی ل هاقینگه‌ها پیرمام.
- (287) چاقپیکهفتن ل گهل ئەحمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گهل جانگیر سیفۆ جانگیر مسته‌فا ل 2015/4/6 ل زاخۆ.
- (288) چاقپیکهفتن ل گهل حه‌مید شه‌ریف مووسا ل 2015/1/7 ی ل زاخۆ. لی ناقبری دب‌ئیت ریکخستنا له‌شکه‌ری ب فی شیوه‌ی دمینت تا 1964 ی دبنه‌ پهل و به‌تالیون، به‌لی شه‌عبان سه‌عید محهمهد ده‌ته دیارکرن کو ل فی ده‌می سی به‌تالیون هه‌بوون ئەو ژێ به‌تالیونا عه‌لی هلو و عه‌لی عه‌لی سیفه‌ددین و هاشم میروزی پاشان هاشم میروزی ده‌یته گوه‌ارتن و ل جه‌ی وی سه‌ید عه‌بوش ده‌یته دانان. چاقپیکهفتن ل گهلدا ل 2006/3/29 ل زاخۆ.
- (289) چاقپیکهفتن ل گهل ئەحمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ. بو پتر پی‌زانینان لسه‌ر ره‌وشا پی‌شمه‌رگه‌ی ل فی سه‌رده‌می، بنیره: هاوکار کریم حمه‌ شریف، ژیده‌ری به‌ری، ل ل 126 - 128.
- (290) ل فی ده‌می مالا حازم به‌گی ده‌رکه‌تبوونه ژده‌رفه‌ی عیراقی، له‌ورا یووسف شه‌مدین ئاغا ببوو بریکاری وان، چاقپیکهفتن ل گهل عه‌بدوولرهمان یووسف عه‌بدوولرهمان ل 2014/12/30 ی ل زاخۆ.
- (291) هه‌مان ژیده‌ر. بو پتر پی‌زانینان ل دۆر وان که‌سایه‌تیین هاریکاریا شو‌ره‌شی کرین ل ده‌فه‌را زاخۆ، بنیره: پاشکۆیی ژماره (5).
- (292) چاقپیکهفتن ل گهل ئەحمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ.
- (293) هه‌مان ژیده‌ر.
- (294) چاقپیکهفتن ل گهل عه‌بدوولره‌زاق گه‌رماقی ل 2015/1/18 ی ل ده‌وکۆ.

- (295) سه‌فا چاف، ژیدهری به‌ری، ل 289 - 290.
- (296) عثمان قاضی، المصدر السابق، ص 11 - 14؛ خه‌لات موسا یوسف، ریک‌خستنن...، ل 4.
- (297) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ی ل زاخۆ؛ چافپیکه‌فتن ل گه‌ل مه‌لا یوسف کریت یوسف ل 2014/12/31 ی ل زاخۆ؛ چافپیکه‌فتن ل گه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/7 ی ل باتیفا.
- (298) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل حه‌مید شه‌ریف موسا ل 2015/1/7 ی ل زاخۆ؛ چافپیکه‌فتن ل گه‌ل شه‌عبان سه‌عید محه‌مه‌د ل 2006/3/29 ی ل زاخۆ؛ چافپیکه‌فتن ل گه‌ل ئەیوب حه‌سه‌ن ئیبراهیم ل 2016/11/26 ل ده‌وکی.
- (299) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/7 ی ل باتیفا؛ چافپیکه‌فتن ل گه‌ل حه‌مید شه‌ریف موسا ل 2015/1/7 ی ل زاخۆ.
- (300) نجم‌الدین الیوسفی، المصدر السابق، ص 68.
- (301) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/7 ی ل باتیفا.
- (302) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/7 ی ل باتیفا.
- (303) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل مه‌لا یوسف کریت یوسف ل 2014/12/31 ی ل زاخۆ.
- (304) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل مه‌لا ته‌ها مه‌لا جامی ده‌شتماسه‌کی ل 2015/6/15 ی ل زاخۆ، ناخبری ل سالا 1932 ی ل زاخۆ ژ دایک‌بووییه، هه‌ر ل ده‌ستپیکا دامه‌زراندنا پارتی بوویه ئەندام و پشکداری د شوره‌شا ئەیلولیدا کریه، و به‌رپرسی زیندانا سه‌نات بوو، هه‌روه‌سا پشکداری د شوره‌شا گولانیدا کریه، و نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ؛ چافپیکه‌فتن ل گه‌ل سوار عیسا سوار ل 2015/1/14 ی ل هافینگه‌ها پیرمام.
- (305) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/7 ی ل باتیفا.
- (306) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل خواستی فه‌رمان ره‌شید ل 2015/1/3 ی ل زاخۆ.
- (307) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل سامی ئەسه‌هد مه‌عرووف ل 2015/2/11 ی ل زاخۆ.
- (308) چافپیکه‌فتن ل گه‌ل خواستی فه‌رمان ره‌شید ل 2015/1/3 ی ل زاخۆ.

بەشی سیی

پیشەت و روودانین سیاسی ل زاخۆ (1970 - 1963)

- تەومری ئیکى: پیشەتین سیاسی ل زاخۆ 8 شوبات 1963 - 18 چریا دووی 1963
- تەومری دووی: پیشەتین سیاسی ل زاخۆ چریا دووی 1963 - نیسانا 1965
- تەومری سیی: رموشا سیاسی ل زاخۆ نیسانا 1965 - 17 تیرمهها 1968.
- تەومری چواری: پیشەتین سیاسی ل زاخۆ پشتی کۆدەتایا 17 تیرمهها 1968 ئ
- تەومری پینجی: ریکخستنن سیاسی و لەشکەری ل دەفەرا زاخۆ د ماوی 1970-1963 دا

تهوهری ئیکی

پیشہاتین سیاسی ل زاخو 8 شوبات 1963 . 18 چریا

دووی 1963

ئیک: زاخو کۆدەتایا 8 شوباتا 1963 ی

تیکچوونا باری سیاسی ل عیراقی بوویہ ئەگەری پەیدا بوونا کیشەیان بو حکوومەتا عەبدولکەریم قاسمی، و ئەف کاودانە بوونە ئەگەری ئەنجامدانە کۆدەتایا 8 شوباتا 1963 ی، و هاتنا پارتا بەعسا عەرەبیا ئیشتراکی و هەقەیمانین وی یین نەتەووخوازین عەرەب بو دەستەهلاتی⁽¹⁾. و پشتی سەرکەفتنا کۆدەتای جقاتەک ب ناخی (جقاتا نیشتیمانیا سەرکردایەتیا شوڤرەشی) هاتە پیکهینان، و ئەف جقاتە بوویە ژیدەری دەستەهلاتی، و دەریخستنا یاسایان و دامەزراندن و لادانا و مزیران، و زۆرینەیا ئەندامین فی جقاتی ژبەعسییان پیکدەهات⁽²⁾.

حکوومەتا عیراقی یا نوی ل رۆژا 9 شوباتا 1963 ی هاتیە پیکهینان، پلا سەرتیپ روکن عەبدولسەلام محەمەد عارف بو پلا (مشیر) هاتە بلندکرن، و ژلای جقاتا نیشتیمانیا سەرکردایەتیا شوڤرەشی) وەک ئیکەم سەرۆک کۆماری عیراقی هاتە هەلبژارتن، هەرۆسا بوویە سەرکردی هیژین لەشکەریین عیراقی⁽³⁾. و ئەندامی

جڤاتی ئەحمەد حەسەن بەکر (1914 - 1982) بوویە سەرۆک وەزیران و عەلی صالح ئەلسەعدی بوویە جیگری سەرۆک وەزیران و وەزیری ناڤخۆی، و ئەندامی بەعسییان د وەزارەتا نویدا کار د بنگەهین سەرەکیدا دکر، ئەفا کو دوو کەسین کورد بخۆڤه دگرت ئەوژی فوئاد عارف و بابا عەلی شیخ مەحموود بەرزەنجی⁽⁴⁾.

د ماوی د ناڤهرا شوبات و تشرینا دووی 1963 یدا، گەلەک روودان و ستەم و زۆرداری و کوشتن ل عیراقی هاتنه ئەنجامدان. پستی بەعسییان کونترۆل ل سەر خالین ئیستراتیجی کرین و عەبدوڵکەریم قاسم کوشتن خو ئامادەکر بو ژناڤبرنا دوژمنین خو، و ب ریکا ریکراوا وان یا نیمچە سەریازی یا ب ناڤی (زیرەقانی نەتەوهیی - الحرس القومي)⁽⁵⁾ ئەڤ چەندە هاتە ئەنجامدان ئەوا ژمارا ئەندامین وی ل هەیفە شوباتی ژ (5000) کەسان بو (34000) کەسان ل هەیفە تەباخی 1963 ی زیدەبووی، و کارین زیرەقانی نەتەوهیی د بەیانا (جڤاتا نیشتمانیا سەرکردایەتیا شوڤەشی) هاتبوونە دیارکر د رۆژا کۆدەتاییدا، کو دی بەرامبەر هەولدانین کۆمۆنیستان ئەوین هەڤالین عەبدوڵکەریم قاسمی راوەستن⁽⁶⁾.

ب قی رەنگی بەعسییان و نەتەوهخوایین عەرەب دەست ب گرتن و کوشتنا ئەندام و لایەنگرین حزبا کۆمۆنیستا عیراقی کرن، و د ماوی دوو رۆژاندا گەلەک کوشتن هەتا سکرتیری لژنا مەرکەزی سەلام عادل و ل گەل (8) کەسان ژ ئەندامین مەکتەبا سیاسی قی حزبی دبن ئەشکەنجەدانیدا دەیتە کوشتن⁽⁷⁾. ب سەدان کەس هاتنه گرتن و ئەڤین مایین رەڤین و خو گەهاندنە کوردستانی⁽⁸⁾، ئەڤ رەفتارا بەعسییان نە ب تنی ل دژی کۆمۆنیستان بوو، بەلکو پتیریا هیژین سیاسی و نیشتمانی بخۆڤه دگرت، و هەر د رۆژا ئیکی یا کۆدەتاییدا و پستی بەیانا ژماره (13) هاتییه دەریخستن ژلای حکوومەتیڤه بو ژناڤبرنا دوژمنین کۆدەتایی⁽⁹⁾، زیرەقانی نەتەوهیی رابوو ب گرتنا سەدان کادر و ئەندامین پارتیین عیراقی ب بەهانهیا پشتهقانی و لایەنگیری و ئەندامەتی د حزبا کۆمۆنیستا عیراقیدا⁽¹⁰⁾.

کورد ل دەستیکی کەیفخۆش بوون ب قی کۆدەتایی، و هزر دکر دی بارودوخین وان بەرەڤ باشیڤه چیتن⁽¹¹⁾، بەلی بەیانا (جڤاتا نیشتمانیا

سەرکردایه‌تیا شوڤه‌شێ) چ گرتی و چ ئاماژه ب چاره‌سەر کرنا کێشه‌یا کوردی ل سەر بنه‌مایێ مافی ئوتونومی نه‌دابوو⁽¹²⁾. سهره‌رای قی چه‌ندی ئه‌ندامی لژنا مه‌رکه‌زییا پارتی صالح یووسفی و سه‌رتیپ خانه‌نشین فوئاد عارف رابوون ب هه‌نارتنا بروسکه‌یه‌کا پیروزبایه‌یی ب ناڤی پارتی بو (جڤاتا نشتیمانی سهرکردایه‌تیا شوڤه‌شێ)، و تیدا هاتبوو: "...شوڤه‌شا هه‌وه یا گونجایه ل گه‌ل شوڤه‌شا گه‌لی کورد ل دژی زۆرداریا قاسمی، و کورد داغبارن ب بزاقین ژناڤه‌رنا قاسمی، و ئه‌و یین ل هیشیا پینگاقین راستگه‌ونه ژ قی بزاقی بو چاره‌سهرکرنا کێشه‌یا کوردی ل سهر بنه‌مایێ مافی ئوتونومی..."⁽¹³⁾.

به‌ئێ سهرکرده‌یین کۆده‌تایی به‌رسقا بروسکی نه‌دان⁽¹⁴⁾، له‌ورا مه‌لا مسته‌فا بارزانی و لژنا مه‌رکه‌زی ره‌خه‌ ل هه‌نارتیین بروسکا پیروزبایه‌یی گرتن، کو له‌زد هه‌نارتنییدا کرین بیکو هه‌لوێستی رژێما نوی ژ کێشه‌یا کوردی بزانی، ئی صالح یووسفی گووت پالده‌ری هه‌نارتنا بروسکه‌ی ب شیوه‌یه‌کی ب له‌ن، ژ به‌ر ئه‌گه‌ری ترسا وان ژ پاشه‌رۆژا کوردان ل به‌غدا و ده‌قه‌رین دیتر بوو، له‌ورا ئه‌وان دیت پیدقییه وان ژ به‌عسییان بیاریزن، و هه‌لوێستی وه‌سا دخوازت و نه‌دشییان خو گه‌رو بکه‌ن و ل هیشیا په‌یه‌وه‌ندیکرنی ب بارزانی و لژنا مه‌رکه‌زییا پارتیقه‌ به‌مین، هه‌ردیسان یووسفی گووت: ئه‌گه‌ر ئه‌و بروسکه مه نه هه‌نارتبایه، دا هه‌ژماره‌کا مه‌زن ژ کوردان توشی ئاسته‌نگان بن ل سهر ده‌ستی حزبا به‌عس و هه‌قه‌یه‌مانین وان، و دا هه‌ژماره‌کا مه‌زن کوژن⁽¹⁵⁾.

ژ لایه‌کی دیتره‌ سهرکردایه‌تیا شوڤه‌شا کوردی ل دۆر پاره‌ستاندا شه‌ری، پیگیری ب وی سوزی کر ئه‌وا دای کۆده‌تاجییا له‌ورا ل 8 شوباتا 1963 ی بریار دان ته‌قه به‌یته پاره‌ستاندن، داکو ده‌رفه‌تی بده‌نه حکومه‌تا نوی ژبو بجه‌هینانا به‌لینین خو ل دۆر دانا مافی ئوتونومی بو کوردان⁽¹⁶⁾.

سه‌باره‌ت هه‌لوێستی خه‌لکی ده‌قه‌را زاخو ژ قی کۆده‌تایی، ده‌می کۆده‌تا هاتیه‌به‌ ئه‌نجامدان ب شیوه‌یه‌کی گشتی ل ده‌قه‌ خه‌لکی زاخو کاره‌کی ئاسایی بوو و هزر ده‌اته‌کرن کو کۆده‌تایه‌ک دی دروست بیت، هه‌روه‌سا کاودان د وی ده‌میدا

گهلهك نهخوش بوون، و ههژمارهكا زورا خهلكى د زينداناندا بوون، لهورا ل دهستپيكي ههست ب قى كودهتايى نهدهاتهكرن⁽¹⁷⁾.

سهركردى هيذا زاخو عيسا سوارب لهزل گهل ههمى ماقويل و ريه سپين دهقهرى و سهركردهيى لهشكهري و لژنا ناوچا زاخو كومبوو، و د قى كومبوونيدا ل سهربارودوخى كودهتايى ئاخشت و گووت: عهبدولكهريم قاسم نهما و ئەم يى ل هيشيا برياران كا ئەم چ بکهن، ئەرى دى هيرشى كهن زاخو يان نه؟، ئەم خو ئاماده بکهن يان نه؟ لى پشتى صالح يووسفى و فوئاد عارفى بروسكه هنارتين و سهركردايهتيا پارتى برياردا تهقه بهيته راوهستاندن هيذا زاخو پيگري ب قى بريارى كرن⁽¹⁸⁾.

ژ لايهكى ديترقه، گهلهك ژخهلكى زاخو ئەوين ئەندام و پشتهقانيى حزبا كومونيست و پارتى ل زاخو هاتنه زيندان كرن، ژوانا: سهعيد قهصاب، مونيى مهحموود ل وى دهى بهرپرسى سهنديكا ماموستا بوو ل تلهعهفرى⁽¹⁹⁾، محهمهده عهزوو، مهحموود عهزوو، عيسا حاجى، سالم نهجم قهصاب، خواستى فهركان رهشيد، خهبرى رهمهزان نهجار، مستهفا عهبدوللا، عهبدولكهريه حمان نهجار، مهحسن نهجم، صالح زوپو، مهلكون خهيات (مهلكون سهركيس بهغدهسار) ئهرمهن بوو، ئەنس جونهيد، محهمهده جونهيد، عوبهيد جونهيد، ئيحسان جونهيد، رهشو هوكا، يوونس رهشيد و گهلهكىن ديتر⁽²⁰⁾.

ئيك ژ زيندانيى حزبا كومونيست تهها محهمهده تهها جهقسى، دبيژيت، دهى ئەزد زيندانا مووسلدا، ژمارهيهكا زور ژ خهلكى زاخو ژ كومونيستا و پارتيان ل وى دهى د وى زيندانيى بوون يا ئەز تيدا، ژوان: ياسين ههجي عهبدولكادر، مهحسن نهجم قهصاب، سهيد ئەحمهده عهبدوللا، عريف حاجى، محهمهده جونهيد، عيسا قهصاب، تهها مهلا حسين، ههجي يونس محيهددين، مهلا ئەحمهده شرنهخى، دهرويش رهشيد، ههميد نهجار جزيرى، ئەنوهه ئيسكهندهر، سهلاح عهبدولكهريه حمان نهجار، سهعيد صالح، مهلا عوبهيد جونهيد، خهليل جونهيد، ئەنس جونهيد و ئيحسان جونهيد. ههروهسا ههژمارهكا كهسانين سياسيى زاخو پشتى قى

كۆدەتايى ژترسىن گرتنى بەرهف مووسل و بەغدا درهقن⁽²¹⁾، داكو خو ژ بەرچاقين دەزگەهين ئەمنى قەشيرن و خو ل باژيرين مەزن بەرزە بکەن ژوان، ئیحسان مهاجر ئەوى زاخو بجەهیلایى⁽²²⁾.

پشتى بەيانا ژمارە (13) ژلايى حکوومەتا كۆدەتايى قە بو ژ ناڤرنا كۆمۆنىستان ھاتىيە دەريخستن، ھەژمارەکا زورا كۆمۆنىستان نەچارىبون بچنە ل گەل شۆرەشا كوردى، سەرۆكى پارتى مەلا مستەفا بارزانى ل 11 شوباتا 1963 ى، ل سەر قى چەندى بروسكەك ئاراستەى ئژنا مەركەزىيا پارتى كر تىدا دياركر دقيت ريز ل كۆمۆنىستان بەيتە گرتن، و دەرفەتى بدەنە وان بو قەكرنا بنگەهين خو، و ئازادن بەينە كوردستانى⁽²³⁾.

ھەرۆھكو ھاتىە دياركرن ھەژمارەکا كۆمۆنىستان ل زاخو ھاتنە زيندانكرن، بەئى ھەژمارەکا ديتەر ژوان ب ھاريكاريا پيشمەرگەى خو رزگاركرن، و خو گەھاندنە دەقەرین ل ژير دەستەھلاتا شۆرەشى⁽²⁴⁾، بو نمونە كۆمەكا كۆمۆنىستان كو ژ نيزىكى دەھ كەسان پيكدەھات بەرهف گوندين دەوروبەرين زاخو قە چوون، و ھاتنە پيشوازىكرن ژلايى كادرين پارتيشە، و ئەف كۆمەلە ژقان كەسان پيكدەھات: حسنى ھەجى رەشىد، صالح ھەجى رەشىد، رەمزی جەھوھر چايچى، ئەھمەد جزيرى، يوونس جەمىل، جەمىل يوونس ھەلاق، عەبدو نەجار، سالم نەجم قەصاب، حسين پيتان و مەجيد نەجار جزيرى. و ئەف كەسانە ھەك مېھشان ھاتنە دابەشكرن ل سەر خيزانين گوندى (ھەفشن)⁽²⁵⁾، و عيسا سوار سەركردى ھيزا زاخو سەرەدانا قى كۆمى كر ل قى دەقەرى و بخيرھاتنا وان كر⁽²⁶⁾.

پاشان سەركردى پيشمەرگەى سليمان حاجى بەدرى پەيوەندى ب قى كۆما كۆمۆنىستان كر و خانىەك ل گوندى (ليقو) بو وان ئامادەكر، كو ئەف گوندە يى مەسيحىيان بوو و زۆرەيا وان كۆمۆنىست بوون. و پشتى خانى بو وان ھاتىيە دروستكرن لافيتەيەك ب قى خانيشە ھەلاويستن ل سەر نقيسى بوو: (الحزب الشيوعي العراقي - منظمة ليقو) (حزبا كۆمۆنىستا عيراقى - ريكخراوا ليقو). ب

قى چەندى ئىكەم بنگەھى (پشتهفانان - الانصار) هاتەدانان، و پاشان گەلەك كۆمۇنىستىن دى ژى گەھشتى، بەلى ئارىشا سەرەكيا قى رېكخراوى ئەو بوو پەيوەندى ل گەل رېكخستىن مووسل يىن كۆمۇنىستان نەبوو⁽²⁷⁾. ژلايەكى دىترقە ھندەك ژ كۆمۇنىستان هاتنە د ناڤ رېزىن پارتى ديموكراتى كوردستان دا، بو نموونە شەفيق محەمەد سەعدوللا⁽²⁸⁾.

بەلى ب شيوەيەكى گشتى خەلكى زاخو نە يىن كەيفخوش بوون ب قى كۆدەتايى و نە ل گەل قى كۆدەتايى بوون؛ چونكى پشتى قاسمى گەلەك خەلك هاتنە گرتن و ئيشاندن و رەفتارەكا نەباش ل گەل خەلكى دەھاتە كرن⁽²⁹⁾.

زنجيرەيەكا دان و ستاندانان د ناڤەرا سەرکردايەتيا شۆرەشا كوردى و سەرکردەيىن كۆدەتايىدا هاتنە ئەنجامدان، پشتى حكومەتا نوى ل 16 شوباتى 1963 ئى راکەھاندى دى كيشەيا كوردى ب شيوەيەكى ئاشتيا نە ھىتە چارەسەر كرن⁽³⁰⁾، و ل 18 شوباتى شاندى كوردى بو دانوستاندانان ب سەرۆكاتيا جەلال تەلەبانى⁽³¹⁾، و ب ئەندامەتيا ھەر ئىك ژ صالح يووسفى و لوقمان مەلا مستەفا بارزانى بو دانوستاندنن فەرمى گەھشتنە بەغدا⁽³²⁾.

ئەف شاندى ل گەل بەرپرسىن مەزنىن حزبى و حكومەتى ل بەغدا كۆمبوون، و سەرەدانا سەرۆك كۆمارى عەبدولسەلام محەمەد عارفى و سەرۆك وەزيران ئەحمەد حەسەن بەكرى كرن، و گەنگەشا وان ل سەر كيشەيا كوردى بوو، و ل قىرى عەبدولسەلام محەمەد عارف ل سەر گەلى كورد و كوردستانى بنەرمى دئاخت، و شاندا كوردى ب قى چەندى ئارام بوون⁽³³⁾. د قان ديداراندا نوينەرى شۆرەشا كوردى جەلال تەلەبانى پيشنيار كر بو چارەسەر كرن كيشەيا كوردى مافى ئوتونۆمى بەيتەدان، بەلى بەرپرسى ئىكى يى پارتا بەعس عەلى صالح ئەلسەعدى نە ل گەل چارەسەريا كيشەيا كوردى بوو ل سەر بنەماى ئوتونۆمى، و ب درىژيا دانوستاندانان ھەردوو لايەن نەگەھشتنە چ ئەنجامان⁽³⁴⁾.

حکومەتا عێراقی نە یا رژد بوو بۆ چارەسەرکەرنا کێشەیا کوردی، لەورا ل دۆر بەهانیان دگەریا بۆ گێروکەرنا چارەسەرکەرنا کێشەیی، و ھندەک بەرپرسی ئێرێ حکوومی دگوتن پارتی و بارزانی نوینەراتییا مللەتی کورد ناکەن⁽³⁵⁾، لەورا سەرکردایەتییا پارتی بریاردا بۆ ئەنجامدانا کونگرەییەکی نەتەوویی ل باژیری کۆیە ژ بۆ ھەلبژارتنا شاندا کوردییا دانوستاندنن دوماھیکی، ئەف کونگرەییە ھاتبوو گریدان ل 18 ئاداری و بەردەوام بوو تا 22 ئاداری 1963⁽³⁶⁾، و پتر ژ (500) کەسان ژ ھەمی لایەنن کوردستانی د قی کونگرەیدا ئامادە بوون⁽³⁷⁾. دەربارەیی پشکداریا خەلکی دھەرا زاخۆ د قی کونگرەیدا ئەفان کەسان پشکداری کر بوون: سلیمان حاجی بەدري⁽³⁸⁾، عەبدولرەحمان سەعید ئاغا⁽³⁹⁾ و محەمەد تاهر حەجی صادق برو⁽⁴⁰⁾.

د قی کونگرەیییدا شاندى کوردی بۆ دانوستاندنن ھاتە دەستنیشانکرن ب سەرۆکاتییا جەلال تەلەبانی، و ئەندامەتییا ھەر ئیک ژ صالح یووسفی، مەسعوود محەمەد، حسین خانقا، حەبیب محەمەد کەریم، شاخەوان نامق، صەمەد محەمەد، عەگید صەدیق ئامیدی، بابە کررەسول و مستەفا عەزیز و ھندەکین دیتەر⁽⁴¹⁾.

شاندى کوردی ل 30 ئادار 1963 ی گەھشتە بەغدا⁽⁴²⁾، و پشتی گەھشتنا وی ب چەند رۆژان ل 4 نیسانی 1963 حکوومەتی بریاردا ل سەر یاسایا (جقاتا نیشتمانیا سەرکردایەتییا شوپەشی) ژمارە (25) سالا 1963 ی⁽⁴³⁾، ئەف یاسایە ل جھێ دەستووری بوو ھەر چەندە ھاتبوو ناکرن ب یاسا⁽⁴⁴⁾، ئەفی یاسای هیج ئامازەییەک ب مللەتی کورد و مافین ویین نەتەوویی د عێراقیدا نەکر بوو⁽⁴⁵⁾.

شاندى کوردی ل 24 نیسانی پرۆژی خوی مافی ئوتونومی پیشکیشی دەستەلادارین عێراقی کر⁽⁴⁶⁾، بەلی حکوومەتا عێراقی رازینەبوو ل سەر، و دیارکر ئەف پرۆژە پینگافەکە بەرەف ژیکشەبوونی، و داخواز ژ شاندى کوردی کر رازین ل سەر (نە مەرکەزیا کارگیری)⁽⁴⁷⁾. سەرمرای فان دانوستاندنن لی حکوومەتا عێراقی نە یا رژد بوو ل سەر دانپیدانی ب مافین گەلی کورد ل عێراقی، لەورا دانوستاندن نە گەھشتنە چ ئەنجامان⁽⁴⁸⁾.

كاودان ل كوردستانى تىكچوون، و ل 9 حوزيرانى 1963 دهسته لادارين عيراقى ئەندامين شاندى كوردىيا دانوستاندى دەسته سەرکرن، ئەوژى صالح يووسفى، شاخهوان نامق، عەبدوو حەسەن ئەلفەيلى، صەمەد محەمەد، بابە کر رهسول پيشدهرى، عەگيد صەديق، شەيخ حەسەن خانقا، مەسعوود محەمەد و مستەفا عەزیز و گەلەك ئەشکەنجەدان⁽⁴⁹⁾.

رژيما نوى ب تنى دقيا سەرکردايەتيا كوردى مژويل بکەت، داکو خو ئامادە بکەت بو شەرى دژى وان، لەورا رابوو ب ئامادە کرنا دوو هيزا ئىک ژ هوزين عەرەب پیکدهات ب ناڤى هيزا (سوارين خالد كورى وهليدى/ فرسان خالد بن وليد) ژ بەر سەرکردى عەرەب خالد كورى وهليدى. و هيزا دووي ژ هوزين كوردى پیکدهات ئەوين لایەنگرين حكوومهتى هاته بناقكرن ب ناڤى (سوارين سەلاحەددین/ فرسان صلاح الدين) ژ بەر سەرکردى كورد سەلاحەددین ئەيووبى⁽⁵⁰⁾.
زۆرينەيا سەرۆك هوزين كوردان پشكدارى د قى هيزيدا كرن، ژ زاخو ئاغاين هوزين سليڤانەى و سندیيا پشكدارى تيدا كرن، سەرۆك هوزين دهقەرى چوونا خو ل ناڤ ريزين (سوارين سەلاحەددین ئەيووبى) دا د زفرين بو ناکوكيين هوزايەتى، هەرەسا ژ ئەگەرى وى دژايەتيا پارتى و حزبا كۆمونيست دژى ئاغاين دكرى بو كيمكرنا دەسته لاتداريا وان⁽⁵¹⁾، هەرەسا ب دەستقەهينانا پارەكى باش؛ چونكى پشتهقانیه كا ماددى يا باش بو وان دهاته كرن⁽⁵²⁾. ب قى چەندى حكوومهتى خو ئامادەكر بو دووباره دەستپيكرنا شەرى ل كوردستانى.

دوو: دەستپيكرنا شەرى ل حوزيرانا 1963 ى و كارتىكرنا وى ل

سەرزاخو:

پشتى دانوستاندن د ناڤهرا حكوومهتا عيراقى و سەرکردايەتيا شۆرهشا كوردیدا سەرنهكەقتين، حكوومهتى ل 10 حوزيرانا 1963 ى برياردا هيرشى بکەت

ل سەر گه‌لی کورد، و د قی واریدا ریکه‌قتن ل گه‌ل تورکیا و ئیرانی و سووریا کر بو پشته‌فانیا وی د شه‌ری دژی کورداندا⁽⁵³⁾.

سه‌رکردایه‌تیا شو‌ره‌شا کوردی دزانی ئەف دانوستاندنه دی دبئ ئەنجام بن، و حکومه‌ت دی دووباره هی‌رشئ که‌ته سه‌ر کوردستانی، له‌ورا ل ده‌می راوه‌ستانا شه‌ری، ریزین خو ریکه‌ستبوون و خو ئاماده‌کریبوو داگو به‌رگریئ ژ ده‌قه‌رین کوردستانی ژ خانه‌قین هه‌تا زاخو بکه‌ت، و چه‌په‌رین خو ل سه‌ر (11) ده‌قه‌ران دابه‌شکریبوون و ل هه‌ر ده‌قه‌ره‌کی سه‌رکرده‌ک بو هاتبوو دانان. سه‌رکردایه‌تیا ده‌قه‌را سوران ل ژیر سه‌ره‌رشتیا مه‌که‌تبا سیاسی بوو، و ده‌قه‌را به‌هدینان ل ژیر سه‌رکردایه‌تیا ئەسه‌د خو‌شه‌وی بوو، و ده‌قه‌رین ئاکری و شیخان ل ژیر فه‌رمانده‌یا هه‌سو میرخان دوله‌ری بوو، و ده‌قه‌را ده‌وکی ل ژیر فه‌رمانده‌یا عه‌لی خه‌لیل بوو، و ده‌قه‌را ئامیدی ب سه‌ر له‌شکه‌ری ئەسه‌د خو‌شه‌وی بوو، و ده‌قه‌را زاخو ل ژیر فه‌رمانده‌یا عیسا سوار بوو⁽⁵⁴⁾.

حکومه‌تا عیراقی ده‌ست ب ئاماده‌کاریان کریبوو ژ بو هی‌رشکرئ ل سه‌ر کوردستانی، ل دویف پلانه‌کی ب پشکدارییا تورکیا و ئیران و سووریا، و ئەف پلانه (کریارا دیجله) هاتبوو بناقکرن⁽⁵⁵⁾، سه‌ربازین عیراقی ده‌ست ب کریارین له‌شکه‌ری ل سه‌ر سی چه‌په‌ران کریبوون، ل ده‌قه‌رین چیایی و ژریکا که‌رکوک هه‌تا ره‌واندوژ، و باکووری مووسل ژلایی سنوری تورکیا، و د قی کریارا شه‌ریدا یه‌که‌یین میکانیکی و پیاده و یه‌که‌یین پولیسین گه‌روک و زیره‌فانین نه‌ته‌وه‌ی پشکداری کرن⁽⁵⁶⁾، زیده‌باری چه‌ته‌یین کورد و عه‌ره‌ب⁽⁵⁷⁾. ب قی چه‌ندی شه‌ر ل هه‌می کوردستانی ده‌ستپیکر و سه‌رکردایه‌تیا شو‌ره‌شی نه‌چاربوو ده‌ست ب به‌ره‌فانی بکه‌ت⁽⁵⁸⁾.

پشتی حکومه‌تا عیراقی ل ده‌قه‌را زاخو ده‌ست ب شه‌ری کری، رابوو ب گرتنا نیژیکی (100) که‌سان ژ ئەندام و پشته‌فانین پارتی، و بو مووسل هاتنه فه‌گوه‌استن داگو ب تاوانا هاریکاریا وان ل گه‌ل شو‌ره‌شگیرین کورد به‌ینه دادگه‌هکرن⁽⁵⁹⁾، هه‌روه‌سا حکومه‌تا عیراقی رابوو ب گرتنا وان که‌سین پشته‌فانیا

وی نه دکرن ل زاخو، بو نموونه دهمی دهزگههین ئەمەنی گووتینه زانایی ئایینی مهلا ئیسماعیل ل سەر خۆتبا رۆژا ئەینیی بیژە ئەوین ب شوڤهشی رابووین "گاورن"، لی مهلا ئیسماعیل رهتکر قی فهرمانی بجهبینیت، و گووت ئەو نهشیته بیژته وان "گاور" ئیکسه مهلا ئیسماعیل هاته گرتن و ئەشکهنجهدان⁽⁶⁰⁾.

ههروهسا حکوومهتا عیراقی ل دهقەرا زاخو سیاسهتا (سووتنا ئەردی) پهیرهوکر، ل دور قی چەندی ریشهبهریا بزاقین سهریازی بهیانەك ب ناقی کریارا پاقرکنا باکووری ل رۆژا 8 تیرمهها 1963 ی دهرکریوو، تیدا هاتبوو: هیژین مه ب بزاقهکی رابووینه ژ بو پاقرکنا چیایی بیخیری ل دهقەرا زاخو ژ شینوارین یاخیبوویا، و شیاینه فان جهان ژناق ببهن، و ههژمارهک ژ پیشمههرگهیان بین هاتینه کوشتن و بریندارکرن، و ژ هیژین وان ژی جیداری ئیکی محهمەد یاسین محهمەد ئەمین هاتیه کوشتن⁽⁶¹⁾. د فان کریاراندا هیژین حکوومهتی ب هاریکاریا چهتهیان رابوون ب خراپکرن و سووتنا (30) گوندان ل دهقەرا سلیقانهیا، ژ وان گوندان: کیلکی، ئاقزریکی، کولی، باغلوایجهی، باومردی و باستکی...هتد، و رابوون ب سووتنا بهرههمین وان بین چاندنی و مالین خه لکی تالانکرن⁽⁶²⁾، ههروهسا گوندین بهرزیری، کهرنی و دورنهخی ههمی سووتن، و ژ زاخو ب توپان هیرش دهاتهکرن ل سهرفان گوندان⁽⁶³⁾.

پشتی حکوومهتی سیاسهتهکا دژوار و توند دژی خه لکی دهقەری پهیرهوکر، و گهلهک ژ گوندان سووتین و خراپکرن، رۆژنامهیین حکوومهتی رابوون ب بهلاقکنا هندهک بروسکهیین پشتهفانیی بو حکوومهتی، کو خه لکی گوندین (سهرهکههنی، کهشکانی و خراب دیمی) فریکرینه، و تیدا پشتهفانیا سیاسهتا حکوومهتی دکهن، و ب توندی دژی شوڤهشا کوردی د راوهستن⁽⁶⁴⁾. لی د راستیدا حکوومهتی خه لکی فان گوندان نهچارکریوو فان بروسکهیان فریکهن، و دهزگههین حکوومهتی گهف ل خه لکی فان گوندان دکرن ئەگەر قی کاری ئەنجام نهدهن، دی گوندین وان ژی هینه سووتن و دی هینه دهریهدمرکرن⁽⁶⁵⁾.

ههژی گوتنییه ل قیری کو حکومتی دویچوونه کا هویر ل دویف وان ههمی کهسین پهیوهندی ب شوڤهشی قه کرین، و مال و مولکین وان دهستهسه دکرن، بو نمونه ل 22 تهباخا 1963 حکومتی بریاردا ههمی گهنمی هاوالاتی محهمهده عهبوش عهبدی غهزالا سلیقانهی (سهید عهبوش) دهستهسه بکته، کو ب نهینیقه گههاندبوو باژیری مووسل⁽⁶⁶⁾، و بهایی وی گهنمی دبویه (334/950) دینار⁽⁶⁷⁾، ههروهسا حکومت رابوو ب دهستهسه کرنا گیانهوه رین هاوالاتی حهمید عوبهید سلیقانهی⁽⁶⁸⁾؛ چونکی بریکاری محهمهده عهبوشی بوو، و ژمارا وان گیانهوه ران (دوازه بزن، ههشت پهزی سپی، سی چیل و هیسترهک)⁽⁶⁹⁾. ئانکو کریارین حکومتی نه ب تنی ل دژی پیشمه رگهی بوون به لکو ل دژی وان ژی بوون یین هاریکاریا شوڤهشی دکرین.

شهری چایی مهتینی:

هیژین حکومتی بهردهوامی دان ب بزاقین خو یین لهشکهری ل دژی شوڤهشا کوردی، و ل 20 تهباخا 1963 ی ب ئارمانجا کونترولکرنا دهقهره بههدینان، بهرهق چایی مهتینی دهست ب پیشهچوونی کرن و ژ چوار ئالیانقه پیشهروی کرن، ئالی ئیکی ژ بامهرنی بو ئالی رۆژئاقای چایی مهتینی ئانکو رۆژئاقا بهرواری بالا، و سهنگهری دووی ژ بامهرنی بو سهری بامهرنی بو ئالی گوندی دهرگهلی، و ژ ویری بو گوندی ئهدنی، کو نیژیکی سنووری تورکیایه و بنگههی ئهسهده خوشهوی ل ویری بوو، و سهنگهری سیی ژ سهرسینگی بو ئهدهدی ب رهخی گوندی شیلازا ل بهرواری بالا، رهخی (کانی ماسی)، و سهنگهری چواری ژ ئامیدی بو سهری ئامیدی بهرهق ئالی کانی ماسی⁽⁷⁰⁾.

ههروهکو هاتیه دیارکرن ل 20 تهباخی ل ههه چوار سهنگهران هیژین حکومتی دهست ب هیرشی کرن، ل سهنگهری ئیکی گههشتنه گوندی دهی و بانکا و ئهززا، لی ب ئهگهرا بهرگریکرنا شوڤهشگیران نهشیان بگههنه چایی

سەرکردی دهقەرا بەهەدینان ئەسەد خوشەوی ل گوندی تیلەری ل رۆژنآقا کانی ماسی کۆمبوونەک ل گەل وان کر، ئەق کۆمبوونە ژبەر وی بارودۆخی بوو، و پلانەک هاتە دانان ژ بو پاشقەبرنا هیزین حکوومەتی داکو هیرشێ بکەنە ل سەر وان، و جارەکا دی دهقەری ژ هیزین حکوومەتی پاقر بکەن. ژ پیشنیارین د قی کۆمبوونیدا هاتینە کرن، ئەو بوو ژبەر لاوازییا پیشمەرگەهی پیشنیار هاتە کرن کو هیزین پیشمەرگەهی خو ژ چەپەری قەکیشن و هیرشێ ب دوماهیەک بین، و هیزین خو ل دهقەرا زاخو و نیروه و ریکان بەلاق بکەن، بەلی هەندەک پشکدارین کۆمبوونی ب دژواری دژی قی پیشنیاری راوەستان، و بارا پتر ل گەل هندی بوون چەپەری خو ریک بیخەنەقە، ل دوماهیکی بریارا بەرگریکرنی هاتەدان⁽⁷⁹⁾.

سەرکردی پیشمەرگەهی ل دهقەرا زاخو عەلی هالو بەرپرسیایەتی ل هیرشکرنی ل سەر جەین هیزین حکوومەتی کر، ژ زنجیرا چیاپین گابنیرک و رەبیین ل گوندی بیشیل، ئەوا پاراستنا ریکا گەهاندا (امدادات) هاریکاریان دکەت بو بنگەهی فەوجی ل گوندی دەرگەلا مووسا بەگی⁽⁸⁰⁾.

سەرکردی پیشمەرگەهی ل دهقەرا زاخو عەلی هالوی، بریاردا هیزەکا خۆبەخش ل گەل خو ببەت داکو هیرشێ بکەنە هیزین حکوومی ل چیاپی مەتینی. پیشمەرگەهیین د گەلدا هەمی کۆمکرن و گۆتارەک بو وان خواند و گووت: دوژمن ناراوەستن ل سەر دویشچوون و کوشتن و رمزلیکرنا خیزان و زارۆکین مە، و یین رژدن ل سەر پیشقەچوونی دا کونترولی ل سەر مە بکەن، و ئەقە شەرەفە بو مە و خیزانین مە ئەم ل سەر قی ئەردی (شەهید) ببین، دەمی ئەم بەرگریی ژ کەرەمەتا گەلی کورد دکەن. پاشان عەلی هالوی دیارکر کو پلانەک یا هاتیە دانان ژ بو هیرشکرنی و بریاردا ب تنی (20) پیشمەرگەهیین خۆبەخش بو هیرشێ بەینە هەنارتن، و پیشمەرگەهیین دیتەر ل دویش وان بچن. ئەو هیزین عەلی هالوی گۆتار بو وان خواندی نیزیکی (250) پیشمەرگەهیان بوون، هەمیان نامادەبوونا خو دیارکرن داکو هیرشێ بکەن، لی عەلی هالو گووت: مە ب تنی پیدقی ب بیست پیشمەرگەهیان هەیه، ژ وان پیشمەرگەهیان پشکداری د شەریدا کرین: عەلی هالو،

جانگیر سیقو جانگیر، نوعمان محمەد عەلی، تیجر تەیب صالح، عادل عەلی، صالح صوفی حامد، ئەحمەد محو جامی، عەبدوڵرەحمان محمەد، مووسا ئەحمەد بشار، سەلمان خۆرشید، سەعید خەلیل محی، مستەفا فەتاح، ئیسماعیل هەجر، بشار ئەحمەد بشار، حیوڵ حیوڵ یوونس، ئەمین مستو حەمی، عومەر مەعرووف، حەجی دەشتماسەکی، عەموو هاجانی (عەموو مەتین) و یووسف مووسا مستی⁽⁸¹⁾.

ئەرك ل سەر قی قولاً پیشمەرگەیی ب سەرکردایەتییا عەلی هالوی هاتنە دابەشکرن، و هیرش ل سەر چار رەبیبین حکوومەتی هاتە ئەنجامدان، و ئیک ل دویش ئیک هاتنە شکاندن، و لەشکەری حکوومەتی خو قەکیشا ژ دەرگە لا مووسا بەگی و رەقین، و پیشمەرگە هەتا گەلی هەسپا و بامەرنی ل دویش وان چوون، ل قیری ئیکسەر عەلی هالو نامەیهکی ددەتە جانگیری سیقوی و بو عیسا سواری هنارت، و تیدا دیارکربوو، کو هیزین وان د بەردەوامن ل سەر سەرکەفتنی، و ل قی هیرشی پیشمەرگەیهک ب ناقی صالح صوفی حامد هاتە کوشتن⁽⁸²⁾، هەرۆسا د شەری چایی مەتیندا هەژمارەکا پیشمەرگەیبین دیترین هیزا زاخو هاتنە کوشتن، ژوان: محمەد عیسا سوار، محمەد رەشید جانگیر محمەد⁽⁸³⁾، و ژمارەیهکا دیتر برینداربوون ژوان محمەد خالد بوصەلی بوو⁽⁸⁴⁾. ب قی چەندی هیزین پیشمەرگەیی سەرکەفتنەکا مەزن ل سەر هیزین حکوومەتی ل شەفا 5/4 چریا ئیک 1963 ی تومارکرن، و جارەکا دی چایی مەتین کەفتە دەستین پیشمەرگەیی، و هیزین حکوومەتی ژئ هاتنە دەریخستن⁽⁸⁵⁾.

هاتنا لەشکەری سووری و کارتیکرنا وی ل سەر دەقەرا زاخو:

پشتی ریککەفتنا سی قولی د ناقبەرا (عیراقی و سووریا و مسری) ل 17 نیسانا 1963 ی هاتییه ئەنجامدان، ژ بو ئیکگرتنا سیاسی د ناقبەرا هەرسی دەولەتاندا⁽⁸⁶⁾، و راگەهاندنا (پهیماننا - میثاقا) ئیکەتییا سەربازی د ناقبەرا هیزین چەکدارین عیراقی و سووریدا ل 8 ئەیلولا 1963 ی، لەشکەری سووری بو جارا ئیک

پشكدارى دشهريدا ل باكوورى عيراقى (كوردستانى) كر، و هيژين (اليرموك) بين سوورى ب سهركرديهتيا سهرهنگ (فهد الشاعر) هاتنه د ناڤ ئهردى دهولهتا عيراقيدا⁽⁸⁷⁾، و ئەڤ هيژه ژ ليوايهكى بيكدهات نيژيكى (4000) سهرياز بخوڤه دگرتن⁽⁸⁸⁾.

هيژين يهرموك هاتنه د عيراقيدا ب شيوى دهسته (كۆم)، هاتنا وان ل 25 ئهيلولى 1963 ئى دهستپيكر و ل 10 چريا ئيكي 1963 ئى ب دوماهيك هات⁽⁸⁹⁾. دهربارى هاتن و دهربازبوونا هيژا لهشكهرى سوورى چهند بووچوونهك ههنه، هندهك وهسا ددهنه دياركرن كو د خالا پيشابيرى را دهرباز بوون بو ناڤ ئاخا باشوورى كوردستان، و ديرهبوونى پشتى پرين لهشكهرى بين بهروهخت دروست كرين⁽⁹⁰⁾. ئى بووچوونهكا دى ههيه كو ب ريكا مووسل را هاتنه بو زاخو و ديرهبوونى و ئاسيهي⁽⁹¹⁾. و بووچوونا سيى دبيژيت لهشكهرى سوورى ژ ههر دوو ئاليانژه د پيشابيرى و مووسل را هاتيه دهڤهريدا، و بووچوونا دوماهيكى پتر نيژيكى راستيييه؛ ژبهركو لهشكهرى سوورى هيژا دهولهتهكا ههڤسنور بوو ل گهل دهولهتا عيراقى، داکو ل دهى ڤهگوهاستنى بهينه پاراستن و چ زيانين مهزن نهگههنى ئهگهر توشى هيرشى بوون⁽⁹²⁾. و ئەڤ هيژه ل كهرتى زاخو نيژيك سنوورى سووريا و توركيا بنهجه بوون⁽⁹³⁾.

دهزگههين ئيمناها سوورى بين بهعسيان شهري لهشكهرى سوورى - عيراقى ل كوردستانى بو چهوساندنا گهلى كورد ب شهري "بيروباومر"د ههژمارتن⁽⁹⁴⁾، و كورد ب برايىن جوھييان دهاتنه ههژمارتن، ئهوين ههولددهن (ئيسرائيلا دووى) ل باكوورى عيراقى دامهزيرين⁽⁹⁵⁾.

دهى لهشكهرى سوورى هاتيه ديرهبوونى خو كرنه دوو بهش، بهشهك چوويه دهڤهرا بهرزيبارى و بهشى دى چوويه گوندى كيلكى داکو بچيته ئاسيهي. و بهشى بهرزيبارى بهرهڤ زاخو چوو ب ئارمانجا پاڤژكرنا دهڤهري ژ پيشمهركهى. ل ڤى دهى قوللا عهلى عهلى سيفهددين ل دهڤهرا بهرزيبارى بوو ل ڤيرى عيسا سوار ئاگههداريا وى كر، كو حكومهتا عيراقى ريكا دايه لهشكهرى سوورى و دى هيتيه

دیره‌بوونی، له‌ورا پیدقییه ئەو پێشمەرگه‌یه‌ین خو ئاماده بکهت و خو ژ له‌شکه‌ری سووری دوور بیخن، و بی‌نه ده‌قه‌را لیفی داکو ژ شه‌ری دووریکه‌فن، و ئە‌گه‌ر له‌شکه‌ری سووری هه‌فه‌رویشی وان بوو بلا به‌رامبه‌ر وان بره‌وه‌ستن. ده‌می له‌شکه‌ری سووری پێشه‌چوون کری، هه‌یزه‌کا چه‌ته‌یان ل زاخو ژ پێشه‌چوون کرن، لی پێشمەرگه‌ی شیان خو فه‌که‌یشن، هه‌ر چه‌نده دوو فروه‌که یه‌ین سووری و دوو یه‌ین عه‌لی گوندین به‌رزیه‌ری توباران کرن و سووتن، لی پێشمەرگه‌ی قولا عه‌لی عه‌لی سیفه‌ددین شیان بی زیان خو دهره‌باز بکه‌ن و شیان بگه‌هنه گوندی بیتاسی⁽⁹⁶⁾.

به‌شی دووی ژ له‌شکه‌ری سووری ده‌می هاتین گوندی کیلکی به‌ره‌ف ئاسیه‌ی فه‌ چوون، ل وی ده‌می فه‌وجا حکومه‌تی ل ئاسیه‌ی بوو، پێشمەرگه‌یه‌ین بوژی میرانی و هاشم میروزی و نایف ئە‌حمه‌د مژدین په‌راقی، هه‌یزه‌ک مه‌زن ل قی ده‌قه‌ری هه‌بوون لی نه‌شیان شه‌ری بکه‌ن ژ به‌ر نه وه‌که‌ه‌قییا هه‌یزی، و له‌شکه‌ری سووری هاتنه گوندی هه‌سه‌ن ئا‌فا پاشی به‌ره‌ف ئاسیه‌ی فه‌ چوون، و ئە‌و گوندین که‌فتینه د ریکا واندا هه‌می هاتنه تالانکرن و سووتن، و بنگه‌هی خو دانانه ل ئاسیه‌ی⁽⁹⁷⁾.

ده‌ستیه‌مردانا له‌شکه‌ری سووری د کاروبارین ناخو یه‌ین عه‌راقیدا، بوویه جه‌ی نه‌رازیبوونا نیفده‌وله‌تی و ب تابه‌ت ئه‌که‌تیا سو‌قی‌تی⁽⁹⁸⁾، له‌ورا هه‌ردوو حکومه‌تین عه‌راقی و سووری په‌تکرن هه‌یزه‌کا سووری هاتبه‌ته نا‌ئا‌خا عه‌راقیدا⁽⁹⁹⁾. به‌لی ل 22 چریا ئه‌کی 1963 ی سه‌روک کومار عه‌بدو‌له‌سه‌لام محه‌مه‌د عارف، د راگه‌هاندنه‌کا فه‌رمی دهره‌بخست بوو سه‌باره‌ت سه‌مه‌دانا وی بو هه‌یزین سووری ل ده‌قه‌را زاخو، و ئە‌فه ئه‌که‌م دانپه‌یدانا فه‌رمی بوو ب هه‌بوونا له‌شکه‌ری سووری ل عه‌راقی، د قی سه‌مه‌دانیدا سه‌روک وه‌زیران تاهه‌ریه‌حیا ل گه‌ل بوو، و ل ده‌می سه‌روک کوماری سه‌مه‌دانا سه‌ره‌بازگه‌ها ئاسیه‌ی کری، هه‌ر ئه‌یک ژ سه‌ره‌ه‌نگی سووری فه‌هد ئە‌له‌شاعر و سه‌ردار فه‌یسه‌ل سه‌رحان ئە‌له‌رسی فه‌رماندی لیوا هه‌شت یا سوپای عه‌راقی، پێشه‌وازی ل سه‌روک کوماری و شاندی ل گه‌لدا کرن⁽¹⁰⁰⁾. و ل 28 چریا ئه‌کی 1963 ی سه‌رکردی هه‌یزا سووری ل کوردستانا عه‌راقی سه‌ره‌ه‌نگ

فههده ئه‌شاعری داخوایانیه‌ك ل باژیری مووسل دا، تیدا هاتبوو هیزین وی هاریکاریا هیزین عیراقی دکهت، بو باقژکرنا دهقه‌رین خابوور و چیاپی خامتیری ژ یاخیووپی کورد⁽¹⁰¹⁾.

دهمی له‌شکه‌ری سووری هاتیه دهقه‌را زاخو و بنگه‌هی خو ل ئاسیهی داناتی ب چهند کارین توند و دژوار رابوون، و دهمی پی‌زانین بو هیزا سووری هاتی، کو هیزه‌کا پیشمه‌رگه‌ی یا ل گوندی بالقوسییه، چهند ترومبیلین له‌شکه‌ری سووری قهستا بالقوسی کرن، و د ناڤ کافلین گوندیدا شهر هاته کرن د ناڤه‌را هه‌ردوو لایاندا، د ئه‌نجامدا ئه‌فسه‌ره‌ك و (نائب عه‌ریفه‌ك) ل گه‌ل 6 - 7 سه‌ربازین سووری هاتنه کوشتن، و له‌شکه‌ری سووری نه‌چاربوو پاشقه بزقریت، پاشان هیزه‌کا مه‌زنتر پی‌که‌ینان کو ژ (16) تانکان، کو هه‌شتان شهر دکرن و هه‌شتین دیتر ل دویشرا دهاتن، ل گه‌ل شه‌ش فروکه‌یین ئاسمانی و هه‌ژماره‌کا زور ژ چه‌ته‌یان، و شیان گوندین بالقوسی و قه‌رقیری داگیر بکه‌ن و بسوژن⁽¹⁰²⁾.

پاشان له‌شکه‌ری سووری ل دویش نه‌خشه‌یه‌کی دارشتی ژ لای له‌شکه‌ری عیراقی فه، بو ژ ناڤه‌رنا شو‌ره‌شا کوردی و دوور پی‌چکرنا پیشمه‌رگه‌ی ل دهقه‌را زاخو، هیرش ژ چوار ته‌وه‌ران کرنه سه‌ر دهقه‌ری و ژ سه‌نته‌ری ئاسیهی ده‌ستپیکرن:

ته‌وه‌ری ئیکی:

ئاسیهی، گرشینی، باوه‌ردی، سیق‌دین جنی، هه‌قشیی ره‌ش، چه‌م زراقی، به‌غلو‌یجه‌ی، سووریا، مشارا، باجدی، پیشابیری، دیره‌بوونی.

ته‌وه‌ری دوویی:

ئاسیهی بو به‌ربناری چیاپی سپی ژ لای ده‌شتی فه، قادیا، کوئی، خه‌ربه‌نووری، په‌راقی، گرکه‌لی، می‌رگه‌سوورا، کروینی، دیره‌بوونی.

تهوهری سییی:

سه‌ر چیا و چیا ده‌ستپیدکەت ژ که‌لفرینی هەتا دگەهیتە دیرەبوونی.

تهوهری چواری:

صەلکا، خراب داری، خیلەخی، شیناڤا، هیتیان.

و ل دویف قی نه‌خشەیی ئەقی لەشکەری ل گوندی بە‌غلوایجی شەرەک ل گەل پێشمەرگەیی کرن، هیژین پێشمەرگەیی ب سەرکردایەتیا نایف ئەحمەد مژدین پەراقی بوو، و چەکی وان پیکهاتبوو ژ برنویا ئینگلیزی (12) ملم ل گەل توپا گری دوو، کو دهاته ب کار هینان ژ لای نایف ئەحمەد مژدینی قە، هاشم میروزی، ئەحمەد میروزی، بوژی ئەحمەد میرزا قە. بەرامبەر لەشکەری سووری و عێراقی، کو چەکەکی پیشکەفتی و دژوار هەبوون، شەرەک دژوار د ناڤهرا واندا دروست بوو ژ سپیدی هەتا شەقی قەکیشا، و تانک و دوو فروکەیین سووری و دوویین عێراقی پشکداری تیدا دکرن. هەژی گوتنییە چەتەیین دەقەری ژ پشکداری د شەریدا کرن، و پشەقانی لەشکەری عێراقی و سووری دکرن، و د ئەنجامی شەریدا گوندین ل دەوربەری بە‌غلوایجی هاتنە سوتن. و ل قی شەریدا زیانین پێشمەرگەیی هەر ئیک ژ بەشیر سووری و عەلی شەرەف ئافخانی هاتنە کوشتن، و مەلا یوسف کریت بریندار بوو و زیانین مەزن ب لەشکەری سووری و عێراقی ژ کەفتن⁽¹⁰³⁾.

لەشکەری عێراقی ب هاریکاریا هیژەکا سووری ل گەل هیژین چەتەیان، رابوون ب ئەنجامدانا کریارەکا لەشکەری ل گوندی کیزاڤا ل دەقەرا بە‌نستانی ل 30 ئەیلولا 1963 ی، ئەق هیژە بەرەق دەقەرا بە‌نستانی هاتن و حکوومەتی دەست ب هەوا خو یا لەشکەری کر و چوونە د ناڤ گوندین: چەم مشکو، دورنەخی، وارسورا، رەبەنکا، کیزاڤی و هەوریزیدا، و ل قیری شەری دەستپیکر ژ دەمژمیر (7) سپیدی تا دەمژمیر (4) ئیشاری، ژ بەرچاقتین پێشمەرگەیین پشکداری د قی شەریدا کرین:

سه‌مان خورشید، شیخۆ تاهر، سه‌عید خه‌لیل، مسته‌فا فه‌تاح، مه‌جید یووسف، حسین سه‌رحان، عومه‌ر خه‌له‌ف، محمه‌د عه‌باس مه‌حموود و مووسا نیسان بوون⁽¹⁰⁴⁾، د قی شه‌ریدا هه‌ر ئیک ژ عومه‌ر خه‌له‌ف و محمه‌د عه‌باس مه‌حموود هاتنه‌ کوشتن، و مووسا نیسان ژێ بریندار بوو⁽¹⁰⁵⁾.

پاشان پێشمه‌رگه‌ ژ گوندین دهوروبه‌ران و هیژین یه‌ده‌گ گه‌هشتنه‌ جهین شه‌ری ژ وانا: عه‌بدو له‌رحمان دینو، عه‌گید یوونس، عه‌بدو لالا عه‌لی به‌هللی سپی‌رتی، نوعمان بوجه‌لی، سه‌عید صالح، ئەحمه‌د ته‌یار و عومه‌ر حه‌جی مه‌عرووف، و ژ گوندین گوندک و جه‌لالا هه‌تا سه‌ناتی و شه‌رانشی و بوجه‌لی قه‌ستا جهی شه‌ری کرن، ئیکسه‌ر له‌شکه‌ری رژیمی شکه‌ست، و زیانی و ان چاره‌ده سه‌ریازین سووری ل گه‌ل فه‌رماندی به‌تالیونه‌کی هاتنه‌ کوشتن، ل گه‌ل بریندار بوونا دوو مه‌زنین چه‌تا⁽¹⁰⁶⁾. هه‌لبه‌ت ئەڤ شکه‌ستین له‌شکه‌ری عیراقی ب پێشته‌فانیا هیژین سووری، بوونه ئەگه‌ری شکه‌ستنا مورالا وان، و باوه‌ریا پێشمه‌رگه‌ی ب سه‌رکه‌فتنی مه‌زنتر لی هات.

سه‌باره‌ت ره‌فتارین له‌شکه‌ری سووری ل گه‌ل خه‌لکی ده‌قه‌ری، ره‌فتارین نه‌ باش ل گه‌ل وان بکار ده‌یناتن، ژ کوشتن و ئەشکه‌نجه‌دانی و تالانکرنا گوندان و مائی وان، و سیاسه‌تا سوتنا ئەردی بکار ده‌ینان⁽¹⁰⁷⁾. بو نموونه ده‌می ئەڤ له‌شکه‌ره هاتیه د دیره‌بوونی گه‌نج و زه‌لامین قی گوندی کومکرن و پشتی گه‌له‌ک سزا داین، رابوون ب ره‌شاندا گازی ل دهوروبه‌ری و ان دا پی بسوژن، به‌لی له‌شکه‌ری عیراقی گه‌هشته‌ وان و نه‌هیلان قی چه‌ندی ئەنجام بده‌ن⁽¹⁰⁸⁾. هه‌روه‌سا هه‌لبزاری دیره‌بوونی ب ناڤی ئیسحاق بره‌و گه‌له‌ک هاته‌ ئەشکه‌نجه‌دان ب ده‌ستین له‌شکه‌ری سووری هه‌تا گیانی خو ژ ده‌ستدای، زۆرداریا له‌شکه‌ری سووری گه‌له‌ک بوو تا وی راده‌ی خه‌لکی دیره‌بوونی خۆزیکین حکومه‌تا عیراقی دخواستین، سه‌ره‌رای هه‌می نه‌باشین وی⁽¹⁰⁹⁾.

هه‌روه‌سا ده‌می له‌شکه‌ری سووری چووینه د ناڤ گوندین ده‌قه‌را به‌ر زیباری (تیان، مشارا و سه‌لکا)، ئەڤ گونده هاتنه‌ تالان کرن و مالین وان هاتنه‌ خراب

کرن، و زهلامین قان گوندا ههمی هاتنه گرتن و کرنه د ترومبیلین (زیلین) لهشکهریدا و برنه مووسل، و ئافرهت و زارۆکیین وان کرنه د هندهک زیلین دیین لهشکهریدا و برنه زاخۆ، و هاقیتنه بهر قشلا زاخۆ، و هندهکیین دیتر برنه گوندی دهشت مری و بهردان چولی، و نه برنه گوندی خوالشی دا پيشمه‌رگه وان رزگار نه‌که⁽¹¹⁰⁾. دهمی ئەڤ خه‌لکی گوندان هیناتینه د زاخۆ گه‌له‌ک شه‌پرزه بوون، له‌ورا خه‌لکی زاخۆ گه‌له‌ک هاریکاریا وان کر، خه‌لکه‌کی بو وان نشین و جلو به‌رگ و خوارن کۆم دکرن و دبرن ئیک ژ خه‌لکی زاخۆ ب ناڤی محهمه‌د جونه‌ید گه‌له‌ک ب قی کریاری دامای بوو، له‌ورا رابوو ههر سی مال ژ قان هیناتن د ژوره‌کیدا ل خانیی خۆ، هه‌روه‌سا گه‌له‌ک ژ خه‌لکی زاخۆ ئەڤ ماله خۆدان دکرن و خوارن بو وان دبرن⁽¹¹¹⁾.

له‌شکه‌ری سووری خه‌لکی ده‌ڤه‌را لیفی و ده‌شتا سلیڤانه‌یا ئەشکه‌نجه‌ددان، و زۆرداری ل خه‌لکی ده‌ڤه‌ری دکرن و گه‌له‌ک ژی کوشتن. بو نموونه ده‌می هیزا له‌شکه‌ری سووری هاتینه د گوندی په‌راڤی دا ل گه‌ل هیزه‌کا چه‌تان، قی هیزی گوندی په‌راڤی تالان کرن و زه‌لامین وان ههمی گرتن و برن کرنه د زیندانیدا ل مووسل، و صالح حامد ژ خه‌لکی په‌راڤی هندی ئەشکه‌نجه‌دان د ئەنجامدا گیانی خۆ ژ ده‌ستدا⁽¹¹²⁾. و ل گوندی په‌راڤی قی له‌شکه‌ری ته‌قه ل خه‌لکیدا و د کوشتن و بریندار دکرن، و دگوتن ئەم یی تیسستی ب گولین خۆ دکه‌ین⁽¹¹³⁾. ههر دیسان ل گوندی په‌راڤی له‌شکه‌ری سووری ههر ئیک ژ سه‌ید ئەکره‌م و رزگار میساره‌شی کوشتن⁽¹¹⁴⁾.

هی‌زین سووری مانه د شه‌ریدا ل کوردستانی، هه‌تا کۆده‌تایا 18 چریا دووی 1963 ی ل عیراقی دروست بووی، و سه‌رۆک کۆماری عه‌بدوولسه‌لام محهمه‌د عارف هه‌ڤه‌یمانیین خۆ حزبا به‌عس ژ حوکمرانیی ده‌ریخستن. و ل دوماهییا کانونا ئیکی 1963 ی له‌شکه‌ری سووری زڤریه سووریا پشتی زیانه‌کا مه‌زن دای ژ کوشتی و برینداران و چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نیان⁽¹¹⁵⁾، و ب قی چه‌ندی خه‌لکی ده‌ڤه‌را زاخۆ پی‌خۆش‌حالبوون، چونکی مه‌ترسییه‌کا مه‌زن ژ وان دوورکه‌فت⁽¹¹⁶⁾.

تهوهری دووی

پیشھاتین سیاسی ل زاخو ل چریا دووی

1963 - نیسانا 1965

ئیک: کودهتایا 18 چریا دووی و کارتیکرنا وی ل سهر دهقہرا زاخو:

ئەو ناکوکیین د ناقبەرا لایەنن چەپرەو و راسترەو یین پارتا بەعسدا ل چریا دووی 1963 ی چیبووین⁽¹¹⁷⁾، ریک بو عەبدوولسەلام محەمەد عارف سەرۆک کۆماری خوښ کر ب کۆدەتاییەکی⁽¹¹⁸⁾ رابیتن ل 18 چریا دووی 1963 و شیا دەستەھلاتی ب دەستخۆفە بینیت، و دەمی کونترۆل ل سەر دەستەھلاتی کری بەیانەک دەرکر ب ناخی (جقاتا نیشتمانیا سەرکردایەتیا شوڤەشی) تیدا دروستبوونا حکوومەتا نوی راگەھاند، و رابوو ب ژناڤرنا زیڤەقانین نەتەوہیی و (جقاتا نیشتمانیا نوی یا سەرکردایەتیا شوڤەشی) راگەھاند⁽¹¹⁹⁾، و چالاکیین حزبا بەعس ل عیراقی قەدەغە کر⁽¹²⁰⁾.

عەبدوولسەلام محەمەد عارف بوویە سەرۆک کۆمار و سەرکردی گشتیی هیژین چەکار و سەرکردایەتیا (جقاتا نیشتمانیا سەرکردایەتیا شوڤەشی)

وهرگرت، و تاهر یه حیا بوویه سه روک و هزیران و ئەحمەد حەسەن بەکر بوویه جیگری سه روک کۆماری، و هەردان تکریتی بوویه و هزیری بەرهقانیی⁽¹²¹⁾، بەئی پاشان عەبدولسەلام محەمەد عارفی لاوازییا حزبا بەعس ب دەرفەت وەرگرت، و پشتی دوو هەشقان ئەندامین حزبا بەعس ژ دەزگەهین بلند یین کۆماری لادان، و ئەحمەد حەسەن بەکر ژ پلا جیگری سه روک کۆماری لادا⁽¹²²⁾.

پشتی عەبدولسەلام محەمەد عارفی کۆنترۆل ل سەر دەستەهلاتی کری، وەسا خو دیارکر کو دقیت شەری ل کوردستانی ب دوماهییک بینیت، و د ئیکەم کونفرانسی خو یی رۆژنامەقانییدا ئامادەیییا حکوومەتا خو دیارکر بو گریدانا ریککەفتناما ئاشتیی ل گەل کوردان⁽¹²³⁾. پشتی کۆدەتایی حکوومەتی هەولدان کرن ب ریکا ئەفسەری کورد یی خانەنشین کری کەریم قەرەنی، ل گەل مەکتەبا سیاسی یا پارٹی دانوستاندن دەستپیکەن، لەورا مەکتەبا سیاسی پشتی کۆدەتایی، نامە بو هەمی لقین پارٹی هەنارتن، و تیدا دیارکر کو دبیت دانوستاندن ل گەل حکوومەتا نوی بەینە کرن⁽¹²⁴⁾.

سەبارەت هەلوستی خەلکی زاخو ژ قی کۆدەتایی، خەلکی ب شیوەکی گشتی باومری ب قان کۆدەتایان نەما بوو، و باومری نەبوون ئەق کۆدەتایە دی شین خزمەتا گەلی عیراقی ب گشتی و کوردان ب تاییەتی کەن. ب تاییەت هەر کۆدەتایەکا چیدبوو ئەنجامین وی زیدەکرنا زۆلم و زۆرداری بوو ل سەر خەلکی کوردستانی و رەوشا خەلکی بەرهق باشتر نە دچوو، بەلکو هەمان سیناریو پشتی دەمەکی کورت دووبارە دبوویەقە⁽¹²⁵⁾.

دوو: هەلوستی خەلکی زاخو ژ ریککەفتناما 10 شوباتا 1964ی:

ب مەرەما بەیزکرنا پیگەهی خو بەرامبەر حزبا بەعس، سه روک کۆمار عەبدولسەلام محەمەد عارف پەیوەندی ب سەرکردایەتیا شوڕەشا کوردی ل تەباخ و ئەیلولا 1963 ی کر بیی کو بەعس ب قی چەندی بزانی، ب هاریکاریا هەقالی وی

یئ کەسی پارێزگاری سلیمانی ل وی دەمی سەرھەنگ عەبدولرەزاق سەید مەحموود ئەوی پەیوەندی ب ئەندامی لژنا مەرکەزییا پارتی نووری ئەحمەد تەھا ی دکر، ئی وەسا دیارە قان پەیوەندیان چ ئەنجام ل قی قوناعی نەبوون⁽¹²⁶⁾.

پشتی کۆدەتاییا 18 چریا دووی 1963 ی، عەبدولرەزاق سەید مەحموود پارێزگاری سلیمانی رۆلەک مەزن د رازیکرنا عەبدولسەلام محەمەد عارفیدا هەبوو، ژ بوو دانانا چارەسەرییەکا ئاشتیانە ژ بو کیشەیا کوردی، عەبدولرەزاق سەید مەحموود د قی واریدا دبیژیت: "... من بووچوونین خۆ بو عارفی گووتن و من بو دیارکر، کو من باوهری ب چارەسەرییا سەربازی نینە و من داخواز ژئ کر دانوستاندنان ل گەل بارزانی بکەت ..." (127).

بارودوخین ئابووری و سیاسی ل کوردستانی د خواستن سەرکردایەتیا شۆرەشا کوردی رازی بیت، لەورا بریارا دانوستاندنان هاتە دان؛ چونکی دەمەکی درێژ بوو هیژین پێشمەرگە ی د شەریدا بوون دژی سوپای عێراقی⁽¹²⁸⁾. و ل 6 کانوونا ئیکی 1963 ی بارزانی بریار ل سەر دانوستاندنان دا، و داخواز ژ عەبدولسەلام محەمەد عارف کر فەرمانی ب هیژین حکوومەتی بدەت شەری ب راوەستینیت، دا کەش و هەواپەکی ئارام دروست ببیت، و دیارکر ئەو د ئامادەنە دانوستاندنان ل گەل سەرۆکی وەزیران یان ژ ی وەزیری ناخۆ، یان هەر بەرپرسەکی دیتەر ئارەزو بو دانوستاندنان هەبیتن ئەنجام بدەن⁽¹²⁹⁾.

ل 16 کانوونا ئیکی نامەیهک ژلایئ بابا عەلی شیخ مەحموود حەفیدی بو بارزانی هات، تیدا دیارکریوو کو حکوومەتی پی خۆشە دانوستاندنان بکەت، و بارزانی ئامادەیا خۆ و شۆرەشی بو دانوستاندنان دیارکر⁽¹³⁰⁾. و پشتی چەندین گەڕین دانوستاندنان، حکوومەتا عێراقی و سەرکردایەتیا شۆرەشا کوردی گەهشتە ریککەفتنی، و ئەق ریککەفتنامە ل 10 شوباتا 1964 ی هاتە راکەهانەن⁽¹³¹⁾.

ب مەرەما بجهینانا بەندین ریککەفتنامی، حکوومەتا عێراقی ل دەستپیکئ ب چەند کریارەکان رابوو، داکو وەسا بدەتە دیارکر، پیگیری ب قی ریککەفتنی

دکەتن، لەوێ عەبدولسەلام محەمەد عارف بەیانەک ل دۆر زقیرینا ژیاننا ئاسایی ل باکووری عێراقی (کوردستانی) راگەھاند، و ئەق بەیانە بو هەمی دەزگەھین دەولەتی بوون داکو کریارا بجهبینن، و ل قی دەمی وەزیری راگەھاندنی حەسەن دوجیلی راگەھاند دی کریارین ب لەز ئەنجام دەن ژ بو ئاڤا کرنا باکووری عێراقی، ئەو ژێ چارەسەر کرنا کیشەیی پیران و ریکان ل دەقەری⁽¹³²⁾. هەر وەسا وەزیری ناڤخوی سەر تیب رەشید مصلح و سەرۆکی سوپا سالاری عێراقی عەبدولرەحمان محەمەد عارف⁽¹³³⁾، سەرەدانا دەقەری دەوێ و زاخو و ھندەک دەقەری دیتەر کرن، ب مەرەما لینی رینا بارودوخی خەلکی، پستی زقیرینا ئاشتی ل باکووری عێراقی (کوردستانی)⁽¹³⁴⁾.

ھەردیسەن دەستەھلاتا عێراقی رابوو ب ئازاد کرنا ھەژمارەکا ھاوولاتیین کورد، پستی دەر کرنا (یاسا لیبۆرینا گشتی ل سەر وان کەسین ب بزاقا یاخیبوونی ل باکووری رابوون)، ھەر ژ ئەیلوێ 1961 ی ھەتا شوباتا 1964⁽¹³⁵⁾. و ل رۆژا 18 شوباتا 1964 ی فەرماندەیا ھیزا باکووری عێراقی (450) کورد ئازاد کرن، و ل ئادارا 1964 ی (450) کەسین دی ژ ھاتنە ئازاد کرن، و پاشان (200) کەسین دی ژ ھاتنە ئازاد کرن⁽¹³⁶⁾.

ھندەک ژ زیندانین زاخو ژێ مفا ژقی لیبۆرینی وەرگرتن، ژوان: محەمەد عەزوو، مەحموود عەزوو، عیسا حاجی، سالم نەجم قەصاب، خواستی فەرمان رەشید، خەیری رەمەزان نەجار، مستەفا عەبدوللا، عەبدولرەحمان نەجار، مەحسن نەجم قەصاب، صالح زویو، مەلکون خەیات، ئەنەس جۆنەید، محەمەد جۆنەید، عوبەید جۆنەید، ئیحسان جۆنەید، رەشو ھوکا و یوونس رەشید⁽¹³⁷⁾.

ھەردیسەن دەستەھلاتا عێراقی رابوو ب ئازاد کرنا ھەژمارەکا کەسان ژ خەلکی زاخو، پستی کو قەکیشانا خو ژ حزبا کۆمۆنیست راگەھاندین، ئانکو نە ل کەل قی حزینە، ژوان: ئەنومەر دەریش یووسف و یووسف ئیبراھیم گورگیس، رەمەزان ئەحمەد ئیبراھیم بوو⁽¹³⁸⁾ و ئەحمەد سەفری ئیبراھیم خەلکی زاخو بوون و د زیندانا مووسلدا بوون⁽¹³⁹⁾.

دروستبوونا ناكوكي د ريزين پارتيدا:

ل دهمی ریکهفتناما 10 شوباتی هاتیه گریدان سکرتری پارتی ئیبراهیم ئەحمەد ل باژیری تهرانی بوو، و ل دهمی زقری ب دژی قی ریکهفتنی راوهستا⁽¹⁴⁰⁾، ب قی چەندی دووبەرەکی پەیدا بوو د ناڤهرا سەرۆکی حزبا پارتی و لایهنگرین وی ژلایهکی قه، و سکرتری پارتی ئیبراهیم ئەحمەد و پتریا ئەندامین لژنا مەرکەزی ژ لایهکی دیترفه⁽¹⁴¹⁾. بەلی ئەگەرین ناكوکی و ژیکهفتبوونی د ناڤهرا لایهنگرین پارتی بو گەلەك سالان دزقن، نه ژ ریکهفتناما (10 شوباتا 1964) ی دەستپیکریه⁽¹⁴²⁾. بەلی ئیمزاکرنا قی ریکهفتنی بوویه ئەگەری قهیرانی د ناڤهرا هەردوو لایاندا، ب ئەگەری جیاوازییا لینه‌رینین وان د شلوقه‌کرنا ریکهفتنییدا، ئیبراهیم ئەحمەد ب دژی ریکهفتنامی راوهستا و وهسا دیارکر کو داخازیین شوڤه‌شا کوردی ب رادهیه‌کی بلند بجه‌ناهی⁽¹⁴³⁾.

ئبراهیم ئەحمەدی هەولدا هیزا پیشمەرگەیی ب بالخوڤه بکیشیت، له‌ورا داخوازکر کۆمبوونه‌کی ل گەل لژنا سەریازی یا پارتی بکەت ئەقا سەریه‌رشتیا کارین پیشمەرگەیی دکر، و کۆمبوون ل به‌رزنجە هاته ئەنجامدان و هەژماره‌کا ئەفسەران تیدا ئاماده‌بوون ژوانا: نووری مەرروف، و ره‌شید سندی، خالد شه‌مسەددین و فازل تەله‌بانی، پشتی رازیبوونا بارزانی وەرگرتین. ل دۆر قی کۆمبوونی ئەفسەر ره‌شید سندی ژ خەلکی زاخو دبێژیت: "... ئەندامی مەکتەبا سیاسی عەلی عەسکری کۆمبوون ب مە کر، و گووت بارزانی کوردستان یا فروتی و پیشمەرگە دی چەکی دانیت و خوینا شه‌هیدان ب فیرو چوو. بەلی ئەفسەران ئەق چەندە باومرەنە‌کر، و ئەم چووینە دەق بارزانی ل سەنگەسەر، و مە ئاخشتنا مەکتەبا سیاسی بو قه‌گوه‌است..."، ره‌شید سندی به‌رده‌وام دبیت و دبێژیت "... بارزانی توره بوو ژقان ئاخشتان، و گووته مە ئەق ئاخشتنه نه یین دروستن، دی چەوا کوردستانی فروشم، و ب هیچ رەنگه‌کی من داخواز نه‌کریه پیشمەرگە چەکی خو دانیت.

ئەقە دانوستاندن ئەگەر حکوومەت رازی بۆ دانپیدانی ب مافی کوردان بکەت، ئەم دى شەرى راوەستین و چەکی دانین...⁽¹⁴⁴⁾.

پاشان مەکتەبا سیاسى کونفراسەك ل بارەگایى خو ل دەقەرا ماوەت گریدان، دماوی 4 - 9 نیسان 1964 ی⁽¹⁴⁵⁾، ئامادەبوویان بارزانی گونەه بارکرن کو خو بدەست حکوومەتی قە بەردایە و کار دکەت ژ بو دوماهیك هینانا شوپرهشی⁽¹⁴⁶⁾.
هەندەك ریکخستین پارتی ل زاخو پشکداری د قى کونفرانسیدا کرن ژوان بەرپرسی ئژنا ناوچا زاخو عومەر حەسەن بامەرنی و ئەندامی لیژنی ئۆسمان قازی⁽¹⁴⁷⁾، ئۆسمان قازی ئیک ژ پشکداری کونفرانسی ماوەت دبیتیت: "...دەمی کونفرانس هاتیه گریدان، سکرتری پارتی ئیبراهیم ئەحمەدی ب توندی هیرش کرە سەر بارزانی، و گووت وی کوردستان یا فروتی حکوومەتی، لەورا بریار هاتیه دان ل سەر لادانا وی ئەگەر بەردەوام بیت ل سەر سیاسەتا خو. قازی دبیتیت مە وەکو نوینەرین لقی ئیک ئیمزا ل سەر بریارین کونفرانسی نەکر، و دەما ئەندامی مەکتەبا سیاسیا پارتی عەبدووللا ئیسماعیل (مەلا ماتوری)، داخواز ژ من کری ئیمزایی ل سەر بریارین کونفرانسی بکەم، ئی من رەدکر، لەورا تۆرەبوو و ئاخستین نە شرین گوتن...⁽¹⁴⁸⁾.

دەمی کونفرانسی ماوەت ب دووماهیك هاتی ئۆسمان قازی ل گەل کومەکا کەسانین زاخو سەرەدانا سەرۆکی پارتی مەلا مستەفا بارزانی کر ل سەنگەسەر، و قازی داخواز ژى کرن راستیا ریککەفتنا 10 شوباتا 1964 بو ئەندامین پارتی دیار بکەت دا ئەوژی پیزانینان بدەنە خەلکی. بارزانی بەرسقا ئۆسمان قازی دا، و ب دریزاهی ل سەر ریککەفتنی ئاخست، و گووت وی سیستەمەك حوکمرانیی وەك یی ئەمریکا بو عیراقی دقیت ئانکو (فیدرالی)، و ویلایەتا سەربەخوییا خو هەبیت. بەلی کۆما مەکتەبا سیاسی ئازاوی پەیدا دکەن. ب قى چەندی خەلک دنییا بوو ژ سیاسەتا بارزانی⁽¹⁴⁹⁾.

بارزانی دان پیدان ب گریدانا کونفرانسی ماوەت و بریارین وی نە کرن، و گووت ئەقە کونفرانسه نە شەرعیه؛ چونکی نە ب بریارا سەرۆکی پارتی هاتە

گریدان⁽¹⁵⁰⁾. پاشان بریاردا ب دهرکرنا هه‌رئیک ژ: عه‌لی عه‌سکه‌ری فه‌رماندی هی‌زا خه‌بات، عومه‌ر ده‌بابه فه‌رماندی هی‌زا رزگاری، که‌مال مو‌فتی فه‌رماندی هی‌زا قه‌رده‌اغ ژ پوستین وان، به‌رامبه‌ر وان نووری مه‌لا مه‌عرووف بوویه فه‌رماندی هی‌زا خه‌بات، و ره‌شید سندی بوویه فه‌رماندی هی‌زا رزگاری، و نووری مه‌لا که‌کیم بوویه فه‌رماندی هی‌زا قه‌رده‌اغ⁽¹⁵¹⁾.

د پینگاقه‌کا دیترا مه‌لا مسته‌فا بارزانی بریاردا کار به‌یته‌کرن بو گریدانا کونگری شه‌شی یی پارتی ب نی‌زیکترین ده‌م. ژ به‌ری گریدانا کونگری شه‌شی که‌سایه‌تیین له‌شکه‌ری و ما‌قویل و ریه سپین ده‌قه‌ری و سه‌رکرده‌یین له‌شکه‌ری ژ خه‌لکی زاخو وه‌کو: عه‌لی هالو، سلیمان حاجی به‌دری، محمه‌د تاهر که‌جی صادق برو، عه‌بدو‌لکه‌ریم حامد و عه‌بدو‌لره‌حمان دینو و هنده‌کین دیترا، سه‌رده‌انا بارزانی کرن و بو وان باسی ته‌گه‌ر و نا‌کوکیین ژیکه‌به‌وونی ل که‌ل ته‌ندامین مه‌کته‌با سیاسی کرن، و ره‌خنه ل ده‌سته‌کا مه‌کته‌با سیاسی کر، پاشان داخواز ژ کادران کر خو ئاماده بکه‌ن بو هه‌لبزارتتا ته‌ندامان بو پشکداری کرنی د کونگری شه‌ش یی پارتیدا⁽¹⁵²⁾.

کونگری شه‌شی یی پارتی ل سه‌ر داخوازا مه‌لا مسته‌فا بارزانی ل 1 - 9 تیرمه‌ها 1964 ی ل قه‌لادزی ب پشکداریا (450) ته‌ندامان هاته‌ گریدان⁽¹⁵³⁾، و ل دۆر پشکداریا خه‌لکی زاخو هه‌ر چه‌نده به‌رپرسی لیژنا ناوچا زاخو ل وی سه‌ر ده‌می عومه‌ر بامه‌رنی داخواز ژ ته‌ندامین پارتی ل زاخو کر بوو پشکداریی د کونگری دا نه‌که‌ن؛ چونکه شه‌رعیه‌ت نینه⁽¹⁵⁴⁾ لی خه‌لکی زاخو گوهداریا وی نه‌کر، و د نا‌قبه‌را (70 - 80) که‌سان پشکداری کرن و ب ترومبیلین پاص ژ زاخو چووینه قه‌لادزی⁽¹⁵⁵⁾، و ژ خه‌لکی زاخو یین پشکداری د کونگره‌یدا کرین: سه‌ید عه‌بوش عه‌بدی غه‌زالا، عه‌بدو‌لره‌حمان یووسف عه‌بدو‌لره‌حمان، مه‌حموود که‌جی یوونس، عه‌بدو‌لجه‌بار ده‌رویش، ته‌حمه‌د یووسف قاسم، میرزا ته‌حمه‌د صوفی، مه‌لا ته‌ها بو‌سه‌لی، عه‌لی خان که‌جی حامد، که‌مید که‌جی یوونس، مه‌لا که‌هیدمه‌ر گوویی⁽¹⁵⁶⁾، سلیمان حاجی

بشارا⁽¹⁵⁷⁾، ئەحمەد رەشو عومەر بێتاسی، شەعبان سەعید، عەلی هالو، مەلا صالح حاجی بالقوسی، خەلیل حاجی، ئوسمان قازی⁽¹⁵⁸⁾ و صەبری بوتانی⁽¹⁵⁹⁾.

دەمی د کونگرەیدا بریار دان کو لیژنەیهک بەیته پیکهینان ژ بو رازیکرنا ئەندامین مەکتەبا سیاسی، داکو بزقن سەر کاری خو، سی ژ خەلکی زاخو ئەندام بوون د لیژنییدا ئەو ژێ هەر ئیک ژ: مەلا صالح حاجی بالقوسی، عەلی خان حەجی حامد و مەلا تەها بۆصەلی⁽¹⁶⁰⁾. و دەمی ئەق شاندە چووێ دەق ئیبراھیم ئەحمەدی و پشتمەقانی وی، دا ل کونگرەیی شەشی یی پارتی ئامادە بین، ئیبراھیم ئەحمەد و هەقانی وی رازی نەبوون ل کونگرەیی ئامادە بین⁽¹⁶¹⁾.

کونگری شەشی یی پارتی هاتە گریدان، و دق کونگرەیدا بریارا دەریخستنا (14) ئەندامین مەکتەبا سیاسی هاتەدان ئەوژی: ئیبراھیم ئەحمەد، جەلال تەلەبانی، عەلی عەبدووللا، عومەر دبابە، عەلی عەسکەری، نووری شاییس، حیلمی عەلی شەریف، مەلا عەبدووللا ئیسماعیل یی ناسیار ب مەلا ماتور، سەید عەزیز شەمزینی، عەلی حەمدی، محەمەد حاجی تاهر، شەمسەددین موفتی و نووری ئەحمەد تەها⁽¹⁶²⁾. و ل شوینا وان سەرکردایەتیەکا نوی بو پارتی هاتە هەلبژاردن ژ قان کەسان پیکهاتی بوو، ئەوژی: حەبیب محەمەد کەریم سکرتیری پارتی، مەحموود عوسمان، فوئاد جەلال، عەلی سنجاری (شنگالی)، صالح یووسفی، ئیسماعیل عارف، صەدیق ئەمین، عومەر شەریف عەبدوولا سوران، هاشم حەسەن ئاکرەیی، رەمەزان ئاکرەیی، ئیسماعیل مەلا عەزیز، فاتح محەمەد بەگ، نوعمان عیسا، شیخ محەمەد هەرسینی، یەدوللا کەریم فەیلی و عەزیز ئاکرەیی⁽¹⁶³⁾، سەبارەت مەکتەبا سیاسیا نوویا پارتی شەعبان سەعید دبیژیت راستە صالح یووسفی نەئامادە بوو ل کونگرەیی، لی مە وەک خەلکی زاخو دەنگی خو دا صالح یووسفی⁽¹⁶⁴⁾.

د قی کونگرەیدا هەر سی کادریین زاخو مەلا صالح حاجی بالقوسی و مەلا حەیدەر گوویی و صەبری بوتانی، هاتنە هەلبژارتن د لیژنا بلند یا چاقدیری و

لیگه‌ریانی ئەوا ژ شەش کەسان پێکدەهات، بەلێ قی لیژنی نەشیا کارین خۆ ب دروستاهی ئەنجام بدەت ژبەر راسپاردنا وان ب ئەنجامدانا کارین حزبایەتی⁽¹⁶⁵⁾.

ئەندامین مەکتەبا سیاسی بریارین کونگرە ی رەدکرن، ب قی چەندی ناکوکی و شەرد ناڤه‌را هەردوو لایەنین پارتیدا پەیدا بوو، هەتا بوویە ئەگەر ئالیی ژیکشە بووی یی مەکتەبا سیاسی ب سەرکردایەتییا ئیبراھیم ئەحمەدی بەرەڤ ئیرانی قە بچیتن⁽¹⁶⁶⁾.

ب شیۆهیه‌کی گشتی قی ژیکشەبوونی کارتیکنەکا مەزن ل دەڤه‌را بەه‌دینان نەکر⁽¹⁶⁷⁾، و خەلکی زاخۆ د قی ژیکشەبوونیدا ب شیۆهیه‌کی گشتی ل گەل سەرکردایەتییا بارزانی راوەستان⁽¹⁶⁸⁾، پێشمەرگە هەمی ل گەل بارزانی بوون، بەلێ دەستەکا کادریین حزبی ل گەل لایەنی ژیکشەبووی یی مەکتەبا سیاسی بوون وەک عومەر بامەرنی⁽¹⁶⁹⁾، د قی بیاییدا عومەر حەسەن بامەرنی کۆمبوونەک ل گەل ماقویل و ریه‌ سپین دەڤه‌را زاخۆ کر، و گووتە وان حزبی نامە یا بۆمە هەنارتی، دا ئەم عیسا سواری لابەدن، بەلێ قی چەندی سەرئەگرت؛ چونکی خەلک ب گشتی پشته‌قانیین سەرکردایەتییا بارزانی بوون⁽¹⁷⁰⁾.

بەلێ هەر دوو پشکدارین کونفرانسی ماوەت عومەر حەسەن بامەرنی و ئۆسمان قازی کارتیکنەکا نەرینی ل سەر ریکخستنا پارتی نەبوون ل زاخۆ، چونکی عومەر حەسەن بامەرنی زاخۆ بجھیلات و مالا خۆ بره‌ هەولیری، و ئۆسمان قازی بەرەدوامی دایە کاری خۆ ل گەل سەرکردایەتییا بارزانی⁽¹⁷¹⁾.

سی: رولی زاخۆ دجڤاتا سەرکردایەتییا شوڤه‌شی ل کوردستانی:

ئیک ژ بریارین کونگری شەشی یی پارتی دامەزراندنا جڤاتا سەرکردایەتییا شوڤه‌شا کوردستانی بوو⁽¹⁷²⁾، د حەفتیا ئیکی ژ چریا ئیکی سالای 1964 ی کۆمبوونەکا بەرفرەه ل باژیرکی رانیه‌ هاتە گریدان، ب ئامادەبوونا ئەندامین مەکتەبا سیاسی و لژنا مەرکەزییا پارتی، ل گەل سەرکردەیین هیژین

پیشمه‌رگه‌ی و کەسایه‌تیین ره‌وشنبیر و سه‌رۆک هۆزان⁽¹⁷³⁾، و ل 4 چریا ئیکێ 1964 بریارا پیکهینانا جقاتا سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شی ل کوردستانی هاته‌دان⁽¹⁷⁴⁾، و ئەق جقاته پیکدهات ژ ئەندامین لژنا مه‌رکه‌زییا پارتی و سه‌رکرده‌ییین سه‌ریازی و سه‌رۆک هۆزان، و نوینه‌ریین کەمه‌ نه‌ته‌وا و ئاینی ل کوردستانی⁽¹⁷⁵⁾.

ناقین هنده‌ک کەسان ژ خه‌لکی زاخۆ ل گه‌ل پشکدارین کۆمبوونا جقاتا سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شا کوردستانی هاتبوون، ئەوژی صالح یووسفی وه‌ک ئەندامی لژنا مه‌رکه‌زییا پارتی، ره‌شید سندی وه‌ک سه‌رکردی له‌شکه‌ری، و سلیمان حاجی به‌دری وه‌ک کەسایه‌تییه‌کی سیاسی و جقاک، الاب خۆری پولص بیداری⁽¹⁷⁶⁾ وه‌ک کەسایه‌تییه‌کا ئاینی (مه‌سیحی) نوینه‌ری کلدانان بوو، ئەق هه‌ر چوار کەسه بوونه ئەندام د جقاتا سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شا کوردستانی⁽¹⁷⁷⁾.

ل ده‌می ده‌ستپیکرنا روینشتنن جقاتی هه‌ژماره‌کا کەسایه‌تیین پشکدار په‌یف خواندن، ل ده‌ستپیکری بارزانی ب قی هه‌لکه‌قتی په‌یفه‌ک خواند، هه‌روه‌سا الاب خۆری پولص بیداری په‌یفه‌ک ب ناقی مه‌سیحیان ل کوردستانی خواند، د په‌یقا خۆدا دوپاتکر کو هه‌رده‌م دی کارکه‌ن ژ بو پشته‌فانیا شوپه‌شا کوردی⁽¹⁷⁸⁾، و داکوکی ل سه‌ر پیدقییا کاری ب ئیک ده‌ست و ب باوه‌ری کر، ژ بو به‌رژه‌وه‌ندیین نه‌ته‌وا کورد و شوپه‌شا وی یا نیشتمانی⁽¹⁷⁹⁾.

ل دوماهیکا کۆمبوونی ل رۆژا 9 چریا ئیکێ 1964 جقاتا سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شی، بریاردا ب پیکهینانا پینج لیژنان بو ریکخستنا کارین شوپه‌شا کوردی د ماوی هه‌فتیه‌کیدا، و سلیمان حاجی به‌دری هاته هه‌لبژارتن وه‌کو ئەندامی لیژنا کارگیری⁽¹⁸⁰⁾. هه‌ژی گووتنییه، کو ناقبری ژبه‌ر چهند کارین له‌شکه‌ری و سیاسیین فه‌ر نه‌یی ئاماده بوو د کۆمبوونین جقاتیدا، و ماوو ل ده‌قه‌را زاخۆ⁽¹⁸¹⁾، هه‌لبه‌ت ئەق چهنده ژی دیار دکه‌ت کو ریکخستنا کونگری جقاتی یی لاواز بوو، چه‌وا دی کەسه‌ک هیته هه‌لبژارتن د لیژنه‌کیدا کاری وی یی سنوورداییه ب هه‌فتیه‌کی، به‌لی ئەو بخۆ نه‌یی ئاماده بوو ل وی جهی؟.

تهوهری سییی

رهوشا سیاسی ل زاخو نیسانا 1965-17 تیرمهها 1968

ئییک: دهستیپکرنا شهری ل 3 نیسانا 1965 ل کوردستانی:

پشتی ریکهفتنما 10 شوباتا 1964 د ناڤهرا سهرکردایهتیا شوهرشا کوردی و حکوممهتا عیراقیدا شهر هاته راوهستاندن، بهلی ل بهارا 1964 دوو روودانین نوی پهیدا بوون کو کارتیکرنهکا مهزن ل سهر پیشهاتین کیشهیا کوردی ههبوون، ئیک ژوان بهلافکرنا دهستووری عیراقی یی بهروهخت ل 4 نیسانا 1964 بوو⁽¹⁸²⁾.

دهبارهی دهستووری د بهندی ئیکیدا هاتبوو: "... گهلی عیراقی بهشهک ژ نهتهوا عهرهبی..."، و د بهندا (19) دا هاتبوو: "... عیراقی ههمی ل بهرامبهر یاسای یهکسانن د ئهرك و مافاندا، و چ جیاوازی د ناڤهرا واندا نینه ژبهر جیاوازییا رهگهزی و نهژادی و ئاینی، و ههمی هاوالاتی ههفکارین ئیک و دوو نه بو پاراستنا فی وهلاتی ژ عهرهبان و کوردان، و ئهف دهستووره مافین وان یین نهتهوایهتی د چارچووئی عیراقیدا د پاریزیت..."⁽¹⁸³⁾.

ل دهمی به لافکرنا فی دستووری، ب دیتنا کوردان کیماسییهک مهزن تیدا ههبوو، ئەگەر بهیته بهراورد کرن ل گهل دستووری ل 27 تیرمهها 1958 یی دهمی یی عیراقی، کو د بهندا سییدا هاتبوو: "... کورد و عهرب ههفیشکن نیشتمانی عیراقیدا... " (184). ئانکو د دستووری نویدا چ دانپیدان ب نهتهوا کورد نههاته دان، به لکو دیارکر گه ئی عیراقی ب کوردان و عهربان به شهکن ژ نهتهوا عهربی، و ئەف چهنده وهک ههفنا بیتن ل گهل ژ یوار و راستیی میژوویدا (185).

حکوومهتا عیراقی بهردهوام بوو د سیاسهتیی خودا بو دزایه تیکرنا گه ئی کورد، بو نمونه پشتی ئیمزاکرنا ریکهفتنا 10 شوباتی ب چه ند رۆژان، سهروک کۆمار عهبدولسهلام محهمهد عارف بریاردا ب دامهزراندنا سهرتیپ روکن عهبدولعهزیز ئەلعوقهیلی وهک سهروک سوپا سالاری عیراقی، کو یی بهرنیاس بوو ب نهقیانا وی بو کوردان، و ب نهینی فه هاتبوو راسپاردن ب ئهرکی دانانا پلانا بو ژناقبرنا شوهرشا کوردی (186).

به ئی ل سهر هندی را حکوومهتی بهردهوام په یوهندی ب کوردان و ب سهروکی پارتی مه لا مستهفا بارزانی دکر، ل چریا ئیکی 1964 شاندهکی کوردی چوو به غدا کو پیکدهات ژ صالح یووسفی ئەندامی مه کتهبا سیاسیا پارتی و عهگید سهدیق نوینهری تاییهت یی مه لا مستهفای و شهوکهت ئاکرهیی، و دهست ب دانوستاندنان ل گهل بهرپرسان کرن، پاشان یادداشتنامهیهک ژ لای سهروکی جقاتا سهرکردایهتیا شوهرشی مه لا مستهفا بارزانی پیشکیشی حکوومهتی ل 11 چریا ئیکی 1964 کرن، تیدا داخوازا مافی نهتهوهی یین کوردان دکر، ب ناقی (یادداشتنامه دیارکرنا مافی نهتهوهی یین گه ئی کورد) بوو (187). پاشان ل 7 کانوونا ئیکی 1964 وهزیری ناخووی صوبحی عهبدولحه مید و سهرتیپ روکن عارف عهبدولرمزاق سهرکردی هیژین ئاسمانی بهرهف کوردستانی فه چوون ژ بهر گهنگه شه کرنی سهبارت کیشهیا کوردی، و د فی سهردهاندیدا بارزانی هندهک داخوازیین دیتر پیشکیشی شاندى حکوومهتی کرن (188).

لیکگهورینا سهره‌دانان و نامه‌یان و یاداشتنامه‌یان د ناقبه‌را سهرکردایه‌تیا شۆره‌شا کوردی و حکوومه‌تیدا، د ماوی چریا ئیکێ 1964 هه‌تا ئادارا 1965 به‌رده‌وام بوو، و داخو‌ازیین کوردان پیکده‌اتن ژ راسته‌کرنا ده‌ستووری و مافیین کوردان تیدا به‌ینه‌پاراستن، و حکوومه‌ت رازی بیت ل سهر‌دان پیدانی ب زمانی کوردی وه‌ک زمانه‌کی فه‌رمی ل کوردستانی، و دانا پشکه‌کی ژ داهاتیین پترولی بو کوردستانی، و هی‌زین پيشمه‌رگه‌ی نه‌هینه‌ژناقبرن، و د به‌رامبه‌ردا چه‌ته‌یین کورد به‌یته هه‌له‌وشاندن، و دامه‌زراندنا جیگره‌کی کورد بو سه‌روک کوماری، و پشکداریه‌کا به‌رفره‌تر یا کوردان د ده‌سته‌ه‌لاتیدا هه‌بیت⁽¹⁸⁹⁾.

چوون و هاتنا شاندا، و لی‌کگهورینا راو بووچوونان د ناقبه‌را نوینه‌ریین حکوومه‌تی و سهرکردایه‌تیا شۆره‌شا کوردی دا چ مفا نه‌بوو، و بتنی بو بۆراندنا ده‌می بوو، و هه‌ردوو لایان خو بو ده‌ستپیکرنا شه‌ری ئاماده‌دکر. له‌ورا پارتی بریاردا ل 10 شوباتی 1965 مانگرتنه‌کا گشتی ل هه‌می ده‌قه‌ریین کوردستانی به‌یته نه‌جامدان، ب هه‌لکه‌فتا بۆرینا ساله‌کی ل سهر‌ریککه‌فتنا ما راوه‌ستاندا شه‌ری⁽¹⁹⁰⁾. هه‌رچه‌نده گه‌له‌ک چالاکی د قی رۆژییدا ل باژیریین کوردستانی هاتنه نه‌جامدان، به‌لی سهره‌رای پرسیارکرنی و لی‌گه‌ریانی چ پیزانین ده‌ست ب فه‌کوله‌ری ل دۆر قی مانگرتنی ل زاخو نه‌که‌فتن.

حکوومه‌تا عیراکی ده‌ست ب دانانا پلانیین له‌شکه‌ری کرن ژ بو هی‌رشکرنی ل سهر شۆره‌شا کوردی، بو قی مه‌ره‌می سه‌روک کومار عه‌بدوولسه‌لام محهمه‌د عارف سهر‌مدانا که‌رتین سهر‌بازی ل زاخو و ده‌وکی ل 28 ئادارا 1965 کرن⁽¹⁹¹⁾. ده‌رباره‌ی هاتنا سه‌روک کوماری بو زاخو داموده‌زگه‌هین حکوومی ل زاخو پیشوازی ل سه‌روک کوماری کرن، و قوتابیین قوتابخانه‌یین زاخو ئاماده‌ کرن ل گه‌ل مامۆستاییین وهرزشی بو بجه‌هینانا ئه‌رکی پیشوازی، و هه‌می قوتابی و فه‌رمانبه‌ریین حکوومی هاتنه کۆمکرن ل ده‌ف ئاماده‌یا زاخو یاکوران (یا نوکه) و ب ریپیشانه‌کی هه‌تا تاخی سه‌ری گوندکی چوون، دا پیشوازی ل سه‌روک کوماری بکه‌ن⁽¹⁹²⁾. هه‌لبه‌ت نه‌ف جوړه پیشوازییه دیار دکه‌ت کو ملله‌ت نه یی ئاماده بوو

پیشوازیی ل سەرۆك كۆماری بکەت، ئەورا دامودەزگەهێن حکوومەتی پەنا بێرنا
قوتابیان و فەرمانبەرا داكو بو سەرۆك كۆماری دیار بکەن، كو خەلكی زاخو
پشتەقانیڤ وینە.

كاودان رۆژ بو رۆژی تیكچوون، و دووباره شەری ل كوردستانی ل 3 نیسانا
1965 دەستپێكر، دەمی حکوومەتی هیرش كری ل سەر هەمی دەقەرین
كوردستانی⁽¹⁹³⁾. پشتی شەری دەستپێكری، حکوومەتا عێراقی رابوو ب قەگواستنا
هەژمارەكا خیزانیڤ كورد ل دەقەرا زاخو؛ چونکی كەسەكی قان خیزانان ل
گەل شوڤەشا كوردی بوو⁽¹⁹⁴⁾، ژوان خیزانان: خیزانا محەمەد ئیسماعیل شوكری؛
چونکی كورپی وان ئیسماعیل پیشمەرگە بوو، هەرۆسا خیزانا ئەحمەد لالە؛
چونکی كورپی وی سالم پیشمەرگە بوو⁽¹⁹⁵⁾، هەرۆسا خیزانیڤ نەجم یوسف سلو
بەندی، سلیمان صەفار، جاسم مەلا ئەحمەد قەصاب و محەمەد عەلی عەلەمی
هەرۆسا ژمارەیهكا خیزانیڤ دیتەر⁽¹⁹⁶⁾. و ئەق خیزانە ب زیلیڤ سەربازی سویاركرن و
ژ زاخو دەریخستن⁽¹⁹⁷⁾. و ئەق رەفتارا حکوومەتی بو ئەگەری قەقەتیانا قان خیزانان،
و گەلەك ئەندامیڤ قان خیزانان ل هەقوو بەرزە دبوون؛ چونکی ل دەمی
قەگواستنی ل مال نەبوون⁽¹⁹⁸⁾.

ژلایەكی دیتەر قە هیزین حکوومەتی ب هاریکاریا چەتەیان ب سووتنا (28)
گوندان ل دەقەرا سلێقەنەیا دەمی سی رۆژاندا رابوو، گوندین هاتینە سووتن: ()
پەراقی، كەشكانی، كومبەل، قەسرا مەلا تەیب، خراب دیم، ئیمەلكی، كانی
كەرکی، باغلوێجە، مشارا، سووریا، چەم زراق، خیلەخ، باجوویكا، هیتیان و
تیان...هتد)⁽¹⁹⁹⁾.

پشتی سووتنا قان گوندان و ئاوارەبوونا خەلكی وان هیچ پیداوێستیەكا
ژیانی ل گەل خو نە بریوون، و ژلایڤ هیزین حکوومەتی قە هاتنە قەگواستن بو
سەربازگەهێن حکوومی ل گوندین باستکی و ئاسیھی و چەم كویركی و باژیڤری
زاخو. ل سەر رەوشا قی خەلكی رۆژناما خەبات زمان حالی پارتی نقیسایە: "... ئەق
خیزانیڤ كو زۆرینەیا وان ژ ژن و زارۆكان بوون مانە ل چولان و ل سەر رێكان و خو

ل سەر ئاخى دريژ دكرن و سهرى خو ددانانه ل سهر بهران و ب تنى ئەسمان ببو
 لحيفاوان..."، ههروهسا ههمان رۆژنامه پيشه دچيت و دبيژيت: "... دهسته لاتداريا
 عارفى يا شوفينييا دهمارگير هزر دكته د عه ره بکرن دهقهره سليقانه يا، و دى
 هوژين جحيش و شه مه ر ژ دهقهره جزيره ل ليوا مووسل ل دهقهره سليقانه يا ئاکنجى
 كهت..."⁽²⁰⁰⁾.

حکوومه تا عيراقى بريارا كرياتره كا لهشكه رى ب ناهى (سهرى گوپيتكان -
 فوق القمم) ل دهقهره چيائى بيخيرى ئەنجام بدت، و پاشان برياردا بو كرياتره كا
 ديتر ل دهقهره ليضى، و مه ره م ژ قان كرياتان ئەو بوو پيشمه رگه ژ قان دهقهره ان بهيته
 دهريخستن و حكوومه ت كونترول بكته. كرياتا هيژين حكوومه تى ل رۆژا 27 چريا
 ئيكى 1965 دهستپيكر، و ب ديتنا حكوومه تى دهقهره ليضى گرنگيه كا مه زن هه بوو
 بو پيشمه رگه ي؛ چونكى دهقهره كا دهوله مه ند بوو ب چاندنى، و ئەف دهقهره،
 دهقهرين سندی و گولى و دوسكى سليقانه يا پيکمه گريددهت، و پيشمه رگه
 پيدقيين خو ژ گهنمى و جهه ي ژ دهشتا سليقانه يا ومردگرن و ب قى ريكى دبنه د
 ناف چياندنا، ههروهسا ئەف دهقهره كونترولى ل سهر ريكا گشتى مووسل - زاخو
 دكته. و ژلايه كى ديترقه ب ريكا قى دهقهرى فه رماندى دهقهره دهوكى يا
 پيشمه رگه ي عه لى خه ليل كو باره گايى وى ل گوندى گه لئاسكى بوو، دشيا ب
 ساناهى ب ريكا دهقهره ليضى بگه هيته دهقهره پيشابيرى، هه رديسان دهقهره ليضى
 نيزيكى باژيرى زاخو بوو و پيشمه رگه د شين پيزانينان ژ رهوشا لهشكه رى عيراقى
 ومريگرن، ژبه ر قان ئەگه را پيشمه رگه ي گرنكى ددا قى دهقهرى و بنگه هى خو ل قى
 دهقهرى دانات بوو⁽²⁰¹⁾.

هيژين پيشمه رگه ي ژ به رى دهستپيكرنا شه رى ل بهارا 1965 خو
 ريکخستبوو، ل دهقهرين زاخو و ليضى و ئاسيه ي و ل دويش ژيدره كى حكوومى ئەف
 به لاقكرنه ب قى شيوه يى بوو:

(80) پيشمه رگه ل گوندين باقيا و بالقوسى.

(40) پيشمه رگه ل چيائى بيخيرى.

(100) پيشمه‌رگه ل گوندين حه‌سه‌ن ئا‌فا و بيتاسى.

(50) پيشمه‌رگه ل گوندى خراب بابكى.

(30) پيشمه‌رگه ل ده‌قه‌را باجىكا.

(100) پيشمه‌رگه ل ده‌قه‌را بيزه‌ى.

و چه‌كدارين يه‌ده‌ك زى هه‌بوون ل ده‌قه‌رين ديترا، كو دشيان پشكداريى د شه‌راندا بكه‌ن، ته‌و زى (100 - 120) پيشمه‌رگه ل گوندى شه‌رانشى و (70 - 80) پيشمه‌رگه ل گوندى هه‌فشن و (80 - 100) پيشمه‌رگه ل گوندى هه‌وريزى بوون⁽²⁰²⁾.

هيزين حكومه‌تى پلانا خو بو هيرشكرنى ل سهر ده‌قه‌را زاخو دانات بوو، و تيدا بريار دا بوو جحفل (5) و كه‌رتين ل كه‌ل ب پاقركرنا ده‌قه‌را ليفى و به‌شى بره‌خشه ژ ده‌قه‌را سليقانه‌يا ژ پيشمه‌رگه‌ى رابن، و ب خراپكرنا هه‌مى بنگه‌هين پيشمه‌رگه‌ى ل گوندين بيزه‌ى و بيتاسى و باقىا و بالقوسى رابن، پاشان ب دامه‌زراندنا ره‌بين به‌رده‌وام و بين به‌يز ل چيائى بيخيري د ريكا گوندى ئاسيه‌يدا دروست بكه‌ن. و ژ 22 - 26 چريا ئيكى 1965 پشكنينى ئه‌ردى و ئه‌سمانى بين به‌رفره هاتنه‌ كرن ل ده‌قه‌رى، پاشان هيزين سه‌ربازى بين حكومه‌تى ب پشته‌قانيا هيزين چه‌ته‌يان ده‌ست ب ئاماده‌كاريين شه‌رى كرن⁽²⁰³⁾، و چه‌په‌رى ژ گوندى ده‌رگه‌لى ل ده‌قه‌را دوسكيان ده‌ست پى دكر هه‌تا گوندى باقىا ل ده‌شتا سليقانه‌يا⁽²⁰⁴⁾.

هيزين حكومه‌تى ل ده‌ستپيكى هيرشكرنه باره‌گايى ئه‌سه‌د خوشه‌وى ل گوندى قومريى ل ده‌قه‌را به‌رواريان، و شيان بسووژن، ئيكسه‌ر هيزا زاخو د هاوارا هيزا ده‌وكيدا چوون، به‌لى ده‌نگوباس بو وان هاتن كو حكومه‌ت دى هيرشى كه‌ته زاخو، له‌ورا عيسا سوار بو ماوى چهند روژه‌كا برياردا زي‌ره‌قان ل سهر گرين ل ده‌وربه‌رين ئاسيه‌ى بمينن، پشتى چ هيرش نه هاتينه كرن ته‌ه پيشمه‌رگه زقرينه‌فه، ب تنى (18) پيشمه‌رگه مانه سه‌رى كه‌له‌ا مارا ل هنداقا گوندى

ئاسیھێ، و بەتالیونا سەید عەبوش عەبدی غەزالا ل گەل حەجی رەمەزان چەم زراقی ل گوندی باقیا بوون⁽²⁰⁵⁾.

پاشان هیژین حکوومەتی هاتن و سەربازگەهەکا مەزن ل گوندی ئاسیھێ دانان ل گەل چەتەیان و هەر ئیک ژوان (18) کەسین زیڕەقانی دکرین ل گوندی ئاسیھێ ئەوژی صالح ئەمین صالح دەنگۆباس گەھاندنە عیسا سواری، کو سەربازین حکوومەتی یین هاتین و پیشمەرگە ب تنی ئەق (18) کەسەنە، و حکوومەتی بو دەمی پینج رۆژان چیا ب توپان گوڵەباران کر، پاشان چەتە هاتن و قان (18) پیشمەرگەیان بەرەقانی ژ چیا یی بیخیری دکرین ل گەل کۆمەکا پیشمەرگەیین دیتەر⁽²⁰⁶⁾، حکوومەتی چەند جەین گرنگ ستاندن، بەئێ پیشمەرگەیی بەردەوام شەر ل گەل قان هیژان دکر⁽²⁰⁷⁾، و شەری بو دەمی (10) رۆژان قەکیشا، شەرەک مەزن بوو و حکوومەتی ب فروکە و توپان ژ هەمی لایەناقە هیرش دکرنە پیشمەرگەیی⁽²⁰⁸⁾، ئی پیشمەرگەیی ل دویش شیانان بەرخۆدانی دکر⁽²⁰⁹⁾.

مەرەما هیژین حکوومەتی ژ قی کریاری ئەو بوو بارەگایی عیسا سوار ل گوندی ئەرمشتی داگیربکەت، لەورا بەردەوامی دایە پیشقەچوونین خو، و شیان گوندین بیژیھێ و بیتاسی و دولاً ل دەقەرا لیفی بسووژن⁽²¹⁰⁾. پیشمەرگی کوردستانی بەرامبەر هیژین حکوومەتی راوەستان، و د ئەنجامدا هیژین حکوومەتی خو ژ دەقەرا لیفی ل شەفا 2 - 3 چریا دووی 1965 ی قەکیشان، پشتی چەندین قوریانی داین و هەژمارەکا سەربازین وان هاتینە کوشتن⁽²¹¹⁾، و ل قی شەری سی پیشمەرگە ب ناغین: تەحلو دەشت ماسەکی و لوقمان مەلا محەمەد شرنەخی⁽²¹²⁾ و نوعمان بوسەلی هاتنە کوشتن⁽²¹³⁾.

ل دووماھیا قی کریاری حکوومەتی جارەکا دی بارەگایی فەوجا خو ل ئاسیھێ دانا، و چەتەیین ل گەل هیژین حکوومی رەبیین خو دانانە ل گوندی بەغلیویجی و ل 19 کانوونا دووی 1966 و ل ویری جیگیر بوون⁽²¹⁴⁾، لەورا هیژا زاخو ب سەرکردایەتیا سەید عەبوش عەبدی غەزالا هیرشکرنە قان رەبییان و شیان

کونترول بکهن، و چەندین سەریاز و چەتە هاتنە کوشتن و دیلگرتن⁽²¹⁵⁾، هەرۆسە دوو پێشمەرگە هاتنە کوشتن⁽²¹⁶⁾.

د بەردەوامییا شەراندە، و ل دەسیکا ئادارا 1966 وەزیری بەرگری عێراقی عەبدولعەزیز ئەلحوقەیلی ل باژیری لەندن راگەھاند، دی زفریتە بەغدا ژ بو ب دوماھیک هینانا "کیشەیا باکووری" داگو شوپەشا کوردی ژناڤا بێت و نەھیلین، ل سەر قی گووتنی سەرکردی هیزین پێشمەرگە ل بەھدینان ئەسەد خوشەوی بریاردا بەرامبەر گووتارا وەزیری بەرەقانی براوەستن، و درێھکی ل هیزین وان بدن. لەورا سەرکردی هیزا زاخو عیسا سوار بریاردا کو درێھکا لەشکەری ل هیزین عێراقی بدن، داگو بێتە باشترین بەرسف بو وەزیری بەرەقانی⁽²¹⁷⁾.

عیسا سوار فەرماندەیی پێشمەرگە کۆمکرن ئەوژی: عەلی عەلی سیفەددین، سەید عەبوش عەبدی غەزالا، عریف دەرویش، عەلی هالو و رەشید یاسین بێتاسی، و کۆمبوون ب وان کر و پیکشە گەنگەشە کرن و بریار د قی کۆمبوونیدا هیرش بکەن سەر رەببێن حکوومەتی ل چیا یی بیخیری بەرامبەر دەقەرا لیفی، هەمی ل گەل عیسا سوار رازی بوون، بەلی ھندەک کەسان ل دەمی خو بەرھەشی بو هیرشکرنی ئەق دەنگوباسە گەھاندنە حکوومەتی ل سەربازگەھا ئاسیھی، و حکوومەتی هیرش کرە وان جھان ئەوین پێشمەرگە بریاردا ی کۆمبەن، بەلی چ زیان نەگەشتە وان⁽²¹⁸⁾.

پشتی ئاشکرا بوونا قی پلانی عیسا سوار جارەکا دی کۆمبوون ب قان کەسان کرەقە، و دیار کر کو حکوومەت ب پلانا وان ئاگەھدار بوویە دی وان رەببیا مۆکۆم کەن، لەورا دقیت ئەو جھی خو ب گوھورن، ژ بەر قی چەندی بنگەھی بانیا نیرگزی ل نیزیک دیرەبوونی هاتە هەلبژاردن بو هیرش، ئەگەری هەلبژاردنا بانیا نیرگزی د زفریت، کو ئەق بنگەھە دەیتە هەژمارتن ژ گرنگترین و بەیزترین بنگەھین سەریازی ل دەقەری، کو سەریکا سەریازی ل گەل (70) چەتەیین عەرەبان بخوڤە دگرت، هەرۆسە بنگەھە دکەفیتە نیفا سیگوشا سنووری (تورکیا - سووریا - عێراق)، و ئەگەر بنگەھە هاتە شکاندنی، دی راگەھاندنەکا

سووتن⁽²²⁵⁾، و ژ دهستکهفتین پيشمه‌رگه‌ی دهستقه‌هینانا هه‌می چه‌کی د بنگه‌هیدا
مینا توپه‌کا سی گری⁽²²⁶⁾ ل گه‌ل ئامیری بیته‌ل⁽²²⁷⁾.

دهمی پيشمه‌رگه بو ده‌قه‌را لیفی زقری، هی‌رشکره ل سهر ره‌بیین
حکوومه‌تی و چه‌ته‌یان ل گوندین دیره‌بوون و باجیکان⁽²²⁸⁾. پشتی قان سه‌رکه‌فتنا
هی‌زا زاخو پیرۆزباهی ل وه‌زیری به‌ره‌قانی عه‌بدو له‌عزیز ئه‌لعوقه‌یلی کرن ل 16
ئادارا 1966 ی د ئیزگی ده‌نگی کوردستانیدا، وه‌کو دیاریه‌ک پيشکیشی وه‌زیری
به‌ره‌قانی کر بوو⁽²²⁹⁾.

به‌پرسین حکوومه‌تی دانپیدان ب شکه‌ستنا خو ل شه‌ری بانیا نی‌رگزی
کر، و ل رۆزا 14 ئادارا 1966 ی بریار دان ب دانانا بو‌سه‌یان د ریکا پيشمه‌رگه‌یدا، و
هی‌زین حکوومه‌تی ب هاریکاریا چه‌ته‌یان رابوون ب هه‌وه‌کا به‌رفره ب پشکداریا
فروکه‌یان یا لی‌گه‌ریانی ل پيشمه‌رگه‌یان، لی هه‌می هه‌ولین حکوومه‌تی دب
مفابوون؛ چونکی پيشمه‌رگه‌ی ل شه‌قا 14/13 ئادارا 1966 ی شیا بوون خو
بگه‌هینه باره‌گایین خو ل ده‌قه‌را لیفی، ژ به‌ری هاتنا هی‌زین حکوومه‌تی⁽²³⁰⁾.

د به‌رده‌وامییا هی‌رشین خو ل سهر کوردستانی، حکوومه‌تا عیراقی وه‌زیری
به‌ره‌قانی عه‌بدو له‌عزیز ئه‌لعوقه‌یلی راسپارد بو دانانا پلانه‌کا موکم بو هی‌رش
کرنی ل سهر کوردستانی. وه‌زیری به‌ره‌قانی رابوو ب دانانا پلانه‌کا سه‌ربازی ب
ناقی (توکلنا علی الله). ئارمانجا سه‌ره‌کی یا فی پلانی داگیرکردنا باره‌گایین
سه‌ره‌کی یین شو‌ره‌شی ل ده‌قه‌را باله‌کایه‌تی بوو، و ژیکشه‌کرنا ناوچین ئازاد کری
ل کوردستانی بو دوو ناوچا⁽²³¹⁾. هه‌ردوو چیا یین زۆزک و هندرین ژرووی ستراتیجی و
سه‌ربازی قه ب ده‌ستپیکا ناوچا باله‌کایه‌تی ده‌یته دانان، ژ به‌ر فی چه‌ندی هی‌زین
حکوومه‌تی گرنگی ب قان هه‌ردوو چیا یان ددا⁽²³²⁾. رۆزا 15 نیسانی 1966 ی بو ژقانی
بجه هینانا پلانی هاتبوو ده‌ستنیشانکرن⁽²³³⁾. و وه‌زیری نا‌ق‌خوی عیراقی
عه‌بدو له‌تيف ئه‌لدراجی راگه‌هاند: کو حکوومه‌ت دشی‌ت ل وه‌زیری به‌اری یان ژ به‌ری
وی ده‌می یاخیبوونا بارزانی ل باکووری عیراقی ب دووماهی‌ک بینیت؛ چونکی
حکوومه‌ت یا رژدبوو ل سهر ئیکپارچه‌ییا ئا‌خا عیراقی⁽²³⁴⁾. لی ئه‌ف پلانه دده‌می خودا

نههاته بجه هينان ب ئهگهري مرنا سهروك كووماري عهبدوولسهلام محهمهد عارف ل 13 نيسانا 1966 د روودانا كهفتنا فروكيذا⁽²³⁵⁾.

خهلكي دهقهرا زاخو ب شيوهيهكي گشتي كهيفا وان ب مرنا سهروك كووماري هاتبوو؛ چونكي گهلهك زولم و زورداري ل سهردهمي وي ل خهلكي هاتبوو كرن. و ب قى ههلكهفتي ل دهقهرا باتيفا خهلكي ئاههنگهكا مللي كرن و تهقهيين كهيفي ساز كربوو⁽²³⁶⁾.

پشتي عهبدوولسهلام محهمهد عارف برايي وي عهبدوولرهحمان محهمهد عارف ل 16 نيسانا 1966 ي هاته دهستنيشانكرن بيته سهروك كووماري عيراق⁽²³⁷⁾. ي داويي رابوو ب راسپاردنا سهروكي وهزيان ئهو ژي عهبدوولرهحمان ئهلبزاز (1912 - 1973) بو پيكهينانا وهزارتهكا نوي ل 18 نيسانا 1966 ي⁽²³⁸⁾، د كابينا نويدا شاكور مهحموود شاكور بوويه وهزيي بهرگريي ل جهي عهبدوولعهزيز ئهلعوقهيلي⁽²³⁹⁾.

و ب ههلكهفتنا دهست ب كاربوونا سهروكي نوي، سهركردايهتيا شوهرشا كوردی ب ريكا ئيزگي دهنگي كوردستان بريارا (ئاگر بهستي) بو ماوي ههيشهكي راگههاند⁽²⁴⁰⁾.

دوو: پيشهاتين سياسي ل زاخو ل سهردهمي عهبدوولرهحمان محهمهد عارف 1966 - 1968:

پشتي عهبدوولرهحمان محهمهد عارف بوويه سهروك كوومار، و ل ژير فشارا لهشكهري بهردهوامي دا بجه هينانا پلانا (توكلنا على الله)، هيژين حكومهتي ل شهقا 2 - 3 ئهيارا 1966 دهست ب هيرشي كرن، و شيان چهندين جهين گرنگ ل چيايي هنديين و زوزك كونترول بكهن⁽²⁴¹⁾، ل دهستيكي هيژين عيراق سهركهفتن هينات⁽²⁴²⁾؛ چونكي سهركردايهتيا شوهرشا كوردی ئامادهيين باش نهكر بوون و د قوناغا شهر راوهستاندن دابوو⁽²⁴³⁾. بهئي پاشان هيژين شوهرشا كوردی هيرشكرنه

هیزین حکوومی، و شیان کونترولی ل 12 ئه یارا 1966 ی ل سهر هەردوو چیان بکەن⁽²⁴⁴⁾، و ئشیری هیزین عیراقی نەچار بوون جارەکا دی خو قەکشان و زفرینه جەین خوئی یین بەری⁽²⁴⁵⁾.

گەلەك ژ خەلكی دەقەرا زاخو پشكدارى د شەرى ھندرین - زۆك كربوون و رۆل تیدا هەبوون ژوان: سلیمان حاجی بەدری⁽²⁴⁶⁾، عسمەت دینو، عادل تەها بلیجانی، جانگیر سیفو جانگیر، ئیسماعیل محەمەد ئیسماعیل، عومەر صالح دەرکاری، خەلیل گارەمی و لەزگین حازم د گەل فاخر میرگەسوری و عزت سلیمان بەگ بوون کو سەرکردەیین شەری بوون⁽²⁴⁷⁾.

شەری ھندرین و زۆکی و ئەنجامین وی دەینە دانان خالا گوھورینی د پەیوەندیین کوردان و حکوومەتیدا، ھەرەسا بوویە ئەگەری قولبوونا ناکوکیان د ناڤەرا لایەنین سەربازی و سخیلی ل بەغدا ژیدا⁽²⁴⁸⁾، سەرۆکی وەزیران عەبدولرحمان ئەلبەزاز ب لەز ھەولا راگەھاندنا ئاشتییدا⁽²⁴⁹⁾. و دانوستاندن د ناڤەرا سەرکردایەتیا شوڤەشا کوردی و حکوومەتا عیراقیدا ل حوزیرانا 1966 ی ھاتنە ئەنجامدان⁽²⁵⁰⁾، و ل 17 حوزیرانی بەزازی د کۆرەکیدا راگەھاند: "... لەشکەری ئاشتی و ئیمناهی دقیت و ئەو دشین کیشەیا کوردی چارە بکەن پشتی دانپیدانەکا دروست ب مافین نەتەوویی یین کوردان بەیتە کرن ..."⁽²⁵¹⁾.

پشتی دانوستاندن د ناڤەرا حکوومەتی و شوڤەشا کوردی ھەردوو لایەن ل 29 حوزیرانی 1966 یدا گەشتنە ریککەفتنی، و ئەق ریککەفتنە ھاتە نیاسین ب بەیانا 29 حوزیرانی، کو ژ (15) بەندا پیکدەھات سی ژوان نەینی بوون و (12) خال یین ئاشکرا بوون. کو د قان بەنداندا ھاتبوو حکوومەتا عیراقی دانپیدانی ب نەتەوا کورد دکەت وەك نەتەووەکا سەرەکی ل عیراقی ب ھەبوونا یەکسانی د ناڤەرا عەرەبان و کورداندا، و دی حکوومەت قی چەندی بجە ھینت د چارچووقی نە مەرکەزیدا، ھەرەسا زمانی کوردی دی ل گەل زمانی عەرەبی بیتە زمانی فەرمی ل دەقەرین کوردی⁽²⁵²⁾.

خه لکی کوردستانی ب گشتی و زاخو ب تایبتهت ب ریکهفتناما 29
حوزیرانی 1966 ی کهیفخوش بوون⁽²⁵³⁾، بهئی خه لک هه ر دترسیدا بوون و باومری
ب فان جوهره ریکهفتنامان نه دهیناتن؛ چونکی نهو چهند جار هک بوو ریکهفتنامه د
هاته کرن و دووباره شهر دروست د بوو⁽²⁵⁴⁾.

ژ پیشهاتین سیاسیین گرنک د قی قوناغیدا، پارتی دیموکراتی
کوردستان رابوو ب گریدانا کونگرهیی خوئی هفتی ل گه لاله ل 15 - 20 چریا
دوویی 1966 ی، ب نامادهبوونا (245) نوینه ران کو نوینه رین هه می لقین پارتی و
ریکخستین وی د کرن⁽²⁵⁵⁾. سه بارهت پشکدارین خه لکی دهقهره زاخو د قی
کونگرهیدا نهقه بوون: خه لیل حاجی، ئوسمان قازی، شهعبان سهعید، مهلا
عهبدوللا، ههسن ئیبراهیم (حسو برو)، شهفیک محهمه د سهعدوللا، مهلا تهها
بوصهلی، چهلهبی محهمه د حامد و مهلا یووسف کریت. نه فان کهسانان
نوینه راتیا لژنا زاخو د کونگرهیدا د کرن⁽²⁵⁶⁾.

دهرباره ی بارودوخی دهقهره زاخو د وی ده میدا، گه لهک ژ خه لکی دهقهری
نهوین هه فچه رخ د وی ده میدا و چاقپیکهفتن ل گه ل وان هاتییه کرن، ددهنه دیار
کرن کو د ناچه را سالی 1966 - 1968 ئیمناهی د دهقهریدا هه بوو، و چ ئاریشه و
شهر پهیدا نه بوون، و ژیان ب شیوهیه کی ئاسایی بریقه د چوو⁽²⁵⁷⁾.

تهومری چواری

پیشہاتین سیاسی ل زاخو پستی کۆدەتایا 17

تیرمەھا 1968 ی

ب ئەگەری لاوازییا دەستەھەلاتا عەبدولرەحمان محەمەد عارف حزبا بەعس ل 17 تیرمەھا 1968 ب سەرکردایەتییا ئەحمەد حەسەن بەکر، و ب ھاریکاریا نەتەوہخووازیین عەرەب ب کۆدەتایەکی رابوون دژی عەبدولرەحمان محەمەد عارف⁽²⁵⁸⁾، ب قی چەندی رژیم ھاتە ھەرفاندن و حزبا بەعس ل گەل ھەقپەیمانین خویین نەتەوہخوواز بو جارا دووی ھاتنە سەر دەستەھەلاتی⁽²⁵⁹⁾، و بریارا پیکھینانا جقاتا سەرکردایەتیا شوڕەشی ھاتەدان، و ئەحمەد حەسەن بەکر بوویە سەرۆک کۆمار و عەبدولرەزاق ئەلنایف (1934 - 1978) بوویە سەرۆک وەزیران، ل دەستپیکا کۆدەتای سەرۆکی وەزیران عەبدولرەزاق ئەلنایف سۆزدا، پیگیری ب ریکەفتناما 29 حوزیرانی یا د ناقبەرا حکوومەتا عیراقی و سەرکردایەتییا شوڕەشا کوردی بکەن⁽²⁶⁰⁾.

بەل سەرۆکی وەزیران عەبدولرەزاق ئەلنایف گەلەک ل سەر پۆستی خو نەما و ب تنی سیزدە رۆژان ما، دەمی بەعسیان ئەو ژوی پۆستی ل 30 تیرمەھا 1968 ی دەریخستین⁽²⁶¹⁾، ب قی چەندی بەعسیان کۆنترۆل ل سەر وەلاتی کر، و

سەرۆکی کۆماری ئەحمەد حەسەن بەکر بوو، سەرۆکی وەزیران ژێ، و رابوو ب پێکهینانا حکوومەتەکا نوێ ل 30 تیرمەها 1968⁽²⁶²⁾.

دەمی حکوومەتا بەعس دەستەهلات وەرگرتی خەلکی زاخۆ ب قی چەندی خوشحال نە بوو؛ چونکی ل دەمی ل سالا 1963 دەستەهلات وەرگرتن گەلەك ستم و زۆرداری کرن، لەورا ئەق چەندە ببوو جەئ نەرەحەتیا وان⁽²⁶³⁾.

سەبارەت هەلویستی حکوومەتا نوێ ژ کیشەیا کوردی، سەرۆک کۆمار و وەزیران ئەحمەد حەسەن بەکر بەیانا ژمارە (27) ل 30 تیرمەها 1968 ی دەرکەر، کویا تایبەت بوو ب کیشەیا کوردی قە، تیدا هاتبوو دیار دکرن کیشەیا کوردی ب ئاشتی و دادپەروری دی هیته چارەسەرکرن⁽²⁶⁴⁾. هەرۆسا (جقاتا سەرکردایەتیا شۆرەشی) ل بەغدا راکەهاند دی پیگیری ب بەندین ریککەفتنما 29 حوزیرانی کەن وەك بنەمایەك بۆ چارەسەرکرن کیشەیا کوردی⁽²⁶⁵⁾. و قی جقاتی هەندەك پینگاڤ هاقیتن داکو خو دیار بکەت دی کیشەیا کوردی چارەکەت، ل 4 تەباخا 1968 ی بەیانا ژمارە (37) دەرکەر تیدا دامەزراندنا زانکویا سلیمانی راکەهاند، و کۆری زانستی کورد راکەهاند، و بریار ل سەر هەنارتنا قوتابیان بۆ ژدەرڤەهی وەلاتی ژبو خواندن دا⁽²⁶⁶⁾، هەرۆسا جقاتی بەیانا ژمارە (39) ل 5 تەباخا 1968 ی دەرکەر تیدا لیبۆرینا گشتی هاتەدان بۆ وان کەسین پشکدار د روودانین کوردستانیدا کرین، چ سەربازی یان سڤیل بن⁽²⁶⁷⁾. و ل 2 ئەیلولا 1968 ی حکوومەتی بریار ل سەر زڤرینا هەمی فەرمانبەر و کریکارین هاتینە دەرڤخستن، ب ئەگەری روودانین کوردستانی دا⁽²⁶⁸⁾.

ب قی چەندی دەستەهلاتدارا نوێ وەسا خو دیار کر کو دی کیشەیا کوردی چارە کەت، و دانوستاندن ل گەل سەرکردایەتیا شۆرەشا کوردی ب شیۆهیهکی نەینی دکرن⁽²⁶⁹⁾، بەئ قان دانوستاندن گەلەك نەقەکیشان و چارەکا دی ل ئادارا 1969 ی دەست ب شەری ل دژی گەلی کورد و سەرکردایەتیا شۆرەشا کوردی هاتە کرن⁽²⁷⁰⁾.

كوشتارا گوندی صووریا:

پشتی دانوستاندین حکوومهتا به عس ل گه ل سهرکردایهتیا شوڤهشا کوردی نهگهشتینه چ نهجامان، حکوومهتا عیراقی دهست ب هیرشی ل سهر دهقهرین کوردستانی کر، و ئیک ژوان دهقهرین توشی ئاریشهیین مهزن بووین ژ نهگهری شهری، گوندی صووریا بوو.

گوندی صووریا دکهفته باشووری رۆژئاقا دهشتا سلیقانهتیا ل سهر رویاری دیجله⁽²⁷¹⁾، خه لکی قی گوندی ژ مهسیحی و موسلمانان پیکدهاتن، زیدهباری هندهک ژ خیزانین کوردین ئیزیدی کو شقانی دکرن و پهز خودان دکرن⁽²⁷²⁾، و ل سالا 1969 ژمارا مالین گوندی دگهشتنه (38) مالان⁽²⁷³⁾.

سهبارت چهوانیا روودانا قی کوشتاری، بنگههی فهوجا حکوومهتی ل ئاسیهی بوو ههر سی شه م ب ل سپیدههیان، مهفرمهک ژ ئاسیهی دهر دکهفت و دچوو گوندی پیشابیری کو سریهکا حکوومهتی ل ویری بوو، د قی دهرکهفتنیدا نهق هیزه دچوو ههژمارهکا گوندین دهشتا سلیقانهتیا ژوانا صووریا، و بهردموام قی مهفرهزی گوند پشکنین دکرن، ب بهانهیا گرتنا وان کهسین ژ لهشکهریا نهچاری رهقین⁽²⁷⁴⁾.

ل سپیدههییا رۆژا 16 ئهیلوئی 1969 ی، نهق مهفرمه ژ دوو زریپوشان و چوار زیلین سهربازی و ژ دوو ترومبیلین (جیب قیاده) پیکدهات قهستا پیشابیری کرن، و د ریکا خودا گههشته گوندی صووریا، ل قی رۆژیدا مهسیحیین گوندی ئاههنگ دگیران ب هه لکهفتا جهژنا خاچی (عید الصلیب) ب ئامادهبوونا قهشه ههنا یه عقووب قاشا⁽²⁷⁵⁾ خه لکی گوندی ژ بهر ترسا وان پیشوازی لی کرن، و هندهک خارن پیشکیشی وان سهربازان کرن، پاشان نهق هیزه ژ گوندی دهرکهفتن و بهرهق گوندی به غلویجی چوون، به لی پشتی ژ صووریا دهرکهفتن ب ماوهیهکی کیم ل جههکی ب ناقی (ملا خویکی) نیزیک صووریا، مینهک ل بن زیلهکا سهربازی دیهقیت⁽²⁷⁶⁾، و بوویه نهگهری کوشتنا بهرپرسهکی هیزین حکوومی ب ناقی عهبدووههاب⁽²⁷⁷⁾. ئیکسهر فهرماندهی سریا دوو جیداری ئیکی یوونس عهتار باش

خه لکی مووسل بوو، ب ئامیری بیته لئ ل گه ل باره گای فهوجا سی ل ئاسیهی ئاخشت، و بو وان دیار کر کو مینه ک ل بن زیله کی یا پهقی، و ئەو یین بهره ق به غلویجی و پیشابیری دهین. به لئ ل قیری جیداری دووی عه بدولکه ریم جحیشی جیگری فه رمانده ی سیری بوو فه رمانده و پله دارا ئاگه هدار کرن کو ئەو ناچن، و ئەو بووچوون هه بوو کو خه لکی صووریا ئەق مینه ل بهر وان قه دا بوو بو هندی بهینه کوشتن، و دقیت ئەو بزقرنه صووریا و تولا په قاندنا مینی ژ خه لکی وی قه کهن، و یی رژد بوو ل سه ر هیرشکرنی ل سه ر گوندی صووریا⁽²⁷⁸⁾، ب قی چه ندی جحیشی دوو زیل تژی سه ر یازکرن و ئەو ب ترومبیله کا جیب واز سیار بوو زقری گوندی صووریا⁽²⁷⁹⁾.

ل ده می هیزا حکوومه تی زقری صووریا، دوو کهنجین گوندی ب ناقین: ئەلیکسان گلیانا مه رقوس صووری و محهمه د برو حسین صووری، ئەو ماوهیه ک بوو ژ سه ر یازی رهقی بوون، هه ر زوی ده می ئەق سه ر یازه هاتین، ژ گوندی رهقین و خو ل نا ق دار و سپینداران قه شارتن⁽²⁸⁰⁾.

و ده می هیزا حکوومه تی گه هشتیه گوندی صووریا، عه بدولکه ریم جحیشی بریاردا سه ر یازین خو، هه می گونددیان بگرن و ل ئیک جهی کو م بکه ن⁽²⁸¹⁾. سه ر یازان ژن و زه لام و زاروک هه می ب زوری ژ مالین وان ده رکرن و کو مکرن⁽²⁸²⁾، مه تران ئەلقس حنا قاشا گه له ک هه ولدا جحیشی رازی بکه ت، کو خه لکی گوندی چ ئاگه ژقی مینی نینه و چ په یوه ندی پیقه نینه. به لئ جحیشی به ری چه کی دایی و چه ند گولله لیدان⁽²⁸³⁾، پاشان موختاری گوندی خه مو مروگی گه زنه خی هه ولدا عه بدولکه ریم جحیشی رازی بکه ت و بو دیارکر کو خه لکی صووریا چ ده ست ل گه ل قی کریاری نینه. لی عه بدولکه ریم جحیشی خه مو ژی گولله بارانکر و کوشت⁽²⁸⁴⁾، پاشان له یلا کچا خه موی ژ نا ق ئافره تا ده رکه قت و بزاق کر چه کی عه بدولکه ریم جحیشی ژی وه ریگری ت، به لئ جحیشی ب ده مانجا خو له یلا ژی کوشت. پاشان عه بدولکه ریم جحیشی و سه ر یازین ل گه لدا ته قه ل گونددیان کرن⁽²⁸⁵⁾، د ئەنجامدا (38) که س هاتنه کوشتن و (22)

ژی بریندار بوون⁽²⁸⁶⁾، و پشتی ئەنجامدانا قی کوشتاری جحیشی فهردماندا هه می خانین گوندی بهینه سووتن⁽²⁸⁷⁾.

و جحیشی فهردمان دایه بنگههی ساخله میا ئاسیهی کو نابیت چاره سه رییا برینداران بکه ن، و بریندارین گوندی مانه د قی رهوشیدا هه تا رۆژا 17 ئەیلوئی 1969 ی، دوو کهس ژ گوندی ئافزریکی دچنه بنگههی ساخله میی ل ناحیا ئاسیهی، داکو بریندارین سووریا دهرمان بکه ن، لی نوژدار و برین پیچین بنگههی دیارکرن ئەو نه شین؛ چونکی عه بدولکه رییم جحیشی هوشداری دایه وان نابیت هوین وان چاره سه ر بکه ن⁽²⁸⁸⁾.

لی هنده ک ژ ریه سپی و ماقویلین گوندین ئافزریک و به غلویجی قه ستا زاخو کرن، و هاوارا خو گه هاندنه مه ترانی مه ترانخانا کلدانی ل زاخو (یووسف بابانا)، ههروه سا چوونه لایه هه ر ئیک ژ: فههاد حاجی شه مدین ئاغا و حسین عه بدولکه رییم شه مدین ئاغا و عسمه ت عه بدولکه رییم شه مدین ئاغا، و داخواز ژ وان کرن کو چاره یه کی بو بریندارین سووریا ببینن، قان که سان هه وئدان بچنه لایه دهزگه هیین حکوومه تی ل زاخو و ئاسیهی و سی میلی، داکو چاره کی ببینن بو قان برینداران. لی ل دو ماهیهی نه چار بوون چوونه مووسل و شیان رازه مه ندییا هه وائگی ریا فرقا چوار بو قه گه هاستنا وان بریندارا بو نه خو شخانا (الجمه وری) ل مووسل وه ریگرن، ب قی چه ندی ل سپیده هیا رۆژا 18 ئەیلوئی 1969 بریندارین گوندی سووریا ب سی ترومبیلین لاندروقه ر گه هشتنه مووسل و هاتنه چاره سه ر کرن⁽²⁸⁹⁾.

دهنگوباسی قی کوشتاری د ئیزگی دهنگی کوردستاندا هاته به لاقکرن، و په یاما کوشتاری بو ماوی حه فت رۆژان ل دویف ئیک ب شهش زمانان دهاته خواندن: زمانێ کوردی، عه ره بی، سریانی، ئینگلیزی، فرنسی و تورکمانی⁽²⁹⁰⁾.

کوشتارا سووریا دهنگه دانه ک مه زن ل دهقه ری هه بوو، و ترسه کا مه زن ل دهق خه لکی دهشتا سلیفانه ییا و دهو روبه ران په یدا کر بوو، و بوویه جهی نه رازیبوونا خه لکی، لی چ ب خه لکی دهقه ری نه دهاته کرن، ژیه ر سیاسه تا دوژمن کارانه یا

حکومەتی، و خەلک د ترسان ئەوا ل سووریا چیبووی ل گوندین وان ژى دووباره بیت⁽²⁹¹⁾.

ژلایى خوڤه سەرکردى شوڤهشا كوردى مهلا مستهفا بارزانى د يادداشتنامه كيدا ل چريا ئىكى 1969 دا، بو سكرتيرى گشتى يى نهتهوهيىن ئىكگرتى (يوثانت - Uthant)، باسى كوشتارا سووریا کر و نهرازیبوونا خو ل سەر قان كریارین حکومەتا به عس دیار کربوو. ههروهسا د قى یادداشتنامیدا باسى وان گوندین حکومەتی سووتین هاتبوو کرن، و لیستهکا ناڤین گوندان تیدا بوو، و گوندین زاخو ژى بخوڤه گرتبوون، ناڤین قان گوندان تیدا هاتبوو: بیزهى، باقیا، بیئاس، خوالش، هسهن ئاڤا، دولأ، بهر زیبار، کروینی، پهراڤ، پهراڤوک، کواشى، سرکر، کومبەل، پیچەك، قهسرا مهلا تهیب، خراب دیم، میرگهسور، پیبزی، ئیمهلك، كانى كهرك، توسانا، باغلوچه، مشارا، سووریا، چه م زراڤ، سهلكا، خراب دار، باكرما، باجیكا، شیناڤا و تییان و هیئیان⁽²⁹²⁾.

دووباره دهستیكرنا دانوستاندنان د ناڤهرا حکومەتی و شوڤهشا

كوردیدا:

پشتى قان كریاران و شهران د ناڤهرا حکومەتا عیراقى و شوڤهشا كوردیدا، حکومەتی نهشیا چ سەرکهفتنن مهزن ب دهستخوڤه بینیت، لهورا نهچار بوو دووباره بهرهڤ ریکا ئاشتیی بجیت بو چارهسەرکنا کیشهیا كوردی⁽²⁹³⁾. و حکومەتی دهست ب دانوستاندنان ل گه ل سەرکردایهتیا شوڤهشا كوردی کر، و ئەڤ دانوستاندنه ب دوو قوناغان را بوړین، ل دهستیكى ب نهینی بوون ل ئەیلولا 1969 دهستیكرن، و قوناغا دووی ب شیوهیهکی ئاشکرا بوون و ل ئادارا 1970 بوون، و پشتی چهندين سهرمدانان و لیكگهۆرینا راو بووچوونان ههردوو لایهن گههشتنه ریکههفتنما 11 ی ئاداری ل سالا 1970 ی⁽²⁹⁴⁾.

ئەڤ ریکههفتنما دهیته ههژمارتن ژ گرنگترین دهستکهفتن شوڤهشا ئەیلولی؛ چونکی بو جارا ئىكى بوو د میژوويا ههچهرخدا، دانپیدان ب بهلگهیهکا

یاسایی ژلایی دهلته ته کا دهسته لاتدار ب مافین گه لی کورد بهیته کرن⁽²⁹⁵⁾. ژ گرنترین بهندین ریکهفتنما 11 ی ئاداری راسته کرنا دهستوری ده مکی بوو، کو دهقی وی دیار بکهت ب هه بوونا دوو نه ته وهیین سه ره کی ل عیراقی نهوژی عه ره ب و کورد، ههروه سا بریار دابوو زمانئ کوردی ل گه ل زمانئ عه ره بی زمانه کی فه رمی بیت، ل وان ناوچین پتريا خه لکی وان کورد بن، و یا گرنگ مافی ئوتونومی بو کوردان هاتبوو دانی⁽²⁹⁶⁾.

ب قئ هه لکه فتئ ئاههنگ و خوئی ل هه می دهقه رین کوردستانئ هاتنه گیران و گه له ک خه لک پی شاد بوو، سه بارت هه لویستی خه لکی زاخو⁽²⁹⁷⁾ گه له ک د خوشحال بوون ب قئ هه لکه فتئ، و خه لکی دهقه ری ب ریپیشانان رادبوون داکو خوشیا خو دیار بکهن، و ژماره کا زورا خه لکی ل دهق ئاقاهیئ قشلی ل ئاقه ندا باژی ری کوم ببوون و شانده ک ژ پیشمه رگه ی ب ئاماده بوونا ئوسمان قازی پشکداری دقان ئاههنگاندا کرن⁽²⁹⁸⁾.

ههروه سا ب قئ هه لکه فتئ هیزا زاخو یا پیشمه رگی کوردستانئ رابوون ب گیرانا ئاههنگه کا مه زن ل گوندئ هیزاوا، ب ئاماده بوونا هه ژماره کا زورا خه لکی زاخو ل گه ل که سایه تیین حزبی و سه ربازی و به رپرسین کارگیری، و ب ئاماده بوونا فه رماندی هیزا زاخو عیسا سوار و قائیمه قامئ زاخو و هه می پیکه ده ک هیف خوشبوون ب قئ هه لکه فتئ⁽²⁹⁹⁾. ههژی گوتنییه نه بوونا ترومبیلان نه بوو ئه گه ر خه لک پشکداریئ د ئاههنگیدا نه کهن، به لکو ژماره کا زورا خه لکی زاخو ب پیان ب ریقه دچوون هه تا گوندئ هیزاوا، و ب ریقه دگوتن: (حزبا زاخو پیلایه بو مه لایی {مه لا مسته فا بارزانی} فیدایه)⁽³⁰⁰⁾.

تهوهری پینجی

ریکخستنین سیاسی و لهشکهری ل دهقهری زاخو د ماوی 1963 - 1970

ئیک: ریکخستنین سیاسی

سهبارت ریکخستنین سیاسی یین پارتی دیموکراتی کوردستان ل زاخو، پارتی حزبا ئیکانه بوو پشتی سالا 1963 ل زاخو کارا، و حزبین دیترو وکو حزبا کومونیسستا عیراقی و ئیخوان موسلمین و ئهئیتیحاد ئهئیشتراکی ئهلعهرهبی، چ رولی بهرچا نهبوون، و زورینهیا خه لکی زاخو ریکخستی یان پشتهفانین پارتی بوون د قی قوناغیدا⁽³⁰¹⁾. پشتی ژیکشه بوون د ناقبهرا سهرکردایهتیا پارتیدا پشتی ریکهفتنما 10 شوباتی 1964 پهیدا بووی، کوما مهکتبهبا سیاسی ب سهرکردایهتیا سکرتری خو ئیبراهیم ئهحمهدی کونفرانسهک ل ناحیا ماوهت ل نیسانا 1964 ی گریدان⁽³⁰²⁾، بهرپرسی لیژنا ناوچا زاخو ل وی دهمی عومهرحهسهن بامهرنی و ئهندامی لیژنی ئوسمان قازی پشکداری د قی کونفرانسیدا کرن⁽³⁰³⁾.

سهرۆکی پارتی مهلا مستهفا بارزانی دانپیدان ب قی کونفرانسی نهکر، و بریاردا کونگرهکی نوی بهیته ریکخستن، و ب مهرهما خو ئامادهکرن بو

ئىبراهيم، حەبىب كەلەش، مەلا يوسىف كرىت، عەلى خان حەجى حامد و عومەر يوسىف بوونە ئەندام⁽³⁰⁹⁾.

ل ئەيارا 1969 گۆھۆرىن ژ نويشە ب سەر هەيكەلى لىژنىشە هاتن⁽³¹⁰⁾ هەيكەل ب قى رەنگى بوو: مەلا تەها بوسەلى (بەپرس)، و هەر ئىك ژ: ئوسمان قازى، مەلا يوسىف كرىت، مەلا عەبدولكەرىم صوفى، عومەر يوسىف، حەبىب كەلەش، عەلى خان حەجى حامد، فەرىق يوسىف، شەفىق محەمەد سەعدوللا بوونە ئەندام⁽³¹¹⁾.

پاشان هەيكەلى لىژنى دەيتە گۆھۆرىن ل ئەيلولا 1969 تا سالا 1972 ب قى رەنگى دمىنت: ئوسمان قازى (بەپرس)، مەلا تەها بوسەلى، مەلا عەبدولغەنى ئىبراهيم، مەلا عەبدولكەرىم صوفى، مەلا يوسىف كرىت، حەبىب كەلەش، عومەر يوسىف، عەلى خان حەجى حامد و شەفىق محەمەد سەعدوللا بوونە ئەندام⁽³¹²⁾.

ئىك ژ بريارىن گرنكىن كونگرى شەشى يى پارتى، دامەزراندنا جقاتا سەرکردايەتيا شۆرەشى بوو ل كوردستانى، و ئەف چەندە هاتىە بجههينان ل چريا ئىكى 1964، مەكتەبا راپەراندنى يا جقاتا سەرکردايەتيا شۆرەشى برياردا ئىدارات ل هەمى دەقەرین كوردستانى بهينه دامەزراندن، و ل زاخو ئىداراتين شۆرەشى ب قى رەنگى بوون: عەبدوللا حاجى بەدرى بوويه قائىمەقامى زاخو، شەعبان سەعيد بوويه ريشەبەرى ناخيا سندیان، مەلا صالح حاجى بالقوسى بوويه ريشەبەرى ناخيا گوليا، مەلا حەيدەر ئەحمەد بوويه ريشەبەرى ناخيا سليقانهيا⁽³¹³⁾.

هەرديسان مەكتەبا راپەراندنى برياردا نقيسەرىن (كاتب تحرير) بهينه دامەزراندن، ل دەقەرا زاخو ب قى شيوه ل خارى: ئەحمەد عەبود (نقيسەرى تەحريرى ل قەزا زاخو)، ئەحمەد عەلى (نقيسەرى تەحريرى ل ناخيا سندیان)، حەبىب كەلەش (نقيسەرى تەحريرى ل ناخيا گوليا)، ئەبو بەكر ئوسمان (فەتاح گولى) (نقيسەرى تەحريرى ل ناخيا سليقانهيا)⁽³¹⁴⁾.

دوو: ریکخستن لکشکری:

پشتی جقاتا سهرکردایهتیا شوږهشا کوردستانی ل چریا ئیکى 1964 هاتیه دامه‌زراندن، و ل دویف بهندی سى ژ دهستووری جقاتى بریاردا بوو جقات رابیتن ب دانانا شیوهی سیاستا گشتیا شوږهشى، و دانانا یاسا و ریکخستن گریدایى ب کریارین سهریازی قه⁽³¹⁵⁾.

و ب ئارمانجا نویکرنا به لاقکرنا هیزا لکشکری ل کوردستانی، مه‌کته‌با راپه‌راندنى یا جقاتا سهرکردایهتیا شوږهشى ل کوردستانی، بریاردا جاره‌کا دی هیز بهینه به لاقکرن ژ زاخو هه‌تا خانه‌قین، و ل سهرسى به‌شان بهینه دابه‌شکرن و ل ههر ده‌قهره‌کى هیزه‌ک هاتبوو دانان ب قى شیوهی ل خواری:

1. ده‌قهره‌ بهدینان (دهوک، زاخو، ئاکری، شیخان، ئامیدی) ده‌قهره لکشکری ئیک بوو ب سهرکردایهتیا ئەسعد خوشه‌وی.

2. ده‌قهره باله‌ک و ده‌شتا هه‌ولیر و سه‌فین ده‌قهره لکشکری دوو بوو ب سهرکردایهتیا پیشه‌نگ ره‌شید سندی بوو.

3. ده‌قهره قهره‌داغ و ئاعجله‌ر و سورداش و شارباژیر و خانه‌قین ده‌قهره لکشکری سى بوو، ب سهرکردایهتیا پیشکار روکن عه‌زیز ئاکره‌ی بوو⁽³¹⁶⁾.

ب قى چهندى قولین پیشمه‌رگه‌ی ب ره‌نگه‌کى سهریازی هاتنه ریکخستن، و چهندين هیز هاتنه پیکه‌ینان، و ئەف هیزه ژ چهندين به‌تالیونا و لقان و په‌لان و چه‌زیران و ئەسنادی پیکده‌اتن. دهریاره‌ی هیزا زاخو ل سالا 1964 جاره‌کا دی هاته دامه‌زراندن و ریکخستن، ب سهرکردایهتیا عیسا سوار و ئەف هیزه ژ سى به‌تالیونا پیکده‌ات⁽³¹⁷⁾.

1. به‌تالیونا عه‌لى هالو⁽³¹⁸⁾ ل ده‌قهره سندییا ل گوندی به‌هراقا.

2. به‌تالیونا سه‌ید عه‌بوش عه‌بدی غه‌زالا ل ده‌قهره سلیقانه‌ییا ل گوندی باقیا.

3. به‌تالیونا عه‌لى عه‌لى سیفه‌ددین ل گوندین به‌رزبیارى⁽³¹⁹⁾.

وهه ربه تالیونهك دابهش ل سهه رسی سریان دبوون و سوری دبوونه سی (پهل)،
ل گهل هه ربه تالیونهکی په له کا ئه سنادی هه بوو (توپ، مین، ئاریچی، دوشکه)، و
هه ربه تالیونهکی چه زیره کا کیمیاوی هه بوو ژ (5 - 6) که سان پیکدهات⁽³²⁰⁾.

محهمه د خالد بوجه لی بوویه فه رمانده ی په لا ئه ندازیاری (آمر فصیل
هندسه)، و ئه حمه د ره مو هاریکاری وی بوو، و ئه ف په له سه رب هیزا زاخو فیه بوون، و
عه بدولکه ریم ئوسمان ئیسکندر فه رمانده ی په لا کیمیاوی بوو ل سنووری هیزی و
سه ید چه مید مسته فا هاریکاری وی بوو. هه ر وه کو هاتییه دیارکرن کو هه ر
به تالیونهکی چه زیره ک کیمیاوی هه بوو عه بدولعه زیز خه یات فه رمانده ی
چه زیره کا کیمیاوی بوو، و سلیمان عارف چفتکی فه رمانده ی چه زیره کا دیترا
کیمیاوی بوو⁽³²¹⁾.

هه روه سا پارتی ب ریکخستنا هیزا به رگری میلی رابوو و سه ره رشتیا وی
دکر، ئه ف هیزه پیکهاتی بوو ژ که سانین خو به خش د ریزین شو ره شیدا، به رپرسی
گشتی یی به رگری میلی پارتی بوو، پشتی کونگره ی شه شی یی پارتی ل سالا
1964 به رگری میلی ب شیومه یه کی فه رمی ل هه می ده فه رین کوردستانی هاته
دامه زانندن⁽³²²⁾، ل زاخو ژی محهمه د تا هر چه جی صادق برو هیزه ک پیکهینات بوو ژ
به رگری میلی بارا پتر ژ هوزا گوللیان پیکدهات⁽³²³⁾.

ب مه ره ما ب هیزکرن و پیشه برنا هیزا پیشمه رگی کوردستانی، ل سالا
1966 ی خو له کا توپخانی ل حاجی عومه ران هاته فه کرن⁽³²⁴⁾، و نیزیکی بیست
که سان ژ خه لکی زاخو به شداری تیدا کرن، ژوان: ئه یوب ئه مین عومه ر، محهمه د
خالد بوجه لی، سه عید چه جی مه حموود، مه هدی هادی، فه ته ح و محهمه د عه لی ل
گهل هه ژماره کا دیترا. و ل سالا 1967 ی ئه یوب ئه مین عومه ر بوویه به رپرسی
توپخانا زاخو هه رچه نده ب تنی توپه ک هه بوو، ل سالا 1967 ی فه رماندی ده فه را
به هدینان ئه سه عد خو شه وی بو هیزا زاخو هه نارتبوو. و ژ وان که سین د واری
توپخانیدا کار دکر (محهمه د که ژو، عه لی ئوسمان، عیسا مووسا، عه بدوللا
هه رکوندی، صالح ئیبراهیم، خه لیل محهمه د، ره مه زان عیسا، خه لیل محهمه د

پیکهاتهییڻ جفاکی و ئایینی ل کوردستانی پشکداری د ریژین پيشمه‌رگه‌یدا دکرڼ.

ده‌بارهی ده‌زگه‌هی پاراستنا کوردستانی ل سالا 1966 ی هاتبوو دامه‌زراندن، و ل زاخو لقه‌ک ژي هاتبوو قه‌کرڼ، و محهمه‌د ته‌ها سلیمان بوویه به‌پرسی وی ل زاخو، پاشان بوویه عه‌بدو لره‌حمان صالح حه‌فزوللا، کاری وان کومکرنا پیزانینان بوون ل سهر دوژمنین خو ب ریکا خه‌لکی ده‌قهری، و په‌یوه‌ندیڻ هیزا پيشمه‌رگی زاخو و قی ده‌زگه‌هی گه‌له‌ک د باشبوون و هه‌رده‌م هاریکاریا ئیک و دوو دکرڼ⁽³³²⁾. ب قی ره‌نگی خویا دبیت پشتی سالا 1964 ریکخستنا هیزا پيشمه‌رگه‌ی باشتر لی هات، و پتر به‌ره‌ق پيشچوو.

سی: روئی ئافره‌تی د شو‌ره‌شا ئه‌یلولیدا ل زاخو:

ژماره‌کا زور ژ گه‌روکین بیانی ئه‌ویڻ ل سه‌ده‌ییڻ هه‌ژده و نوزده هاتینه کوردستانی، ب باشی باسی ره‌وشا ئافره‌تا کورد د نا‌ق جفاکیدا کریه، و ده‌می د به‌راوردکرنیدا ل گه‌ل ئافره‌تا عه‌ره‌ب یان تورک یان فارس، کاودانین ئافره‌تا کورد گه‌له‌ک باشتر بوون⁽³³³⁾، و د قی واریدا قه‌کوله‌را دانیمارکی (هینن) ئه‌وا تایبه‌تمه‌ند ب کاروبارین ئافره‌تا کورد، دبیزیت: کاروانی رزگاربخوازا کوردی و ژيانا کوردان یا تراجیدی، یین بووینه ئه‌گه‌ری په‌یدابوونا باومریه‌کا مه‌زن ل ده‌ق ئافره‌تا کورد، کو هه‌رده‌م یا ئاماده‌یه بو قوربانیدانی د رپیا ئازادیا وه‌لاتیدا⁽³³⁴⁾.

پشکدارییا ئافره‌تا کورد د ژيانا پارته‌یاتی ل کوردستانا باشووردا گه‌له‌ک یا لاواز بوو، ژبه‌ر نه‌پیتهدانا پارتین سیاسی ب روئی ئافره‌تا کورد، و ئه‌قی چهندی کارتیکرنه‌کا نه‌ریتی ل سهر ئافره‌تی کر بوو، ب تایبه‌ت ئافره‌تا کورد بخو ژي یا گریدایی بوو ب چهندين ئاسته‌نگین جفاکی و خیزانی و ئاینیشه. به‌لی سهرمرای قان هه‌می ئاسته‌نگان ژماره‌یه‌کا به‌رچا‌ق ژ ئافره‌تین زاخو بووینه ئه‌ندام ل نا‌ق ریژین پارتی دیموکراتی کوردستاندا، ژ به‌ری شو‌ره‌شا 14 تیرمه‌ها 1958 ی، و زورینه‌یا

وان ژ خیزانین ئەندامین پارتی و بەرپرسی و ی بوون، و ژوان ئافرهتین بووینە ئەندام د ریزین پارتیدا پستی دەستویردانا فەرمی وەرگرتی ل 9 شوباتا 1960 ی: (فاتیما ئەسەد شاھین، ناھیدا جەلال، عەیشا ئەحمەد حاجی، عەیشا عەلی، سالیما عەبدوڵلا، ھەدییا ھەمەد، ئامینا عەلی، فەوزیا جەلال، ھەدییا عومەر، قومی محەمەد، زەکیا شەمەون، ئامینا ئەحمەد عەبدی، صەبیریا سلیمان جەقسی، پیروز سمو، بەسنا خەلف، ناھیدا محەمەد ئیسماعیل، ئامینا حسین، سامیا عەبدوڵەجید، مریەم نووری فندی، ئامینا ئیبراھیم، عەدلا محەمەد، شرین محەمەد⁽³³⁵⁾، وەسیلا حەجی محەمەد بوسەلی و قومی ئیسماعیل حاجی) بوون⁽³³⁶⁾.

دەمی شوێشی ل کوردستانی سەرھەلای زەلام چوونە د ناڤ ریزین شوێشیدا، و پشکداری د بزاقین لەشکەریدا کرن، ژلای دیزیشە ھەر ل دەستپیکا شوێشی ئافرەت ب پۆلەکی سەرەکی رادبوو، ئەوژی ئامادەکرنا خواری و دابینکرنا جلوبەرگان بو پێشمەرگە، بو نمونە ل دەمی زاخو ل 11 ئەیلوولی ژ لای پێشمەرگەیشە ھاتیە رزگارکرن، پتریا مالین زاخو خواری بو پێشمەرگە ئامادە دکر، و ئافرەت و خیزانین زاخو ب شوشتا جلوبەرگین پێشمەرگە رابوون، و یین بریندار برینین وان دەرمان دکر⁽³³⁷⁾. ھەرھەسا ئافرەتا کورد ل زاخو ئەندام بوو د ناڤ ریزین پارتیدا، و پۆلی خو د ناڤ ریکخستین قی حزبیدا دگیرا، و زاخو تەنھا دھەر بوو ل بەھدینان ئافرەت چووێ د ناڤ ریزین پارتیدا⁽³³⁸⁾.

ھەرھەسا د قی قوناغیدا ئافرەت ب پۆلی ھینان و برنا زانیاریان بو پێشمەرگە رادبوو، وەك تەتەر کاردکر، و ھندەك ئافرەت ھەبوون ب قی کاری رادبوون، لەورا دەھاتنە دەستەسەرکرن و ئەشکەنجەدان ژ لای حکومەتی قە، و ژوان ئافرەتین ب قی کاری رادبوون: زەینەب عوسمان، ھەلیمە عەلی، قومی حاجی، غەزال عومەر، جەمیلا و بەدریا یوسف عەلی (بەدرە صور)، ئەڤ ئافرەتە ب کاری پۆستەچی رادبوون و زانیاری بو فەرماندەیی دەقەرا زاخو دبرن⁽³³⁹⁾.

ههژی گووتنییه ئەگەر هەر دەنگوباسەك یان پۆستهکی بلەز هەبایە د ناڤ
باژییری زاخوڤا، ریکخستنی پارتی ل ناڤ باژییریڤا ب ریکا ئافرەتان بو عیسا سواری
فریدکرن، داکو پی ئاگەهداریت⁽³⁴⁰⁾.

هەرۆسا هەندەك ئافرەت رادبوون ب دابینکرن کەلۆپەلین ساخلهمی بو
پیشمه‌رگەه، هەرۆسا ب کارین برینپیچی ژێ رادبوون، و خانینی وان ببون
خەستەخانین بچووک بو پیشمه‌رگەه و ئەڤ چەندە ب شیوه‌کی نهینی دهاته
ئەنجامدان، ژ وان ئافرەتین ئەڤ کارە دکرن زهینه‌ب عوسمان⁽³⁴¹⁾ و بەدریا یوسف
عەلی بوون⁽³⁴²⁾.

ژ لایه‌کی دیترفه، زۆرینه‌یا قان ئافرەتان ل زاخو ب ئەرکی بەلاڤکرن
بەلاڤووکی پارتی رادبوون، ب شهڤ و ب نهینی قه ئەڤ بەلاڤووکه ب دیواران قه
ده‌ه‌لاویستن، و ژ بهر قان جوړه کاران گەله‌ك ئافرەت دهاتنه گرتن، بو نمونه
زهینه‌ب عوسمان سی جارن هاتییه گرتن ژ لایی (ئەمنا) زاخوڤه، و هەر جار (15)
روژان دمایه د زیندانیدا، هەرۆسا قومری ئیسماعیل ژێ ژ بهر قی کاری هاتییه
گرتن⁽³⁴³⁾.

هەرۆسا گەله‌ك جارن کەس و کارین قان ئافرەتان دهاتنه زیندانیکن،
داکو دەست ژ قان کاران به‌ردەن، و گەله‌ك نه‌خوشی بو خیزانیین وان دهاتنه
چیکرن، هەتا وی راده‌ی خانینی وان ژێ د سووتن، بو نمونه ل سالا 1965 خانینی
بەدریا یوسف عەلی ژ لایی هیژین ئەمنی ل گەل چەته‌یان هاته سووتن، وه‌کو سزا
ژ بهر پشته‌قانییا وی بو پیشمه‌رگەه⁽³⁴⁴⁾.

ب قی رهنگی ئافرەتا کورد ل ده‌ڤه‌را زاخو رۆله‌کی گرنگ هەبوو ل
پیشه‌قانییا پیشمه‌رگەه، و پیشکی‌شکرنا ئاسانکاریا بو شوڤه‌شا کوردی.

پهراویزین پشکا سیی

- (1) بو پتر پیزانینان ل سهرقان نه گهران بنیره: مجید خدوری، المصدر السابق، ص ص 247 - 249؛ صالح حسین الجبوري، ثورة 8 شباط 1963 في العراق نهاية حكم عبدالكريم قاسم، بغداد، 1990، ص ص 19 - 45؛ تشارلز تريب، المصدر السابق، ص ص 230 - 233؛ عبدالفتاح علي البوتاني، العراق دراسة ...، ص ص 321 - 332.
- (2) عبدالوهاب حميد رشيد، العراق المعاصر، دمشق، 2002، ص 54.
- (3) بو پتر پیزانینان بنیره: جريدة الحرية، العدد (1692)، 19 شباط 1963؛ علي جاسم العبيدي، رئيس الدولة في العراق 23 آب 1921 - 16 تموز 1968، رسالة دكتوراه غير منشورة، كلية القانون و السياسة/ جامعة بغداد، بغداد، 1983، ص 274.
- (4) شیرزاد زکریا محمد، الحركة القومية الكوردية في كوردستان العراق 8 شباط 1963 - 17 تموز 1968، دهوك، 2006، ص ص 73 - 74.
- (5) (زیره فانی نه ته وهی - الحرس القومي): ریکخستنه کا سه ریازییا پارتا به عس بوو ل رۆژا 8 شوباتا 1963 ی ل دویف یاسا ژماره (35) یا (جقاتا نیشتمانیا سه رکردایه تیا شوره شی) دامه زرا، رۆل د نه هیلانا کومونیستان و پارتیاندا هه بوو، و نهف ریکخستنه ب دهست دریزکرنی ل سهر خه لکی سفیل یا ب ناف و دهنگ بوو. بو پتر پیزانینان بنیره: شیرزاد زکریا محمد، الحركة القومية ...، ص 74.
- (6) ماریون فاروق سلوغلت و بیتر سلوغلت، المصدر السابق، ص 125.
- (7) بهاء الدین نوری، في تقييم سياسة الحزب الشيوعي العراقي في سني 1958 - 1991 مأزق الحركة الشيوعية في العراق، ط 4، العراق، 1991، ص 14.
- (8) محمد صالح عقراوي، الكرد و الدولة المستقلة وفق المعاهدات و المواثيق الدولية، اربیل، 2005، ص 152.
- (9) بنیره دهقی بهیانی د: جريدة الحرية، العدد (1692)، 19 شباط 1963؛ حامد مصطفى مقصود، ثورة 14 تموز مدارات الاعداء، اربیل، 2001، ص 333.
- (10) نوبراهیم جهلال، خوارووی کوردستان و شوره شی نهیلول بنیاتنان و هه لته کاندن 1961 - 1975، ج 3، سلیمانی، 1999، ل 96؛ جرجیس فتح الله، العراق فی عهد قاسم، السويد، 1989، ج 2، ص ص 861 - 862؛ رهفیک رهحمان مام خول، ژیدهری بهری، ل 128.

- (23) سلام فواز العبيدي، ذكرياتي عن حياة الانصار تأملات من قمم الامال و الالام والمآثر، ط 3، دهوك، 2012، ص ص 17 - 18.
- (24) چاقپيکه قتن ل گهل نه حمهد عه لی بی تاسی ل 2015/4/2 ل زاخو.
- (25) سلام فواز العبيدي، المصدر السابق، ص ص 18 - 19.
- (26) احمد محمود الجزراوی، "اولی قواعد انصار (الپیشمرگه) الحزب الشیوعي العراقي فی بهدینان"، مجلة دهوك، العدد (33)، دهوك، كانون الاول 2006، ص 67.
- (27) سلام فواز العبيدي، المصدر السابق، ص 19.
- (28) چاقپيکه قتن ل گهل نه حمهد عه لی بی تاسی ل 2015/4/2 ل زاخو.
- (29) چاقپيکه قتن ل گهل حوکمهت محهمهد سه عدولاً ل 2014/2/15 ل زاخو؛ چاقپيکه قتن ل گهل عه بدولستار محهمهد نه حمهد ل 2015/6/21 ل زاخو.
- (30) سعد ناجی جواد، المصدر السابق، ص 89.
- (31) جعفر عباس حميدي و آخرون، تاريخ الوزارات العراقية فی العهد الجمهوري 1958 - 1968 (8 شباط - 18 تشرين الثاني 1963)، بغداد، 2002، ص 130.
- (32) شلومو نکديمون، الموساد فی العراق و دول الجوار، ترجمة: بدر عقيلي، ط 2، بيروت، 1998، ص 81.
- (33) غسان شربل، "جلال الطالبانی يتذکر"، مجلة الوسط، العدد (358)، لندن، 7 كانون الاول 1998، ص 29.
- (34) شیرزاد زکریا محمد، المصدر السابق، ص 89.
- (35) المصدر نفسه، ص 91.
- (36) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی نیکی، ل 108.
- (37) فرهاد عونی، "انطباعات عن احتفاء أبناء کویسنجق بزيارة البارزانی لمدينتهم"، مجلة گولان العربي، العدد (18)، اربیل، 25 تشرين الثاني 1997، ص 45. لی هندهک ژیدمر د دهنه دیارکرن کونیژیک دوو ههزار کهسان د فی کونگرهیدا ناماده دبن بنیره: مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی نیکی، ل 108؛ خلیل جندي، حركة التحرر الوطني الكردستاني فی كردستان الجنوبي 1939 - 1968 آراء و معالجات، ستوکهولم، 1994، ص 140.
- (38) چاقپيکه قتن ل گهل عه بدولرهماق گهرماقی ل 2015/1/18 ل زاخو.
- (39) چاقپيکه قتن ل گهل شیرزاد عه بدولرهمان سه عید ناغا ل 2015/7/22 ل زاخو، ناخبری ل سالا 1947 ل زاخو ژ دایکبووییه، دهرجووی کولیزا چاندنی یه ل زانکویا

- مووسل، و نوکه ئاکنجیه ل ئەمەریکا؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل جه‌میل قاسم جه‌مو ل 2015/4/27 ی ل زاخۆ.
- (40) چاقپیکهفتن ل گه‌ل شه‌عبان محهمهد تاهر صادق برو ل 2014/4/7 ی ل باتیفا.
- (41) حبیب محمد کریم، المصدر السابق، ص 16.
- (42) مجید خدوری، المصدر السابق، ص 359.
- (43) بنیره دهقی فی یاسایی د: رعد ناجی الجدة، التطورات الدستورية في العراق، بغداد، 2004، ص ص 379 - 383.
- (44) ازهار عبدالکریم عبدالوهاب، الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية القانون والسياسة، جامعة بغداد، بغداد، 1983، ص 170.
- (45) عبدالفتاح علي البوتاني، "الحقوق القومية الكوردية في التشريعات الدستورية العراقية"، جريدة خبات، العدد (1023)، اربيل، 27 نيسان 2001؛ شورش حسن عمر، حقوق الشعب الكوردي في الدساتير العراقية - دراسة تحليلية مقارنة، السليمانية، 2005، ص 195.
- (46) شيركو فتح الله عمر، المصدر السابق، ص ص 160 - 161؛ بو پتر پیزانینان ل دور داخازین کوردان بنیره: شیرزاد زکریا محمد، المصدر السابق، ص ص 102 - 103.
- (47) عبدالفتاح علي البوتاني، ملا مصطفى البارزاني قائد الثورة الكوردية و ملهمها، دهوك، 2012، ص 82.
- (48) شیرزاد زکریا محمد، المصدر السابق، ص ص 101 - 104.
- (49) رمزي محمد عسکو، "صالح اليوسفي مناضل كبير استشهد دفاعا عن قضية عادلة"، جريدة خبات، العدد (837)، اربيل، 15 ثاب 1997؛ مسعود البارزانی، بهرگی سینی، به‌شی نیکی، ل 114.
- (50) جریده الجماهير، العدد (139)، 11 تموز 1963.
- (51) چاقپیکهفتن ل گه‌ل فهرهاد حاجی محهمهد شه‌مدین ناغا ل 2015/5/27 ی ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل عومهر بشار ناغا ل 2015/5/20 ی ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل محهمهد که‌لحی ته‌ها ل 2015 /4/29 ل دهۆکی، ناخبری ل سالا 1940 ل گوندی ره‌زگه ل ده‌قهر نیروه و ریکانیا ژدایکبووییه، و ئیک ژیشکدارین قان هیزان بوو.
- (52) چاقپیکهفتن ل گه‌ل زیاد حاجی ناغا ل 2014/12/15 ل زاخۆ.

- (53) هاني الفكيكي، أوكار الهزيمة تجربتي في حزب البعث العراقي، ط 2، قم، 1992، ص 298؛ بهسار، "يوميات ثورة ايلول"، مجلة متين، العدد (10)، دهوك، تموز 1992، ص 73.
- (54) مسعود بارزاني، بهرگي سيبی، بهشی نیکی، ل 116.
- (55) بو پتر پیزانینان ل دۆرقی کریاری، بنیره: رزگار محمد، عملية دجلة حملة الحكومة العراقية على كوردستان عام 1963، اربيل، 2001، ص 11 وما بعدها.
- (56) پاڤیل بیخانوقیتش دیمچینکه، كردستان العراق المتهبة، ترجمة: جرجیس فتح الله، د.م، 1984، ص 149.
- (57) خليل جندي، المصدر السابق، ص 149.
- (58) محسن دزهبي، المصدر السابق، ص 36.
- (59) چاڤيپيکهڤتن ل گهه خهیری رههزان نهجار ل 2014/12/13 ی ل زاخو، ناڤبری نیکی ژ وان (100) کهسان بوو دهمی شهری دهست پیکری هاتیه گرتن.
- (60) چاڤيپيکهڤتن ل گهه عهبدوهرهحمان یووسف عهبدوهرهحمان ل 2014/12/30 ی ل زاخو.
- (61) جريدة الجماهير، العدد (137)، 9 تموز 1963.
- (62) چاڤيپيکهڤتن ل گهه لویس کاروبندر ل 2015/4/27 ل دهوکی، ناڤبری ل سالا 1954 ل گوندی ناڤزریکی ل دهههرا سلیڤانهییا ژ دایکبووییه، دهرجووی کولیرا نادابی ل زانکویا مسته نصریه ل بهغدا ل سالا 1978 ی، و باومرناما ماستهری 1990 ی، و مرگریه و دکتورا ل سالا 1996 ی، نهندامی چقاتا نوینه رین عیراقی بوو نوکه خانه نشینه؛ چاڤيپيکهڤتن ل گهه محهمهد سلیمان حاجی بشار ل 2015/4/27 ل دهوکی.
- (63) چاڤيپيکهڤتن ل گهه عهبدوهرهحمان یووسف عهبدوهرهحمان ل 2014/12/30 ل زاخو.
- (64) بنیره: جریده الجماهير، العددان (141)، 29 حزیران 1963؛ (150)، 22 تموز 1963.
- (65) چاڤيپيکهڤتن ل گهه موراڤ مصری موراڤ ل 2015/10/13 ل زاخو، ناڤبری ل سالا 1957 ی ل گوندی کهشکانی ل ناحیا سلیڤانهییا ژ دایکبووییه، بیشمه رگه ی نهیلولی و گولانی بوو، و نوکه بیشمه رگه یهک خانه نشینه، و ناکنجیه ل کومه لگهها کیلکی ل ناحیا سلیڤانهییا.
- (66) بنیره، پاشکوی ژماره (6).
- (67) بنیره، پاشکوی ژماره (7).
- (68) پسمامی سهید عهبوشی بوو و نیکی ژ بیشمه رگه یین ناڤدار بوو ل شوهرشا نهیلولی، چاڤيپيکهڤتن ل گهه عهبدوهرهحمان یووسف عهبدوهرهحمان ل 2016/7/25 ل زاخو.

- (83) چاقپیکهفتن ل گه‌ل عسمه‌ت دینو به‌نستانی ل 2014/11/23 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمه‌د عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخو.
- (84) چاقپیکهفتن ل گه‌ل محه‌مه‌د خا‌لد بو‌صه‌لی ل 2014/12/2 ل زاخو.
- (85) مسعود بارزانی، به‌رگی سی‌یی، به‌شی ئیکی، ل ل 144 - 146.
- (86) بو پتر پی‌زانینان، بنیره: هانی الفکیکی، المصد‌ر الساب‌ق، ص 298؛ علی کریم سعید، المصد‌ر الساب‌ق، ص ص 248 - 249.
- (87) جری‌ده‌ ال‌ه‌د‌ف، الع‌د‌د (318)، 8 کانون الثانی 1964؛ عمار علی السمر، المصد‌ر الساب‌ق، ص ص 279 - 280؛ محم‌د احسان، الصم‌ت الابد‌اءه‌ الجماعیة فی کوردستان الع‌راق، بیروت، 2015، ص ص 143 - 144.
- (88) عبد‌الحمید درویش، اضواء علی الح‌رکة الكردیة فی سوریا، د.م، 2000، ص 71؛ عمار علی السمر، المصد‌ر الساب‌ق، ص 280، ئی کریس کوچیرا دبیرت ژ (3000) سه‌ریزان پیکه‌هات، بنیره په‌رتووکا وی: ژیدهری به‌ری، ل 312؛ هه‌روه‌سا عصمت شریف وانلی دبیرت هی‌زین سووریا ژ (6000) سه‌ریزان پیکه‌هاتن، بنیره په‌رتووکا وی، المصد‌ر الساب‌ق، ص 288.
- (89) عمار علی السمر، المصد‌ر الساب‌ق، ص 280.
- (90) چاقپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمه‌د عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل حه‌مید شه‌ریف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل حوکمه‌ت محه‌مه‌د سه‌عدوللا ل 2014/12/15 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم صوفی ل 2014/11/21 ل زاخو.
- (91) چاقپیکهفتن ل گه‌ل صالح نه‌مین صالح ل 2015/5/21 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل عه‌بدولستار محه‌مه‌د نه‌حمه‌د ل 2015/1/29 ل زاخو.
- (92) خه‌لات مووسا، "هیرشا له‌شکه‌ری سوریا بو سه‌ر ده‌ق‌ه‌را به‌هدینان ل سالا 1963ی"، گوشارا ده‌وک، ژماره (34)، ده‌وک، ئادارا 2007، ل 20.
- (93) عبد‌الف‌ت‌اح علی البوتانی، الح‌رکة...، ص 352.
- (94) محم‌د طلب هلال، در‌اسة عن من‌ط‌قة الجزیرة من النواحي السیاسیة... ال‌اجتماعیة... القومیة، اربیل، 2001، ص 67.
- (95) مثنی امین قادر، قضایا القومیات و اثرها علی الع‌لاقات الدولیة (القضیة الكردیة نموذجا)، السلیمانیة، 2003، ص 159.
- (96) چاقپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمه‌د عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخو.
- (97) چاقپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمه‌د عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخو.

- (98) ل دور هه لویستی ئیکهتیا سوڤیتی ژ کاودانی ناڤخوویی ل عیراقی و شورمها کوردی ل قی سهر دهمی، بنیره: میهشان محمد حسین رشید البامرني، سياسة الاتحاد السوفيتي تجاه الحركة القومية الكوردية التحررية في كوردستان الجنوبية (1945 - 1968)، دهوك، 2008، ص 189 وما بعدها.
- (99) عصمت شريف وانلي، المصدر السابق، ص 288.
- (100) كهمال مهزههر، كورد و كوردستان....، ب 1، ل 443؛ رمفيق رحمان مام خو، ژیدهری بهری، ل 138.
- (101) عصمت شريف وانلي، المصدر السابق، ص 288.
- (102) خهلات مووسا، هیرشا...، ل 21؛ چاقپیکهفتن ل گهل نهحمهد یووسف قاسم ل 2014/12/13 ی ل زاخو.
- (103) خهلات مووسا، هیرشا...، ل 21 - 22؛ چاقپیکهفتن ل گهل نهجیب سهید عهبوش ل 2014/11/25 ی ل دهوکی؛ چاقپیکهفتن ل گهل صالح حسین عیسا ل 2014/11/28 ی ل دهوکی؛ چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد سلیمان حاجی بشار ل 2015/4/27 ی ل دهوکی.
- (104) چاقپیکهفتن ل گهل سهلمان خوورشید یا هاتیه نهجمادان ژ لایی خهلات مووسا یووسف ل 2005/9/27 ی ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل عومهره لی هالو ل 2014/12/9 ی ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد خالد بوصهلی ل 2014/12/2 ی ل زاخو.
- (105) ههمان ژیدهر.
- (106) چاقپیکهفتن ل گهل سهلمان خوورشید ل 2005/9/27 ی ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل عومهره لی هالو ل 2014/12/9 ی ل زاخو؛ وصفی حسن، "داستانا کیزاڤی"، روژناما رهوشه، ژماره (96)، 2014/1/16.
- (107) چاقپیکهفتن ل گهل صالح حهجی حسین عیسا ل 2014/11/28 ی ل دهوکی.
- (108) نزار حنا الديراني، دیرابون بین الماضي والحاضر، بغداد، 2004، ص 21.
- (109) چاقپیکهفتن ل گهل قهشه پولص حنا الهوزی ل 2014/12/9 ی ل زاخو.
- (110) چاقپیکهفتن ل گهل بههییا نهمین نهحمهد ل 2014/12/25 ی ل زاخو؛ چاقپیکهفتن ل گهل مهلا یووسف کریت یووسف ل 2014/12/31 ی ل زاخو.
- (111) چاقپیکهفتن ل گهل بههییا نهمین نهحمهد ل 2014/12/25 ی ل زاخو.
- (112) چاقپیکهفتن ل گهل محهمهد ئیبو ئیسماعیل ل 2015/8/3 ی ل زاخو.
- (113) چاقپیکهفتن ل گهل عهبدوئرهمان یووسف عهبدوئرهمان ل 2014/12/30 ی ل زاخو.

- (114) چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل سهعيد حاجى تاهر ل 2015/5/30 ل زاخو، نافبرى سالا 1953 ل دهڤهرا زومار ژ داىكبووويه، ل سالا 1973 پشكدارى د شورهشا ئهيلوليدا كرىه، و پشكدارى د شورهشا گولانيدا كرىه، و نوكه ئاكنجيه ل زاخو.
- (115) عصمت شريف وانلى، المصدر السابق، ص 289.
- (116) خهلات مووسا، هيرشا ...، ل 24.
- (117) بو پتر پيزانينان ل دورقان ناكوكيان بنيهر، حنا بطاطو، الكتاب الثالث، ص 333 - 338.
- (118) ليام اندرسن و غاريت ستانسفيلد، عراق المستقبل دكتاتوريه ديمقراطية ام تقسيم، تقديم: ماجد شبر، ترجمة: رمزى ق. بدر، بيروت، 2014، ص 84. نهڤ كوڤهتاييه د ئهدهبياتين پارتا بهعس دهيته نياسين ب (رده تشرين)، بنيهر: مجلة الثورة العربية، العدد (2)، بغداد، 1988، ص 9.
- (119) بنيهر قى بهيائى د: جريدة المنار، العدد (3578)، 1 كانون الاول 1963.
- (120) ل. ن. كوتلوف و ا. ف. فدتشكو، العراق في مجموعة مؤلفين، تاريخ الاقطار العربية المعاصر 1917 - 1970، موسكو، د. ت، ج 1، ص 357.
- (121) ماريون فاروق سلوغليت و بيتر سلوغليت، المصدر السابق، ص 135؛ فيبى مار، المصدر السابق، ج 1، ص 81.
- (122) وميض عمر نظمي و شفيق عبدالرزاق و غانم محمد صالح، التطورات السياسية في العراق، بغداد، د. ت، ص 363؛ ماريون فاروق سلوغلت و بيتر سلوغلت، المصدر السابق، ص 135.
- (123) شيرزاد زكريا محمد، المصدر السابق، ص 149.
- (124) ديفيد ادامسن و جرجيس فتح الله، الحرب الكردية و انشقاق 1964، ط 2، اربيل، 1999، ص 37.
- (125) چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل سهعيد حهجي سهديق زاخوي ل 2014/11/14 ل زاخو؛ چاڤيڤيڤهڤتن ل گهل عهبدوستار محهمه د ئهحمه د ل 2015/1/29 ل زاخو.
- (126) عبدالفتاح على البوتانى، وپائق عن...، ص 236 - 237.
- (127) هاتيه فهگوهاستن ژ: المصدر نفسه، ص 237.
- (128) بو پتر پيزانينان ل دورقان دان و ستاندنان، بنيهر: عبدالفتاح علي البوتاني و شيرزاد زكريا محمد، اتفاقية 10 شباط 1964 بين الحكومة العراقية و قيادة الثورة

- الكوردية (الاسباب و النتائج)دراسة تاريخية وثائقية، دهوك، 2013، ص ص 32 - 35؛ كاوس قفطان، المصدر السابق، ص ص 264 - 265.
- (129) عبدالفتاح علي البوتاني، الحركة...، ص 409؛ شيرزاد زكريا محمد، المصدر السابق، ص 154.
- (130) مسعود بارزاني، بهرگى سىيى، بهشى ئىكى، ل 155 - 156.
- (131) بو پتر پيزانيان ل دور ريكهفتناما 10 شوباتى بنيره: عبدالفتاح علي البوتاني و شيرزاد زكريا محمد، المصدر السابق، ص ص 36 - 38.
- (132) جريدة الهدف، العدد (324)، 19 شباط 1964.
- (133) عهبدولرحمان محهمهد عارف ل سالا 1916 ئ ل بهغدا ژدايكبووييه، خواندنا خو يا ئامادهي تهمام كويه و ل 12 چريا دوويى 1936 ئ ل كوليزا سهريازى دهيتته وهرگرتن و ل 4 ئ تيرمههئ 1937 ئ ب پلا ئهفسهر دهرچوو، و يشكدارى دچهندين خوئين سهريازى دا كويه، پشتى مرنا برايى وى عهبدولسهلام محهمهد عارفى ل 16 نيسانا 1966 ئ بوويه سهروك كوومارى عيراقى ههتا 17 تيرمهها 1968 ئ، بنيره: جريدة الثورة العربية، العدد (545)، 17 نيسان 1966، شيرزاد زكريا محمد، المصدر السابق، ص 258.
- (134) جريدة الهدف، العدد (327)، 10 آزار 1964.
- (135) المصدر نفسه، العدد (328)، 17 آزار 1964؛ جريدة الفجر الجديد، العدد (768)، 6 آب 1964.
- (136) رهفيق رحمان مام خوئل، ژيدهرى بهرى، ل 146؛ جريدة الفجر الجديد، العدد (768)، 6 آب 1964.
- (137) چاڤيكهفتن ل گهل سامى نهجم يووسف قهصاب ل 2015/9/29 ل زاخو.
- (138) جريدة الهدف، العدد (366)، 6 كانون الاول 1963.
- (139) المصدر نفسه، العدد (364)، 1 تشرين الثاني 1964.
- (140) مسعود بارزاني، بهرگى سىيى، بهشى ئىكى، ل 165.
- (141) محهمهد مهلا قادر، ژيدهرى بهرى، ل 65.
- (142) بو پتر پيزانيان ل سهه ژيکشهبوونا پارتى، بنيره: ديفيد ادامسن و جرجيس فتح الله، المصدر السابق، ص ص 33 - 80؛ شيرزاد زكريا محمد، المصدر السابق، ص ص 161 - 197.
- (143) شيرزاد زكريا محمد، المصدر السابق، ص 167؛ فاضل ميراني، المصدر السابق، ص ص 82 - 83.

- (144) چاڤپيکهفتن ل گهه رهشيد حاجی بهدری ل 2014/11/23 ل زاخۆ.
- (145) عهبدوولستار تاهر شهريف، ژيديرى بهرى، ل 102.
- (146) بو پتر پيژانينان ل سهر كونفرههسى ماومت و بريارين وي، بنيره: داخويانيا پارتى ديموكراتى كوردستان ل 19 نيسانا 1964 ل ژيير ناڤ و نيشان: اتفاقيه المشير - البارزانى صلح ام استسلام، د: شازين هيرش و نزار محهمهد، بهلگهنامه پارتى ديموكراتى كوردستان (بالى مهكتهبى سياسى و بالى بارزانى) له چهندين بهلگهنامهى ميژوويدا 1964 - 1970 ي، سليمانى، 2003، ب 2، ل ل 52 - 70؛ پارتى ديموكراتى كوردستان، بهشيك له بريارهكانى كونفرانسى پارتى ديموكراتى كوردستان 4 - 1964/4/9 ي، ب.ج، ب.م؛ ئيبراهيم جهلال، ژيديرى بهرى، ل ل 153 - 156.
- (147) عثمان قاضى، المصدر السابق، ص 15.
- (148) المصدر نفسه، ص ص 16 - 17.
- (149) المصدر نفسه، ص 17.
- (150) شيرزاد زكريا محمد، المصدر السابق، ص 178.
- (151) رھفيق رحمان مام خۆل، ژيديرى بهرى، ل 150.
- (152) شعبان سعيد، ژيديرى بهرى، ل 35.
- (153) رھفيق رحمان مام خۆل، ژيديرى بهرى، ل 15؛ ههيهات زهعيم ئهرمدنى، "دوتايى و ژيکشهبوون د بزافا رزگاربخووازا كوردان دا ل سالا 1964ى"، كوڤارا ديروك، ژماره (3)، دهوك، زڤستانا 2014، ل 129.
- (154) چاڤپيکهفتن ل گهه عهلى خان حهجى حامد ل 2007/6/15 ل زاخۆ ياهاتيه ئه نجامدان ژلايى شيرزاد زهكهرىا محهمهد، ناڤبرى ل سالا 1928 ل كهلىي پساغاي ل دهڤهرا سندييان ژدايكبووييه، و ل سالا 1956 پلا ئه ندامهتيا پارتى ديموكراتى كوردستان ومركرتيه، و پشكدارى دشورهشا ئه يلووليدا كرىه و ئييك ژ پشكدارى قى كونگره ي بوو، و ل سالا 2009 وهغهركرىه.
- (155) چاڤپيکهفتن ل گهه شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/4/28 ل زاخۆ.
- (156) چاڤپيکهفتن ل گهه عهبدوولرهمان يوسف عهبدوولرهمان ل 2014/12/30 ل زاخۆ، ناڤبرى ئييك ژ پشكدارين كونگره ي بوو.
- (157) چاڤپيکهفتن ل گهه محهمهد سليمان حاجى بشار ل 2015/4/27 ل دهوك.
- (158) چاڤپيکهفتن ل گهه ئهحمهد رهشو عومه ربيتاسى ل 2015/4/28 ي ل سيميلى.
- (159) حبيب محمد كريم، المصدر السابق، ص 92.
- (160) ههمان ژيديرى؛ چاڤپيکهفتن ل گهه ئهحمهد يوسف قاسم ل 2014/12/13 ل زاخۆ.

- (161) چافپیکهفتن ل گه‌ل عه‌بدو‌لره‌حمان یووسف عه‌بدو‌لره‌حمان ل 2014/12/30 ل زاخو؛ چافپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمه‌د یووسف قاسم ل 2014/12/13 ل زاخو؛ چافپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمه‌د ره‌شو عومه‌ر بیتاسی ل 2015/4/28 ل سیمیلئ؛ چافپیکهفتن ل گه‌ل محمه‌د سلیمان حاجی بشار ل 2015/4/27 ل دهوکی.
- (162) عبدالفتاح علي البوتاني، الحركة ...، ص 429.
- (163) رفیق رحمان مام خو، ژیدهری بهری، ل 151.
- (164) چافپیکهفتن ل گه‌ل شه‌عبان سه‌عید محمه‌د ل 2006/4/28 ل زاخو.
- (165) حبيب محمد كريم، المصدر السابق، ص 92.
- (166) مسعود بارزانی، به‌رگی سییی، به‌شی ئیکی، ل 176.
- (167) شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص 159.
- (168) چافپیکهفتن ل گه‌ل عه‌بدو‌لره‌حمان یووسف عه‌بدو‌لره‌حمان ل 2014/12/30 ل زاخو.
- (169) چافپیکهفتن ل گه‌ل محمه‌د خالد بوجه‌ئی ل 2014/12/2 ل زاخو؛ چافپیکهفتن ل گه‌ل مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌ریم صوفی ل 2014/11/21 ل زاخو.
- (170) چافپیکهفتن ل گه‌ل عسمه‌ت دینو به‌نستانی ل 2014/11/23 ل زاخو.
- (171) عثمان قاضي، المصدر السابق، ص 19 - 20.
- (172) بو پتر پیزانینان ل سه‌ر بیروکه‌یین دامه‌زاندنا جقاتی، بنیره: شیرزاد زکریا محمد، مجلس قيادة الثورة فی کوردستان العراق 1964 - 1970 (دراسة تاريخية سياسية عامة)، دهوک، 2010، ص 63 و بعدها.
- (173) المصدر نفسه، ص 65.
- (174) المصدر نفسه؛ حسن عرفه (ارفع)، الاكراد دراسة سياسية تاريخية، ترجمة: جوان جوهر، د. م، 2001، ص 272.
- (175) حزب البعث العربي الاشتراكي - القيادة القومية - (المكتب الثقافي)، ملف القضية الكردية (دراسات ووثائق)، د. م، د. ت، ص 56.
- (176) ناخی وی پولص یوسف مرقص بیداری یه ل سالا 1887 ل گوندی بیداری ل زاخو ژدایکبووییه، خواندنا خو یا سه‌ره‌تایی ل زاخو ب دوماهیک هینایه و ل سالا 1900 جووییه په‌یمانگه‌ها ماریوحنا الحه‌بیب ل مووسل پاشان دزقریته ئه‌برشیا خو، و ل سالا 1912 بووییه قه‌شه ل سالا 1933 ژبه‌ر کوشتارا ئاشوووریا ل سیمیلئ ناخبری جووییه سووریا و لوبنانی، و ل وییری گه‌له‌ک په‌رتووک به‌لاکیرینه. پشتی شو‌ره‌شا 14 ی تیرمه‌هی 1958، دزقریته عیراقی و دمه‌کی ل به‌غدا ئاکنجی دبیتن، ل وییری چه‌ندی سهره‌دان و دیدار ل گه‌ل مه‌لا مسته‌فا بارزانی ئه‌نجامداینه، و ل سالا 1963 دکه‌هیته

- (186) كونتر ديشنر، احفاد صلاح الدين الايوبي... الكورد الشعب الذى يتعرض للخيانة والغدر، ترجمة: عبدالسلام مصطفى صديق، دهوك، 1997، ص 269.
- (187) بو پتر پيزانينان ل دور قى يادداشتنامى، بنيّره: ديفيد ادامسن و جرجيس فتح الله، المصدر السابق، ص 353.
- (188) بو پتر پيزانينان ل دور قان داخوازييان، بنيّره: علياء محمد حسين الزبيدي، المصدر السابق، ص 586 - 589.
- (189) شيرزاد زكريا محمد، الحركة القومية...، ص 221 - 222.
- (190) جريده خهبات، العدد (476)، شباط 1965؛ عبدالفتاح علي البوتاني، وثائق عن ...، ص 342 - 343.
- (191) جريدة الجمهورية، العدد (449)، 30 آذار 1965.
- (192) چاڤيڤيکهفتن ل گه ل عهبدوولستار محهمهد نهحمهد ل 2015/6/21 ل زاخو، ناڤبرى ل وى دهمى ماموستايى ومرزشى بوو، و ئيک ژوان ماموستايان بوو بين رابووين ب پيشوازييا عهبدوولسهلام محهمهد عارفى.
- (193) جريدة خهبات، العدد (477) نيسان 1965؛ حبيب محمد كريم، المصدر السابق، ص 106 - 107.
- (194) جريدة خهبات، العدد (478)، حزيران 1965.
- (195) چاڤيڤيکهفتن ل گه ل ئيسماعيل محهمهد ئيسماعيل ل 2014/11/30 ل زاخو.
- (196) چاڤيڤيکهفتن ل گه ل سامى نهجم ييوسف قهصاب ل 2015/9/29 ل زاخو.
- (197) چاڤيڤيکهفتن ل گه ل ئيسماعيل محهمهد ئيسماعيل ل 2014/11/30 ل زاخو.
- (198) ههمان ژيڤهر؛ چاڤيڤيکهفتن ل گه ل ئيسماعيل محهمهد ئيسماعيل ل 2014/11/30 ل زاخو.
- (199) جريدة خهبات، العدد (478)، حزيران 1965.
- (200) المصدر نفسه. ههژى گوتنييه كو حكومهتا عيراقى ل وى دهمى نهف سياسهته ب كارنههينات ژيهر بهردهوامييا شوهرشا كوردى، به لى ل سالا 1975 و پشتى شوهرمش تيکچوووى رابوو ب عمره بکونا دمقهره سلیقانه ييا. و نهف چهنده ديار دکهت كو حکومهتين عيراقيين ئيک ل دويش ئيک پلانين وييرانکونا کوردستانى قوناغ ب قوناغ بجه دهينان.
- (201) سعيد حمو، المصدر السابق، ص 179 - 180.
- (202) المصدر نفسه، ص 180.
- (203) المصدر نفسه.

- (204) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2014/11/21 ل زاخۆ.
- (205) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2014/11/21 ل زاخۆ.
- (206) هه‌مان ژێده‌ر.
- (207) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئەحمەد ره‌شو عومەر بیتاسی ل 2015/4/28 ل سیمیلی.
- (208) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌ریم صوفی ل 2014/11/21 ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.
- (209) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل سه‌لیم ئەسه‌عد خو‌شه‌وی ل 2015/1/14 ل هافینگه‌ها پیرام، ناڤبری ل سالا 1943 ل ده‌قه‌را مزووری ژوری ژ دایکبووییه، هه‌ر ژ ده‌ست پیکه‌ پشکداری دشوره‌شا ئەیلولیدا کریه و بوویه فه‌رمانده‌ی هیزا ئامیدی ده‌می 1964 - 1975 دا، پشتی نسکویا شوره‌شی ل گه‌ل خیزانا خو‌ به‌ره‌ف ئیرانی فه‌ چوو، و سه‌رکرده‌ی هیزا خه‌بات بوو د شوره‌شا گولانیدا، و نوکه‌ ل هافینگه‌ها پیرام ئاکنجیه؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌ریم صوفی ل 2014/11/21 ل زاخۆ.
- (210) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل سه‌لیم ئەسه‌عد خو‌شه‌وی ل 2015/1/14 ل هافینگه‌ها پیرام؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.
- (211) عبدالکریم فندي، المصدر السابق، ص 88.
- (212) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئەحمەد ره‌شو عومەر بیتاسی ل 2015/4/28 ل سیمیلی؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.
- (213) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئەحمەد ره‌شو عومەر بیتاسی ل 2015/4/28 ل سیمیلی.
- (214) سعید حمو، المصدر السابق، ص 213 - 214.
- (215) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل نه‌جم سه‌ید عه‌بوش ل 2014/11/25 ل ده‌وکی.
- (216) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئەحمەد یوسف قاسم ل 2014/12/13 ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل نه‌جم سه‌ید عه‌بوش ل 2014/11/25 ل ده‌وکی.
- (217) عبدالکریم فندي، المصدر السابق، ص 92.
- (218) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ، ناڤبری ئیک ژ پشکدارین شه‌ری بوو.
- (219) عبدالکریم فندي، المصدر السابق، ص 92 - 93.
- (220) سعید حمو، المصدر السابق، ص 220؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.
- (221) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.
- (222) هه‌مان ژێده‌ر؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل ئەحمەد یوسف قاسم ل 2014/12/13 ل زاخۆ.

- (223) عبدالكريم فندي، المصدر السابق، ص 93؛ چاڤيڤيڤهڤتن ل گهڤل صالح ئەمەين صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.
- (224) چاڤيڤيڤهڤتن ل گهڤل صالح ئەمەين صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ. به‌ئى عبدالكريم فندي دبئزيت (10) سه‌رياز ل گهڤل و (30) چه‌ته‌يئەن عه‌رمەبان ديڤگرتن، بنئيره: په‌رتوووكاوى، المصدر السابق، ص 93.
- (225) سعيد حمو، المصدر السابق، ص 218؛ عبدالكريم فندي، المصدر السابق، ص 93.
- (226) چاڤيڤيڤهڤتن ل گهڤل صالح ئەمەين صالح ل 2015/5/21 ل زاخۆ.
- (227) عبدالكريم فندي، المصدر السابق، ص 93؛ سعيد حمو، المصدر السابق، ص 218.
- (228) سعيد حمو، المصدر السابق، ص 219.
- (229) عبدالكريم فندي، المصدر السابق، ص 93.
- (230) بو پتر پئزانينان بنئيره: سعيد حمو، المصدر السابق، ص 219 - 220.
- (231) بو پتر پئزانينان ل دۆر چه‌وانيا هيڤرشكرنا حكوومه‌تى بو قى ده‌قه‌رى و پلانا وئى بنئيره: هاوكار كريم حمه شريف، ژيده‌رى به‌رى، ل ل 191 - 205؛ سعيد حمو، المصدر السابق، ص ص 230 - 233.
- (232) مسعود بارزانى، به‌رگى سئى، به‌شى ئىكى، ل 215؛ ره‌فيق رحمان مام خۆل، ژيده‌رى به‌رى، ل 165؛ اوغارا اوبيلانس، النضال التحريري لكوورديستان العراق (سلسله الكتب المعاديه)، ترجمه: مديرية الاستخبارات العسكرية العامة المعاونه الاولي، سري للغايه، د. م، د. ت، ص 138.
- (233) ش. ج اشريان، الحركة الوطنية الديمقراطية في كردستان - العراق (1961 - 1968)، ترجمه: ولاتو، بيروت، 1978، ص ص 134 - 135.
- (234) جريده الثورة العربية، العدد (506)، 28 شباط 1966؛ جريده الفجر الجديد، العدد (1234)، 28 شباط 1966.
- (235) بو پتر پئزانينان ل دۆر كه‌هڤتنا فروكه‌يا عه‌بدولسه‌لام محه‌مه‌د عارف، بنئيره: احمد فوزى، عبدالسلام محمد عارف...، ص 141 - 146؛ فيصل حسون، مصرع المشير الركن عبدالسلام عارف، لندن، 1995، ص 41؛ عبدالسلام عارف، مذكرات الرئيس الراحل عبدالسلام عارف، تقديم: على منير، بغداد، 1967، ص 125.
- (236) حسين عثمان كلش، پيشمه‌رگه‌يه‌ك ژيان و بيهره‌اتن (1961 - 1991)، ده‌وك، 2015، ل 31.

- (237) على جاسم العبيدي، المصدر السابق، ص 295؛ عدنان الباجه جي، صوت العراق في الامم المتحدة 1959 - 1969، بيروت، 2002، ص 58؛ علياء محمد حسين الزبيدي، المصدر السابق، ص ص 277 - 292.
- (238) جريدة الثورة العربية، العدد (547)، 19 نيسان 1966؛ جريدة المنار، العدد (3364)، 19 نيسان 1966؛ جريدة الفجر الجديد، العدد (1274)، 19 نيسان 1966.
- (239) جريدة الجمهورية، العدد (8174)، 18 نيسان 1966.
- (240) جهمال نهبهز، زَيْدَمَرِي بهرِي، ل 174؛ رَهْفِيَق رَمَحْمَان مَام خُول، زَيْدَمَرِي بهرِي، ل 163.
- (241) بُو پَتَر پِيْزَانِيْنَان ل سَهْر شَهْرِي هَنْدَرِيْن، بَنْيَرَه: مَسْعُوْد بَارزَانِي، بَهْرِكِي سِيْنِي، بَهْشِي نِيْكِي، ل 216؛ رِيْنِيَه مَوْرِيْس، كَرْدَسْتَان او المَوْت، تَرْجَمَة: جَرْجِيْس فَتْح اللّهِ، ط 2، اربيل، 1999، ص 107 وما بعدها؛ مَحْمَد صَالِح زِيْبَارِي، "مَعْرَكَه هَنْدَرِيْن - زُوْزَك 2 - 17 مَائِس 1966 مَن المَعَارِك الحَاسِمَة فِي تَارِيْخ الثَوْرَة الكُوْرْدِيَة"، مَجْلَة مَتِيْن، العَدَد (100)، دَهْوَك، أَيْار 2000، ص 98 وما بعدها .
- (242) عَزْت سَلِيْمَان بَهْگ، دَاسْتَانِي شَهْرِي بَه نَاوْبَانْگِي هَهَنْدَرِيْن لَه سَالِي 1966، لَپَهْرِيْن جُوْدَا جُوْدَانَه هَه لْگَرْتِيْنَه ل نَهْرَشِيْف مَكْتَب سِيَّاسِي يَا پَارْتِي ل هَاقِيْنْگَهَا پِيْرَمَام.
- (243) حَسِيْن بَادَاوَهِيِي، دَهْفَتَهْرِي بِيْرَمَوَهْرِي حَسِيْن بَادَاوَهِيِي، لَپَهْرِيْن جُوْدَا جُوْدَانَه هَه لْگَرْتِيْنَه ل نَهْرَشِيْفِي مَه كَتَبَا سِيَّاسِي يَا پَارْتِي ل هَاقِيْنْگَهَا پِيْرَمَام.
- (244) عَزْت سَلِيْمَان بَهْگ، زَيْدَمَرِي بهرِي؛ كَرِيْس كُوْجِيْرَا، زَيْدَمَرِي بهرِي، ل 336؛ شِيْرِكُو فَتْح اللّهِ عَوْمَهْر، المَصْدَر السَّابِق، ص 190.
- (245) چَاقِيْپِيْكَه قَتْن ل گَهَل مَسْتَهْفَا نِيْرُوَهِي ل 2014/11/24 ل دَهْوَكِي.
- (246) چَاقِيْپِيْكَه قَتْن ل گَهَل عَوْمَهْر عَه لِي هَالُو ل 2014/12/9 ل زَاخُو.
- (247) چَاقِيْپِيْكَه قَتْن د گَهَل جَانْگِيْر سِيْئُو جَانْگِيْر مَسْتَهْفَا ل 2015/4/6 ل زَاخُو؛ عَصْمَت دِيْنُو، مَذْكِرَات عَصْمَت دِيْنُو - بَنْسْتَانِي السَّنْدِي - سِيْرَة مَنَاضِل فِي ثَوْرَة أَيْلُول الكُوْرْدِيَة 1959 - 1991، دَهْوَك، 2009، ص 51 - 52.
- (248) عِبْدَالْفَتَّاح عَلِي الْبُوْتَانِي، وَثَائِق عَنْ...، ص 382.
- (249) نَهْبَهز مَائِي، "فِي ذَكْرِي اتْفَاقِيَة حَزِيْرَان 1966"، مَجْلَه مَتِيْن، العَدَد (21)، دَهْوَك، حَزِيْرَان 1992، ص 80.
- (250) جَرِيْدَه النَّاحِي، العَدَد (62)، 2 تَمُوْز 1967؛ جَرْجِيْس فَتْح اللّهِ، زِيَارَة لِلْمَاضِي الْقَرِيْب (لَمَّاذَا تَبَقِيَ الحَقَائِق مَكْتُوْمَة عَنْ الشَّعْب الكُرْدِي)، ط 3، سَتُوْكَهْوَلْم، 1997، ص 135.

- (251) هاتيه فهكوهاستن ژ: شیرزاد زکریا محمد، الحركة القومية...، ص 272؛ بۆ پتر پیزانینان ل سهرقان دانوستاندنان، بنیره: المصدر نفسة، ص ص 272 - 279.
- (252) بۆ پتر پیزانینان ل سهر بهیاننامی، بنیره: مجید خدوری، المصدر السابق، ص ص 362 - 364؛ جريدة الثورة العربية، العدد (610)، 30 حزيران 1966؛ شیرزاد زکریا محمد، الحركة القومية...، ص ص 280 - 282.
- (253) چاڤیکهڤتن ل گهل محهمهد خالد بوصهلی ل 2014/12/2 لزاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گهل حوکمهت محهمهد سهعدوللا ل 2014/12/15 ل زاخۆ.
- (254) چاڤیکهڤتن ل گهل ئەيووب ئەمین عومەر ل 2015/4/2 ل زاخۆ.
- (255) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی ئیکی، ل 232؛ خلیل جندي، المصدر السابق، ص 177؛ صلاح خراسان، التيارات السياسية في كردستان العراق 1946 - 2001، ص 146.
- (256) چاڤیکهڤتن ل گهل جهلهبی محهمهد حامد ل 2015/4/9 ی ل زاخۆ، ناڤیری ل سالا 1946 ل دهڤهرا سنديان ژ دایکبوویی، خواندنا خو ههتا پولا پینچی خواندیه، و ل سالا 1958 ی چوویه د ناڤ ریزین پارتیدا، و ل سالا 1962 ی بوویه کادری پارتیی و نوکه نهندامی نڤیسینگهها لقا ههشت یا پارتیی ل زاخۆ.
- (257) چاڤیکهڤتن ل گهل نورولهودا حمید سهعید قهصاب ل 2014/12/11 ل زاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گهل حوکمهت محهمهد سهعدوللا ل 2014/12/15 ل زاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گهل تهها محهمهد تهها جهقسی ل 2015/8/21 ل زاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گهل تهها محهمهد تهها جهقسی ل 2014/11/16 ی ل زاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گهل صالح محهمهد تهها جهقسی ل 2014/11/21 ی ل زاخۆ، ناڤیری ل سالا 1952 ی ل باژیری زاخۆ ژ دایکبوویی و ل سالا 1958 ی دهست ب خواندنا سهرمتایی کریه ل زاخۆ، و ل سالا 1972 ی خواندنا خو یا ئامادهیی تهمام دکهت، ل سالا 1970 ی چوویه د ناڤ ریکخستنن حزبا کومونیستدا. و نوکه کارمهنده ل پهرتووکخانهیا زاخۆ یا گشتی و ئاکنجیه ل زاخۆ؛ چاڤیکهڤتن ل گهل مهلا عهبدوکهریم صوفی ل 2014/11/21 ی ل زاخۆ.
- (258) راپورتی سیاسی سهر به ههشتهمین کونگرهی ههریمایهتی کانوونی دووهمی 1974، حزبی بهعسی عهرهبی ئیشتراکی عیراق، بغداد، 1977، ل 41؛ جیف سیمونز، عراق المستقبل السياسة الأمريكية في إعادة تشكيل الشرق الأوسط، ترجمة: سعید العظم، بیروت، 2004، ص 300.

- (259) بؤ پتر پیزانیان ل سهر قى كؤدهتايى، بنيره: تشارلز تريپ، المصدر السابق، ص ص 261 - 266؛ ماريون فاروق سلوغلت و بيتر سلوغلت، المصدر السابق، ص 167.
- (260) جريدة التآخى، العدد (319)، 24 تموز 1968.
- (261) شيرزاد زكريا محمد، مجلس قيادة...، ص 138.
- (262) سعد ناجى جواد، المصدر السابق، ص 145؛ حسن لطيف الزبيدي، موسوعة الاحزاب العراقية، بيروت، 2007، ص 651.
- (263) چاقيكهفتن ل گهل تهها محهمهد تهها جهقسى ل 2015/8/21 ل زاخؤ؛ چاقيكهفتن ل گهل حهسهن خهليل حاجى ل 2014/12/4 ل زاخؤ.
- (264) جريدة التآخى، العدد (326)، 31 تموز 1968.
- (265) المصدر نفسه، العدد (330)، 4 اب 1968؛ اوغارا اوبلانس، المصدر السابق، ص 152.
- (266) جريدة التآخى، العدد (331)، 5 اب 1968.
- (267) المصدر نفسه، العدد (332)، 6 اب 1968؛ طارق جمباز، مراسيم و قرارات مجلس قيادة الثورة (1968 - 2003) المتعلقة بكوردستان - العراق، ط2، اربيل، 2003، ص ص 4 - 5.
- (268) طارق جمباز، المصدر السابق، ص 5.
- (269) بؤ پتر پيزانیان ل سهر قان دانوستاندان، بنيره: اوفرا بينغيو، كرد العراق بناء دولة داخل دولة، ترجمة: عبدالرزاق عبدالله بوتانى، بيروت، 2014، ص 57 وما بعدها.
- (270) بؤ پتر پيزانیان، بنيره: شيرزاد زكريا محمد، مجلس قيادة...، ص ص 145 - 150.
- (271) صلاح زهرو، "مذبحة قرية صووريا"، مجلة متين، العدد (24)، دهوك، ايلول 1993، ص 85.
- (272) يونان هرمز، المصدر السابق، ص 73.
- (273) ئهدريس حهسهن ئاسيهى، ئيدهرى بهرى، ل 42.
- (274) وصفى حسن ردينى، كوشتارا گوندى صووريا 1969/9/6، دهوك، 2005، ل ل 17 - 18؛ چاقيكهفتن ل گهل ومديع حهسهن محهمهد ل 2014/11/25 ل زاخؤ، ناخبرى ل سالا 1957 ژدايكبووييه و دهرچوويى سهرهتاييه، و ئيىك ژ بريندارين قى كوشتارييه و بابى وى ئيىك ژ وان كهسانا بوويه ئهوى لئى كوشتارى ومغهركرى، و نوكه ل زاخؤ ئاكنجيه
- (275) سلام مجيد كندلان، فاجعة صوريا الكلدانية باقية في الضمائر الحية، جريدة بيت عنكاوا، العدد (69)، اربيل، تشرين الاول 2013.

- (276) وصفی حسن ردینی، کوشتارا...، ل 18؛ یونان هرمرز، المصدر السابق، ص 76؛
 قه لاجوکردنه که هی گوندی صوری، چهند بهریه ره کین جودا جودانه پاراستینه ل
 ئه رشیفی مه کتبا سیاسی یا پارتی ل هاشینگه ها بیرمام.
- (277) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی دووی، ل 11. لی دق پهرتووکیدا هاتیه ل 15
 ئه یلوئی مین پهقی، و ل 16 ئه یلوئی حکومه تی کوشتارا صوری ئه جامدا.
- (278) وصفی حسن ردینی، کوشتارا...، ل 18 - 19.
- (279) هه مان ژیدەر، ل 19.
- (280) هه مان ژیدەر، ل 20؛ صلاح زهرو، المصدر السابق، ص 85.
- (281) یونان هرمرز، المصدر السابق، ص 76؛ گو فاری دهنگی پیشمه رگه، ژماره (24)،
 ته شرینی دوهم 1969، ل 12 - 13.
- (282) صلاح زهرو، المصدر السابق، ص 85؛ په سار، "یومیات ثورة ایلول"، مجلة متین،
 العدد (16)، ص 74؛ گو فاری دهنگی پیشمه رگه، ژماره (24)، ته شرینی دوهم 1969،
 ل 13.
- (283) یونان هرمرز، المصدر السابق، ص 76؛ چا پی که فتن ل که ل مه لا عه بدولکه ریم صوفی
 ل 21/11/2014 ل زاخو.
- (284) وصفی حسن ردینی، کوشتارا...، ل 22،
- (285) یونان هرمرز، المصدر السابق، ص 76.
- (286) وصفی حسن ردینی، کوشتارا...، ل 26. بنیره نا قین کوشتی و برینداران د: پاشکوی
 ژماره (9).
- (287) هه مان ژیدەر، ل 23.
- (288) هه مان ژیدەر، ل 24 - 25.
- (289) وصفی حسن ردینی، کوشتارا...، ل 26.
- (290) چا پی که فتن ل که ل بارزان مه لا خالد ل 13/1/2015 ل هه ولیری، نا قبری ل سالا
 1945 ل ناحیا قوشته په ل پاریزگه ها هه ولیری ژدایک بووییه، خواندنا خو یا سه ره تایی و
 ناماده یی ل هه ولیری ته مام کریه، ل بهارا 1966 بووییه پیشمه رگه و ل سالا 1968
 چویه ئیزگی دهنگی کوردستان وهک بیژر کارکریه هه تا سالا 1975، و ل سالا
 1979، بووییه پیشمه رگه و ل سالا 1983 دووباره چوویه ئیزگی دهنگی کوردستان، و
 پشتی سه ره لدانا 1991 بووییه کارگیری لقا دوو یا پارتی، و ل سالا 1992 بووییه
 ئه ندامی په ره له مانئ کوردستانی، و ل سالا 1993 بووییه بریکاری وهزاره تا رهوشنبیری، و

- ل کونگری یازدی یی پارتی بوویه ئەندامی یەدەگ یی لژنا مەركەزی یا پارتی، و ل سالا 1996 هاته خانەنشینکرن و نوکە ئاکنجیە ل هەولێری.
- (291) چاڤیکەڤتن ل گەل صالح ئەمین صالح ل 2015/11/21 ل زاخۆ.
- (292) شیرزاد زکریا محمد، مجلس قیادە...، ص 376 - 378.
- (293) اوغارا اوبلانس، المصدر السابق، ص 159؛ سەدیق گوران، "ریکەوتنامە ی 11ی ئاداری سالی 1970 خالیکی وەرچەرخان بوو ئە میژوو بزاقی ئازادیخوازی نەتەوهی کورد"، گوڤاری دەنگی پێشمەرگە، ژمارە (27)، هەولێر، 31 ی ئادار 2000، ل 12.
- (294) بو پتر پیزانیان ل دۆر ڤان دانوستاندان، بنێره: فەرەیدوون عەبدول رحیم عەبدوللا، بارودوخی سیاسی کوردستان - عێراق 11ی مارتی 1970 - 11ی مارتی 1974 توژیئەوهیهکی میژووی و سیاسی، هەولێر، 2005، ل 15 - 32.
- (295) مسعود بارزانی، بەرگی سییی، بەشی دوویی، ل 44؛ کریس کوشیرا، مسیره الکرد الطویله 40 سنة من التحقيقات الصحفية في كوردستان، اربیل، 2014، ص 23.
- (296) بو پتر پیزانیان ل سەرڤی ریکەڤتنامی و بەندی و بنێره: فەرەیدوون عەبدول رحیم عەبدوللا، ژیدەری بەری، ل 22 - 32؛ دیشید مكدول، تاریخ الاكراد...، ص 493 - 496.
- (297) ب شیوهیهکی بەرفرەهتر د بەشی چواریدا هاتیە باسکرن.
- (298) چاڤیکەڤتن ل گەل سەعید حەجی سەدیق زاخویی ل 2014/11/14 ل زاخۆ؛ چاڤیکەڤتن ل گەل قەشە پوئص حەنا ئەلهوزی ل 2014/12/9 ل زاخۆ.
- (299) چاڤیکەڤتن ل گەل قەشە پوئص حەنا ئەلهوزی ل 2014/12/9 ل زاخۆ.
- (300) چاڤیکەڤتن ل گەل ئوسمان قاسم مسو ل 2014/12/7 ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1951 ل زاخۆ ژ دایکبووییه، ل سالا 1967 چوویە د ناڤ ریزین پارتیدا، ل سالا 1973 بوویە پێشمەرگە د ناڤ شوڤەشا ئەیلولیدا تا 1975، پاشان 1975 چوویە تورکیا 1976 بوویە پێشمەرگە ڤە د شوڤەشا گولانیدا بوویە ئامر مفرزه و ل سالا 1983 بوویە بەرپرسی ریکخراوا شەهید محمد صالح تا سالا 1986 و ل سالا 1996 بوویە بەرپرسی لیوا 16 و ل سالا 1999 دبیتە جیگری سویای 14، و نوکە ئەندامی فەرماندا لەشکەری کوردستانی ب پلا لیوا و ئاکنجیە ل زاخۆ.
- (301) چاڤیکەڤتن ل گەل محەمەد خالد بوسەلی ل 2014/12/2 ل زاخۆ؛ چاڤیکەڤتن ل گەل ئەحمەد عەلی بیتاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ.
- (302) بو پتر پیزانیان ل دۆر کونفرانسی ماوەت بنێره: پارتی دیموکراتی کوردستان، ژیدەری بەری؛ ئیبراھیم جەلال، ژیدەری بەری، ل 153 - 156.

- (303) عثمان قاضی، المصدر السابق، ص 15.
- (304) شعبان سعید، ژیدەری بەری، ل 34 - 35.
- (305) خەلات مووسا یووسف، ریکخستنی...، ل 6.
- (306) شعبان سعید، ژیدەری بەری، ل 37.
- (307) عثمان قاضی، المصدر السابق، ص ص 23 - 24.
- (308) خەلات مووسا یووسف، ریکخستنی...، ل 8.
- (309) هەمان ژیدەر، ل 9.
- (310) چاقپیکەفتن ل گەل مەحسەن تەها مەحمەد (مەلا تەها بوسەلی) ل 2015/1/16 ن
 دھۆکی، ناڤیری ل سالا 1960 ل بوسەلی ژ دایکبوویە، خواندنا خۆ بکالوریوس و
 ماستەر ل روسیا خاندییه و ئەندازیاری ئەفتی یە، و نوکە ل دھۆکی ئاکنجیە.
- (311) خەلات مووسا یووسف، ریکخستنی...، ل 10؛ چاقپیکەفتن ل گەل مەحسەن تەها
 محمد ل 2015/1/16 ن دھۆکی.
- (312) خەلات مووسا یووسف، ریکخستنی...، ل 10.
- (313) شیرزاد زکریا محمد، مجلس قیادە...، ص 160 - 161؛ شعبان سعید، ژیدەری بەری،
 ل 38؛ چاقپیکەفتن ل گەل مەلا عەبدوڵکەریم صوفی ل 2014/11/21 ن زاخۆ.
- (314) مجلس قیادە الثورە، المكتب التنفيذي، العدد (151)، التاريخ 1964/12/2،
 بەلگەنامە یەکا پاراستیە ل دەف حەبیب کەلەش، و ئەوی یا دای فەکۆلەری، بۆ لێنەرینا
 قی بەلگەنامە یی بنیرە، پاشکۆیی ژمارە (10)؛ چاقپیکەفتن ل گەل ئەحمەد عەلی
 بیتاسی ل 2015/3/31 ن زاخۆ، کو ئیک ژنقیسەرین ناخیا سندییا بوو.
- (315) شیرزاد زکریا محمد، مجلس قیادە...، ص 226.
- (316) چاقپیکەفتن ل گەل رەشید حاجی بەدری ل 2014/11/23 ن زاخۆ؛ گوڤارا کادر،
 ژمارە (29)، ئەیلولی 1992، ل 72؛ شیرزاد زکریا محمد، مجلس قیادە...، ص 227.
- (317) وصفی حسن ردینی، هیژین پێشمەرگە ی...، ل 21.
- (318) دەستپیکە فەرماندە ی بەتالیونی عەلی هالو بوو، پشتی چوو یە بەردلوقانیا خۆدی ل سالا
 1968، عریف دەرویش یووسف نەمەت دەیتە جە ی، چاقپیکەفتن ل گەل ئەحمەد
 عەلی بیتاسی ل 2015/3/31 ن زاخۆ.
- (319) چاقپیکەفتن ل گەل عومەر عەلی هالو ل 2014/12/9 ن زاخۆ. ئەحمەد عەلی بیتاسی
 دبیزیت ل سالا 1974 بەتالیونا حجی قادو گرافی هاتە پیکهینان ب قی چەندی ل سالا
 1974 چوار بەتالیون ل زاخۆ هەبوون، چاقپیکەفتن ل گەلدا ل 2015/3/31 ن زاخۆ.
- (320) چاقپیکەفتن ل گەل ئەحمەد عەلی بیتاسی ل 2015/3/31 ن زاخۆ.

- (321) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/3/31 ل زاخۆ.
- (322) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل محه‌مه‌د مه‌لا قادر ل 2015/1/14 ل هاقینگه‌ها پیرمام، ناقبری ل سال‌ا 1934 ل هه‌ولیری ژدایکبووییه، دهرچووی خولا په‌رومردی یه، ل سال‌ا 1958 چوویه دناق ریزین پارتی دیموکراتی کوردستاندا، پشکداری دشۆره‌شا نه‌یلولیندا کریه ل سال‌ا 1961 ی و ل سال‌ا 1974 ی بوویه به‌پرسی لقا ئیک یا پارتی تا سال‌ا 1975، و پشتی کونگری هفتی یی پارتی بوویه نه‌ندامی مه‌کته‌با سیاسی یا پارتی، و پاشان بوویه نه‌ندامی لیژنا مه‌رکه‌زی یا پارتی، نوکه ل هاقینگه‌ها پیرمام ئاکنجیه.
- (323) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل عومه‌ر حسین حسن ل 2015/4/6 ل باتیفا.
- (324) بو پتر پیزانینان ل سه‌ر قی خوئی بنیره: رائد خدر عه‌بدوئلا ده‌باغ، بیرمه‌ریه‌کانم و توپخانه‌ی شورشی نه‌یلوولی مه‌زن، هه‌ولیر، 2002، ل 56.
- (325) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل نه‌یوب نه‌مین عومه‌ر ل 2015/4/2 ل زاخۆ.
- (326) گوڤارا کادر، ژماره (29)، ژیده‌زی به‌ری، ل 72 - 73.
- (327) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل صالح نه‌مین صالح ل 2015/11/21 ل زاخۆ.
- (328) بو پتر پیزانینان بنیره: شه‌وکه‌ت مه‌لا ئیسماعیل حسن، ژیده‌ری به‌ری، ل 39 - 40.
- (329) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمهد یووسف قاسم ل 2014/12/13 ل زاخۆ.
- (330) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/4/2 ل زاخۆ.
- (331) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل نه‌حمهد عه‌لی بی‌تاسی ل 2015/4/2 ل زاخۆ.
- (332) چاڤپیکهفتن ل گه‌ل محمد ته‌ها سلیمان ل 2015/9/26 ل زاخۆ، ناقبری ل سال‌ا 1929 ی ل زاخۆ ژدایکبووییه، ژ که‌سانین ده‌ستپیک یوون یین پارتی ل گه‌ل صالح یووسفی بوو، هه‌ر ژده‌سپیکا شورشی پشکداری د شورشا نه‌یلولیندا کریه و پشکداری د شورشا گولانیدا کریه، و نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ؛ چاڤپیکهفتن ل گه‌ل عه‌بدوئلا صالح هه‌فزوللا ل 2015/1/18 ل ده‌وک، ناقبری ل سال‌ا 1952 ل ناحیا سلینقانه‌یا ژ دایک بووه ل سال‌ا 1967 چوویه د ناق ریزین ئیکه‌تیا قوتابیین کوردستانی دا، و ل سال‌ا 1974 بوویه پیشمه‌رکه‌ی شورشا نه‌یلولی و به‌شداری د شورشا گولانی دا کریه، و ئیک ژ دامه‌زینه‌رین پارتی گه‌ل بوو و ل سال‌ا 1993 چوویه ل گه‌ل پارتی دیموکراتی کوردستان و نوکه خانه‌نشینه لسه‌ر په‌رله‌مانی عیراقی، و ئاکنجیه ل ده‌وکی.
- (333) بو پتر پیزانینان، بنیره: به‌درخان سندی، کومه‌لگای کورده‌واری له دیدی روژه‌ه‌لاتناسیدا، وم‌رگیران: ئیسماعیل ئیبراهیم سه‌عید، ده‌وک، 2008، ل 14 - 169.

- (334) عبدالفتاح البوتاني، "زاخو اول مدينة في بهدينان انتمى فيها النساء للحزب الديمقراطي الكوردستاني (پارتى)"، مجلة صوت الاخر، العدد(504)، اربيل، 5 تشرين الثاني 2011، ص 22.
- (335) عبدالفتاح البوتاني، زاخو ...، ص 22.
- (336) وصفية محمد شيخو، المصدر السابق، ص 528.
- (337) چاڤيڤيکهفتن ل گهل بههيا ئەمەين ئەحمەد ل 2014/12/25 ی ل زاخۆ.
- (338) خەلات مووسا، "ريکخستنا ئافرەتان د شورهشا ئەيلولى دا زاخۆ وهکو نموونه"، روزناما رهوشەن، ژماره (6)، زاخۆ 26 چريا ئيکى 2008 ی.
- (339) چاڤيڤيکهفتن ل گهل گوئی فەتاح سمو کچا غەزال عومەر ل 2014/12/13 ی ل زاخۆ. ناڤبری دبیژیت: ئەز ل گهل دایکا خو بووم دایکا من پوسته ب پی من فه دکر دا کەس نزانیت بو باره گایی پێشمەرگه ی دبر، و پوسته ژ ویری بو ریکخستنی پارتی ل باژیری دبرن ب نهینی فه؛ چاڤيڤيکهفتن ل گهل بههيا ئەمەين ئەحمەد ل 2014/12/25 ی ل زاخۆ؛ چاڤيڤيکهفتن ل گهل مهقبیلا یووسف عیسا ل 2015/10/16 ی ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1957 ی ل زاخۆ ژ دایکبووییه، کچا بهدریا یووسف عه لی یه، نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ.
- (340) چاڤيڤيکهفتن ل گهل بههيا ئەمەين ئەحمەد ل 2014/12/25 ی ل زاخۆ.
- (341) چاڤيڤيکهفتن ل گهل زهینهب عوسمان حاجی ل 2014/12/11 ی ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1927 ی ل باژیری زاخۆ ژ دایکبووییه، و د سالی پینجیاندا چوویه د ناڤ ریزین پارتیدا، و نوکه ئاکنجیه ل زاخۆ؛ چاڤيڤيکهفتن ل گهل مهقبیلا ئەحمەد ئیبراهیم ل 2014/12/11 ی ل زاخۆ، ناڤبری کچا زهینهب عوسمان حاجی یه، هەر ل گهل دایکا خو ئەڤ کاره دکر.
- (342) چاڤيڤيکهفتن ل گهل مهقبیلا یووسف عیسا ل 2015/10/16 ی ل زاخۆ.
- (343) چاڤيڤيکهفتن ل گهل بههيا ئەمەين ئەحمەد ل 2014/12/25 ی ل زاخۆ؛ چاڤيڤيکهفتن ل گهل زهینهب عوسمان حاجی ل 2014/12/11 ی ل زاخۆ.
- (344) چاڤيڤيکهفتن ل گهل مهقبیلا یووسف عیسا ل 2015/10/16 ی ل زاخۆ.

بهشی چواری

پیشہاتین سیاسی ل زاخو 1970 - 1975

- تہومری ئیکی: ہہ لویستی خہ لکی زاخو ژ روودان و ومرارین سیاسی و
لہشکەری 1970 - 1975
- تہومری دوویی: دەستپیکرنا شەری ل سال 1974
- تہومری سییی: ریکخستنن سیاسی و لہشکەری د ماوی 1970 -
1975 ئ ل زاخو

تهوهری ئیکی

هه‌لویستی خه‌لکی زاخۆ ژ پروودان و وهرارین سیاسی و له‌شکهری 1970 - 1975 ی

ئیک: هه‌لویستی خه‌لکی زاخۆ ژ پروودان و وهرارین سیاسی و له‌شکهری 1970 - 1975 ی

پشتی وان کریار و شه‌رین دناقبه‌را حکوومه‌تا عیراقی و شوهره‌شا کوردیدا رووداین، هه‌ر ژ سالا 1961 ی هه‌تا 1970 ی، حکوومه‌تی نه‌شیا چ سه‌رکه‌قتنییت مه‌زن ب ده‌ستخۆفه بینیت له‌ورا نه‌چار بوو دووباره به‌ره‌ف ریکا ئاشتی بجیت بو چاره‌سه‌رکنا پرسا کوردی⁽¹⁾. حکوومه‌تی ده‌ست ب دانوستاندن نوێ لگه‌ل سه‌رکردایه‌تیا شوهره‌شا کوردی کر⁽²⁾. دانوستاندن د ناقبه‌را حکوومه‌تا عیراقی و شوهره‌شا کوردیدا⁽³⁾ له‌سه‌ر ریکه‌قتننامه‌یا د ناقبه‌را شاندا حکوومه‌تی ب سه‌روکاتیا جیگری سه‌روکی ئه‌نجوو مه‌نی سه‌رکردایه‌تیا شوهره‌شی ل عیراقی سه‌دام حوسین و سه‌رکردایه‌تیا کوردی ب سه‌روکاتیا مسته‌فا بارزانی ل شه‌فا 11/10 ئادارا 1970 ی ل ده‌قه‌را ناوپردان ب دووماهیک ده‌یت، و ل روژا 11 ئادارا 1970 ی به‌یان ژ لای

سەرۆکی ئەنجوو مەنێ سەرکردایەتیا شوێرەشی ل عێراقی ئەحمەد حەسەن بەکری
قەھاتە راگەھاندن⁽⁴⁾.

ئەق ریکەفتننامە ژ (15) ماددەیان پیکدھات و ماددەیا چواردی بریتیبوو ژ
(پیدانا مافی ئوتونومی بو گەلی کورد د چوارچووئی دەقەرین کوردیدا، لی د
پاشەرۆژیدا سەرژمیریەک بەیتە ئەنجامدان بو وان دەقەرین پتیریا ئاکنجیین وی
کورد بن))⁽⁵⁾.

ئەق ریکەفتننامە دەیتە هەژمارتن ب گرنکترین دەستکەفتین شوێرشا
ئەیلولی؛ چونکی بو جارا ئیکی بوو د میژوویا هەقچەرخدا دانپیدان ب مافین گەلی
کورد ب بەلگەیهکا یاسایی ژ لای دەولەتەکا دەستەلاتدار ل کوردستانی
بەیتەکرن⁽⁶⁾. ژ گرنکترین بەندین وی راستشەکرنا دەستووری دەمکی بوو. کو
دەقی وی ب هەبوونا دوو نەتەوہیین سەرەکی ل عێراقی ئەوژی عەرەب و کورد دیار
بکەت. هەرەسا بریار دا بوو زمانی کوردی لگەل زمانی عەرەبی زمانەکی فەرمی
بیت. ل وان ناوچین پتیریا خەلکی وان کورد بن و یا گرنک مافی ئوتونومی بو
کوردان هاتبوو دان⁽⁷⁾.

بقی هەلکەفتی ئاھەنگ و خوشی ل هەمی دەقەرین کوردستانی هاتنە
گیڕان و گەلەک خەلک پی شاد بوون و ئاھەنگەکا مەزن یاسەرانسەری عێراقی ل
12 ی ئادارا 1970 یی ل گورەپانا ئازادی ل بەغدا هاتە گیڕان⁽⁸⁾. و سەرکردایەتیا
شوێرەشی داخواز ژ لەشکەری ئیک ل بەھدینان کر (250) کەس بەرەق بەغدا قە
بچن⁽⁹⁾. خەلکی زاخو وەک هەمی دەقەرین دی د قی ئاھەنگیدا بەشدار بووین، ژ وان
کەسین بەشدار بووین: شەعبان سەعید محەمەد و حەجی محەمەد خەیات و رەشو
ھوکا لگەل هەژمارەکا کەسین دی ب جل و بەرگین کوردی پشکداری د ئاھەنگا
11 ی ئادارا 1970 یی ل بەغدا کر⁽¹⁰⁾.

سەبارەت هەلوێستی خەلکی زاخو د ناخویا زاخو دا گەلەک بقی
ھەلکەفتی د خوشحالبوون. و خەلکی دەقەری ب رپیشانان رابوون داکو خوشیا خو
دیار بکەن و ئاھەنگ ل گەلەک جھان هاتنە گیڕان و ژمارەکا زورا خەلکی ل دەق

ئاقاھیی قشلی ل ئاقەندا باژیری کۆمبوون و شاندهک ژ پێشمەرگە ی ب ئامادەبوونا ئوسمان قازی پشکداری د قان ئاھەنگاندا کر⁽¹¹⁾. ھەر دیسان ژمارەکا خەلکی و پێشمەرگە ی بەرەف بارەگایی ھیزا زاخۆ ل ئەرمشتی ب داھول و زرنافە چوون و ئاھەنگ ل ویری گیران و خویشیا خو ب قی ھەلکەفتی دەبرین⁽¹²⁾.

لی ئاھەنگا مەزن ب قی ھەلکەفتی ل 21 ی ئادارا 1970 یی ل رۆژا نەورۆزی ل گوندی ھیزاوا ل زاخۆ ھاتە گیران، ب ئامادەبوونا ھژمارەکا زورا خەلکی زاخۆ و لگەل کەسایەتیین حزبی و سەربازی و بەرپرسین کارگیری و ب ئامادەبوونا فەرماندە ی ھیزا زاخۆ عیسا سووار و لگەل ھەمی سەرقولان رەمەزان عیسا و عریف دەرویش و سەید عەبووش و عەلی عەلی زیوکی و قائمەقامی زاخۆ ھەرۆسا فەرماندە یی فەرماندا لەشکەری عیراقی بناقی (دحام) پشکداری د قی ئاھەنگیدا کر ھەژی گوتنییە نەبوونا ترومبیلان نەبوو ئەگەر خەلک پێشکداریی د ئاھەنگیدا نەکەن بەلکو ژمارەکا زورا خەلکی زاخۆ ب پیمان دچوون ھەتا گوندی ھیزاوا و بریقە ئەف درووشمە د گۆتن: (حزبا زاخۆ پیلایە بو مەلایی } مەلا مستەفا بازانی { فیدایە)⁽¹³⁾. دیسان د قی ئاھەنگیدا شانوگەرەک ھاتە پێشکیشکرن ل سەر کاوھیی ئاسنگەر و کەسەک بناقی محەمەد ئەمین عەبدولکەریم ژ خەلکی زاخۆ ب ئەکتەریا کاوھیی ئاسنگەر رابوو. و فەرماندی فەرماندا لەشکەری عیراقی پینووس کرن دیاری بو وان کەسین بشی ئەکتەریی رابووین، ئەف ئاھەنگە ھەتا رۆژئاقابووی بەردەوام بوو و خەلک پیکشە کەیفخویشبوون⁽¹⁴⁾.

ب قی چەندی بارودۆخی خەلکی زاخۆ ب شیومەھەکی گشتی د ئاقبەرا سالیین (1970 - 1975) یدا گەلەک باشبوو و خەلکەک یی ئازاد بوو و ئیمناهی بەرقەرار ببوو ئاریشە کیمتر ببوون، بەرپرس و قائمەقام و ریقەبەرین ناحیا باراپتر ھەمی ژ پارتا دیموکراتی کوردستان بوون، ئانکو لایەنی کارگیری د دەستی پارتییدا بوو، ھەردیسان چالاکیکەکا پێشچاڤ د قی ماوھیدا ل قوتابخانەیان ھەبوو تا رادەھەکی ستەم تیدا نەبوو لی ئەف ئیمناهییە بەردەوام نەبوو، ب تاییبەت د سالیین دووماھیکیدا حکوومەت بەرەف دژایەتیا سەرکردایەتیا شوڤەشا کوردیقە چوو⁽¹⁵⁾.

ل دویف بهیانا 11 ئادارا 1970 یی ههتا 1974 ی ههژمارهکا چاکسازیان ژ لایهنی ئافاکرن و کارگیری و خزمهتگوزاریا گشتی ژ لایئ حکوومهتیقه هاتنه ئەنجامدان، ژ وان هیژا پاسهوانین سنووری (حرس الحدود) ژ پیشمههرگهیان ل دهقهرین ئوتونومی ل تهباخا 1970 یی هاته ریکخستن⁽¹⁶⁾ ژ گرنگترین چاکسازیین هاتینه ئەنجامدان ل زاخۆ (226) خانی ل زاخۆ و دهووبههرا بۆ پیشمههرگهیان ل گوندین بیتاسی و ئیبراهیم خهلیل و ههسهن ئاڤا و بیداری و شهراشی هاتنه ئافاکرن و تاخهک بناقی تاخی شوپرش د ناڤخویا زاخۆ دا ب کوژمی (70) هزار و (800) دینار لگهه ئافاکرنا (500) خانیان ل گوندین جیاواز ل زاخۆ ب کوژمی (150) هزار دیناران هاتنه ئافاکرن⁽¹⁷⁾، لدور قی چهندی محهمهد مهحموود عهبدوهرحمان (سامی عهبدوهرحمان) وهزیری کاروبارین باکووری سههمدانهک ژبهرفان پروژهیان بۆ زاخۆ کریه و کوومبوونهک لگهه عیسا سووار و هیژا زاخۆ ژ بۆ دیارکرنا وان پیشمههرگهیین ماف ههین بۆ وهرگرتنا ڤان خانیان کر، لهورا (20) خانی بۆ پیشمههرگهیان ل بیتاسی هاتنه ئافاکرن⁽¹⁸⁾ ههروهسا ل باتیفا (60) خانی هاتنه ئافاکرن بۆ وان کهسان ئهوین گوندین وان یا خانیین وان د ماوی 1961 ی ههتا 1970 ی دا هاتینه سوتن⁽¹⁹⁾ و ل بیداری (30) خانی بۆ مهسیحیان بناقی قهشه پولص بیداری هاتینه ئافاکرن و (30) خانی ل ئیبراهیم خهلیل هاتنه ئافاکرن⁽²⁰⁾ ههروهسا ههژمارهکا خانیان بناقی تاخی شوپرش ل عهباسیکی بۆ بهرپرسین مهزنین زاخۆ هاتنه ئافاکرن، ئهوژی بۆ: عیسا سووار و رهههزان عیسا و سلیمان حاجی بهدریا و عهبدوهرحمان صالح و ههجهی قادو گراقی. و قهیدار حازم شهمدین ئهرد ژ بۆ ئافاکرنا خانیین تاخی شوپرش کرنه دیاری و حکوومهتا عیراقی ب ئافاکرنا ڤان خانیان رابوو⁽²¹⁾. ههروهسا پارچهیهکا ئهردی لگهه (300) دیناران بۆ کهسوکارین شههیدان تهرخان کرپوون⁽²²⁾. وهزیری کارونیشتهجی نوری شاییس بۆ روژنامهیا (التاخی) دایه دیارکرنا کو ئههجومهنی پلاننانی دوو ملیون دینار یین تهرخانکریی بۆ چیکرنا سهنتهترین گهشتوگوزاری ل باکووری، ژوانا (100) هزار دینار بۆ زاخۆ و (30) هزار دینار بۆ خانیهکی بهیئقههانی ل زاخۆ⁽²³⁾، هوسا

خانینی بهینشه‌دانئ بشیوهیی باخچه‌ی ل زاخۆ ل تاخی شۆرەش لدهف مالا عیسا سوواری هاته چیکرن⁽²⁴⁾.

هەردیسان بریاردان ب ئافاکرنا 6 ئۆتیلین گەشتوگوزاری ل سەرچنار و دوکان و شنگال و دەریه‌ندی بازیان و ره‌واندوز و زاخۆ ب کوژمی (245) هزار دیناران و لگه‌ل ئافاکرنا چەندین پروژەیی تەندروستی ژ نەخوشخانەیان و بنگەهین ساخله‌می و رابوون ب بەرفرەهکرنا نەخوشخانەیا زاخۆ⁽²⁵⁾. دیسان رابوون ب دانانا بنگەهین فاکساندنا سروشتی ب کوژمی (2800) دیناران، هەرۆهسا حکوومه‌تا عیراقی رابوو ب دانانا بنگەهین فاکساندنئ ل دهۆکی و ههولیری لقه‌ک ژ قی بنگه‌هی ل زاخۆ هاته دانان⁽²⁶⁾. زیده‌باری (5) بنگه‌هین ساخله‌می ل گوندی دیمکا و لیثو و دهشت و بانک و بیژه‌ی ب کوژمی (15) هزار دیناران⁽²⁷⁾، هەرۆهسا رابوون ب ئافاکرنا ئافاهیین خواندنگه‌هان ل زاخۆ و گوندین ده‌وروبه‌ران، ژوانا (13) خواندنگه‌هین سه‌ره‌تایی و نافنجی ل گوندین باتوف و مارسیس و دیمکا و کابت تويا (که‌هنیا تويا) و بیتاسی و پیچه‌کی و لیثو و توردینا و حه‌سه‌ن ئافا و دورناخ (دورنه‌خی) ب کوژمی (3) هزار و (400) دینار بو هەر قوتابخانه‌یه‌کی⁽²⁸⁾. ریژه‌به‌ری پەرۆمردا دهۆکی کۆمبوونه‌کی لگه‌ل ریژه‌به‌ری قوتابخانه‌یین زاخۆ کر ژ به‌ر ئاریشه‌یین فی‌کرنی پاشان دیارکر ب سه‌ره‌رشتیا داراییا و مزاره‌تا ئافه‌دانکرنا باکووری دی رابت ب چیکرنا قوتابخانه‌یان ل (8) گوندان ل قه‌زا زاخۆ⁽²⁹⁾، دیسان ریژه‌به‌ریا پەرۆمردا پاریزگه‌ها دهۆکی دوو قوتابخانه‌یین سه‌ره‌تایی یین نوی ئیک ژوان قوتابخانه‌یان ل گوندی به‌هیننه‌ ل ناحیا گولیان قه‌کریه⁽³⁰⁾. د به‌یانا 11 ی ئاداریدا بریار دابوو زمانئ کوردی لگه‌ل زمانئ عه‌ره‌بی زمانه‌کی فه‌رمی بیت، ل وان ناوچین پتريا خه‌لکی وان کورد بن، له‌ورا ریژه‌به‌ریا خواندنین کوردی یا گشتی هژماره‌کا خولین زمانئ کوردی هەر ژ سالا 1971 - 1972 ل ده‌قه‌ری کوردی قه‌کریه‌ ژ بو پیشه‌به‌رنا ئاستی ماموستایین کورد ژ لای پەرۆمردی و فی‌کرنیقه، ژوان خولان خوله‌ک ل باژیری زاخۆ هاتیه قه‌کرن و دایه دیارکرنا کو ژ د ده‌مه‌کی نیژیکدا دی رابن ب قه‌کرنا (12) خولان ل قه‌زایین کوردی ئه‌وژی

مهلاكان لدویف یاسایا چاکسازیا چاندنی یا ژماره (117) یا سالآ 1970 ی و ئهف ئهرده لسهر جوتیاران بهلافکریه، ب هاریکاریا کومهلهیین جوتیاران ئامیرین کشتوکالی بو گوندان برن داکو ل جهی ئامیرین دهستی یین کهفن بدانن. دیسان بهرهههیین نوی یین گهنمی و جههی هندهک بهرهههیین دی بو وان هنارتن. ههر دیسان ددهته دیارکرن کو حهفت کومهلهیین ههفکاری یین کشتوکالی ل فی دهقهری هاتینه دامهزراندن⁽⁴⁰⁾. ههردیسان د رۆژنامهیا (التآخی) دا گوتارهک بناقی (ل پیناقی گهشهسهندن دهقهره سلیفانهیا) بهلافکر، د فی گوتاریدا نشیسیوو ناحیا سلیفانهیا پیدفی ب باشکرنا پرۆژهیی ئافی و دانانا قوتابخانهیین سهههتایی یین نوی و دانانا نافنجیا ل ئاسیهی و پیشابیری و چیکرنا پرهکی لسهر رووباری دیجله بو پیکشه گریدانانا ناحیا سلیفانهیا ب ناحیا زومار قه و دانانا بنگههیین تهندروستی ل گوندین قهسرا مهلا تهیب و مشارا پی بزنی و ههبوونا ئافا قهخوارنی ل باقیا و کروش و ئافزریکی، و کولی و گرشین و کافل دریز ب بریکا کولانا بیرین ئیرتوازی بو قورتالکرنا خهلکی وان ژ کیم ئافی و دانانا بنگهههکی بو کومکرنا باجانان ل بنگههی ناحیی، دیسان ههژمارا ماموستایان ل دهقهری زیده بکهن، پولیسان ل مهخفهرو بنگههیین ناحیی زیده بکهن و قهکرنا ریکین گوندان و باشکرنا وان ریکان ئهوین د زفستانیدا دهینه گرتن⁽⁴¹⁾.

دوو: هه‌لویستی خه‌لکی زاخۆ ژ پروودانی د ماوی د ناقبه‌را (1970)

. (1974) یدا په‌یدا بووین

ل 29 ی ئەیلولا 1971 ی مە‌لا مسته‌فا بارزانی تووشی هه‌ولە‌کا کوشتنی ژ لایئ دەزگه‌هی ئە‌منا عی‌راقی قه‌ بوو⁽⁴²⁾، ئە‌وژی ل دە‌می شانده‌کی زه‌لامین ئاینی سه‌ره‌دانا بارزانی ل بنگه‌هی وی ل حاجی عومرمان کری کو ژ (9) مه‌لایان و دوو شو‌فی‌ران پیکه‌اتبوون ب دوو ترومبیلان ژ به‌غدا هاتبوون و ئامیره‌کی تومارکرنا ده‌نگی ریکورده‌ر ب مه‌به‌ستا تومارکرنا ده‌نگی بارزانی لگه‌ل وان بوو ئی هه‌می دینامیت کری بوون، و ل دە‌می لگه‌ل بارزانی کۆمبووین، شو‌فی‌ره‌ک ژ دویری جه‌ی پروودانی ته‌قاند، ل وی دە‌می چایچی چا ددانا به‌ر بارزانی و بوویه ئە‌گه‌ر بارزانی ژ قی هه‌ولئ قورتال ببیت و ئە‌و نه‌ مه‌لایه‌ هاتنه‌ کوشتن⁽⁴³⁾، هه‌ر دوی ده‌میدا سلیمان حاجی به‌دري ژ خه‌لکی زاخۆ ب هی‌زا خو‌قه‌ هی‌زا هه‌لگورد گه‌هسته‌ جه‌ی پروودانی و وان هه‌ردوو ترومبیلان نارنجوک کربوونه د پيش‌تا ترومبیله‌کی‌دا دا‌کو ئیکسه‌ر پشتی کریاری به‌زب فان نارنجوکان هی‌رشی وان بکه‌ن، ئی سلیمان حاجی به‌دري ب هی‌زا خو‌قه‌ گه‌هسته‌ وان و ده‌وربه‌ر هه‌می گرتن و ئە‌و ترومبیلایا بو‌مب‌ری‌ژ کری پو‌چه‌لکر⁽⁴⁴⁾ و هه‌ردوو شو‌فی‌رزی هاتنه‌ کوشتن و هه‌ژمارا کوشتیان بوونه (11) که‌س ئی ل قی‌ری مه‌لا مسته‌فا بارزانی دب‌ی‌ژت (10) که‌سان ل ئیک جه‌ی قه‌شیرن و ئیک ژ وان شو‌فی‌ران بلا ل جه‌ه‌ک جو‌دابت دا گو‌مان بو‌ حکوومه‌تا عی‌راقی په‌یدابت و بو‌ وان دیاربیت شو‌فی‌ره‌ک یی‌ ساخه‌ و پیزانین یین ژئ هاتینه‌ وهرگرتن⁽⁴⁵⁾.

ده‌باره‌ی هه‌لویستی خه‌لکی زاخۆ د ناقه‌ویا زاخۆ دا صالح ئە‌مین صالح ل وی دە‌می ل هی‌زا پاسه‌وانین سنوورا بوو دب‌ی‌ژت: ب شه‌ف داخو‌زی ژئ هاته‌ کرن کو ئە‌م به‌ره‌ف به‌ته‌لیوونیشه‌ بچین، دە‌می ئە‌م چووین دیار کر کو هه‌ولە‌ک بو‌ کوشتنا مه‌لا مسته‌فا بارزانی یا هاتی ئە‌نجامدان، پاشان ئە‌م هه‌می پیکه‌ به‌ره‌ف لژنا ناو‌چا زاخۆ یا پارتیشه‌ ل تاخی عه‌باسیکی چووین، ل وی دە‌می پيشمه‌رگه‌ هه‌می ل وی‌ری

كۆمببوون و هیشتا نه دزانين كا بارزانی چ لیھاتیه، پاشان بروسکه دان و دانه دیارکرن چ ل مه لا مستهفا بارزانی نههاتیه و یی ساخه و ب تنی برینهکا سڤکه لی پیشمههرگهییڻ پاساوانین سنووران رۆژهکی مانه د هوشداریییدا⁽⁴⁶⁾، سهید عهبووش عهبدی غهزالا ل وی دهمی ل گوندی گرهشی بوو دهمی دهنگوباسی برینداربوونا مه لا مستهفای گههشتی د وی شهفییدا پیشمههرگه کۆمکرن و بهرهڤ سیمیلی ڤه چوون داكو هیرشى بکنه حکوومهتی و ریڤهبهری ناحیی دهستهسهریکهن لی بروسکهك بو وان هات کو نابت هیرشى بکنه سهر حکوومهتی و چ زیان پهیدا نهبووینه⁽⁴⁷⁾، ههروهسا ژ زاخو محهمهه خالده بوسهلی و سهعید بوسهلی ل رۆژا دویشرا ژ روودانی چوونه دهڤ مه لا مستهفای ژ بوو سهلامهتیا وی لی مه لا مستهفا نهديت، بتنی لینیرینهکی ل جهی روودانی دکهن⁽⁴⁸⁾، پاشان هندهك کهسان ههولدا رابنه سهرخو و خویشاندانان و ریپیشاندانان بکنه لی مه لا مستهفا ناهیت ڤی چهندي بکنه و دبیرت: ئارامیی بیاریزن⁽⁴⁹⁾ ههروهسا خهکی زاخو ب ههلهکهڤتا سهلامهتیا بارزانی رابوون ب دانا خیران ب سهرژیکرنا پهزان⁽⁵⁰⁾، پاشان مه لا مستهفا بارزانی ب ریکا رۆژنامهیا (التاخی) سوپاسیا وان ههمی کهسان و هیزین پیشمههرگهی کر ئهویڻ پیروزی و سهلامهتیا وی کرین و هیڤی خواست پیکه سهرکهڤتی بن و کاربکهن بو خزمهتا هاوولاتیان و گرنیتیا ئیمناهی و ئازادی د وهلاتیدا بکنه⁽⁵¹⁾.

ههروهسا ل سالا 1972 ی ئاههنگهکا مهزن ب ههلهکهڤتا جهژنا نهووروی ل زاخو دهیته گیران، لژنا ناوچا زاخو یا پارتی دیموکراتی کوردستان ب ڤی ئاههنگی رابوو⁽⁵²⁾، ب ڤی ههلهکهڤتی رۆژناما (التاخی) بهلاڤوکهك بهلاڤکریه بناڤی (نهوورۆا ئاشتیی و ڤیانی و جوانیی ل باژیری زاخو) تیدا دیارکر کو زاخو باژیری جوان و ئیمناهی ب ئاههنگیڻ جهماوهری یڻ مهزن ب ههلهکهڤتا نهوورۆا ئاشتیی و ڤیانی رابوو، ئاههنگی ب خۆلهکهکا بی دهنگی دهستیگر وهك ریزگرتن لسهر گیانی شههیدان و پاشان سروودین نهتهوهیی ژلایی قوتابیڻ قوتابخانهییڻ زاخوڤه هاتنه گۆتن، و دویشدا بهرپرسی لژنا ناڤخوییا پارتی دیموکراتی کوردستان

ئۆسمان قازی گوتارەك بناقی لژنا ئامادەکاری یا ئاھەنگا نەورۆزی خواند، و پاشان ئامادەیا گلاقیژ یا کچان داوتەکا نەتەوویی و شانوگەرەیا کا تراجیدی بناقی (شەھید) پیشکیشکر، و د فی ئاھەنگیدا داوتین فلکلوری ژ لایی کوما شانوگەری و ریکخستین کوردستانی ھاتە پیشکیشکر و پاشان شانوگەری لسەر کاوویی ئاسنگەر ھاتە پیشکیشکر و ئاھەنگ ب سروودا کوردی یا نەتەوویی (ئە ی رەقیب) ب دووماھیک ھات و ئاھەنگ بەردەوام بوو ھەتا رۆژئاقا بووی⁽⁵³⁾ کەیف و خوشیە کا مەزن ژ لایی خەلکی زاخوڤە د فی ئاھەنگیدا ھاتە گیپان ھەردیسان محەمەد ئەمین عەبدولکەریم ب رۆلی ئەکتەریا (کاوویی ئاسنگەر) رابوو، دیسان دەمی ئەف شانوگەرەیا ھاتیە پیشکیشکر، بۆ جەئ سەرسورمانا خەلکی کو ب شیوہیەکی جوان ئەف شانوگەرەیا ھاتە پیشکیشکر⁽⁵⁴⁾.

ھەر د فی سالییدا ئیدریس بارزانی و مەحموود ئۆسمان سەردانەك بۆ دەقەرا بادینان کر و قەستا باژییری زاخو کرى⁽⁵⁵⁾ و پتیریا خەلکی زاخو لگەل عیسا سوواری و ھەرەسا پیشین زاخو وەك قیدار بەگی بەرەف گەلیی زاخو قە چوون ژ بو پیشوازیکرنا ئیدریس بارزانی، پاشان ھاتە زاخو و لسەر ریکخستین پارتی گەریا و قەستا بنگەھی لژنا ناوچا زاخو کر و گوتارەك بۆ جەماویری زاخو دا لسەر برایەتی و ئیکەتی پیشکیشکر و گرنگیا ئیکگرتنی د فی ماویدا ژ بو پاراستنا بەیانا 11 ی ئاداری و پاشان سەردانا باژیرقانیا زاخو کر⁽⁵⁶⁾ و کۆمبوونەك لگەل بەرپرسین ھەمی ریکخراوین پارتی یین زاخو وەك لاوان و ماموستایان کر⁽⁵⁷⁾.

ھەر د فی ماویدا نوری شاییس وەزیری کارونیشتەجی سەردانەك بۆ باژییری زاخو کریە لی دەستیکی قەستا مالا قایمەقامی زاخو کریە، لەورا لژنا ناوچا زاخو ب فی چەندی تۆرە بوویە چونکە ل دەستیکی پیدقیبوو سەردانا لژنا ناوچا زاخو کر، دیسان نوری شاییس داکوکی ل سەر بەیانا 11 ئاداری کریە کو گرنگیی پی بدن و چ ئاریشا بو حکوومەتی و سەرکردایەتیا شۆرەشا کوردی پەیدا نەکەن⁽⁵⁸⁾.

پیددقیه ل قیری بهیته دیارکرن نه بتنی سهرکردایهتیا شوپرهشا کوردی داکوکی لسهر بهیانا 11 ئاداری و پاراستنا ئیکهتیی و برایهتیی کریه بهلکو ئەڤ چهنده ژ لایی پارتا بهعس فه ژى هاته ئەهجامدان، بو نموونه: ریکخراوا پارتا بهعس لگه ریکخراوین پارتی دیموکراتی کوردستان ب گیرانا هندهک سمینارین جهماومری ل دهقهره بادینان رابووینه و چهند سمینارهک ل زاخو و پیشابیری و باتیفا ژ لایی بهرپرسی ریکخراوا بهعسی یا عهرهبی یا ئیشتراکیفه عهبدو لغهفار صائیخ هاتییه پیشکیشکر و د قان سمیناراندا داکوکی لسهر بهیانا 11 ئاداری و رۆلی جهماومری بو بجهئینان و پاراستنا بهیانی دایه دیارکرن⁽⁵⁹⁾.

ل 3 تیرمهها 1972 ی قائمهقامی شنگالی ب ناڤی غانم ئەحمده لسهر دهستی کهسهکی نه دیار هات کوشتن و دهستهلاتدارین حکوومی لقا ئیک یا پارتی دیموکراتی کوردستان و ریکخستنین پارتی ل شنگالی گونههار کرینه. و ئەڤ چهنده بوویه ئەگهر کو بارودوخ ل دهقهره بههدینان بهرهڤ گرژی بچت، بتایبهت پشتی حکوومهتی هیزهک ژ لهشکهری ئامادهکری بو چوونا چیاپی شنگالی⁽⁶⁰⁾، ئیکسهر مهلا مستهفا بارزانی بروسکهیهک ب ریکا رۆژنامهیا برایهتی بو سهروک کوماری هنارتیه: ((دلگرانی خو بو کوشتنا غانم ئەحمدهی قائمهقامی قهزای سنجاری دیارکریه ...)) دیسان دیار کر کو ئەڤ کیشهیه ب شیویهکی گشتی ل دهق وان یا روون نینه لی چ کهسین پارتی نه ل ناڤ دهقهری و نه ژ دهرقهی دهقهری دهست لگه لی کیشهیی نینه و دقیت حکوومهت فهکۆلینی بکهن و ئیکسهر قی روودانی نه ئیخنه لسهر ههڤالین پارتی، چونکه ئیکسهر حکوومهتی هیزین خو ل 4 تیرمهها 1972 ی بهرهڤ شنگالی فه برینه و گهلهک زهڤیین دهقهری سوتینه و زیان گههاندیه خهلکی ههژار و بهرههڤیا خو بو ههڤکاری لگه حکوومهتی بو ئاشکراکرنا تاوانباران دیارکریه. ب قی چهندی محهمده مه محوود عهبدو لرهحمان و نافذ جهلال بهرهڤ مويسل چوون داکو بچنه نک عهبدو لخالق سامهراپی ژ بو فهکۆلینا قی کیشهیی و دیتنا چارهسهریی⁽⁶¹⁾. ههروهسا ل مويسل شهعبان سهعيد و نهجمهدين یووسفی و عهلی شنگالی وهک نوینهرین پارتی

دیموکراتی کوردستان و نوینه‌رین حکوومه‌تا عیراقی حه‌جی سالم ئەلتائی و
 عەبدولحوسین و جبرائیل ئیسحاق ل مویسل لگەل عەبدولخالق ئەلسامه‌پرائی
 روینشتن و دانوستاندن لسه‌ر چوونا له‌شکه‌ری عیراقی بۆ شنگالی کرن⁽⁶²⁾. پاشان
 پارتیی ریکخستنن خو بۆ بایکوتکرن و خوپی‌شاندانن ئاشتی یا گشتی ل
 کوردستانی ئاگه‌هدارکرینه رابن دژی هه‌لویستی حکوومه‌تی ژ به‌رپرسایه‌تیا
 به‌رپرسی لقا ئیک یا پارتی و سیاسه‌تا وان دژی عه‌ره‌بکرنه‌ قه‌زا شنگالی⁽⁶³⁾. ب قی
 چه‌ندی بایکوت و خوپی‌شاندان ل زاخو هاتنه‌ ئەنجامدان بۆ ماوی دوو روژان خه‌لکی
 زاخو دکانین خو گرتن و هه‌می پیکشه‌ ل ده‌ق جهی فلکا صالح یووسفی کۆمبوون
 و شه‌فیق محهمه‌د سه‌عدوللا په‌یشه‌ک خواند ژ بۆ هندی بارودوخ تیکنه‌چیت و قی
 ئاریشی ب ئاشتیانه چاره‌سه‌ر بکه‌ن⁽⁶⁴⁾. هه‌روه‌سا جه‌ماوه‌ری کوردستانی ب ریکا
 روژنامه‌یا (التأخی) بروسکه ژ بۆ هه‌فکاریا وان لگەل خه‌لکی شنگالی هنارتن ژ وانا
 پیشمه‌رگه‌یی زاخو⁽⁶⁵⁾. و لژنا ناڤخویی یا زاخو یا پارتی دیموکراتی کوردستان و
 ئیکه‌تیا لاوین دیموکراتا کوردستان لقی زاخو و ئیکه‌تیا قوتابیین کوردستانی
 لقی زاخو و پیاوین ئایینی ل ناحیا گولیان و ئیکه‌تیا لاوین دیموکراتا کوردستان
 ل باتیفا و ده‌زگه‌هی فی‌رکرنی ل ناحیا گولیان بروسکه هنارتن⁽⁶⁶⁾.

تهوهری دووی

دهستپیکرنا شهری ل سالا 1974 ی

پشتی بهندی ریکهفتننا 11 ی ئادارا 1970 ی ژ لای حکوومهتا عیراقیقه نههاتیه بجهئینان، حکوومهتا عیراقی چهندين کارین تیکدهرانه بهرامبه ر پارتی دیموکراتی کوردستان و گهلی کورد ل ناوچهیین جودا جودا یین کوردستانی نهجامدان وهک دهستدیریژیکرن لسه ر خه لکی و بکارئینانا سیاسهتا عه ربکرنی و به عسکرنی لدهقه رین کوردی، وهک که رکوک و شنگالی⁽⁶⁷⁾ و نه دیارکرن سنوورین دهقه رین کوردان و حکوومهتا عیراقی ل 12 کانوونا دووی 1973 ی پروژی ئوتونومی پیشکیشی سه رکردایهتیا شوهرشا کوردی کر لی نه ق پروژه ژ لای سه رکردایهتیا شوهرشا کوردیقه هاته رهتکرن؛ چونکه پروژه ی نهو دهقه رین گرنگ یین سه رکردایهتیا شوهرشا کوردی لگه ل دهقه را ئوتونومی دیارکرن بخوقه نه دگرتن، نهوژی که رکوک و شنگال و خانه قین بوون⁽⁶⁸⁾، پشتی رهتکرنا پروژه ی ژ لای سه رکردایهتیا شوهرشا کوردیقه، حکوومهتا عیراقی پروژه یه کی نوی یی ئیک لای یاسایا مافی ئوتونومی ل 11 ی ئادارا 1974 ی دهرکر⁽⁶⁹⁾ د هه مان رۆژدا هه ر پینچ وهزیرین کورد نهوژی محسن دزهیی و محهمه د مهحموود عه بدولره حمان و صالح یووسفی و ئیحسان شیرزاد و نوری شاییس دهست ژ حکوومهتا عیراقی بهردان و هاتنه لگه ل شوهرشی⁽⁷⁰⁾.

پشتی حکومەتا عێراقی یاسایا مافی ئوتونومی یا ئیک لایى بۆ دەقەرین کوردستانی دەرکری. رابوو ب دانانا ئەنجومەنا یاسادانانی بۆ دەقەرین مافی ئوتونومی ب سەرۆکاتیا بابەکر پشدری و ئەنجومەنی جیبەجیکرنی ب سەرۆکاتیا هاشم ئاکرەى هاتە راکههاندن⁽⁷¹⁾. ژ خەلکی زاخۆ یین ئەندام د ئەنجومەنا یاسادانانیدا صالح عەلى گولى بوو⁽⁷²⁾ کو رابوو ب دانانا لیژنەیهکا بەروەخت و ئەق لیژنە ژ (15) ئەندامان پیکههات و یا دابەشکری بوو بۆ سی لژنان، یا ئیکى بۆ دھۆکی و یا دووی بۆ سلیمانی و یا سیی بو هەولیری، گرنگیا قى لیژنی ئەو بوو لیئیرین ب شیوهیهکی گشتی لسهر بارودۆخین دەقەری بهیتەکرن و ئاریشین وان دیار بکەن و چارهسەری بۆ ببینن، قى لیژنی د راپورتا پارێزگهها دھۆکی دا بجهئینانا و پیکههگریدانا قهزا زاخۆ ب کارهبا هیلا بلند قه و پروژهی ئاڤا زاخۆ و ئوتیلا گهشت و گوزاری ل زاخۆ دیار کربوو⁽⁷³⁾ لى ئەق هەردوو ئەنجومەنه ب تنی هیمایی بوون و بتنی بۆ راکههاندنی و بانگهشی بوو⁽⁷⁴⁾.

ل دەمی تیكچوونا بارودۆخان ئامادهکاری هاتنه کرن ژ لایى هیزا زاخۆ قه، عیسا سوواری سی چهپەر بۆ شەری بهرههق کربوون ئیک ژ وان ل دهشتا سلیقانهیا ب سەرپهشتیا فهرماندی بهتالیونی سەید عەبووش و لگەل ئیسماعیل حاجی بەدری و حەجی قادو و سەعید بالقوسی و عەلى بەگ ئەقە سەرلق بوون سەر ب بهتالیوونا سەید عەبووشی قه بوون و صالح ئەمین صالح سەر ب هیزا زاخۆ قه بوو و لسهر هاونی بوو لى قى دەمی هاتە لگەل قى چهپەری⁽⁷⁵⁾، دیسان عیسا سوواری داخواز ژ حوسین عەبدوڵکهريم رهشید کر هیزهکی ئاماده بکەت ل رهبیا کەرفرینی ل چیاى بیخیر⁽⁷⁶⁾ و ل قادیا و کولی ل گوندین دهشتا سلیقانهیا، مهلا حوسین مارونسی و عسمەت دینو بهنستانی لگەل بهتالیونا حەجی حەیدەری بوون⁽⁷⁷⁾. دیسان چهپەرەك ل پیشابیری و ئیبراهیم خەلیل ئامادهکربوو بۆ هوشداری ئەگەر لەشکەری عێراقی ژ لایى پیشابیری هیرش کره سەر پیشمهههگەى و سەرپههشیاى وى عومەر تەمەر بوو⁽⁷⁸⁾ و لگەل هەژمارهکا پیشمهههگەى و د قى چهپههیدا ئوسمان قاسم مسو لسهر دوشکی بوو لگەل تیلو گوئی⁽⁷⁹⁾.

هیزا زاخۆ بۆ ماوی دوو هه‌ی‌شان چاقه‌پیی له‌شکه‌ری عی‌راقی بوو ئە‌گه‌ر پێ‌شقه‌چوونی بۆ زاخۆ بکه‌ت، له‌ورا سه‌ید عه‌بووش لگه‌ل صالح ئە‌مین صالح لێ‌نێ‌رینه‌ک کر و به‌ره‌ف گوندی قه‌رقیری چوون و لوی‌ری پێ‌شمه‌رگه‌یه‌ک بناقی سه‌ید زه‌نوون پوسته‌ک ژ ده‌ف عیسا سوواری بۆ وان ئینا و تیدا دیار کربوو کو له‌شکه‌ری عی‌راقی یی گه‌هشتیه ئالووکا، به‌تالیونا سه‌ید عه‌بووش و لگه‌ل صالح ئە‌مین صالح کو لسه‌ر چه‌کی هاونی بوو به‌ره‌ف به‌راهیا له‌شکه‌ری عی‌راقی چوو هه‌تا پشتا گوندی گرپه‌شی و ل وی‌ری دبینن له‌شکه‌ری عی‌راقی ب دبابه‌فه ئە‌و زی‌ره هه‌می گرتیه و خیشه‌تین خۆ لی داناینه و پاشان چوونه د گرپه‌شیدا و ب هاونا هی‌رشکه‌ر وان و جاره‌کادی زفرین و هاتنه بالقوسی، لی ل رۆ‌ژا دویشدا له‌شکه‌ری عی‌راقی هاته د گوندی باستکی‌دا و ژ وی‌ری هاتنه ئاسیهی لی هیزا پێ‌شمه‌رگه‌ی هاتنه د ریکا ئاسیهیدا و ب هاونا هی‌رشکه‌ر وان، هوسا له‌شکه‌ری عی‌راقی ژ ئاسیهی خۆ فه‌کی‌شا به‌ره‌ف گوندی سمائیل ئا‌فا چوو و بۆ ماوی چه‌ند رۆ‌ژان مانه ل وی‌ری و پاشان هاتنه د گرپه‌شیدا و ره‌بیه بۆ خۆ دانان⁽⁸⁰⁾ ب قی چه‌ندی له‌شکه‌ری عی‌راقی هاته دورپێ‌چکرن ژ لای هیزا زاخۆ‌فه، له‌ورا هیزین عی‌راقی ب له‌شکه‌ره‌ک مه‌زن فه ژ لی‌ویا پیاده ژ سوپایی چوار یی له‌شکه‌ری عی‌راقی و لگه‌ل تانکا پیکه‌اتبوو و به‌تالیونه‌ک ژ قی هیزی بۆ کونترۆ‌لکرنا باژیری زاخۆ و ئیک بۆ کونترۆ‌لکرنا ده‌فه‌را ئاسیهی و ئیک بۆ کونترۆ‌لکرنا ده‌فه‌را پێ‌شابیری، هیزین عی‌راقی ب قی شی‌وه‌ی له‌شکه‌ر ئاماده کربوو ژ بۆ کونترۆ‌لکرنا باژیری زاخۆ و پێ‌شمه‌روی ژ ده‌شتا مووسل کرن ل 25 نیسانا 1974 گه‌هشتنه کوسارا کو (15) کم ژ زاخۆ دوی‌ربوو، پێ‌شمه‌رگه‌ی زاخۆ ب فه‌رمانده‌یا عیسا سوواری‌ک ل قی هیزی گرت⁽⁸¹⁾ و هیزا حوسین عه‌بدولکه‌ریم ل که‌رفرینی لگه‌ل هیزا عریف ده‌رویشی، هه‌روه‌سا به‌تالیونا سه‌ید عه‌بووش ل گوندی با‌فیا⁽⁸²⁾، ب هاوان هی‌رشکه‌ر له‌شکه‌ری عی‌راقی و شکاند لی له‌شکه‌ری عی‌راقی دووجاران هی‌رش کریه هیزا زاخۆ لی دیسان هاتیه شکاندن⁽⁸³⁾ و ل رۆ‌ژا دویشدا له‌شکه‌ری عی‌راقی دویشه‌لانکین خۆ به‌ردانه ده‌فه‌ری دا‌کو خالین لاوازین پێ‌شمه‌رگه‌ی دیاریکه‌ن، هه‌ژماره‌کا پێ‌شمه‌رگه‌یی یه‌ده‌گ دناقه‌را

گوندی هاجیا و قهله مادا بوو دهما دویقه لانکا دیتی پیشمه رگه ل ویری لاوازه هیرشهك بره سهر وان گوندان و پیشمه رگه ژ ویری پاشقه برن و ل كوئی و قادیا مه لا حوسین مارونسی و عسمهت دینو بهنستانی لگه ل بهتالیونا چه جی چه دیده ری و هه ژماره كا پیشمه رگه ی شه ر دژی له شكه ری عیراقی كرتا رۆژ چوو به خواری، به لی ل دووماهیكی چه په ر بهردان و حكوممهت لدویف وان چوو تا گوندی ئاسیهی، ژ ویری پیشمه رگه به ره ق چیا ی چوون هه تا گه هشتینه عیسا سوواری و لی ئییری عیسا سووار توره دبیت؛ چونكه پیشمه رگه ی چه په ری لایه كی گه لیی زاخو بهردا بوو⁽⁸⁴⁾.

دهرباره ی لای دی یی گه لیی زاخو هیزا حوسین عهبدو لكه ریم بهردمهوام بوو لسهر شه ری هه تا ته قه نه ماین و عیسا سوواری هه وئدا ته قه مه نیان بو قی هیزی بهنیرت لی هه تا دگه هت، له شكه ری عیراقی پیشقه چوون و هیزا پیشمه رگه ی به ره ق گه لیی دژواری و خیله خی چوون و مه لا حوسین مارونسی گه هشته وان، و پاشان به ره ق ئه رمشتی هاتن بنگه هی عیسا سوواری چوون⁽⁸⁵⁾ و هوسا له شكه ری عیراقی ل 8 ئه یارا 1974 پشتی دوو هه فتیا ژ شه ره كی مه زن ژ دوو لایانقه هاته د ناخویا زاخودا و كونترول لسهر زاخو كر⁽⁸⁶⁾.

دهرباره ی لای پیشابیری و ئیبراهیم خه لیل له شكه ری عیراقی ژ لای گه لیی زاخو قه هاتنه د زاخودا، به لی قی چه په ری گه له ك هه وئدا دژی وان براره ستن لی نه شیان و نه چاربوون چه په ر بهردان و هاتنه ده ق عیسا سوواری ل ئه رمشتی⁽⁸⁷⁾ و هه ر د هه مان رۆژدا هیزین ئاسمانی یین له شكه ری عیراقی هیرشین مه زن كرنه لسهر باژییری زاخو و بوویه ئه گه ر هه ژماره كا زور ژ خیزانین زاخو ژ زاخو دهریکه قن و به ره ق گوندین دهوروبه ر بچن⁽⁸⁸⁾ ب قی چه ندی له شكه ری عیراقی سه ركه قتن بده سته ئینا و زاخو كونترولكر، قی سه ركه قتنی گرنگیه كا ئیستراتیجی هه بوو چونكه جهی زاخو لسهر ریکا عیراقی ب تورکیا قه گریده ت و گرنگیا ریکی وهك ریکه كا بازرگانی یا گرنگ بوو⁽⁸⁹⁾.

ل قیبری وەکو دیار گەلەك ئەگەر هەبوون بۆ سەرنەكەقتنا هیزا زاخۆ ژوانا: نەوێكەهفیا هیزا پێشمەرگەى لگەل هیزا لەشكەرى عیراقى و كیمبوونا چەكى ب تاییەت چەكین گران و دیسان نەبوونا توپان و فرۆكەیان و كو كارتیكرنەكا مەزن هەبوو ل سەر سەرنەكەقتنا هیزین پێشمەرگەى.

ل سالا 1974 ى عەبدوولرەحیم عەبدوولكەریم پەيامنیرى رۆژنامەیا (التأخى) سەردانەك بۆ هیزا زاخۆ كرابوو ل 16 ئەیلولا 1974 ى بۆ ماوى چەند رۆژەكان ل زاخۆ مایە لى نە د سەنتەرى زاخۆدا بەلكو ل دەوروبەرین زاخۆ لینیرىنەك ل شۆرەشا كوردی و بارودۆخى زاخۆ كریه و دایە دیاركرن دەمى قەستا زاخۆ كرى هاتیە ئەرمشتى، فەرماندەى هیزا زاخۆ عیسا سووارى و بەهجەت ئامیدی دادومرى قەزا زاخۆ و سادق عەبدوولاً زاویتەى پێشوازییەكا گەرم لى كریه، پاشان لگەل عیسا سووارى سەردانا خیزانین پێشمەرگەیین شۆرەشى كریه ئەوین د شكەفتاندا، لینیرىن ل بارودۆخى وان و پیداوئیستیى وان ب كەرەستیى خواریى و نیشتەجیبوونى كریه، و رۆژا دوویى دیسان لگەل عیسا سووارى سەردانا ەندەك خیزانین نیشتەجیكرى ل بن داران قە ل وى دەقەرى و دوى سەردانیدا دیتبوو دوێكىل بلند بوویە ل گوندى (تلاكرو) ى ژ ئەگەرى هیرشا ئاسمانى یا هیزین حكومەتى و ئەق حالەتە بەردەوام دووبارە بوویە لى دەقەرى، بۆ ماوى سى رۆژان مایە ل دەقەرى و ەندەك چاقپیکەقتین دەنگى لگەل خەلكى ل سەر بارودۆخین خەلكى و پیدقیین وان ب هاریكاریین خواریى كریه، پاشان بەرهق باتیفا چوویە ل باتیفا قائیمەقام نیزامەدین گولى پێشوازی لیكریه و پیزانین ل سەر بارودۆخى خەلكى و ژيانا وان و هیرشین ئاسمانى یین حكومەتى دایە وان، پاشان بەرهق شەرانشى قە چوو و هەژمارەكا زۆرا خەلكى دیتیە ئەوین چووینە د ناق ریزین شۆرەشیدا كو ژ خەلكى زاخۆنە و ژبەر كونترولكرنا حكومەتى ل سەر زاخۆ نەچار بوون مال و مولكین خو هیلان رەقیبوون هاتبوونە شەرانشى، پاشان مەلا حوسین مارونسى دیتیە، شەقەكى مانە ل دەق مەلا حوسین مارونسى و باسى بارودۆخى خەلكى و زیانا وان كریه و پاشان هاتیە سونات و گوندى دیمكا⁽⁹⁰⁾؛ چونكە

حکومەتا عێراقی ل ساڵا 1974 ئابڵوقەیهکا ئابووری دانابوو لسه‌ر باکووری و که‌ره‌ستین خواری و ده‌رمان حکومەتی لسه‌ر خه‌لکی قه‌ده‌غه کریوون و حکومەتا تورکیا کونترول لسه‌ر ریکا هاریکاریی ژ لایئ سنووری تورکیا قه کریوو، ب قی چه‌ندی باری ئابووری و ته‌ندروستی گه‌له‌ک د قی ماوه‌یدا که‌قتیبوو⁽⁹¹⁾.

ماوی د ناقبه‌را سالین 1974-1975 یدا پێشمه‌رگه‌یی هی‌زا زاخو قوناغه‌کا دی ده‌ستپیکر، ته‌وژی شه‌ری پارتیزانی بوو و ب هنده‌ک کریاران رابووینه دژی هی‌زا له‌شکه‌ری عێراقی، عریف هادی سه‌ر په‌لی پیادی بوو لگه‌ل حوسین عه‌بدو لکه‌ریم بوو گازییا صالح ئەمین صالح و عه‌بدو لره‌حمان صالح و خدر عه‌بدو لره‌حمان فه‌رماندی مه‌فرزا ته‌ندازیاری بوو هه‌نارتیه کو رازینه پیکه‌ ب کریاره‌کی رابن دژی له‌شکه‌ری عێراقی، ب قی چه‌ندی رازی دبن و هه‌ر ئیک ژ وان چه‌ند پێشمه‌رگه‌یه‌کان لگه‌ل خو دبن و لگه‌ل عریف هادی و ئەحمه‌د عارف و ئیبراهیم حامد هه‌ر سی‌ک سه‌ر په‌ل بوون ب قی چه‌ندی هێرشکره‌ ره‌بیه‌کا له‌شکه‌ری عێراقی یا زی‌ره‌فانین پروژیه‌ی ئافی ل بیداری د قی کریاریدا سه‌رکه‌فتن ئینان و (25) که‌س ژ له‌شکه‌ری عێراقی هاتنه‌ کوشتن و (2) که‌س ژ پێشمه‌رگه‌ی هاتنه‌ کوشتن بناقی مسته‌فا سه‌لیم و گوری محه‌مه‌د بوون و سی ژ وان بریندار بوون، ته‌وژی ئەحمه‌د عارف و صالح ئەمین صالح و عه‌بدو لره‌حمان صالح بوون⁽⁹²⁾.

پاشان هی‌زا زاخو ب کریاره‌کا دی رابوون ژ دوو لایان هێرشکره‌ له‌شکه‌ری عێراقی، لایه‌کی هێرشکره‌ قه‌سرا چه‌جی شوکری کو هی‌زین حکومەتی تی‌دا بوون و پاشان هێرشکره‌ سه‌ر ره‌بیا دوازه‌ ملانی لی د قان هه‌ردوو هێرشاندا پێشمه‌رگه‌ی سه‌رکه‌فتن بده‌سته‌ نه‌ئینات⁽⁹³⁾.

د ئەنجامی کونترۆلکرنا ده‌سته‌لاتدارین عێراقی ژ لایه‌نی له‌شکه‌ریه‌ لسه‌ر شو‌ره‌شا کوردی، جیگری سه‌روک کو‌ماری عێراقی سه‌دام حوسینی هه‌ولدا تی‌کگه‌ه‌شته‌کی لگه‌ل ئیرانی بکه‌ن دا‌کو هاریکاریا شو‌ره‌شا کوردی نه‌که‌ت، ب قی چه‌ندی سه‌دام حوسین لگه‌ل شاه‌ی ئیرانی محه‌مه‌د رزا شاه‌ی په‌له‌ه‌وی (1941 - 1979) ب مورکره‌کی ل 6 ی ئادارا 1975 ی لسه‌ر ریکه‌ه‌فتنامه‌یا دناقبه‌را عێراقی

و ئیرانییدا ئەوا هاتیە نیاسین ب ریککهفتنما جهزائیری رابووینه، لدویف قی ریککهفتنامی عیراقی داخواییین ئیرانی ل شهتولعهرب بجهئینان نیفا شهتولعهرب خەت تالوک و ل بهرامبەر ئیرانی سوز دا هەمی هاریکاریین خۆ براوهستینت بۆ شوڤهشا کوردی⁽⁹⁴⁾.

سەرکردایەتیا شوڤهشی بروسکه بۆ لقا ئیک و فەرماندەیا لەشکەری ئیک هنارتن و تیدا دیار کر، کو ریککهفتنما جهزائیر دژی وانە و ئیران دی سنووریت خو لگەل وان گریت و ئیدی هاریکاریا وان ناکەت، ئەقجا هەر دەقەرەک ب حزب و لەشکەرەقە راوەرگرتنەکی بکەن کادی شین ب شیانین خۆ یین خویەتی چەند ماوهی خۆ راگرن، شهعبان سهعید محهمەد بروسکی بۆ ئەسەد خوشەوی ل بامەرنی دهنیرییت و هەمان بروسکه بۆ وی ژى چوو بوو، لەورا حزبی و لەشکەری ناحیا مانگیشکی دەستنیشانکر داکو راوەرگرتن لی بهیتهکرن، ئەو بوو ل 13 ی ئادارا 1975 ی سەرکردایەتیا لەشکەری ئیک ئەسەد خوشەوی ل مانگیشکی کۆمبوونەک ب سەرکردەیین لەشکەری و پارتی کو نیژیکی 60 کەسان بوون کریه، فەرماندەیی هیزا زاخو عیسا سووار لگەل چەند کەسەکان بەشداری دق کۆمبوونیدا کره، د قی کۆمبوونیدا بارودۆخین دەقەری لگەل شیانین لەشکەری و ماددی هاتنە دیارکرن و پتريا ئامادەبوویان جهخت لسهر بەردەوامیا شەری کر و بریاردا کو لەشکەری شوڤهشی شیان هەنە بۆ ماوی سی هەيشان شەری بکەت، و وان ئەو ئەنجامین راوەرگرتنی بۆ سەرکردایەتی بڵند کر بوون⁽⁹⁵⁾ لی ل 19 ی ئاداری دووماهیک بروسکه بۆ لەشکەری ئیک هات و بریارا دووماهیی یا خوڤهکیشانیدا ئەقجا چ بوو ئیرانی یان خۆ رادەستی حکوومەتا عیراقی بکەن⁽⁹⁶⁾، پاشان عیسا سووار بەرهق زاخو قە هات داکو بۆ خەلکی زاخو دیاریکەت کو نسکو ب شوڤهشا کوردی کەفت لی ل دەمی زفرینی عیسا سووار د هەمان رۆژدا ب دەستین عەلی عەبووشی ل گوندی زیناڤا هاتە کوشتن⁽⁹⁷⁾.

لدور کاریگەیا نسکوئی لسهر پیشمەرگەى حەمید شەریف مووسا د دەته دیارکرن، کو ل دەمی نسکویا سالا 1975 ((ئەو ئەدەق ئەسەد خوشەوی بوو و

دهنگوباسهك نهخۆش بوو گهلهك ههولدان هاتيه كرن بو بهرگريكرنى لى نهسهده خوشهوى ديار كرج ريك نينن، پاشان ئيكسهه هاته لژنا ناخويا زاخو، ل وى دهى عهبدولرحمان صالح و مهلا تهها بوجهلى و مهلا عهبدولكهريم صوفى و ئوسمان قازى ديتن و بو وان دايه ديار كرن كو نسكر ب شورشا كوردى يا كهفتى ل وى دهى نهف كهسه ب ههردوو چاقان گرین))⁽⁹⁸⁾.

ب قى چهندى ههژمارهكا شورشهگيرين زاخو خو بدهست حكومهتبهتبه بهردان و هندهكين دى ب خيزان فه بهرهف ئيرانى چوون، نهوژى ئوسمان قازى، مهلا تهها بوجهلى، سهعيد بوجهلى، نهمين ههجي، عهبدولرحمان حوسين، ئيسماعيل محهمهد ئيسماعيل، عهبدولعهزيز سليمان، سليمان حاجى بهدرى، موسا بههراقى، عريف دهرويش، عهلى عهلى زيوكى، شهعبان سهعيد بهرهف ئيرانى چوون، و ئوسمان قاسم مسو، قاسم حامد، عومهري لهعلى، محو نعمهت و محهمهد قاسم چوونه توركيا و عهبدولرحمان صالح چوويه سوريا، و ژكهسانين بو باشوورى عيراقى هاتينه دويرئىخستن عهبدوللا نهمين صالح و فهرحان عهبدوللا كهشانى و عهبدولرحمان صالح خدر و محهمهد سمى باجلى و حوسين عهبدولكهريم و سهعدو صالح و نهحمهد عارف و سليمان عومهر و عومهر عهلى هالو و مهلا عهبدولكهريم صوفى⁽⁹⁹⁾. ههروهسا شهعبان سهعيد بو ماوى چوار ههيقان ل ئيرانى ما و بارودوخين وان گهلهك نهخووشبوون و خيزانا وى ما بوويه ل زاخو، لهورا هاته زاخو لى ل دهى هاتى خو بدهست حكومهتا عيراقى فه بهردا و حكومهتا عيراقى بو باشوورى عيراقى دويرئىخستن⁽¹⁰⁰⁾

تهوهری سیی

ریکخستنن سیاسی و لهشکهری د ماوی

1970 - 1975 ی ل زاخو

ئیک: ریکخستنن سیاسی:

دهربارهی ریکخستنن سیاسی ل زاخو د ماوی 1970 - 1975 یدا پشتی بهیانا 11 ئادارا 1970 یی پارتی دیموکراتی کوردستان موله تا فهرمی ژ حکوومهتی وهرگرت بوو گونگری ههشتی ل 1 - 10 تیرمهها 1970 یی ل دهقهره گه لاله هاته ب ریقهبرن⁽¹⁰¹⁾ ژ خه لکی زاخو ئهوین پشکدار د فی کونگرهیدا سهید عهبووش عهبدی غهزالا، سلیمان حاجی بهدری، رهشید حاجی بهدری، عهبدوئرهمان دینو، عریف دهرویش، شهعبان سهعید و نهجیب سهید عهبووش⁽¹⁰²⁾ ئهندامین کومیتیهیا نافهندی هاتنه ههلبژاردن ژ خه لکی زاخو یین ئهندام د کومیتیهیا نافهندییدا رهشید حاجی بهدری و شهعبان سهعید بوون⁽¹⁰³⁾.

ههیکه لی لژنا ناوچا زاخو دهمی ل ئهیلولا 1969 ی هاتیه دانان ههروهک خو ما و ب فی رهنگی بوو: ئوسمان قازی بهرپرس⁽¹⁰⁴⁾ مهلا تهها بوسه لی. مهلا عهبدولغهنی ئیبراهیم، مهلا عهبدوولکههریم صوفی، مهلا یوسف کریت، حهیب

كهلهش. عومهر يوسف. عهلى خان حهجى حامد و شهففق محهمهد سهعدوللا بوونه ئەندام. ههيكهل ب قى رهنگى دمىنت ههتا 20 ئەيلولا 1972 ى و پاشان ژ 20 ئەيلولا 1972 ـ 29 تيرمهها 1974 ى گوهورين كهفتى⁽¹⁰⁵⁾ و ب قى رهنگى بوو: مهلا عهبدولكهريم صوفى بهرپرس⁽¹⁰⁶⁾. ئوسمان قازى. مهلا عهبدولغهنى ئيبراهيم. مهلا يوسف كریت. حهبيب كهلهش. عومهر يوسف. عهلى خان حهجى حامد. شهففق محهمهد سهعدوللاو مهلا تهها بوسهلى بوونه ئەندام و بارهگايى ليژنى ل تاخى دهلال بوو پاشان ل 7 تهباخا 1974 ـ 11 ئادارا 1975 ى لژنا ناوچا زاخۆ ب قى رهنگى بوو: مهلا تهها بوسهلى بهرپرس. ئوسمان قازى. مهلا يوسف كریت. مهلا عهبدولكهريم صوفى. عومهر يووسف. حهبيب كهلهش. عهلى خان حهجى حامد. فهريق يووسف نهووز و شهففق محهمهد سهعدوللا بوونه ئەندام⁽¹⁰⁷⁾.

دهربارهى ريكخستنن پارتا كۆمونيستا عيراقى د قى ماوهيدا ل دهقهري، ريكخستنن پارتا كۆمونيست ژ سالا 1965 ـ 1970 ى ب شيويهكى نهينى بوون و گهلهك كهسين كيم مابوونه د زاخۆدا باراپتر چوو بوونه دهقهرين چيائى⁽¹⁰⁸⁾، ل دهمى بهيانا 11 ئادار و ئاههنگ ل هيزاوا هاتيه گيران، د قى ئاههنگيدا كهسين كۆمونيست پشكدارى د قى ئاههنگيدا كر لى نه ب ناقى پارتى بهلكو وهك كهسين نيشتمانپهروم و سهربهخۆ و دقى ئاههنگيدا بهلاقووكين گريداى ب پارتا كۆمونيست بو وان كهسان ژ مويسل هاتن، و پاشان كهسهك بناقى عومهر ئەلياس ژ مويسل بهرهف زاخۆ قه هات و دووباره جارهكادى ريكخستن ل زاخۆ پهيدا بوون، ب تايبهت پشتى حوسنى حهجى رهشيد ژ چيائى هاتيه د زاخۆ دا و ههيكهلى پارتا كۆمونيست ل سالا 1970 ى ل زاخۆ ب قى رهنگى بوو: حهسن خهليل بهرپرس و عهبدوللا حهسن جزيرى، مهحمود قهساب و حهميد محهمهد سهعدوللا ئەندام بوون لى پاشان ههيكهلى پارتى گوهورين ب قى شيوهى كهفتى: غازى نهجم قهساب بهرپرس، حهسن خهليل، عهبدوللا حهسن جزيرى، مهحمود قهساب، حهميد محهمهد سهعدوللا، مهلا نوورى، صالح جهقسى، عهبدولحهكيم حسين، تهها حهسن، جورج توومه مهسيحى بوو و ئەلياس يهزىدى ئيزىدى بوو

بوونه ئەندام لقییری دیاردبت مەسیحی و ئیزیدیژی چوونه د ناڤ ریزیڤ پارتا کۆمۆنیستدا ل زاخۆ⁽¹⁰⁹⁾ و د قی ماوهیدا کۆمبۆونیڤ پارتا کۆمۆنیست باراپتر ل مالان هاتنه ئەنجامدان، ب تایبەت ل مالا حەسەن حەجی خەلیل⁽¹¹⁰⁾ و ل سالای 1971 ی چالاکیڤ پارتا کۆمۆنیست ل زاخۆ زیدهبوون و گەلەك کەس چوونه لگەل وان⁽¹¹¹⁾ ل قییری هیدی هیدی پارتی دیموکراتی کوردستان دژایەتیا پارتا کۆمۆنیستا عیراقی کرب تایبەت پستی حزبا بەعس شیای ل 17 ی تیرمەها 1973 ی پارتا کۆمۆنیستا عیراقی رازی بکەت ژ بوو ئیمزاکرنی ل سەر بەرەیا نیشتمانی و نەتەوا پیشکەفتنخواز و پیکشە بەرە پیکئینان⁽¹¹²⁾، ب قی چەندی سەرکردایەتیا شۆرەشا کوردی و پارتی دژی قی پینگاڤا پارتا کۆمۆنیست راوەستان و دیارکر کو ئەڤ پینگاڤە دی بیتە ئەگەری لاوازی دانۆستاندان دناڤبەرا بزاقا کوردی و حکۆومەتیڤا ژ بو بەدەستشەئینانا دەستەلآتا ئوتۆنۆمی⁽¹¹³⁾.

ب قی چەندی سەرکردایەتیا شۆرەشی بریاردایا هیرشەکا لەشکەری بکەنە سەر کۆمۆنیستان ل دەڤەرا بەهیدینان و ل سەر قی بناغە ی فەرماندەیی بەتالیونا چوار ل زاخۆ عیسا سوار رابوو ب گرتنا ئەندامەکی کۆمۆنیست ب ناڤی تەها مەلا حەسەن و پاشان کوشت⁽¹¹⁴⁾ هەرۆسا (12) قوتابیڤ کۆمۆنیست کو ئەندامیڤ پارتا کۆمۆنیست بوون ژ کورد و عەرەبان پیکدەهاتن، چوو بوونه ئیکەتیا سوڤیەتی بو خواندن ل دەمی ژ ئیکەتیا سوڤیەتی زڤرین، عیسا سواری بریاردایا قان کەسان بکوژت لەورا ئەڤ کەسانە ل سنووری دەڤەرا پیشابیری گرتن و برنە گوندی میرگەسورا ل دەشتا سلێمانەیا و کرنە ددەستی مەحمودی حەمریدا کول وی دەڤەری سەرڤولی پیشمەرگەیان بوو، ئەو ب کوشتنا قان کۆمۆنیستان رابوو ل کەسەك ژ وان خو قورتال کر و ئەڤ دەنگوباسە دیارکر، پاشان ئەڤ کەسە ژ هاتە گرتن و کوشتن⁽¹¹⁵⁾ ب قی چەندی پەیوەندیڤ د ناڤبەرا پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتا کۆمۆنیستا عیراقیدا زیدهتر تیڤچوون و ل سالای 1974 ی گوهورین بسەر هەیکەلی حزبا کۆمۆنیستا عیراقیدا ل زاخۆ هاتنە کرن ئەوژی ب قی رەنگی بوون: سەدیق محەمەد خالد بامەرنی بەرپرس، حەسەن خەلیل،

غازی نهجم قهساب، صالح جه قسی، سهلام ئوسمان، پولص مه‌ریه‌م و حه‌مید
محهمه‌د سه‌عدوللا بوونه ئه‌ندام، ل وی ده‌می ریک‌خستین وان گه‌له‌ک موکوم
بوون و هه‌یکه‌ل ب قی شیوه‌ی ما تا سالا 1975⁽¹¹⁶⁾.

ده‌بارهی ریک‌خستین حزبا به‌عس د قی ماوه‌یدا ل زاخو چ ریک‌خستین
حزبی و لیژنه نه‌بوون، بتنی ئه‌گه‌ر هنده‌ک که‌سین حزبی ژ به‌غدا یان موپسل
هاتبان بو گه‌یرانا هنده‌ک سمیناران، هه‌روه‌کو ژه‌ری نوکه هاتیه دیارکرن کو
ریک‌خستین حزبا به‌عس ب گه‌یرانا سمیناره‌کی ل زاخو ب هه‌لکه‌قتا به‌یانا 11 ی
ئادارا 1970 یی رابووینه.

دوو: ریک‌خستین له‌شکه‌ری:

ده‌بارهی ریک‌خستین له‌شکه‌ری ل زاخو، هه‌روه‌کو هاتیه دیارکرن، لدویف
ریکه‌قتننا ما 11 ی ئادارا 1970 یی هیژین شو‌ره‌شی هاتنه گوهورین بو به‌تالیونین
پاسه‌وانین سنووران (افواج حرس الحدود) و ل ته‌باخا 1970 یی هاته ریک‌خستن⁽¹¹⁷⁾ و
دوازده به‌تالیون ژ پاسه‌وانین سنووران ل کوردستانی هاتنه ریک‌خستن و چوار ژوان ل
به‌هدینان بوون (زاخو، دهوک، ئامیدی و شیخان)، و هه‌ر به‌تالیونه‌ک ژ (500)
چه‌کداران پیکدهات و لگه‌ل جیداره‌کی حکومه‌تا عیراقی وه‌ک سه‌رپه‌رشت و
له‌شکه‌ری پله وهرگرتن و فه‌رمانده‌یین به‌تالیونان پله‌یین پیشه‌نگ و پیش‌ره‌و
وهرگرتن⁽¹¹⁸⁾.

ده‌بارهی به‌تالیونا زاخو هاته ریک‌خستن ب ناقی به‌تالیونا چوار یا
پاسه‌وانین سنووران هاته ریک‌خستن ب فه‌رمانده‌یا عیسا سوار ب پلا پیشه‌نگ و
رهمه‌زان عیسا بوویه جیگری وی، و به‌هجه‌ت ئامیدی هاریکاری وی⁽¹¹⁹⁾ و به‌تالیونا
زاخو ژی ژ 500 چه‌کداران پیکه‌اتبوو پیشمه‌رگه‌یین که‌فن هه‌می چوونه لگه‌ل
قی به‌تالیوونی لی پیشمه‌رگه‌یین نوی ئه‌وین ژ سالا 1965 هاتینه لگه‌ل شو‌ره‌شی
هه‌می بوونه (موسه‌رره‌ج) هنارتنه مال و خانه‌نشین، ده‌بارهی بنگه‌هی هیژا زاخو، ل

دهستیکی بنگهه ل ئه رمشتی بوو پاشان هاتیه ئاسیهی و بو ماوی جوار هه یشان ل ویری مایه و پشتی دهرکنا قی بریاری، بنگههی به تالیونی ئینا زاخو گوندی تلکه بهری، ل دهستیکی خیشهت بو وان دانابوون پاشان خانی ل تلکه بهری بو بنگههی به تالیونی ئاڤاکن⁽¹²⁰⁾.

سه ر لقیین به تالیونا پاسه وانین سنووران ژ فان سه ر لقان پیکهاتبوون: بوژی ئه حمهد میرزا، مه لا ته ها دهشت ماسه کی (رئیس عرفاء الوحدة) یی به تالیونی بوو، عه لی عه لی زیوکی، عریف دهرویش، سهید عه بووش عه بدی غه زالا و سه عید هالو بو نموونه لقا بوژی ئه حمهد ب قی شیوهی بوو: بوژی ئه حمهد سه رلق، خورشید ئه مین گوئی (عریف فصیل) بوو و جیگری سه رلقى بوو، ده می بوژی ئه حمهد ئاماده نه ببا خورشید ئه مین ب کاری وی رادبوو و سالح ئه مین سالح (نائب عریف) بوو و ئه ب کاری عریف فه صیل رادبوو⁽¹²¹⁾.

دهرباره ی سه ر لقیین موسه رره ح ژ فان لقان پیکهاتبوو: ئه حمهد ته یار، حه جی قادو گرافی، سمائیل حاجی به دری، عه لی به گ و سه عدو صالح عه جه می⁽¹²²⁾.

سه بارهت مووچه یی پاسه وانین سنووری یین لهشکه ری، سه رباز بی پله (15) دینار و جیگری عریف (16) دینار، پیشمه رگه یی خانه نشین و موسه رره ح (10) دینار بوون و یی عیسا سووار (90) دینار بوو و ئازوقه و مووچه هه می ژ حکوومه تی دهاته وهرگرتن⁽¹²³⁾، ل دهسپیکی مووچه نه دانه پیشمه رگه یین خانه نشینگری هه تا سالا 1972 ی، له ورا عیسا سواری پیشمه رگه یین پاسه وانین سنووری هه می کو مکر و بو وان دیارکر کو هه ر ئیک ژ وان هه یقانه دوو دیناران بدته وان پیشمه رگه یان یین بی مووچه لی پیشمه رگه ب قی چه ندی رازی نه بوون، پاشان عیسا سواری بوژی ئه حمهد هه نارته ده ق فه رماندی لهشکه ری ئیک ئه سه عد خوشه وی، له ورا ئه سه عد خوشه وی بریاردا کو دقیت هه یقانه هه ر ئیک ژ وان دوو دیناران بدته پیشمه رگه یین خانه نشینگری⁽¹²⁴⁾، ل زاخو ئه حمهد عه لی نوینه ری هیزا زاخو بوو بو دابه شکرنا مووچه یان⁽¹²⁵⁾. و ده رباره ی کاری وان 10 روژ ب 10 روژ بوون⁽¹²⁶⁾.

پشتی سالا 1974 ی شەر دناقبهرا حکومهتا عیراقی و سه‌رکردایه‌تیا شۆره‌شا کوردیدا روودای ئه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تیا شۆره‌شا عیراقی ل به‌غدا ل هه‌یفا سی 1974 ی بریاردا به‌تالیونین پاسه‌وانین سنووری بهینه‌هه‌لوه‌شاندن⁽¹²⁷⁾ ب فی چه‌ندی هیزا زاخۆ جارەکادی زفریشه وه‌ک به‌ری ژ فی به‌تالیونی هاته‌ده‌رو ژ چوار به‌تالیونا پیکهاتبوو و تا نسکویا 1975 ی ب فی شیوه‌ی بوو: عیسا سوار فه‌مانده‌یی هیزا زاخۆ و و سه‌ید عه‌بووش عه‌بدی غه‌زالا و عریف ده‌رویش و عه‌لی عه‌لی زیوکی و حه‌جی قادو گرافی بوونه‌فه‌مانده‌یین به‌تالیونان و بنگه‌هی هیزی بو‌ئه‌رمشتی ل ده‌قه‌را لیفی هاته‌قه‌گه‌هاستن⁽¹²⁸⁾

پهراویزین پشکا چاری

- (1) اوغارا اوبلانس، المصدر السابق، ص 159.
- (2) شیرزاد زکریا محمد، مجلس قيادة...، ص 362.
- (3) بو پتر پیزانینان ل دور قان دانوستاندنان، بنیره: فهريدوون عهبدوئرهمیم عهبدوئلأ، ژیدهری بهری، ل ل 34 - 48.
- (4) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی دوویی، ل 45.
- (5) کریس کوچیرا، کورد له سهدهی...، ل 359.
- (6) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی دوویی، ل ل 44 - 45؛ کریس کوتشیرا، المصدر السابق، ص 23.
- (7) بو پتر پیزانینان لسه رقی ریکهفتننامی و بهندی و بنیره: فهريدوون عهبدوئرهمیم عهبدوئلأ، ژیدهری بهری، ل ل 23 - 32.
- (8) مسعود بارزانی، بهرگی سییی، بهشی دوویی، ل 46.
- (9) چاچیکهفتن ل گهل عهبدوئرزا ق کهرمافی ل 2015/1/18 ل دهوکی.
- (10) چاچیکهفتن ل گهل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخو؛ چاچیکهفتن لگهل شهعبان سهعيد محهمهد ل 2006/3/26 ل زاخو؛ چاچیکهفتن ل گهل جبرائیل محهمهد لهسهن سینکی ل 2015/1/14 ل پیرمام.
- (11) چاچیکهفتن ل گهل سهعيد حهجي سهديق زاخویی 14 / 2014/11 ل زاخو؛ چاچیکهفتن ل گهل بههيه ئەمین ئەحمهد ل 2014/ 10/25 ل زاخو؛ چاچیکهفتن د گهل قهشه پولص ههنا ئەلهوزی ل 2014/12/9 ی ل زاخو.
- (12) چاچیکهفتن ل گهل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخو؛ چاچیکهفتن ل گهل قهشه پولص ههنا ئەلهوزی ل 2014/12/9 ی ل زاخو؛ ل قییری ئەحمهد یوسف قاسم یی ناسیار ب ئەحمهد لاسکی دمه دیارکرن ل دهمی بهیانی لسه رتأمیری بیتهلئ بو دبیژت بریکا تأمیری بیتهلئ برۆسکه بو مه هات ب دانا مافی ئوتونومی بو کوردان ئیکسهر ئەز چوومه دهق عیسا سوواری ل ئەرمشتی بوو، سهلیم ئەسعد خوشهوی و ئەسعد خوشهوی ل دهق بوون و گوته من: کهیفا ته گهلهک خوشه ناقری دبیژت: من گوته وان ئەز دی مزگینهکی دمه ته بهلی دقیت هوین مزگینیا من بدنه من، عیسا سووار

- دبیژت بلا سەلیم بدتە تە بقی چەندی سەلیم (25) دیناران وەك مزگینیا بەیاننا 11 ی ئاداری دایە ناڤبری چاڤیکەڤتن لگەلدا 2014/12/13 ل زاخۆ.
- (13) چاڤیکەڤتن ل گەل ئوسمان قاسم مسو ل 2014/12/7 ل زاخۆ.
- (14) چاڤیکەڤتن ل گەل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (15) چاڤیکەڤتن ل گەل عەبدوڵرەحمان یووسف عەبدوڵرەحمان ل 2014/12/30 ل زاخۆ؛ چاڤیکەڤتن ل گەل ئەدیب مەحموود حەسوو موهاجر ل 2015 /4/1 ل زاخۆ.
- (16) جریدة الثورة، العدد (1339)، 1973/3/11.
- (17) المصدر نفسه.
- (18) چاڤیکەڤتن ل گەل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (19) چاڤیکەڤتن ل گەل صالح حەجی حسین عیسا ل 2014/11/28 ی ل دەوکی.
- (20) چاڤیکەڤتن ل گەل کەوریا عیسا بترس شیخ ل 2015/1/2 ی ل زاخۆ، ناڤبری چووێه ئیک ژوان خانیت ل بیداری دا بە ئی پستی نیکویا سالا 1975 سەدام حوسین بیدار کره جهی لەشکەری خەلکی وی بو تلکەبەری راگواستن.
- (21) چاڤیکەڤتن ل گەل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (22) چاڤیکەڤتن ل گەل حەمید شەریف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ.
- (23) جریدة التأخی، العدد (1023)، 1973/5/3.
- (24) چاڤیکەڤتن ل گەل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (25) جریدة الثورة، العدد (1339)، 1973/3/11؛ جریدة الجمهورية، العدد (2088)، 3 اب 1974.
- (26) جریدة الثورة، العدد (1019)، 1971/12/24.
- (27) جریدة الثورة، العدد (1339)، 1973/3/11.
- (28) المصدر نفسه؛ چاڤیکەڤتن ل گەل مەلا تاهر محەمەد عومەر باگولاتکی ل 2014/3/31 ل زاخۆ، ناڤبری ل سالا 1943 ل گوندی باگولاتکی ل دەڤەرا سندییان ژدایکبویه و ل سالا 1958 چووێه د ناڤ ریزین پارتی دیموکراتی کوردستان دا، و پشکداری دڤۆرەشا ئەیلوێ و گولانیدا کریه و نوکە جیگری دەزگای ئەیلوێ یه ل زاخۆ.
- (29) جریدة التأخی، العدد (1480)، 1973/11/7.
- (30) جریدة الجمهورية، العدد (2095)، 1974/8/12.
- (31) جریدة الثورة، العدد (1339)، 1973/3/11.
- (32) چاڤیکەڤتن ل گەل سەید حەسەن سەید یووسف شیلانی ل 2016/11/6 ل زاخۆ.

- (33) جريدة الثورة، العدد (1339)، 11/3/1973.
- (34) الجمهورية العراقية، كتاب مديرية التربية و التعليم لمحافظة دهوك ذاتية الابتدائية و الثانوي، العدد 18، 50/ 219 ك، التاريخ 1970.
- (35) روزناما هاوکاری، ژماره (43)، 31 تشرينى يهكهم 1970.
- (36) جريدة الثورة، العدد (1339)، 11/3/1973.
- (37) جريدة التآخى، العدد (988)، 10 اژار 1972؛ جريدة الثورة، العدد (1094)، 24/12/1971.
- (38) جريدة الثورة، العدد (1094)، 24/12/1971؛ جريدة التآخى، العدد (1309)، 17 نيسان 1973.
- (39) چاقپيکهفتن ل گهل صالح ئەمىن صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (40) جريدة التآخى، العدد (1309)، 17 نيسان 1973.
- (41) جريدة التآخى، العدد (1323)، 5/5/1973.
- (42) مسعود بارزانى، بهرگى سىيى، بهشى دوويى، ل 67. بو پتر پىزانىنان لسهرفى ههولئ بنبره: شكيب عزاوي، المصدر السابق، ص ص 314 - 317.
- (43) كريس كوچيرا، كورد له سهدهى...، ل 364؛ له يادى پيلانه گلاوهكهى رژيم له 29 ئهيلول 1971 بو سهريانى باوكى سهركرده بارزانى نهمر، ئهريشيف مهكتب سياسى.
- (44) چاقپيکهفتن ل گهل سهليم ئەسههد خوشهوى ل 2015/1/14 ل پيرمام؛ چاقپيکهفتن ل گهل غهريب يووسف هسهن مزورى ل 2015/1/14 ل پيرمام.
- (45) چاقپيکهفتن ل گهل فهريمان عهبوو يووسف ل 2016/9/25 ل زاخۆ. نافبرى ل سالا 1949 ل گوندئ سحيلا سهرب ناحيا زومارقه ژدايك بووه، ل سالا 1961 چووويه د ناف ريکخستنيت پارتى دا و بهشدارى د شوپهشا ئهيلولئ دا كريبه، و كار د هيزا ههلهگورد دا كريبه لگهل عومهر تهمهري بوو، نوکه پيشمهركهيهك خانهنشينه ل زاخۆ ئاكنجيه.
- (46) چاقپيکهفتن ل گهلدا ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (47) چاقپيکهفتن ل گهل نهجيب سهيد عهبووش ل 2014/11/25 ل دهوكئ.
- (48) چاقپيکهفتن ل گهل محهمهد خالد بوجهلى ل 2014/12/2 ل زاخۆ.
- (49) چاقپيکهفتن ل گهل حهبيب كهلهش ل 2015/4/6 ل باتيفا.
- (50) چاقپيکهفتن ل گهل حهميد شهريف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ.
- (51) جريده التآخى، العدد (862)، 15/10/1971.
- (52) چاقپيکهفتن ل گهل صالح ئەمىن صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.

- (53) جريدة التآخي، العدد (1001)، 5 نيسان 1972.
- (54) چاقپيکهفتن ل گهل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (55) چاقپيکهفتن ل گهل عەبدوڵستار محەمەد ئەحمەد ل 2015/1/29 ی ل زاخۆ.
- (56) چاقپيکهفتن ل گهل حەبیب کەلەش ل 2015/4/6 ل باتیفا؛ چاقپيکهفتن ل گهل جەمیل قاسم حەمو ل 2015/4/23 ی ل زاخۆ؛ چاقپيکهفتن د گهل قەشە پولص حەنا ئەلهوزی ل 2014/12/9 ی ل زاخۆ، و نافبری دەمی ئیدریس بارزانی کوتار دای ب رەخ ئیدریس بارزانی قە بوو.
- (57) چاقپيکهفتن ل گهل عەبدوڵستار محەمەد ئەحمەد ل 2015/1/29 ی ل زاخۆ.
- (58) چاقپيکهفتن ل گهل حەبیب کەلەش ل 2015/4/6 ل باتیفا.
- (59) جريدة الثورة، العدد (512)، 3/5/1970.
- (60) فەریدوون عەبدوڵرەحیم عەبدوڵلا، ژیدەری بەری، ل 227.
- (61) روژناما برابەتی، ژمارە (8)، 1972؛ جريدة التآخي، العدد (1080)، 8 تموز 1972.
- (62) شەعبان سعید محەمەد، ژیدەری بەری، ل 56 - 57.
- (63) جريدة التآخي، العدد (1419)، 26 آب 1972. حکوومەتا عێراقی ل سالیڤ 1972 - 1973 ل دەقەرا شنگال و شێخان سیاسەتا عەرب کرنی ب کارئینان خەلکی فان دەقەرا نەچار بوون کوجبکەن ب تاییەت ل شنگالی ب هزاران کوردین ئیزدی ل دەوروپەریڤ زاخۆ نیشته جیووینە، بنیرە: کەندال - عصمت شریف وانلی مصطفى نازدار، ترجمە: ابراهیم یونس، تەهران، 1379، ص 197.
- (64) چاقپيکهفتن ل گهل حەبیب کەلەش ل 2015/4/6 ل باتیفا؛ چاقپيکهفتن ل گهل عەبدوڵستار محەمەد ئەحمەد ل 2015/1/29 ی ل زاخۆ؛ محەمەد خالد بوسەلی د بیژت: پيشتی كوشتنا قایمەقامی شنگالی ئیکسەر ئەز بەرهف شنگالی قە چوووم ژ بو پيشكداري کرنی د خولهکی دا، ل وی دەمی حکوومەتا عێراقی پيشقهچووون کرن بو شنگالی بەلی مەلا مستەفا بارزانی برۆسکە هەنارتیە و دزی قی چەندی راوستایە، چاقپيکهفتن د گهلدا ل 2014/12/2 ل زاخۆ.
- (65) جريدة التآخي، العدد (4134)، 26 آب 1973.
- (66) جريدة التآخي، العدد (4136)، 28 آب 1973.
- (67) فەریدوون عەبدوڵرەحیم عەبدوڵلا، ژیدەری بەری، ل 233.
- (68) فەلەکەدین کاکە، دەوری بزوتنەوی کورد مافی گەلی کورد، گوکاری کادر، ژمارە (28)، حوزەیران 1992، ل ل 81 - 84؛ بو پتر پیزانینان بنیرە: فەریدوون عەبدوڵرەحیم عەبدوڵلا، ژیدەری بەری، ل ل 245 - 247.

- (80) چاقپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (81) کریس کۆچیرا، کورد له سه‌دهی...، ل 392؛ شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص 378.
- (82) چاقپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل نه‌جیب سه‌ید عه‌بووش ل 2014/11/25 ی ل ده‌وکی.
- (83) چاقپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (84) چاقپیکهفتن ل گه‌ل عصمه‌ت دینو به‌نستانی ل 2014/11/23 ل زاخۆ.
- (85) چاقپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل مه‌جید حه‌سو عه‌بدی ل 2016/10/28 ل زاخۆ.
- (86) کریس کۆچیرا، کورد له سه‌دهی...، ل 392.
- (87) چاقپیکهفتن ل گه‌ل فه‌رمان عه‌بوو یوسف ل 2016/9/25 ل زاخۆ.
- (88) شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص 378.
- (89) اوفرا بینگیو، المصدر السابق، ص 167.
- (90) عبدالرحیم عبدالکریم، سیاط الحبر الاسود، تقدیم: عبدالفتاح علی یحیی، مراجعة: محمد سعید دوسکی، ده‌وک، 1999، ص ص 29 - 31.
- (91) جیرارد جالیاند، المصدر السابق، ص ص 114 - 115.
- (92) چاقپیکهفتن ل گه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (93) هه‌مان ژیدەر.
- (94) تشارلز تریب، المصدر السابق، ص 283؛ ماریون فاروق سلوغلیت و بیتر سلوغلیت، المصدر السابق، 2003، ص 229.
- (95) شعبان سعید محمد، ژیدهری به‌ری، ل ل 62 - 63؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل محه‌مه‌د مه‌لا قادر ل 2015/1/14 ل پیرمام.
- (96) کریس کۆچیرا، کورد له سه‌دهی...، ل 422 - 426؛ شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص 415؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل سه‌لیم ئەسه‌د خوشه‌وی ل 2015/1/14 ل پیرمام؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل محه‌مه‌د مه‌لا قادر ل 2015/1/14 ل پیرمام.
- (97) چاقپیکهفتن ل گه‌ل سووار عیسا سووار ل 2015/1/14 ی ل پیرمام؛ چاقپیکهفتن ل گه‌ل نه‌جیب سه‌ید عه‌بووش ل 2014/11/25 ی ل ده‌وکی.
- (98) چاقپیکهفتن ل گه‌ل حه‌مید شه‌ریف مووسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ.

- (99) چاڤپيکهفتن ل گهه صالڤ نهمين صالڤ ل 102016/27 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه مهلا عهبدو لکهريم صوف ل 2014/11/21 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه ئيسماعيل محهمهه ئيسماعيل بهرواري ل 2014/11/30 ل زاخو.
- (100) شعبان سعيد محمد، ژيڊمري بهري، ل 70.
- (101) مسعود بارزاني، بهرگي سيبي، بهشي دووي، ل 57؛ شكيب عقراوي، المصدر السابق، ص 307.
- (102) چاڤپيکهفتن ل گهه نهجيب سهد عهبووش ل 2014/11/25 ل دهوكي؛ چاڤپيکهفتن ل گهه رهشيد حاجي بهدري ل 2014/11/23 ل زاخو.
- (103) مسعود بارزاني، بهرگي سيبي، بهشي دووي، ل 57؛ شعبان سعيد، ژيڊمري بهري، ل 48؛ چاڤپيکهفتن ل گهه رهشيد حاجي بهدري ل 2014/11/23 ل زاخو.
- (104) خهلات موسا يووسف، "ريکخستين ..."، ل 10؛ شعبان سعيد محمد، ژيڊمري بهري، ل 48.
- (105) خهلات موسا يووسف، ريكخستين ...، ل 10 - 11.
- (106) چاڤپيکهفتن ل گهه مهلا عهبدو لکهريم صوف ل 2014/11/21 ل زاخو.
- (107) خهلات موسا يووسف، ريكخستين ...، ل 11؛ چاڤپيکهفتن ل گهه مهحسن تهها محمد ل 2015/1/16 ل دهوكي.
- (108) چاڤپيکهفتن ل گهه ههسن خهليل حاجي ل 2014/12/4 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه سامي نهسعهه مهعروف ل 2015/2/11 ل زاخو.
- (109) چاڤپيکهفتن ل گهه صالڤ محهمهه تهها جهقسي ل 2014/11/21 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه سهديق محهمهه خالد بامهرني ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه علائهدين مهحموود ههسو موهاجر ل 2015/2/11 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه سامي نهسعهه مهعروف ل 2015/2/11 ل زاخو.
- (110) چاڤپيکهفتن ل گهه صالڤ محهمهه تهها جهقسي ل 2014/11/21 ل زاخو.
- (111) چاڤپيکهفتن ل گهه سهديق محهمهه خالد بامهرني ل 2015/2/11 ل زاخو.
- (112) بو پتر پيزانينان بنيره: سيف عدنان القيسي، المصدر السابق، ص 401 - 422.
- (113) ژيلوان عبدالله احمد، ژيڊمري بهري، ل 29.
- (114) چاڤپيکهفتن ل گهه صالڤ محهمهه تهها جهقسي ل 2014/11/21 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه ههسن خهليل حاجي ل 2014/12/4 ل زاخو.

- (115) چاڤپيکهفتن ل گهه ئه ديب مه محمود حهسو موهاجر ل 1/4/2015 ل زاخو؛
چاڤپيکهفتن ل گهه روزاني مه محمود قهساب ل 6/1/2015 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه
مه لا عه بدولکهريم صوي ل 21/11/2014 ل زاخو.
- (116) چاڤپيکهفتن ل گهه سهديق محهمهه خالد بامه رني ل 11/2/2015 ل زاخو؛
چاڤپيکهفتن ل گهه صالح محهمهه تهها جه قسي ل 21/11/2014 ل زاخو؛
چاڤپيکهفتن ل گهه له لانه ددين مه محمود حهسو موهاجر ل 11/2/2015 ل زاخو؛
چاڤپيکهفتن ل گهه سامي ئه سعده مه عروف ل 11/2/2015 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه
حه سهن خه ليل حاجي ل 4/12/2014 ل زاخو.
- (117) جريدة الثورة، العدد (1339)، 11/3/1973.
- (118) چاڤپيکهفتن ل گهه سه ليم ئه سعده خوشهوي ل 14/1/2015 ل پيرمام
- (119) چاڤپيکهفتن ل گهه عومه رعه لي هالو ل 9/12/2014 ل زاخو.
- (120) چاڤپيکهفتن ل گهه صالح ئه مين صالح ل 27/10/2016 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه
ئه حمهه يووسف قاسم ل 13/12/2014 ل زاخو.
- (121) چاڤپيکهفتن ل گهه صالح ئه مين صالح ل 27/10/2016 ل زاخو.
- (122) چاڤپيکهفتن ل گهه صالح ئه مين صالح ل 27/10/2016 ل زاخو.
- (123) چاڤپيکهفتن ل گهه صالح ئه مين صالح ل 27/10/2016 ل زاخو؛ چاڤپيکهفتن ل گهه
ئه حمهه عه لي بيتاسي ل 31/3/2015 ل زاخو.
- (124) چاڤپيکهفتن ل گهه صالح ئه مين صالح ل 27/10/2016 ل زاخو.
- (125) چاڤپيکهفتن ل گهه ئه حمهه عه لي بيتاسي ل 31/3/2015 ل زاخو.
- (126) چاڤپيکهفتن ل گهه صالح ئه مين صالح ل 27/10/2016 ل زاخو.
- (127) شهوکهت مه لا اسماعيل حسن، ژيڊهري بهري، ل 319.
- (128) چاڤپيکهفتن ل گهه صالح ئه مين صالح ل 27/10/2016 ل زاخو.

پاشکۆ

پاشکۆیی ژماره (1)

پشتی دهرکهفتنا عهبدولکههریم قاسمی ژ نهخوشخانی خه لکی کوردستانی گه له ک کهیف خوش بون، و پیروزباهی لی کرن. خه لکی زاخو ژی بریکا روژناما (خه بات) پیروز باهیا عهبدولکههریم قاسمی کرن ب هه لکهفتا سلامهتیا وی، ژوان کهس و لایه نین نامه و بروسکه فریکرین بهختیار حازم شهمدین ئاغا ههروهسا ئهرمه نین زاخو پیروزباهیه ک هنارتن ب هه لکهفتا دهرکهفتنا قاسمی، و هاتبوو ئیمزاکرن ژلایی (120) که سایه تیین ئهرمه ن قه ژوان سیروب هوفسیب و خابا دوریان. ههروهسا عهبدولقادر چه جی حسین ب ناڤی نڤیسینگه ها خه بات ل زاخو و گه لی کورد ل زاخو پیروزباهی ل قاسمی کرن، و عه لی یه عقوب ب ناڤی لیژنا کریکارین ئاڤاکرنی ل زاخو، و محهمه د عه بوو ب ناڤی سه ندیکا کریکارا ل زاخو، حاجی صالح بناڤی کومه لا برایه تی ل ناحیا سلیقانه ییا، و محهمه د ته یار بناڤی کومه لا هیثی یا جوتیارا ل ناحیا گولی یا و ره ئوف مه لا جامی بناڤی کومه لا شورهش یا جوتیارا ل ناحیا سندی یا، ئیسماعیل سلیمان ب ناڤی ئیکه تی جوتیارا ل گوندی ئاڤخان ل ناحیا سلیقانه ییا، و نه جم یوسف قه صاب باش و ئیدریس قه صاب باش بناڤی قه صابین زاخو، و عهبدولکههریم مه لا خالد و سه ید ئیبراهیم سه ید حسین و عهبدولغه نی ئیبراهیم دگه ل (312) ئیمزا بناڤی کاسبکارین زاخو، و جه مال حسین عیسا حاجی و چه جی ئیسماعیل چه جی سه عید و ئه حمه د عه بدوللا بناڤی لایه نگرین ئاشتی ل زاخو، و عهبدولکههریم حامد و عهبدوللا لاوند و چه سه ن یوسف و حاجی چه سو و عه لی عوسمان و له تیف ئیسماعیل بناڤی جوتیارین ده قه را سندی یا ل زاخو، اسکندر چه یدمر و جه مال حسین و سه بریا عروه و عه بدئه ئه حد به شیر و فه خریا سه عدوللا دگه ل (40) ئیمزایین دیتر ب ناڤی ده زگه هی فیرکرنی یی قوتابخانه یین قه زا زاخو. عه باس

مووسا و ئیدوهر بوترس جزیری و کدزیوک ئازادیاک ب ناڤی ئیکهتیا قوتابیان ل زاخۆ، و مهحموود صالح قهصاب و مهحموود حهجي ئەحمەد دگه‌ل (13) ئیمزا ژ زاخۆ بناڤی کهسایه‌تیین ئاینی ل زاخۆ، کومه‌لا جوتیارین ئەرمه‌ن ل زاخۆ، و عومه‌ر بامه‌رنی ب ناڤی گومرکا زاخۆ، و محه‌مه‌د ده‌رویش بامه‌رنی ب ناڤی ریشه‌به‌ریا ناسناما زاخۆ⁽¹⁾.

پاشکۆیی ژماره (2)

ل قهزا زاخوژی 35 کەس دەینە زیندانکرن ژوانا خواستی فەرمان رهشید و محهمەد حەمید خەجو و عەبدوڵلا سەید رەجەب دەلال و جەمیل سەلیم قەصاب و کوری وی یوونس جەمیل و عیسا حاجی قەصاب و مووسا حاجی قەصاب و مەحموود سالح قەصاب و ئەحمەد چەلەبی و خالد چەلەبی و غازی نەجم قەصاب و هاشم نەجم قەصاب و نەجم یووسف قەصاب و نووری مەرەن و محهمەد سلیمان و سالح حسین ناغا و خەلیل عەبدوڵلا و حسین پیتان و سەورو حەداد (مسیحی) و حەمدی دەرویش جەقسی و ئیبراهیم یاسین جەقسی و عەبدوڵلا حەسەن جزیری و عریف حاجی مستەفا و عەبدوڵرەحمان حەسەن نەجار و عەبدوڵجەبار محهمەد رەزقان و محهمەد عەزوو و مەحموود عەزوو و ئیحسان عەبدوڵرەحمان مەاجر و تەها محمد تەها جەقسی بوو ئەقە هەمی گرتن و برنە بەغدا⁽²⁾.

پاشکویی ژماره (3)

کەسانین پشکداری د رزگارکرنا قهزا زاخو دا کرین د شورهشا ئە یلوی

دا 1961:

عەبدوڵکەریم حامد، عەلی هالو، سەعید هالو، رەئوف مەلا جامی، مستەفا
عەبدوڵجەلیل، عەبدوڵرەحمان دینو، صالح تیلی، عەلی خان حەجی حامد، ئیسلام
نەزیر ئاغا، و تەعبیر حاجی و شەریف موسا، یوسف موسا، سەعدو صالح،
عەبدوڵکەریم حاجی بەدری، سلیمان حاجی بەدری، مەحمود تەیار، ئەحمەد تەیار،
حاجی حەسو، محەمەد حەسەن، حەجی صادق برو و بچیکین وی، مستو برو، حەسو
برو، فەرحان عەبدوڵلا، سلو محو، ماموستا مەلا تەها محەمەد، ئوسمان هالو، شیخ
مستەفا، ژ خەلکی زاخو بخو مەلا صالح حاجی بالقوسی، و تەحلو قاسم و حەجی
قادر حسین و تاهر محەمەد حاجی و مەلا قاسم صالح، و مەلا نورەددین مەلا
حەسەن، عەبدوڵغەنی ئیبراهیم، مەلا حەیدەر، جەمال صالح درسەن، عەبدوڵرەحمان
حەجی عەلی، جەمیل یوسف، عەبدوڵکەریم فەقی خالد، جەلال قادر، خەلیل
هەدایەت صادق، عەباس کوریت حەجی عومەر، ئەحمەد رەشید و صالح فارس و
حەسەن فارس و محەمەد عەبدی و سەعید شیخ قاسم و شیخ قاسم عەبدوڵرەحمان
و شەعبان سەعید⁽³⁾.

پاشکۆیی ژماره (4)

حکومهتا عیراقی رادبتن ب گرتنا هه ژماره کا کهسان ل زاخو ژوانا ئه وین
هاریکاری دگهل شورهشی کرین ئه ف کهسه نه ل زاخو:

قهدری چهیران ماموستا بوو ل قوتابخانا زاخو (الاحداث) و عهلی جهنبهلی
ماموستا بوو ل قوتابخانا زاخو (الاحداث) و عهبدولهسیح کوریه ماموستای
قوتابخانا زاخو یا ئیکی بوو و مهلا تهها محهمهد رهشید ماموستای قوتابخانا
بوصهلی بوو مهحمود چهجی محهمهد (مهحموود عهزوو)، حاجی حسین عومهرا،
سهعید چهجی قادر و حاجی عهبدی یووسف و خهلیل ئه بو خهلیل، سهید چهسهن
سهید قادر و چهسهن حسین خهیات، شههباز بابک یووسف، چهمید سهعید عیسا،
مهحموود صالح عیسا قهصاب، عیسا چهجی عیسا قهصاب، خالد چهلهبی صالح
عیسا، ئهحمهد چهلهبی صالح عیسا و حوکههت رهشید صالح و خهلیل عهبدوللا
عهلی و عجیل مهحموود چهسو و چهسان عهبدوللا سهعدوللا و ئهحمهد سهفهری
ئیبراهیم و دهرویش رهشید حسین و نهمرود هورمز میخائیل، چهمید نهمرود هورمز،
حسین پیتان ئیبراهیم و رهمرزی جهوههر عوسمان، صورو قههرمان قاسم چهداد،
نهجم یووسف عهبدوللا، هاشم نهجم یووسف و غازی نهجم یووسف، ئوهان ههداری
بیدروس و ملکون سرکیس بهغدهسار، خواستی فهرمان رهشید و عهبدوللا رهجهب
چهمره، نوری عهلی مهرعان و چهمید محهمهد چهموو صالح حسین محهمهد صالح،
یوونس چهمیل سهلیم و چهمیل سهلیم ئیبراهیم و شهفیک توما سهمعان و فهرمان
رهشید عهبدولرهحیم و عهبدوللا تهتهر حسین چهجی یوونس چهجی محیهددین و
محهمهد سلیمان مسلمین و ئهحمهد رهشید عهبدی، محهمهد چهمید خهجو و سالم
نهجم یووسف و چهمیل یوونس محهمهد و جاسم عهبدی بنیامین و حازم چهسهن
حاجی و ئهحمهد رهشید حاجی، چهجی چهسهن حسین، چهسهن بنیان ئیبراهیم،

پاشکۆیی ژماره (5)

بۆ نموونه ئەو کەسانین باری وان یی ئابوری خوش، و هاریکاریا
پیشمه‌رکه‌ی کرین ئەفه بوون:

لده‌قه‌را سلیقانه‌یا محهمه‌د عه‌بدو‌لکه‌ریم حسین ره‌شو و هه‌جی
عه‌بدو‌لقادر و ره‌شید ئاڤ زریکی ئەفه ل ئاڤ زریکی، ل کواشی یووسف ئەحمه‌د
یووسف و محو‌ه‌مرا کواشی، و عه‌بدو‌لعه‌زیز هه‌جی عه‌بو سلیقانه‌ی و صالح
غه‌زال و گه‌له‌کین دیتەر، لده‌قه‌را سن‌دییان ئەحمه‌د ته‌یار و مووسا به‌هراقی و
ئه‌حمه‌د به‌هراقی و ئیبراهیم ته‌یب ل گوندی (تیلک سمو)، و ل گوندی لیڤۆ
هه‌نا ته‌لو، و ل گوندی به‌نستانیا سه‌ید خالد که‌رنی و سمو صوفی و حاجی
که‌رنی و چولی هه‌یدەر ل گوندی هوریزی و مه‌لا ته‌ها ده‌شته‌ماسه‌کی و خالد
مامه‌ند ره‌به‌نک و ئەمین هه‌جی مستو گوندکی و عومه‌ر مه‌عروف گوندکی، و
سه‌عدو صالح ده‌رکاری، عه‌بدو‌للا محو‌چونکی، و عه‌بدو‌لکه‌ریم حامد بانکی، و
ره‌ئوف مه‌لا جامی شه‌رانشی، محهمه‌د حامد گه‌لیی پساغای، و شه‌ریف مووسا
قه‌سروکی و یووسف ره‌شو به‌راخی و عومه‌ر عه‌یشا که‌رنی و جه‌میل به‌رزیری، و
عه‌گید یوونس و عسمه‌ت دینو و عه‌بدو‌لره‌حمان دینو و عومه‌ر چونکی پیغه‌باری، و
لده‌قه‌را گولیان مستو محو‌باتیفی و فه‌رحان که‌شانی⁽⁸⁾.

پاشکویی ژماره (7)

مديرية امن محافظة نينوى، القيود السرية، ملف (محمد عبوش عبيدي

عزالة).

مصرفية لواء الموصل
- الواردات -

العدد / التاريخ ١٦٣/١١/٥

الس / الحاكم العسكري لمنطقة قيادة شرق ١

الموضوع / بيع حنطة محجوزة

الحصالة بأمرنا الإداري الرقم ٢٧٥٣٩ في ١٦٣/١١/٧

١- ترسل اليكم بطلبه صورة كتاب قائماتية قنصا الموصل الرقم ٦٥٥٢ في ١٦٣/١١/٥
ويوضح منه بأن من الحنطة البالغة والعائدة الى العثم محمد عبوش من قبل صاحب العلوة
الدموسالم نوري حسو (٢٣٤ / ١٥٠) ديثار ولهم (٢٣٣/٥٠٠) ديثار كما جاء بكتابنا
الرقم ٢٣٩٢٢ في ١٦٣/١٠/٦ وقد تم استلام المبلغ المذكور من صاحب العلوة الموصى اليه
بموجب الوصل الرقم ٢٦ / ٢٣١١٨٧ والمعين في ١٦٣/١١/٤ وسيم قيد حساب مديرية
الا موال المحجوزة العامة حسب الاصول .

٢- ترسل اليكم بطلبه صورة العريضة المؤرخة في ١٦٣/١١/٤ المؤرخة من قبل المستدعي سالم نوري
جاسم صاحب علوة في موصل الجديدة والذي يطلب فيها اعادة مبلغ (٣٥/٢٢٠) ديثار
من اصل المبلغ (٢٣٤ / ١٥٠) ديثار الذي سلمه الى طالية قنصا الموصل عن المصاريف
المترتبة على بيع الحنطة مؤرخة بالحد وتقدم بطلبه نسخة من قرار لجنة ادارة مزارع وساتين
رجال العهد الهائد في الموصل الوارد المتأ صفة كتاب قائماتية قنصا الموصل الرقم ٦٥٥٢
في ١٦٣/١١/٥ مع صورة قائمة مبيع الحنطة للاطلاع والموافقة على اعادة المبلغ
(٣٥/٢٢٠) ديثار الى المستدعي صاحب العلوة سالم نوري عن المصاريف التي ترتبت على بيع
الحنطة المذكورة واسلامنا .

المرئيات
- صورة كتاب
- صورة العريضة
- قرار
- صورة قائمة
صورة منه الي /

مديرية الا موال المحجوزة العامة - الاستغلال - الحافا بأمرنا الإداري المتوه عنه املاء
ترسل اليكم بطلبه صورة كتاب قائماتية قنصا الموصل الرقم ٦٥٥٢ في ١٦٣/١١/٥
مع صورة العريضة المتوه عنها املاء ونسخة من قرار لجنة ادارة مزارع وساتين
رجال العهد الهائد في الموصل مع صورة قائمة مبيع الحنطة للاطلاع والموافقة
بطلب لا اعادة المبلغ (٣٥/٢٢٠) ديثار الى صاحب العلوة الدموسالم نوري بحد
موافقة الحاكم العسكري على ذلك .

القائمتية قنصا الموصل - كتابها الرقمين ٦٥٥٢ و ٦٥٥٣ في ١٦٣/١١/٥
- يرجى اتكاله ما يلزم لتحويل المبلغ (٢٣٤/١٥٠) ديثار الى مديرية الا موال المحجوزة
العامة .

٢- بالنسبة لمبيع (٢٢٦) كير حنطة يرجى ملاحظة أمرنا الإداري ٢٧٥٣٩ في ١٣/١١/٧
وتزويدنا بقرار تعيينها من قبل لجنة التعمين ليتسنى لنا الموافقة عليه حسب الاصول
ويجريا من قبل لجنة ادارة مزارع وساتين رجال العهد الهائد في قنصاكم .
الهيئة التحقيقية الخاصة بالمقردين الخونة في الشمال
مديرية لواء الموصل
مديرية امن لواء الموصل
لجنة ادارة مزارع وساتين رجال العهد الهائد في الموصل
مديرية واردات الا موال

الحصالة بأمرنا الإداري
اسلامه للعالم

٤٤٦٩
٢٧٤/١١/١١

پاشکوی زماره (8)

مديرية امن محافظة نينوى، القيد السرية، ملف (محمد عبوش عبيدي

عزلة).

الجمهورية العراقية

م.س.ر
الحاكم العسكري
لمنطقة تبادلة نوا

العدد / ٦ / حزيران / ١٩٦٣ / ٤١٤
التاريخ / ٢٤ / ٩ / ١٩٦٣

الى / مديرية لواء الموصل
الموضوع / بيع حيوانات محبوسة

كتابك رقم ٢٢٥٥٥ فسي ٢٢ / ٩ / ١٩٦٣

قرونا بيع الحيوانات المحبوسة المعادة للمدعو حميد عبيد وكيل المقيم الهارب محمد
عبوش الميسر نوعها وعددها ادناه وتبقى امانها امانة للتجنيسة

العدد	
١٢	حصان
٨	فارس
١	بشميل
٣	بقرة

٤٨٩٢
٩٤٥

الزعيم النوري
عبد الكريم فرحان
الحاكم العسكري لمنطقة تبادلة نوا

٩١٥٥

صورة المسمى

مديرية الاموال المحبوسة العامة - الخوي - الكتاب اعلاه .

الميد الحاكم العسكري العام للمنطقة الشمالية
جيش لواء المشاة الاكسي الثامن
مدير امس لواء الموصل
مدير شرطة لواء الموصل

الطابك رقم ٣٣١٢ في ٨ / ١٩٦٣ .

ع ك / عبود /

پاشکۆیی ژماره (9)

شههیدیت کوشتارا صووریا:

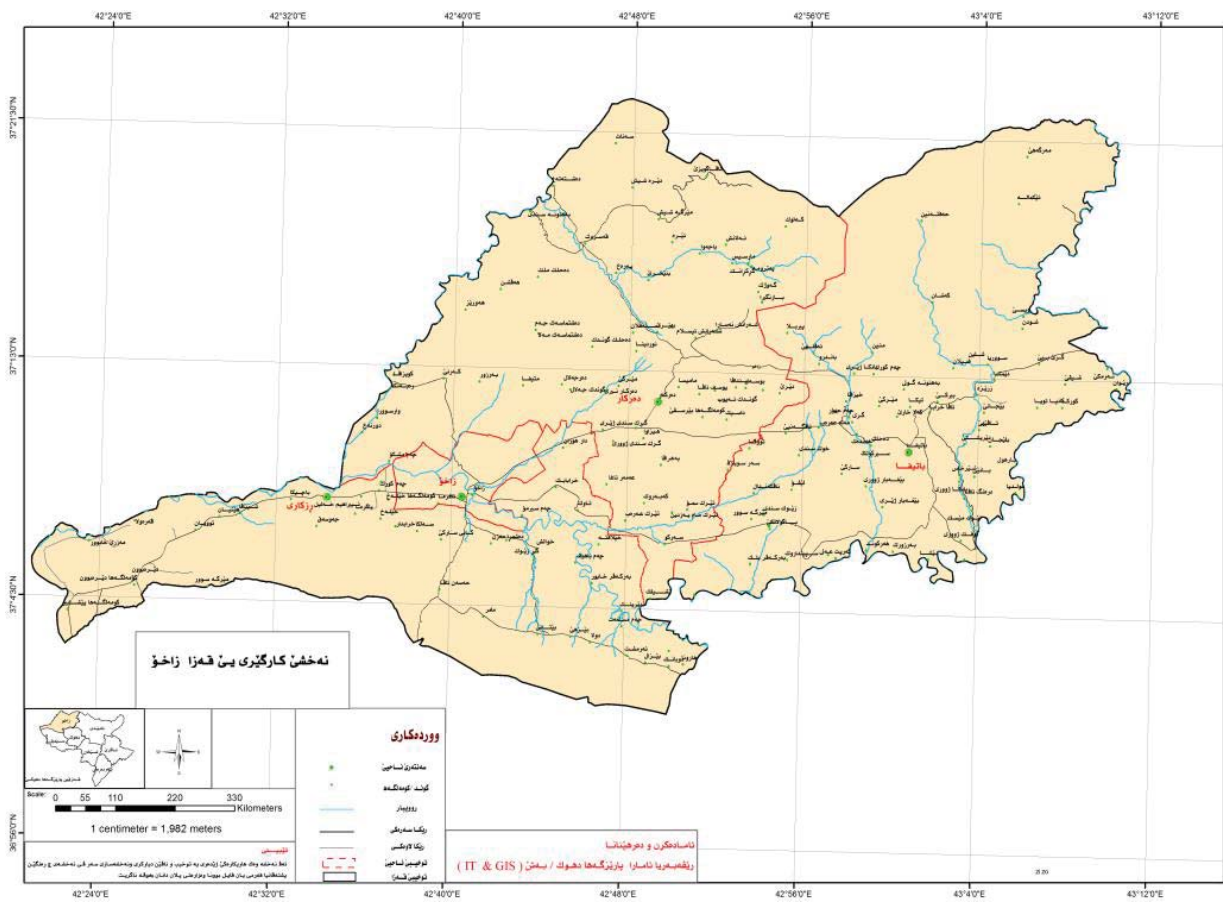
قهشه حهنا یه عقوب نه جار، گلیانه مهرقوس صووری گهزنهخی، خه مو مروکیل صووری گهزنهخی، موسا مروگیل صوری گهزنهخی، کهترو گهوسو، شیرین سمو، ئامینا عهلی یووسف صووری، رهمهزان مونیر یوسف صووری، صالح مونیر یوسف صوری، گوریال هورمز مروکی صووری، نهجیب هورمز مروکی صووری، حسنی محهمهد عیسا زاخویی، قه مەر رهشید ئهحمهد، نادرا ئیبراهیم حسین صووری، ئامینا رهجهب محهمهد، سهبیحا ئوسمان فهیرو، ناهیدا ئوسمان فهیرو، غهریبا محو حسین باتیلی، ئه وراها خه مو صوری گهزنهخی، جوزیف ئه وراها صووری گهزنهخی، وهرینا ئه وراها خه مو صووری، شونئ حهنا، میران محو حسین باتیلی صوری، جهمیلا شابو بازنا صوری، ئه مجهد شابو بازنا صووری، سهفه ر بهتروس توما ره بان، سه میرا بهتروس توما ره بان، کهترینا موشئ، یه ئدا ره شو وهرده صووری، ناجی گورگیس صووری، باسیما یه ئدا ره شو وهرده صوری، یاقو ئیلیا صووری، راحئ موشئ دیره بوونئ، یه ونو صلیو، فهیروز ئوسمان فهیرو صووری، عنتر هورمز مروکی صووری.

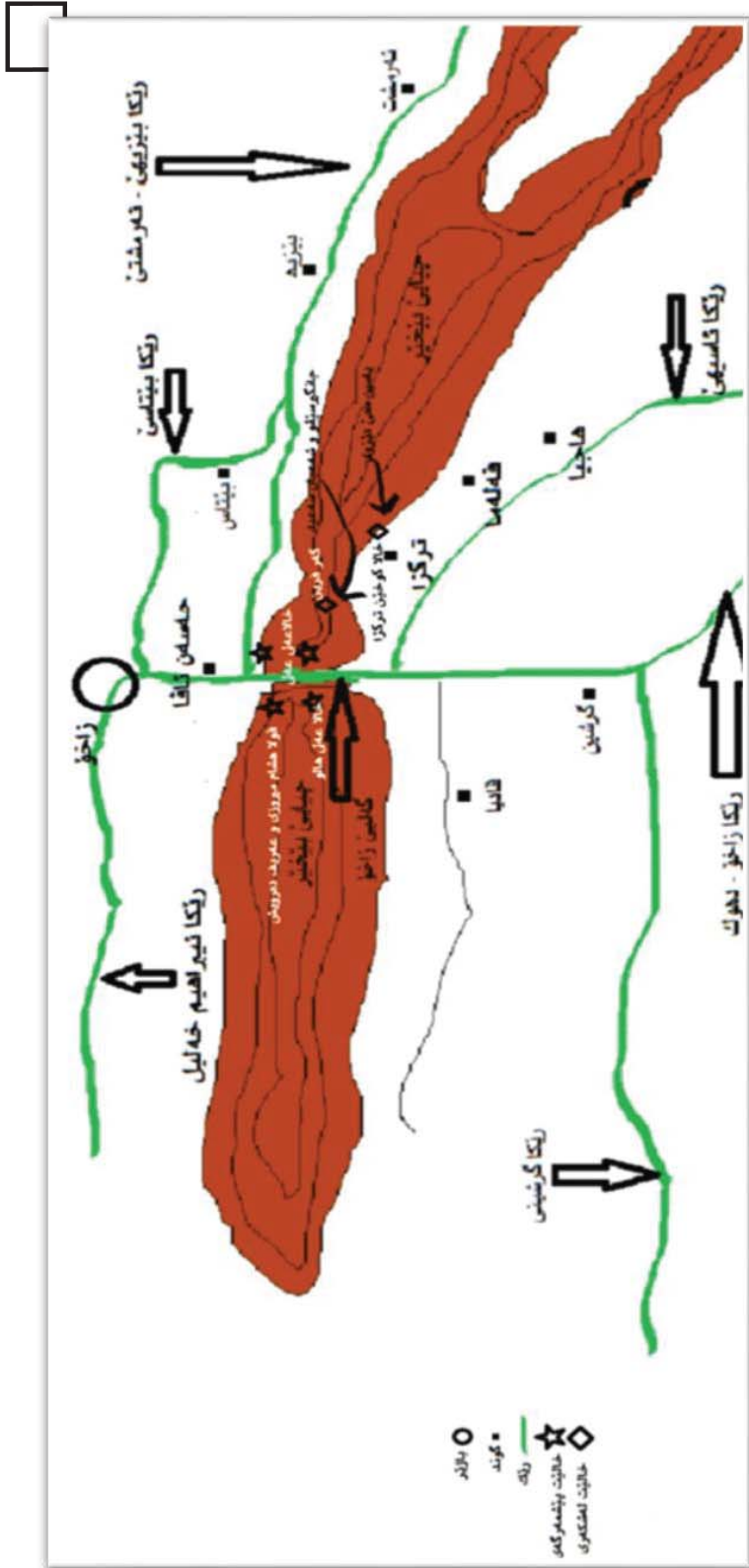
برینداریت کوشتاری:

نازئ خه مو، حه نئ خه مو مروکی، مریهم ره شو وهرده، ره شو وهرده، مهرگو گورگیس، ئیسمه ر ئه لیا س میناس، راحیل مه تی، بهتروس هورمز، مه رتا هورمز مروکی، مریهم حهنا، مادلین هورمز، محو حسین صووری، محهمهد برو حسین صووری، عومه ر مونیر یوسف، سه کینه مونیر، حه لیما ئیبراهیم صووری، جهمیلا ئیبراهیم حسین صووری، بهار ئیبراهیم حسین صووری، ئامینا محمهد، تریزا خه مو صووری، مریهم حهنا گه ورو، سه میر مه نصور ئیسه ق، مشیر عه لی یوسف صووری⁽⁹⁾.

پهراویزین پاشکوی

- (1) جريدة خهبات، الاعداد (113)، 4 كانون الاول 1959؛ (116)، 10 كانون الاول 1959؛ (117)، 11 كانون الاول 1959؛ (118)، 13 كانون الاول 1959؛ (125)، 21 كانون الاول 1959.
- (2) چاقپیکهفتن دگهل خواستی فهردان رهشید ل 2015/1/3 ل زاخو؛ چاقپیکهفتن دگهل حهسهن جهنبلی عهبدوللا ل 2015/1/10 ل ههولیر؛ چاقپیکهفتن دگهل تهها محهمهد تهها جهقسی ل 2015/8/21 ل زاخو.
- (3) عبدالفتاح علی البوتانی، وثائق عن... ص 164.
- (4) بوپتر پیزانینان بنیره: عبدالفتاح علی البوتانی، الحركة...، ص 293.304
- (5) محهمهد مراد فهتاح، دیروک و بهرخودان بهرخودانا ل دهفهره کولیا ل سالا 1919 - 2009 ی، زاخو، 2010، ل 47.
- (6) الاب یوسف لازکین عبدالاحد، بیرسفی عبر التاريخ، موصل، 2005، ص 56.
- (7) چاقپیکهفتن دگهل نهحمد عهلی بیئاسی ل 2015/3/31 ی ل زاخو.
- (8) چاقپیکهفتن دگهل نهحمد عهلی بیئاسی ل 2014/12/30 ی ل زاخو.
- (9) وصفی حسن ردینی، کوشتارا...، ل 28 - 34.

شهری گه لئی زاخو ل نیسانا 1962

سەید عەبوش عەبدی غەزالا
پیشمەرگهیی شورهشا ئەیلوئی

عیسا سوار دگەل هیزا لەشکەری زاخو

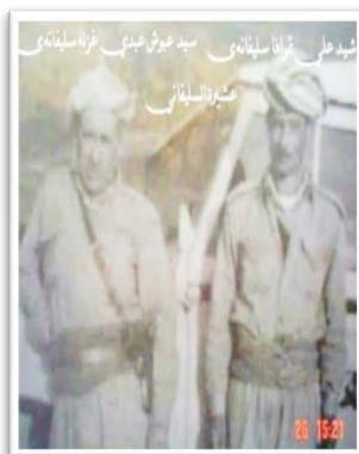
محەمەد ظاهر صادق برو

مەلا صالح بالقوسی کارگیری
ئقی 8 ل شورهشا ئەیلوئی

شەعبان سەعید محەمەد

رەشید تەمرافا سەلیفانە و سەید
عەبوش عەبدی غەزالا

رەشید حاجی بەدەری سەندی

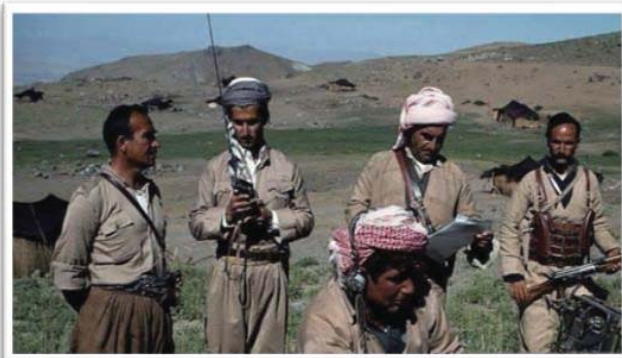
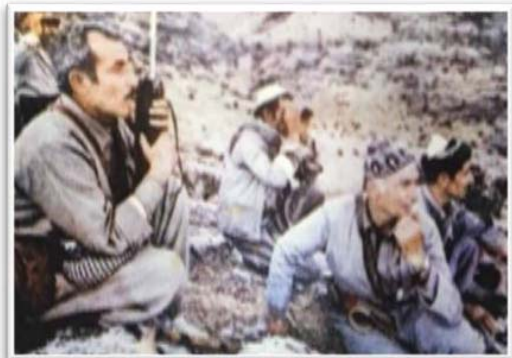
ئوسمان قازی

ژوان چەين رينشتر (محمد طاهر صادق بزو) گوتلې: د نېټه كېنا ده، مستهفا پارزاني (پين نهمر ژوان راستن مهوي سموي بهلوله) 19، 1 ماس، سال 1963 له جاني نېكه گشته كاتنولوي دا وينسنگر فرانسوا گز لېون لولا

پارزاني نهمر دنېغه كتي دا، محمد طاهر صادق بزو پين نېتكې روينشني ژ راسه

رهشيد حاجي بهدريا

مه‌لا مسته‌فا بارزانی، صالح یوسفی

شه‌هید سه‌هید عه‌بوش دنا‌ف پێشمه‌رگه‌ی دا‌ل شه‌ره‌شا نه‌یلولا مه‌زن

صالح ئەمین صالح

قوتابخانا زاخو یا نوێ 1965

ئەنجام

د قی فەکوئینیدا ئەوا ل سەر لایەنی سیاسی یی باژیری زاخۆ د
ناقەبرا (14 تیرمەها 1958 - 6 ئادارا 1975)، قوتابی گەشتە ئان
ئەنجامین ل خواری:

1. ماوی فەکوئینی، ماویەکی پرە ژرودانین سیاسی، ژشۆرەشا 14 تیرمەها 1958 ی تا 6 ئادارا 1975 ی، ئەق چەندە نیشانەکە بو نەئارامیا بارودوخین دەستەلاتی ل عیراقیدا، و د ئان رووداناندا باژیری زاخۆ رۆل و هەلووستی خو هەبوو، و ژ باژیرین کاریگەریبوو ل سەر ئاستی کوردستانی ب تاییەت و عیراقی ب گشتی.
2. خەلکی زاخۆ ب دروستبوونا شوڕەشا 14 تیرمەھی 1958 ی کەیفخۆش بوون و ل هیقییا پاشەرۆژەکا باشتەر د هەمی وارین ژیانن یین سیاسی و ئابوری و جفاکیدا بوون، لی ئەوا دەهاتە چاقەرێکرن نەهاتە بجههینان.
3. خەلکی زاخۆ ئاگەه ژ خەبات و ماندیبوونا مەلا مستەفا بارزانی هەبوو، لەورا دەمی ژ ئیکەتییا سوقییتی زقری، خەلکی زاخۆ چوونە پیشوازییا وی، ب فەگەریانا وی و بارزانیاان ژ ئیکەتییا سوقییتی کەیفخۆش بوون.
4. د بزاقا شەوافیدا دیار دبوو خەلکی زاخۆ رۆلەک بەرچاق هەبوون د ئیمناهیکرنا باژیریدا، و ریکخستین پارتی دیموکراتی کوردستان و حزبا کومونیست بوونە ئەگەر چ روودان ل زاخۆ پەیدا نەبن، وەک باژیرین دی یین کوردستانی.
5. ژ ئەنجامی وی ئازادیا شوڕەشا 14 ی تیرمەها 1958 ی، کاری سیاسی و حزبی ل عیراقی، کەقته د قوناغەکا نویدا. و حزبین ل زاخۆ چالاکیین

خۆ ب شیوهیهکی ئاشکرا ئەنجامدان، و خەلکەکی چالاکیین خۆ یین سیاسی ب ریکا فان حزبان ب ریشه‌دبرن. و د قی دەمیدا سی حزب ل زاخۆ هەبوون ئەوژی: حزب کومونێستا عێراقی و پارتی دیموکراتی کوردستان و کۆمەڵا ئیخوان موسلمین، ئەق هەر سی حزبه بوونه ئەگەر ناکوکیه‌کا حزبی د باژیرییدا پهیدا بیتن و بەردهوام دبیتن، هەتا سەرهلدانا شۆرەشا ئەیلوئی؛ چونکی کیشەیا کوردی کیشەیه‌کا نەتەوه‌ییە و نەیا چینی و ئاینییە، لەورا بارا پتر خەلکی باژیری لایەنگریا پارتی دیموکراتی کوردستان کرن، و حزب کومونێست و ئیخوان موسلمین بەره‌ق نەمانی چوون، و ئیدی رۆلی وان نەما.

6. ل دەمی سەرهلدانا شۆرەشا ئەیلوئی خەلکی باژیری خۆ ئامادە کریوون، لی ئەق خۆ ئامادەکرنە نە ل ئاستەکی بلند و پیدقی بوو ل سەر ئاستین سیاسی و لەشکەری، لەورا ئازادکرن باژیری ل 11 ئەیلوئی 1961 ی گەلەک نە قەکیشا، و دووبارە هیزین حکوومەتی هاتنە د ناق باژیرییدا.

7. کریارین لەشکەریین پیشمەرگە ی ل دەقەرا زاخۆ تاییەتمەندییا خۆ هەبوون، لەورا رەنگشەدانەکا ناخۆیی و دەرەکییا باش هەبوون، وەک شەرین گەلیی زاخۆ و کریارا عەین زالە و شەری مەتینی.

8. خەلکی باژیری د قی دەمیدا گەلەک ژ لایی ماددی و مەعنەوی هاریکاریا پیشمەرگە ی کریه، و بارئ گران یی شۆرەشی د کەقته ل سەر ملین خەلکی گوندان.

9. ژیکشەبوونا پارتی ل سالا 1964 ی کارتیکن ل سەر زاخۆ نەکر، ژبەر هەبوونا په‌یوه‌ندیین جفاکی و سیاسیین خورت د ناقبەرا سەرۆکی پارتی مەلا مستەفا بارزانی و خەلکی دەقەرا زاخۆ.

10. د قی ماوه‌یدا رۆلی ئافرەتا کورد ل زاخۆ رۆلەک گرنگبوو، د واری ریکخستین پارتی و هاریکاریا پیشمەرگەیدا، و رۆلی وی ب هیچ رەنگەکی ژیی زەلامی کیمتر نەبوو.

11. ماوی دناقبهرا 11 ئادارا 1970 ی تا 1974 ی، گهورینهکا مهزن ل باژییری زاخۆ پهیدا بوویه ئهوژی ژ ئهجامین بهیاننامهیا 11 ئادارا 1970 ی، تا رادهیهکی دقئ ماوهیدا ئیمناهی ل باژییری زاخۆ بهرقهرار بوو، دیسان زاخۆ ژ لایی ئاقه دانکرئی پیشکهفتن بخوڤه دیت.
12. ههروهسا دووباره ل سالا 1974 ی شهر ل باژییری زاخۆ دهستییکریه و پهیهندی دناقبهرا حکومهتا عیراقی و سهکر دایهتیا شوژهشا کوردی تیکچوون تا نسکویا سالا 1975 ی.

لیستا ژیدهران

■ قورئانا پیروز

• به لگه نامه یین نه به لافکری:

1. مديرية امن محافظة نينوى، القيود السرية ملف (محمد عبوش عبدي غزاله). ئەهف باده که یا پاراستیه ل دهف نه جیب سهید عبوش.
2. ملفات محافظة نينوى/ مركز الدراسات جامعة الموصل، ملف حزب الپارتی و الپارتیون، رقم الملف 6/8/128.
3. به لگه نامه یین جودا جودا پاراستینه ل ئه رشیفی مه کته با سیاسیا پارتی دیموکراتی کوردستان ل هافینگه ها پیرمام.
4. به لگه نامه یین حکوومی یین جودا جودا پاراستینه ل دهف پ. د. عه بدولفه تاح عه لی بوتانی.
5. به لگه نامه کا مه کته با راپه راندنی یا جقاتا سه رکردایه تیا شوژه شی ل کوردستانی ل دۆر دانانا نفیسه ران ل ناوچه یان. پاراستیه ل دهف حه بیب که له ش.

■ به لگه نامه یین به لافکری

• په رتوو کین به لگه نامه یی

• ب زمانئ کوردی:

1. شازین هیرش، شوره شی ئه یلول له چهند به لگه نامه یه کی میژوویدا 1961 - 1963، سلیمانی، 2001.
2. شازین هیرش و نزار محه مه د، به لگه نامه پارتی دیموکراتی کوردستان (بالی مه کته بی سیاسی و بالی بارزانی) له چهندین به لگه نامه ی میژوویدا 1964 - 1970، بهرگی دووی، سلیمانی، 2003.
3. که مال مه زهر، کورد و کوردستان له به لگه نامه نه نییه کانی حکومه تی به ریتانیدا، بهرگی دووی، هه ولیر، 2014.

● ب زمانى عهربي:

1. اسماعيل العارف، اسرار ثورة 14 تموز و تأسيس الجمهورية في العراق، القاهرة، 2012.
2. صبحى ناظم توفيق، حلف شمال الاطلسي و حلف بغداد فى وثائق الممثلات الدبلوماسية العراقية فى انقرة و استانبول 1945 - 1957، بغداد، 2002.
3. عبدالفتاح علي البوتاني، من ارشيف جمهورية العراق الاولى الحركة الشيوعية فى تقارير مديرية الامن العامة 1958 - 1962 دراسة تاريخية سياسية، اربيل، 2010.
1. ... ، الحركة القومية الكوردية التحررية، دراسات ووثائق، اربيل، 2004.
2. ... ، وثائق عن الحركة القومية الكوردية التحررية، اربيل، 2001.
3. فرهاد محمد سليثاني، من وثائق الحزب الديمقراطي الكردستاني العراق 4 نيسانى 1959 - 28 آذار 1961، دهوك، 2013.
4. وليد محمد الاعظمى، الوحدة المصرية 1958 في الوثائق السرية البريطانية، بغداد، 1990.

■ به لکه نامه و به لاقو کين حکوومی و يين پارتين سياسی

● ب زمانى كوردی:

1. پارتى ديموكراتى كوردستان، به شيك له برياره كانى كونفرانسى پارتى ديموكراتى كوردستان 4 - 1964/4/9، ب.ج، ب.م.
2. راپوورتى سياسى سهر به ههشته مين كونگرهه ههريمايه تى كانونى دووهى 1974، حزبى به عسى عهربي ئيشتراكى عيراق، بغداد، 1977.

● ب زمانى عهربي:

1. ئ. حزب البعث العربى الاشتراكى - القيادة القومية - (المكتب الثقافى)، ملف القضية الكردية (دراسات و وثائق)، د. م. د. ت.
2. محافظة دهوك، دهوك في أحضان الثورة، بغداد، 1979.

3. وزارة الثقافة و الاعلام، الجمهورية العراقية، الرئيس الراحل عبدالسلام محمد عارف، بغداد، 1967.

4. وزارة الداخلية، دليل المملكة العراقية لسنة 1935 - 1936، بغداد، 1935.

■ یادداشتنامه‌یین که سوکی

● نه به لافکری

● ب زمانئ کوردی:

1. شوکت ئاقدهل نیرووی، بیرهاتنین شوکت ئاقدهل نیرووی، نه به لافکریه و پاراستیه ل دهف مالای. ل دهف مالای.

● ب زمانئ عه ربی:

1. عثمان قاضی، مذکراتی، مسوده محفوظه لدی اسرته.
2. نوری شاییس، من مذکراتی، د. م. د. ت.

● به لافکری

● ب زمانئ کوردی:

1. حسین عثمان کلش، پیشمه‌رگه‌یه‌ک ژیان و بیرهاتن (1961 - 1991)، دهوک، 2015.
2. خورشید شیر، خهبات و خوین بیره‌ومریه‌کانی سالانی خهباتی پیشمه‌رگه‌یه‌تی، چ 2، هه‌ولیر، 2008.
3. رائد خدر عه‌بدو‌للا ده‌بباغ، بیره‌ومریه‌کانم و توپخانه‌ی شورشی ئه‌یلوولی مه‌زن، هه‌ولیر، 2002.
4. شهوکه‌ت مه‌لا اسماعیل حسن، روزانی له میژووی شورشی ئه‌یلول 1961 - 1975، هه‌ولیر، 2007.

■ چاڤيڤيڤهفتين كەسوكي

● چاڤيڤيڤهفتين هاتينه ئەنجامدان ژ لاييڤ فهكولهرهڤه:

ژماره	ناڤ	میزوو و جهی چاڤيڤيڤهفتين
1.	ئارام سيپان ئەمین مقدسی	27 نیسان 2015، دهۆك.
2.	ئەحمەد تەیار ئیسماعیل باگولاتکی	2 كانونا ئیڤي 2014، زاخۆ.
3.	ئەحمەد رهشو عومەر بیئاسی	28 نیسان 2015، سیمل.
4.	ئەحمەد عەلی بیئاسی	2 نیسان 2015 31 ئادار 2015، زاخۆ.
5.	ئەحمەد یووسف قاسم	13 كانونا ئیڤي 2014، زاخۆ.
6.	ئەدیب مەحمود حەسو مهاجر	1 نیسان 2015، زاخۆ.
7.	ئەیب ئەمین عومەر	2 نیسان 2015، زاخۆ.
8.	ئەیب حەسەن ئیبراهیم	26 چریا دووی 2016، دهۆك
9.	ئوسمان قاسم مسۆ	7 كانونا ئیڤي 2014، زاخۆ
10.	ئیبراهیم رەمەزان نەجار	16 حزیران 2015، زاخۆ
11.	ئیسماعیل محەمەد ئیسماعیل	30 چریا دووی 2014، زاخۆ.
12.	ئیشخان مەلكون خەیات	1 چریا دووی 2015، زاخۆ.
13.	بارزان مەلا خالد	13 كانونا دووی 2015، هەولیر.
14.	بەشیر سەعید عەبدولرەحمان	14 شوباتی 2015، دهۆك.
15.	بەهییا ئەمین ئەحمەد	25 كانونا ئیڤي 2014، زاخۆ.
16.	مەلا تاهر محەمەد عومەر باگولاتکی	31 ئادار 2014، زاخۆ
17.	بەهرەم مەحمود قەصاب	6 كانونا دووی 2014، زاخۆ.
18.	مەلا تەها مەلا جامی تەها دەشت ماسەکی	15 حزیران 2015، زاخۆ.
19.	تەها محەمەد تەها جەقسی	16 چریا دووی 2014، 21 تەباخا 2015، زاخۆ.

20.	قهشه پولص ههنا ئه لهوزی	9 كانونا ئیكى 2014، زاخۆ.
21.	پیروز هه جی عه بوو سلیفانهی	27 حزیران 2015، زاخۆ.
22.	جانگیر سیفۆ جانگیر مستهفا	6 نیسان 2015، زاخۆ.
23.	جبرائیل محهمهد ههسهن سیلکی	14 كانونا دووی 2014، پیرمام.
24.	جهمیل قاسم هه مو	23 نیسان 2015، 27 نیسان 2015، زاخۆ.
25.	هه بیب كه لهش	6 نیسان 2015، باتیفا.
26.	ههسهن جهنبه لی عه بدوللا	10 كانونا دووی 2015، هه ولیر.
27.	ههسهن خه لیل حاجی	4 كانونا ئیكى 2014، زاخۆ.
28.	هه مید شهریف مووسا	7 كانونا دووی 2015، زاخۆ.
29.	هوكمهت محهمهد سه عدوللا	15 كانونا ئیكى 2014، زاخۆ.
30.	خهیری رههزان نه جار	13 كانونا ئیكى 2014، زاخۆ.
31.	خوآستی فهрман رهشید	3 كانونا دووی 2015، زاخۆ.
32.	خورشید سه لیم شیره	12 كانونا دووی 2015، هه ولیر.
33.	دهغیلا صالح نه حمهد	16 حزیران 2015، زاخۆ.
34.	رهشید حاجی بهدری	23 چریا دووی 2014، زاخۆ.
35.	رهشید محهمهد مستهفا ئامیدی	7 كانونا دووی 2015، دهۆك.
36.	روژانی مه حمود قه صاب	6 كانونا دووی 2015، زاخۆ.
37.	زهینهب عوسمان حاجی	11 كانونا ئیكى 2014، زاخۆ.
38.	زیاد حاجی محهمهد شهمدین ئاغا	15 كانونا ئیكى 2014، زاخۆ.
39.	سامی نهسههده مه عرووف	11 شوباتی 2015، زاخۆ.
40.	سامی نهجم یووسف قه صاب	29 نهیلولی 2015، زاخۆ.
41.	سه عید حاجی تاهر	30 گولان 2015، زاخۆ.
42.	سه عید هه جی سه دیق زاخوی	14 چریا دووی 2014، زاخۆ.
43.	سه گشان رهئوف مه لا جامی	22 نیسان 2015، زاخۆ.
44.	سه لیم نهسههده خوشهوی	14 كانونا دووی 2015، پیرمام.
45.	سه لیم عومهر حسین	7 نیسانا 2015، خیزاڤا - باتیفا.
46.	سوار عیسا سوار	14 كانونا دووی 2015، پیرمام.

47.	سیروان حەسو میرخان دولەمەری	14 کانونا دووی 2015، پیرمام.
48.	سەید حەسەن سەید یوسف شیلانی	28 حزیران 2015، زاخۆ.
49.	شاكر عەبدال عەبدولقادر (شەكر شێخكی)	16 کانونا ئێكی 2014، دھۆكی.
50.	شەعبان محەمەد تاهر صادق برو	7 نیسان 2015، باتیفا.
51.	شیرزاد عەبدولرەحمان سەعید ئاغا	22 تەموز 2015، زاخۆ.
52.	صالح ئەمین صالح	21 گولان 2015، زاخۆ.
53.	صالح حەجی حسین عیسا	28 چریا دووی 2014، دھۆكی.
54.	صالح محەمەد تەھا جەقسی	21 چریا دووی 2014، زاخۆ.
55.	صالح یوسف قاسم	11 کانونا ئێكی 2014، زاخۆ.
56.	صەدیق عەلی عەبدولرەحمان	17 کانونا دووی 2015، دھۆك.
57.	صەدیق محەمەد خالد بامەرنی	11 شوبات 2015، زاخۆ.
58.	صەلاح عەبدوللأ زەرو	26 ی چریا دووی 2014، دھۆك.
59.	حەجی عەرەب محەمەد عومەر	17 چریا ئێكی 2015، زاخۆ.
60.	چەلەبی محەمەد حامد	9 نیسانا 2015، زاخۆ.
61.	گوئی فەتاح سمو	13 کانونا ئێكی 2014، زاخۆ.
62.	عارف عەبدولرەحمان بادی	27 چریا دووی 2014، دھۆك.
63.	عەبدولجەبار دەرۆیش عەبدوللأ	17 کانونا دووی 2015، دھۆك.
64.	عەبدولرەحمان یوسف عەبدولرەحمان	30 کانونا ئێكی 2014، زاخۆ.
65.	عەبدولرەزاق حاجی عەبدوللأ گەرماقی	28 چریا دووی 2014، 18 کانونا دووی 2015، دھۆك.
66.	عەبدولستار محەمەد ئەحمەد	29 کانونا دووی 2015، 21 حوزیران 2015، زاخۆ.
67.	عەبدولکەریم حەمید سەعید	14 ئەیلول 2015، زاخۆ.
68.	مەلا عەبدولکەریم صوفی	21 چریا دووی 2014، زاخۆ.
69.	عەبدوللأ صالح حەفزوللأ	18 کانونا دووی 2015، دھۆك.
70.	عەبدولواحد ئەحمەد رەشید	25 تیرمەھی 2016، زاخۆ.

	سليقانهى	
71.	عهونى محهمهد جونهيد	18 چريا دوويى 2014، زاخۆ.
72.	عهريف دمويش يووسف رهشيد نعمهت	9 كانونا ئيكي 2014، زاخۆ.
73.	عسمهت دينو بهنستانى	23 چريا دوويى 2014، زاخۆ.
74.	عهلائه ددين مهحموود ههسوو مهاجر	11 شوبات 2015، زاخۆ.
75.	عهلى شنگالى	17 كانونا دوويى 2015، دهۆك.
76.	عهلى مستهفا رهشيد	1 چريا دوويى 2015، زاخۆ.
77.	عومهر بشار ئاغا	20 گولان 2015، زاخۆ.
78.	عومهر حازم بهگ	26 ئهيلولى 2015، زاخۆ.
79.	عومهر حسين ههسهن	7 نيسان 2015، باتيفا.
80.	عومهر عهلى هالو	9 كانونا ئيكي 2014، زاخۆ.
81.	غهريب يووسف ههسهن مزوورى	14 كانونا دوويى 2015، پيرمام.
82.	فهرمان عهبوو يووسف	25 ئهيلولى 2016، زاخۆ.
83.	فهرهاد حاجى محهمهد شهمدين ئاغا	27 گولان 2015، زاخۆ.
84.	كهريم سليمان ئهحمهد	28 نيسان 2015، سيميل.
85.	كهوريا عيسا بوترس	2 كانونا دوويى 2015، زاخۆ.
86.	لوييس كاروبندر	27 نيسان 2015، دهۆك.
87.	مهجيد ههسو عهبدى	28 چريا ئيكي 2016، زاخۆ.
88.	مهقبيل ئهحمهد ئبيراھيم	11 كانونا ئيكي 2014، زاخۆ.
89.	مهقبيل يووسف عيسا	16 چريا ئيكي 2015، زاخۆ.
90.	محهمهد ئيبو ئيسماعيل	3 تهباخ 2015، زاخۆ.
91.	محهمهد تهها سليمان	26 ئهيلول 2015، زاخۆ.
92.	محهمهد خالد ئهحمهد بوصهلى	2 كانونا ئيكي 2014، زاخۆ.
93.	محهمهد سليمان حاجى بشار	27 نيسان 2015، دهۆك.
94.	محهمهد عهبدوولرهمان صادق برو	7 نيسان 2015، باتيفا.
95.	محهمهد كهلى تهها	29 نيسان 2015، دهۆك.
96.	محهمهد مهلا قادر	14 كانونا دوويى 2015، پيرمام.
97.	مهحسن تهها محمد (مهلا تهها)	16 كانونا دوويى 2015، دهۆك.

■ نامه‌ی زانکویی (نه به لافکری)

● ماسته:

● ب زمانئ کوردی:

1. ژیلوان عبدالله احمد، حیزبی شیوعی عیراق و رۆلی له بزوتنه وهی رزگار یخوازی که لی کورد له باشوری کوردستان دا (1975 - 1991)، لی کولینه وهیه کی میژووی سیاسییه، نامه ی ماسته نه بلاو کراوه، کولیزی سه لاهه ددین، هه ولیر، 2013.

● ب زمانئ عه ره بی:

1. ابراهیم خلیل احمد، ولایه الموصل دراسته فی تطوراتها السیاسیه 1908 - 1922، رساله ماجستیر غیر منشوره، کلیه الاداب، جامعه بغداد، 1975.
2. ازهار عبدالکریم عبدالوهاب، الحقوق و الحریات العامه فی ظل الدساتیر العیراقیه، رساله ماجستیر غیر منشوره، کلیه القانون و السیاسه، جامعه بغداد، بغداد.
3. جاسم محمد عبدالله اللهبی، محمد محمود الصواف (1915 - 1992) دراسته فی سیرته و دوره الدینی و السیاسی، رساله ماجستیر، کلیه الاداب/جامعه الموصل، 2005.
4. خلیل مصطفی عثمان الاتروشی، کوردستان الجنوبیه (العراق) فی سنوات الاحلال و الانتداب البریطانیین 1918 - 1922، رساله ماجستیر، کلیه الاداب، جامعه دهوک، 2005.
5. عماد احمد الجواهری، تاریخ مشکله الاراضی و الاصلاح الزراعی فی العراق 1932 - 1970، رساله مقدمه الی کلیه الاداب جامعه بغداد، حزیران 1982.
6. هاشم عبدالرزاق صالح الطائی، ثوره الموصل القومیه 1959 دراسته تاریخیه، رساله ماجستیر غیر منشوره، کلیه الاداب/ جامعه الموصل، الموصل، 1999.
7. هلز عثمان میرو، دهوک 1945 - 1975 دراسته تاریخیه - میدانیه، رساله ماجستیر غیر منشوره مقدمه الی کلیه التربیه فی جامعه زاخو/جامعه زاخو، 2011.

● دكتوراه

● ب زمانى عهربي:

1. عدنان زيان فرحان، السياسة البريطانية تجاه الاقليات الدينية فى العراق 1914 - 1941، كلية الاداب، جامعة دهوك، 2009.
2. عدنان سامي النذير، دور نواب الموصل في البرلمان العراقي خلال العهد الملكي 1925 - 1958، كلية الاداب، جامعة الموصل، 1993.
3. علي جاسم العبيدي، رئيس الدولة في العراق 23 آب 1921 - 16 تموز 1968، كلية القانون و السياسة، جامعة بغداد، بغداد، 1983.

■ پهرتووك

● پهرتووكين ب زمانى كوردى و وركيڤراى بو كوردى:

1. ئه بولحه سه ن ته فره شيان، بارزانيه كان، وركيڤران: به ختيارى شه مه يى، هولهنده، 1996.
2. ئامانج حه سه ن ئه حمهد، برايم ئه حمهد رۆلى له بزاقى رزگاربخوازي و روناكبيرى كه ئى كورد، سليمانى، 2009.
3. ئيبراهيم جه لال، خوارووى كوردستان و شورشى ئه يلوول بنياتنان و هه لته كاندن 1961 - 1975، ج3، سليمانى، 1999.
4. به درخان سندی، كومه لگای كورده وارى له ديدى رۆژه لاتناسيدا، وركيڤران: ئيسماعيل ئيبراهيم سه عيد، دهوك، 2008.
5. پاول شيسمه ن و خوشه وى مه لا ئيبراهيم، ژيان و ريبازى مه لا مسته فا بارزاني، وركيڤران: ئه رده لان گوران، هه وئير، 2014.
6. جه مال نه به ز، كوردستان و شوره شه كه ي، ج3، هه وئير، 2007.
7. ديرك كينان، كورد و كوردستان، وركيڤران: له زگينى ئاقده ره همانى، دهوك، 2008.
8. ره فيق ره حمان مام خۆل، مسته فا بارزاني رۆل و هه لويسى له پيشه اته سياسييه كاندا 1958 - 1970، ج2، هه وئير، 2013.

9. ژيان عومەر، قههره مانی چوار سنورا شههید عومهری له علی، دهوک، 2005.
10. سه فا جاف، شورشی نیشتمانی و نه تهوهی ئهیلول و ههیهتی ئهسههه خوشهوی، ههولیر، 2007.
11. شهوکهت شیخ یهزدین، بارزانی له مههبادمه... بو ئاراس، ههولیر، 2001.
12. شوان محهمهه ئه مین تهها خوشناو، ههولیر له نیوان سالانی (1958 - 1963) لیکۆلینهوهیه که له بارودۆخی سیاسی، ههولیر، 2012.
13. شیخ مووسی وهرمی، شورهشا ئهیلولی ل دهقهره زاخو، دهوک، 2000.
14. فههیدوون عهبدول رهحیم عهبدوللا، بارودۆخی سیاسی کوردستان - عیراق 11 ی مارتی 1970 - 11 مارتی 1974 توێژینهوهیهکی میژووی و سیاسی، ههولیر، 2005.
15. فههیدوون نووری، بزافی بارزانی، ههولیر، 2007.
16. کریس کوچیرا، کورد له سهدهی نوزده و بیسته مدها، وهرگیان: حه مه کهریم عارف، ههولیر، 2011.
17. کریم زهند، جوگرافی کوردستان، سلیمانی، 2001.
18. کومهکا دانهرا، پیاونامه گولبژیکی ژیاننامهی شههیدی نهمر علی عهسکهریه، ناماده کردنی: حه مه نوری توفیق، سلیمانی، 2004.
19. کومهکا دانهران، قاموسی ناوه نه مرهکان، ناماده کردن و سه ریه رشتی: مومتاز حهیدهری و هیرش سنجای و کاروان قاسم، ههولیر، 2014.
20. گوینته ریشنه ر، کورد: گه لی خشته براوی غه در لی کراو، وهرگیان: عبدالسلام بهرواری، چ 2، ههولیر، 1999.
21. م. ر. هاوار، شیخ مهحمودی قاره مان و دهوله ته کهی خوارووی کوردستان، بهرگی دووهه م، له ندمن، 1991.
22. محهمهه عهبدوللا کاکه سور، گه شه کردنی خویندنی فهرمی له لیواکانی کوردستانی عیراق دا (1921 - 1953)، ههولیر، 2004.
23. محهمهه فاتح، په ره سه ندنی ژیانی حزبییه تی له کوردستانی باشوردا، ههولیر، 2014.
24. محهمهه مهلا قادر، سه ریه رده ی نه مران، ههولیر، 2014.
25. ... ، خه بات نامه، کورته میژووییه کی پارتی و که لتوری بارزانی نه مر، دهوک، 2000.

7. أنور المائي، الاكراد في بهدينان، بحث تاريخي اجتماعي عن منشأ الأكراد و عقائدهم و عاداتهم و طبائعهم و آدابهم، دهوك، 1999.
8. اورييل دان، العراق في عهد قاسم، ترجمة: جرجيس فتح الله، اربيل، 2012.
9. اوفرا بينغيو، كرد العراق بناء دولة داخل دولة، ترجمة: عبدالرزاق عبدالله بوتاني، بيروت، 2014.
10. اوغارا اوبلانيس، النضال التحرري لكوردستان العراق (سلسلة الكتب المعادية)، ترجمة: مديرية الاستخبارات العسكرية العامة المعاونة الاولى، سري للغاية، د.م، د.ت.
11. ايمان عبدالحميد الدباغ، الاخوان المسلمون في العراق 1959 - 1971، بيروت، 2012.
12. بهاء الدين نوري، في تقييم سياسة الحزب الشيوعي العراقي في سني 1958 - 1991 مأزق الحركة الشيوعية في العراق، ط 4، العراق، 1991.
13. تشارلز تريب، صفحات من تاريخ العراق المعاصر، ترجمة: زينة جابر ادريس، بيروت، 2006.
14. جبار جباري، تاريخ الصحافة الكردية في العراق، (بغداد)، 1975.
15. جرجيس فتح الله، زيارة للماضي القريب (لماذا تبقى الحقائق مكتومة عن الشعب الكردي)، ط 3، ستوكهولم، 1997.
16. ... ، العراق في عهد قاسم، ج 2، السويد، 1989.
17. ... ، يقظة الكرد تاريخ سياسي 1900 - 1925، اربيل، 2002.
18. جعفر عباس حميدي و آخرون، تاريخ الوزارات العراقية في العهد الجمهوري 1958 - 1968 (8 شباط - 18 تشرين الثاني 1963)، بغداد، 2002.
19. جلال طالباني، كردستان و الحركة القومية الكردية، بيروت، 1971.
20. جليلي جليل و آخرون، الحركة الكوردية في العصر الحديث، ط 2، اربيل، 2013.
21. جمال بابان، اصول اسماء المدن و المواقع العراقية، ط 2، د.م، 1976، ج 1.
22. جمال مصطفى مردان، عبدالكريم قاسم البداية و السقوط، بغداد، 1989.
23. جيرارد جالياند، المأساة الكوردية، ترجمة: عبدالسلام النقشبندي، اربيل، 2012.
24. حامد محمود عيسى، القضية الكوردية في العراق من الاحتلال البريطاني الى الغزو الامريكي 1914 - 2004، القاهرة، 2005.
25. حامد مصطفى مقصود، ثورة 14 تموز مدارات الاخوة الاعداء، اربيل، 2001.

26. حبيب محمد كريم، تأريخ الحزب الديمقراطي الكردستاني. العراق في محطات رئيسية 1993.1946، كوردستان، 1998.
27. حسن عرفه (ارفع)، الاكراد دراسة سياسية تاريخية، ترجمة: جوان جومرد، د.م، 2001.
28. حسن لطيف الزبيدي، موسوعة الاحزاب العراقية، بيروت، 2007.
29. حسن مصطفى، البارزانيون و حركات بارزان (1938 - 1947)، بغداد، 1983.
30. حنا بطاطو، الطبقات الاجتماعية و الحركات الثورية في العهد العثماني حتى قيام الجمهورية، ترجمة: عفيف الرزاز، طهران، 2005.
31. ... ، العراق الشيوعيون و البعثيون و الضباط الاحرار، ترجمة: عفيف الرزاز، الكتاب الثالث، طهران، 2006.
32. خالد خالد كوجي، كيف تعالج الدساتير العراقية الحقوق القومية للشعب الكردي. دراسة مقارنة بين النظرية التطبيق، ستوكهولم، 1990.
33. خضر العباسي، تاريخ بلدة زاخو و الجسر العباسي، صفحة مجهولة من تاريخ العراق في الفترة المظلمة، الموصل، 1947.
34. خليل ابراهيم حسين، موسوعة 14 تموز ثورة الشواف في الموصل، بغداد، 1988، ج 3.
35. ... ، موسوعة 14 تموز ثورة الشواف في الموصل الصراع بين عبدالكريم قاسم و الشيوعيين و عبدالوهاب الشواف و ضباط الموصل الوجوديين، بغداد، 1988، ج 2.
36. ... ، موسوعه 14 تموز، بغداد، 1990، ج 7.
37. خليل جندي، حركة التحرر الوطني الكردستاني في كردستان الجنوبي 1939 - 1968 آراء و معالجات، ستوكهولم، 1994.
38. د. رزگار محمد، ملحمة عين زالة في ذاكرة الپيشمرگه، دهوك، 1997.
39. ... ، عملية دجلة حملة الحكومة العراقية على كوردستان عام 1963، اربيل، 2001.
40. رعد ناجي الجدة، التطورات الدستورية في العراق، بغداد، 2004.
41. دانا ادامز شممت، رحلة الى رجال شجعان في كوردستان، ترجمة: جرجيس فتح الله، اربيل، 1999.
42. ديفيد ادامسن و جرجيس فتح الله، الحرب الكردية و انشقاق 1964، ط 2، اربيل، 1999.

43. ديشيد ماکدووال، الكرد شعب أنکر علیه وجوده، ترجمة: عبدالسلام النقشبندی، اربيل، 2012.
44. ذنون یونس الطائي، الأوضاع الإدارية في الموصل خلال العهد الملكي 1921 - 1958، الموصل، 2008.
45. رجب جميل حبيب، ثامیدی (العمادية) 1921 - 1975 دراسة في التاريخ السياسي، دهوك، 2012.
46. رياض رشيد ناجی الحيدري، الاثوريون في العراق 1918 - 1936، القاهرة، 1977.
47. سامي شورش، كردستان و الاكراد الحركة القومية و الزعامة السياسية ادریس بارزاني نموذجاً، اربيل، 2001.
48. سروه اسعد صابر، كوردستان الجنوبية 1926 - 1939 دراسة تاريخية سياسية، السليمانية، 2006.
49. سعد ناجي جواد، العراق و المسألة الكوردية 1958 - 1970، لندن، 1990.
50. سعيد الحاج صديق الزاخوي، زاخو الماضي و الحاضر، دهوك، 2009.
51. سلام فواز العبيدي، ذكرياتي عن حياة الانصار تأملات من قمم الامال و الآلام و المآثر، ط 3، دهوك، 2012.
52. سمير عبدالكريم، اضواء على الحركة الشيوعية في العراق 14 تموز 1958 - 8 شباط 1963، بيروت، د.ت، ج 2.
53. سيد حسن سيد يوسف شيلاني، عشيرة الكلى دراسة في علاقاتها الاجتماعية و تاريخها السياسي في العصر الحديث، دهوك، 2013.
54. سيف عدنان القيسي، الحزب الشيوعي العراقي في عهد البكر 1968 - 1979، تقديم: اسامة عبدالرحمن الدوري، لندن، 2014.
55. ش. ج اشريان، الحركة الوطنية الديمقراطية في كردستان - العراق (1961 - 1968)، ترجمة: ولاتو، بيروت.
56. شاكرخديو محوي، المسألة الكوردية في العراق المعاصر، ترجمة: عبدي حاجي، دهوك، 2008.
57. شلومو نكديمون، الموساد في العراق و دول الجوار، ترجمة: بدر عقيلي، ط 2، بيروت، 1998.
58. شورش حسن عمر، حقوق الشعب الكوردي في الدساتير العراقية - دراسة تحليلية مقارنة، السليمانية، 2005.

59. الشيخ سالار الحفيدي، علي العسكري و الحكم للتاريخ، كوردستان، د.ت.
60. شيرزاد زكريا محمد، اثر حلف بغداد 1955 على الحركة التحررية الكردية، دهوك، 2009.
61. ... ، الحركة القومية الكوردية في كوردستان العراق 8 شباط 1963 - 17 تموز 1968، دهوك، 2006.
62. ... ، مجلس قيادة الثورة في كوردستان العراق 1964 - 1970 (دراسة تاريخية سياسية عامة)، دهوك، 2010.
63. شيركو فتح الله عمر، الحزب الديمقراطي الكردستاني و حركة التحرر القومي الكوردية في العراق 1946 - 1975، السليمانية، 2004.
64. صالح حسين الجبوري، ثورة 8 شباط 1963 في العراق نهاية حكم عبدالكريم قاسم، بغداد، 1990.
65. صبحي عبدالحميد، اسرار ثورة 14 تموز في العراق، بغداد، 1989.
66. صدرالدين شرف الدين، سحابة پورتسموث، بيروت، 1948.
67. عثمان علي، الحركة التحررية الكردية المعاصرة دراسة تاريخية وثائقية 1833 - 1946، ط 3، اربيل، 2011.
68. صديق عثمان محو، العامل الخارجي و دوره في اخماد الانتفاضات الكوردية، دور بريطانيا في اخماد انتفاضتي بارزان الاولى و الثانية 1931 - 1945 نموذجاً، اربيل، 2010.
69. صلاح خراسان، التيارات السياسية في كردستان العراق 1946 - 2001، بيروت، 1993.
70. ... ، صفحات من تاريخ الحركة الشيوعية في العراق، بيروت، 1993.
71. صلاح الدين محمد سعدالله، كردستان و الحركة الوطنية الكردية، ط 2، اربيل، 2011.
72. ... ، كردستان و الحركة الوطنية الكوردية، في كتابات في المسألة الكوردية، مجموعة المؤلفين، اعداد و تقديم: رفيق صالح احمد، السليمانية، 2008، ج 2.
73. طارق جمباز، مراسيم و قرارات مجلس قيادة الثورة (1968 - 2003) المتعلقة بكوردستان - العراق، ط 2، اربيل، 2003.
74. عبدالامير هادي العكام، الحركة الوطنية في العراق 1921 - 1933، النجف، 1975.

75. عبدالحسن الزبيدي، ثورة 14 تموز 1958 في العراق، ط2، بغداد، 1981.
76. عبد الحميد درويش، اضواء على الحركة الكردية في سوريا، دم، 2000.
77. عبد الحميد على سعيد البرزنجي، دور ثورة ايلول 1961 - 1975 في حركة التغيير الاجتماعي، دهوك، 2007.
78. عبدالرحمن البزاز، العراق من الاحتلال حتى الاستقلال، ط4، لندن، 1997.
79. عبدالرحيم عبدالكريم، سياط الحبر الاسود، تقديم: عبدالفتاح علي يحيى، مراجعة: محمد سعيد دوسكي، دهوك، 1999.
80. عبدالرزاق الحسني، الثورة العراقية الكبرى، ط 5، بيروت، 1982.
81. ... ، تاريخ العراق السياسي الحديث، ط 7، بيروت، 2008، ج1.
82. عبدالرزاق مطلق الفهد، الاحزاب السياسية في العراق و دورها في الحركة الوطنية و القومية 1934 - 1958، بيروت، 2011.
83. عبدالرقيب يوسف، حدود كردستان الجنوبية و جغرافيا خلال خمسة آلاف عام وما ترتب على إلحاقها بالعراق، السليمانية، 2005.
84. عبدالسلام ابو سعود، حلف بغداد، القاهرة، 1957.
85. عبد السلام علي، صفحات من نضال الشهيد صالح اليوسفي، دم، 1992.
86. عبدالفتاح علي البوتاني، الحياة الحزبية في الموصل 1926 - 1958، اربيل، 2003.
87. ... ، العراق دراسة في التطورات السياسية الداخلية 14 تموز 1958. 8 شباط 1963، دمشق، 2008.
88. ... ، مدرسة 11 آذار اول مدرسة كوردية في مدينة الموصل مع نبذة تاريخية عن التعليم في كوردستان - العراق، ط2، اربيل، 2002.
89. ... ، ملا مصطفى البارزاني قائد الثورة الكوردية و ملهمها، دهوك، 2012.
90. ... ، من كان وراء حوادث الموصل و كركوك الدامية، اربيل، 2004.
91. ... ، موقف الاحزاب السياسية العراقية من القضية الكوردية 1946 - 1970، دهوك، 2007.
92. عبدالفتاح علي البوتاني و شيرزاد زكريا محمد، اتفاقية 10 شباط 1964 بين الحكومة العراقية و قيادة الثورة الكوردية (الاسباب و النتائج)دراسة تاريخية وثائقية، دهوك، 2013.
93. عبدالكريم فندي، فصول من ثورة ايلول في كردستان العراق، دهوك، 1995.
94. عبدالوهاب حميد رشيد، العراق المعاصر، دمشق، 2002.

95. عدنان الباجه جي، صوت العراق فى الامم المتحدة 1959 - 1969، بيروت، 2002.
96. عزيز حسن البارزاني، الحركة القومية الكوردية التحررية فى كوردستان العراق 1939 - 1945، دهوك، 2002.
97. عزيز سباهى، عقود من تاريخ الحزب الشيوعى العراقى، ط 2، بغداد، 2007، ج 1.
98. عصمت شريف وانلى، كردستان العراقية هوية وطنية (دراسة فى ثورة 1961)، ترجمة: سعاد محمد خضر، السليمانية، 2012.
99. علياء محمد حسين الزبيدى، العهد العارفى فى العراق 1963 - 1968، بغداد، 2013.
100. علي سنجارى، الحركة التحررية الكوردية مواقف وآراء، دهوك، 1997.
101. علي صالح ميرانى، الاحزاب السياسية فى كوردستان - سوريا 1921 - 2013، دهوك، 2014.
102. . . . ، الحركة القومية الكوردية فى كوردستان - سوريا 1946 - 1970، اربيل، 2004.
103. عماد غانم الربيعي، بيوتات موصلية، بغداد، 2002، ج 1.
104. عمار على السمر، شمال العراق 1958 - 1975 دراسة سياسية، بيروت، 2012.
105. غانم محمد الحفو و عبدالفتاح علي البوتاني، الكورد و الاحداث الوطنية فى العراق خلال العهد المملكي 1921 - 1958، اربيل، 2005.
106. غسان العطية، العراق نشأة الدولة 1908 - 1921، ترجمة: عطى عبدالوهاب، لندن، 1988.
107. غنثر ديشنر، الكرد شعب بدون دولة تاريخ و امل، ترجمة: جورج كتورة، بيروت، 2014.
108. فاروق صالح العمري، المعاهدات العراقية البريطانية و اثرها فى السياسة الداخلية 1922 - 1948، بغداد، 1977.
109. فرهاد عوني، المنظمات الجماهيرية الكوردستانية 1953 - 1991، اقليم كوردستان، 2015.
110. فرهاد محمد احمد، جريدة ختبات/ النضال 1959. 1961، دهوك، 2008.
111. فاضل حسين، سقوط النظام المملكي فى العراق، ط 2، بيروت، 2013.
112. ... ، مشكلة الموصل دراسة فى الدبلوماسية العراقية الانكليزية - التركية و فى الراى العام، بغداد، 1977.

113. فاضل ميراني، قراءة في فكر الحزب الديمقراطي الكردستاني الاختلاف و البناء، بيروت، 2014.
114. فيبي مار، تاريخ العراق المعاصر العقد الجمهوري الاول، ترجمة: مصطفى نعمان احمد، القاهرة، 2009، ج1.
115. فيصل حسون، مصرع المشير الركن عبدالسلام عارف، لندن، 1995.
116. كاظم حبيب، لمحات من نضال حركة التحرر الوطني للشعب الكردي في كردستان العراق، اربيل، 2005.
117. كافي سليمان مراد الجادري، موقف الحكومة العراقية من القضية الكوردية فى المرحلة الاولى من عهد الاستقلال، بغداد، 2009.
118. كاوس قفطان، الحركة القومية التحررية الكردية في كردستان العراق 1958 - 1964، السليمانية، 2004.
119. كريس كوتشيرا، مسيرة الكرد الطويلة 40 سنة من التحقيقات الصحفية فى كوردستان، اربيل، 2014.
120. كمال مظهر احمد، كركوك و توابعها حكم التاريخ و الضمير، دراسة وثائقية في القضية الكوردية في العراق، اربيل، ب.ت، ج 1.
121. كونتر ديشنر، احفاد صلاح الدين الايوبي... الكورد الشعب الذى يتعرض للخيانة و الغدر، ترجمة: عبدالسلام مصطفى صديق، دهوك، 1997.
122. ل. ن. كوتلوف و ا. ف. فدتشنكو، العراق فى مجموعة مؤلفين، تاريخ الاقطار العربية المعاصر 1917 - 1970، موسكو، د.ت، ج 1.
123. لطفي جعفر فرج، عبدالمحسن السعدون دوره في تاريخ العراق السياسي المعاصر، بغداد، 1988.
124. ليام اندرسن و غاريت ستانسفيلد، عراق المستقبل دكتاتورية ديمقراطية ام تقسيم، تقديم: ماجد شبر، ترجمة: رمزى ق. بدر، بيروت، 2014.
125. ماريون فاروق سلوغليت و بيتر سلوغليت، من الثورة الى الدكتاتورية، العراق منذ 1958، ترجمة: مالك النبراسي، ط2، المانيا، 2003.
126. مايكل ام غنتر، كورد العراق آلام وآمال، ترجمة: عبدالسلام النقشبندى، اربيل، 2012.
127. مثنى امين قادر، قضايا القوميات و اثرها على العلاقات الدولية (القضية الكردية نموذجاً)، السليمانية، 2003.

128. مجيد خدوري، العراق الجمهوري، قم، 1376 ش.
129. مجموعة مؤلفين، من بحوث الادب السرياني الخامس، السليمانية، 2008.
- مجموعة مؤلفين، تاريخ الوزارات العراقية فى العهد الجمهوري 1958 - 1968 (7 شباط 1959 - 13 تموز 1959)، تنقيح: نوري عبد الحميد العاني و علاء جاسم محمد الحربي، ط 2، بغداد، 2005، ج 2.
130. محسن دزهيى، احداث عاصرتها 1961 - 1975، اربيل، 2002، ج 1، ج 2.
131. محفوظ العباسى، امارة بهدينان العباسية، الموصل، 1969.
132. محمد احسان، كوردستان و دوامة الحرب، اربيل، 2001.
133. ...، الصمت الابداء الجماعية في كوردستان العراق، بيروت، 2015.
134. محمد حسن الجابري، الصراعات السياسية في العراق 1958 - 1963، بغداد، 2007.
135. محمد حسين الزبيدي، ثورة 14 تموز 1958 في العراق، بغداد، 1983.
136. محمد صالح عقراوى، الكرد و الدولة المستقلة وفق المعاهدات و المواثيق الدولية، اربيل، 2005.
137. محمد طلب هلال، دراسة عن منطقة الجزيرة من النواحي السياسية... الاجتماعية... القومية، اربيل، 2001.
138. محمد عويد الدليمي، كامل الجادرجي و دوره في السياسة العراقية 1897 - 1968، بغداد، 1997.
139. محمد كاظم علي، العراق في عهد عبدالكريم قاسم دراسة في القوى السياسية و الصراع الايديولوجي 1958 - 1963، بغداد، 1983.
140. محمد مظفر الادهمي، العراق تأسيس النظام الملكى و تجربته البرلمانية تحت الانتداب البريطانى 1920 - 1932، بغداد، 2009.
141. ...، المجلس التأسيسي العراقي، بغداد، 1989، ج 1.
142. محمود الدرّة، ثورة الموصل القومية 1959 فصل في تاريخ العراق المعاصر، بغداد، 1987.
143. محمود جوار العكيلي، 14 تموز ثورة و انحراف (1958 - 1963)، بغداد، 2013.
144. مسعود البارزاني، البارزاني و الحركة التحررية الكوردية انتفاضة بارزان الاولى 1931 - 1932، كوردستان، 1986.
145. ...، البارزاني و الحركة التحررية ثورة بارزان 1943 - 1945، كوردستان، 1986.

146. منهل الهام عبدال عقراوى و فراس صالح خضر الجبوري و محمد حمزة حسين الدليمي، العلاقات التركية. الايرانية 1923. 2003 دراسة فى العلاقات السياسية والاقتصادية، الموصل، 2013.
147. مير بصري، اعلام السياسة فى العراق، لندن، 2005.
148. ميشان عارف بادي، موقف الأحزاب السياسية العراقية من القضية الكردية 1946 - 1970 دراسة تاريخية، دهوك، 2008.
149. ميهشان محمد حسين رشيد البامرني، سياسة الاتحاد السوفيتي تجاه الحركة القومية الكردية التحررية فى كوردستان الجنوبية (1945 - 1968)، دهوك، 2008.
150. نجم الدين اليوسفى، ثورة ايلول المجيدة، دهوك، 1995.
151. نزار حنا الديراني، ديرابون بين الماضي والحاضر، بغداد، 2004.
152. نوري عبدالحميد العاني وعلاء جاسم محمد الحربي، تاريخ الوزارات العراقية فى العهد الجمهوري 1958 - 1968 (14 تموز 1958 - 7 شباط 1959) ط2، بغداد، 2005.
153. هانى الفكيكى، أوكار الهزيمة تجربتي فى حزب البعث العراقى، ط 2، قم، 1992.
154. هنري فوستر، نشأة العراق الحديث، ترجمة و تعليق: سليم طه التكريتي، بغداد، 1989، ج1.
155. وديع جويده، الحركة القومية الكردية نشأتها و تطورها، اربيل، 2013.
156. وصفية محمد شيخو السندي، زاخو فى العهد الملكي 1921 - 1958 دراسة تاريخية فى أوضاعها العامة، دهوك، 2014.
157. وميض عمر نظمى و شفيق عبدالرزاق و غانم محمد صالح، التطورات السياسية فى العراق، بغداد، د. ت.
158. يونان هرمز، أيامي فى ثورة كوردستان، ط 2، دهوك، 2013.

● ج. بهرتووكين ب زمانى فارسى:

1. غنى بلوريان، نالة كوك (برگ سبز) خاطرات غنى بلوريان، مترجم: رضا خيرى مطلق، تهران، 2015.

• د. بهرتوكين ب زمانى توركى:

1. Ismail Besikci, Devletlerarasisomurge Kurdistan, Istanbul, 2013,3 baski.

▪ فهكولين و كوتار

• نهبه لافكرى

• ب زمانى كوردى:

1. وصفى حسن ردىنى، "دهشتا سليقانهيا ل سهردهمى شورهشا ئهیلولى (1961 - 1975)", فهكولينهكا نه به لافكرییه پاراستیه ل دهف نهجیب سهید عه بوش.

• ب زمانى عه رهبى:

- علي صالح الميراني، "محمد على خوجة حيااته و نشاطاته"، بحث غير منشور بحوزة مؤلفه.

• به لافكرى

• ب زمانى كوردى:

1. ابو زيد مصطفى سندی، "زاخو"، گوڤارى روناهى، ژماره (2)، بهغداد، چريا دووى 1960.
2. ئهديرىس حسن ئاسيهى، "ناحيا ئاسيهى و باتيلى ديروكهكا ديرين ووارهكى ب خيرو بير و جههكى ههژى هاريكارى"، گوڤارا دهوك، ژماره (28)، دهوك، چريا ئيكي 2005.
3. پهسار، "يوميات ثورة ايلول"، مجله متين، العدد (7)، دهوك، نيسان 1992.
4. خهلات موسا، "ريكخستنا ئافرهتان د شورهشا ئهیلولى دا زاخو وهكو نمونه"، روزناما رهوشهن، ژماره (6)، زاخو، 26 چريا ئيكي 2008.
5. . . . ، "هیرشا لهشكهرى سوری بو سهر دهقهرا بادینان ل سالا 1963 ی"، گوڤارا دهوك، ژماره (34)، دهوك، ئادارا 2007.

6. خەلات موسا و رەمەزان دەشتەری، کەلھا زاخو (قشله) وهك شینوارەکی دیروکی، روژناما رموشەن، ژمارە (7)، زاخو، چریا دووی 2008 ئی.
7. زەینەب نەزار، "پیشمەرگی دێرین سلیمان حاجی بەدری سندی"، گوڤاری دەنگی پیشمەرگە، ژمارە (167)، هەولێر، شوباتی 2012.
8. سەدیق عوسمان، "داستانی گەلیی زاخو"، گوڤارا دەنگی پیشمەرگە، ژمارە (40)، هەولێر، نیسانا 2001.
9. سەدیق گوران، "ریکەوتنامە ی 11 ی ئاداری سالی 1970 خالیکی وەرچەرخان بوو ئە میژوو بزاقی ئازادیخوازی نەتەوہی کورد"، گوڤاری دەنگی پیشمەرگە، ژمارە (27)، هەولێر، 31 ی ئادار 2000.
10. شەفیق حسین شەتونس، "دیدار د گەل خەباتگیر و فەرماندەیی شورشای ئیلونا مەزن ماموستا (مەلا حەمدی عەبدوڵەجید ئیسماعیل)"، گوڤارا دەنگی پیشمەرگە، ژمارە (143)، هەولێر، شوباتا 2010.
11. شیرزاد نایف، "ئەیلوولە کا مەزن... بو گورەپانە کا مەزن"، گوڤارا دەنگی پیشمەرگە، ژمارە (114)، هەولێر، ئەیلول 2007.
12. گوران ئەحمەد، "شورەشی مەزنی ئەیلول چۆن بەرپابوو"، گوڤاری پەيامی ئەیلول، ژمارە (13)، هەولێر، کانوونی دووہمی 2010.
13. ...، "شورەشی مەزنی ئەیلول چۆن بەرپابوو؟ لەگەل زەکی ئاکرەیی دا"، گوڤاری پەيامی ئەیلول، ژمارە (14)، هەولێر، شوباتی 2010.
14. عاسم مای، "ئەسەد خوشەقی چارە سال و سەرکردایەتیا دیروکی 1961 - 1975"، گوڤارا پەيامی ئەیلول، ژمارە (31)، هەولێر، تشرینی یەكەم و تشرینی دووہم، 2013.
15. عبدالرحیم، "داستانا چیاپی مەتینی"، گوڤارا مەتین، ژمارە (56)، دەوک، ایلول 1996.
16. فرەنسۆ ھەریری، "شورشی ئەیلوول بەرای و دەرەنجام"، گوڤاری کادر، ژمارە (29)، هەولێر، ئەیلولی 1992.
17. فریاد ئیروانی، "لەیادی شەھیدی فەرماندە عیسا سوار ژیان و خەباتیکی پر ئە سەرۆمەری"، گوڤاری دەنگی پیشمەرگە، ژمارە (63)، هەولێر، ئاداری 2003.
18. فەلەکەدین کاکە، دەوری بزوتنەوہی کورد مافی گەلی کورد، گوڤاری کادر، ژمارە (28)، حوزمیران 1992.

19. كوڤان ئيحيان ياسين، "خهباتكهر و پيشمهركي شورشا ئه يلوئي مهلا حهمدي بو سيلاڤ د پهبشيت"، گوڤارا سيلاڤ، ژماره (42)، ئاميدى، چريا ئيكي 2009.
20. مهدي محمد قادر، "رؤلى كورد له چالاكيه كاني ناشتيخوازاني عيراقدا"، گوڤارا ميژوو، ژماره (7)، ههولير، هاويني 2008.
21. محهمد مهلا كهريم، "كوردستاني نه مرومان و دهرزه كاني سهركهوتن و سه رهنجامي شوره شي ته موز"، گوڤاري 21 k، ژماره (2 - 3)، ههولير، 2008.
22. مهدي محمد قادر، "رؤلى كورد له بزوتنه وهي ناشتيخوازن له عيراقدا 1958 - 1963"، گوڤارا نه كاديمي اي كورد، ژماره (20)، ههولير، 2011.
23. نايله بيووسي، "ئهو ئافره ته روسيه ي شوي ب بارزانيه ك كردو له ناخي دلشيه وه و منداله كاني خوي خوشدهويست"، گوڤاري په يامي ئه يلوول، ژماره (22)، ههولير، تشريني يه كه مي 2011.
24. ههكار فندي، "كورد د دهستورين عيراقيدا 1876 - 2005"، گوڤارا هيزل، ژماره (27)، زاخو، زڤستانا 2014.
25. ههيهات زهعيم نه رهدني، "دوتايي و ژيڤشه بوون د بزاقا رزگاربخوازا كوردا دا ل سالا 1964ي"، گوڤارا ديروك، ژماره (3)، دهوك، زڤستانا 2014.
26. وصفي حسن رديني، "داستانا كيزاڤي"، روژناما رهوشن، ژماره (96)، زاخو، 2014/1/16.
27. ... ، قهشه پولس بيداري... كه سايه تيا كورد په روه و رهوشنير، گوڤارا دهوك، ژماره (114)، دهوك، چريائيكي 2001.

● ب زمانى عهربي:

1. احمد محمود الجزراوي، "اولى قواعد انصار (الپيشمرگه) الحزب الشيعوي العراقي في بادينان"، مجلة دهوك، العدد (33)، دهوك، كانون الاول 2006.
2. حسين علي، "30 سنة على تدشين الاصلاح الزراعي محاولة لتقييم مسيرة الاصلاح الزراعي"، مجلة الثقافة الجديدة، العدد (7)، ايلول - تشرين الاول 1993.
3. دلير احمد حمد، "حمزة عبدالله... دوره في تأسيس الحزب الديمقراطي الكردي العراق و تطويره (1946 - 1953)"، مجلة 21k، العدد 21، اربيل، كانون الثاني 2014.
4. سلام مجيد كندلان، فاجعة سوريا الكلدانية باقية في الضمائر الحية، جريدة بيث عنكاوا، العدد (69)، اربيل، تشرين الاول 2013.

5. فخري دهوكي، "تحليل وتحديد مفهوم الاصلاح الزراعي"، مجلة متين، العدد (20)، دهوك، ايار 1993.
6. صلاح زهرو، مذبحه قرية سوريا، مجلة متين، العدد (24)، دهوك ايلول 1993 .
7. عبدالفتاح البوتاني، "الحقوق القومية الكوردية في التشريعات الدستورية العراقية"، جريدة خبات، العدد (1023)، اربيل، 27 نيسان 2001.
8. ... ، زاخو اول مدينة في بادينان انتمى فيها النساء للحزب الديمقراطي الكوردستاني (پارتى)، مجلة صوت الاخر، العدد (504)، اربيل، 5 تشرين الثانى 2011.
9. ... ، صادق برو كولى، "مرجعية ثورة 11 ايلول في منطقة بادينان عند قيامها"، مجلة صوت الاخر، العدد (503)، اربيل، 29/10/2014.
10. ... ، "المراحل الاولى لثورة 11 ايلول 1961 و بدايات احداثها فى بادينان"، مجلة متين، العدد (56)، دهوك، ايلول 1996.
11. ... ، "نواب بادينان في (البرلمان) العراقي"، مجلة دهوك، العدد (15)، دهوك، كانون الاول 2001.
12. كريم شارزا، "المناضل الكوردى المعروف حمزة عبدالله"، مجلة الصوت الاخر، العدد (172)، اربيل، 28 تشرين الثانى 2007.
13. غسان شربل، "جلال الطالبانى يتذكر"، مجلة الوسط، العدد (358)، لندن، بيروت، 7 كانون الاول، 1998.
14. فرهاد عونى، "انطباعات عن احتفاء أبناء كويسنجق بزيارة البارزانى لمدينتهم"، مجلة گولان العربي، العدد (18)، اربيل، 25 تشرين الثانى 1997.
15. مهدي احمد الخياط، "زاخو بحاجة ملحة الى ان توجه اليها اضواء الاصلاح"، جريدة الحقيقة، العدد (24)، الموصل، 3 نيسان 1960 .
16. ندى نجيب سلمان، "دور العوامل الطبيعية في توزيع سكان قضاء زاخو 1977 - 2000"، مجلة الجمعية الجغرافية العراقية، مج (1)، العدد (57)، بغداد، 2009.
17. نهبهز مائي، "فى ذكرى اتفاقية حزيران 1966"، مجلة متين، العدد (21)، دهوك، حزيران 1992.

■ روزنامه و كوڤار:

● روزنامه‌يێن كوردی

● ب زمانێ كوردی:

رموشهن، روناھی، خهبات.

● ب زمانێ عهربي:

التآخي، الحقيقة، خبات (النضال).

● ب. روزنامه‌يێن عهربي:

الثورة العربية، الجماهير، الجمهورية، الحرية، الزمان، الفجر الجديد، المثل، المنار،

الموصل، الهدف، الوقائع العراقية.

■ كوڤار:

● كوڤارين كوردی

● ب زمانێ كوردی:

روناھی، راستی، رزگاری كوردستان، مهتین.

● ب زمانێ عهربي:

كاروان، الحقيقة.

● كوڤارين عهربي:

الثورة العربية، العسكرية، الثقافة الجديدة.

ناقهروك

- 7پیشهکی
15دهرازینک:پیشهاتین سیاسی ل زاخو د ناغبهرا(1921 - 1958) دا

بهشی ئیکی

پیشهاتین سیاسی ل زاخو 1958 - 1961

- 35.....تهوهری ئیکی: سههلدانا شوهرشا 14 تیرمهها 1958 ی
58.....تهوهری دوویی: ههلوستی خه لکی زاخو ژ یاسا چاکسازیا چاندنی وفیرکونا کوردی
65.....تهوهری سییی: ژیا نا پارتایهتی ل زاخو 1958 - 1961

بهشی دوویی

شوهرشا ئهیلوئی ل دهغهرا زاخو 1961/9/11 - 1963/2/8

- 115.....تهوهری ئیکی: رهوشا زاخو ژ بهری دهستپیکرنا شوهرشا ئهیلوئی
126.....تهوهری دوویی: پیشهاتین سیاسی ل زاخو پشتهی دهستپیکرنا شوهرشی
168.....تهوهری سییی: ریکخستنن سهربازی و پارتایهتی د شوهرشا ئهیلوئیدا ل زاخو

بهشی سییی

پیشهات و روودانین سیاسی ل زاخو (1963 - 1970)

- 199....تهوهری ئیکی: پیشهاتین سیاسی ل زاخو 8 شوبات 1963 - 18 چریا دوویی 1963
219.....تهوهری دوویی: پیشهاتین سیاسی ل زاخو ل چریا دوویی 1963 - نیسانا 1965

229..... تەوهرى سىيى: رەوشا سىياسى ل زاخۆ نىسانا 1965-17 تىرمەها 1968.....

242..... تەوهرى چوارى: پيشهاتين سىياسى ل زاخۆ پشتى كوڤدەتيا 17 تىرمەها 1968 ى.....

..... تەوهرى پينجى: ريكخستين سىياسى و لەشكەرى ل دەقەرا زاخۆ د ماوى 1963 - 1970.....

249.....

بەشى چوارى

پيشهاتين سىياسى ل زاخۆ 1970 - 1975

تەوهرى ئىكى: هەلوپستى خەلكى زاخۆ ژ روودان و وەرارين سىياسى و لەشكەرى 1970 -

285..... 1975 ى.....

298..... تەوهرى دوويى: دەستپيكرنا شەرى ل سالا 1974 ى.....

306..... تەوهرى سىيى: ريكخستين سىياسى و لەشكەرى د ماوى.....

306..... 1970 - 1975 ى ل زاخۆ.....

335..... پاشكوى نەخشە و وینان

345..... ئەنجام

351..... لیستا ژیدەران

ئەڤ پەرتووگە

میژوویا زاخۆ یا سیاسی د ناڤهرا سالیڻ
(1958 - 1975) گرنگیه کا ئیکجار زور
بخوڤه دگریت، دڤی ماویدا گهلهک
بوویهر ل عیراقی و ل ههریما کوردستانی
روویدان مینا شورهشا تیرمهها (1958) ل
بهغدا و بهریابوونا شورهشا ئهیلوئی (1961)
کو ڤان بوویهران کارتیکرنا ئیکسهر
ههبوو لسهر ژيانا سیاسی ل ههریما
کوردستانی، و قهزا زاخۆ رولهکی ههره
دیار دیت دڤان کاوداناندا ب تایبهتی د
شورهشا ئهیلوئی دا ئهوا بو ماوی چارده
سالان قهکیشای.

روژین چلبی منیر

- ل سالا (1988) ی ل باژیری دهوکی ژدایک بوویه.
- خواندنا خوه یا سههرهتایی و ئامادهیی ل زاخۆ تهمام کریه.
- باومرناما بهکالریۆسی ل سالا (2011) ی ل پشکا میژوو، کۆلیژا
پهرومرده، زانکۆیا زاخۆ ب دهستقههینایه.
- باومرناما ماستهری ل سالا (2016) ی ل پشکا میژوو، فهکۆلتیا
زانستین مرۆڤایهتی، زانکۆیا زاخۆ ب میژوویا نوی ب دهستقههینایه.
- نوکه ل پشکا میژوو، فهکۆلتیا زانستین مرۆڤایهتی، زانکۆیا
زاخۆ، مامۆستایه.

© مافن چایی یڻ پاراستیه بو
سهنتهری زاخۆ بو فهکۆلینین کوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550
📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سامنتهری زاخۆ بو فهکۆلینین کوردی

ISBN 978-9933-9265-1-9

9 789933 926519